АНАТОЛИЙ ПРОКОПИЕВ

ОТБРАНА НА МОРСКО КРАЙБРЕЖИЕ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1939–1944)

Монография

София • 2013

Рецензенти

полк. доц. д-р Станчо Станчев
доц. д-р Румен Николов

© Анатолий Прокопиев, автор, 2013

© Военна академия „Георги Стойков Раковски”, 2013

I корица. Групировка на Черноморската отбрана
към 1 декември 1943 г. ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 70
IV корица. Извлечение от плана за инженерно укрепване
на Черноморското крайбрежие. ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 90

ISBN 978-954-9348-40-8

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР / 5

Първа глава

ПРИКРИТИЕ И ОТБРАНА НА ЧЕРНОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (април 1940 г. – октомври 1944 г.) / 9

Втора глава

ПРОТИВОДЕСАНТНАТА ОТБРАНА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ НА БЕЛОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ (април 1941 г. – октомври 1944 г.) / 75

Трета глава

ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОТИВОДЕСАНТНАТА ОТБРАНА НА ХАЛКИДИЧЕСКИЯ ПОЛУОСТРОВ ОТ СЕДМА ПЕХОТНА ДИВИЗИЯ (юли-ноември 1943 г.) / 127

Четвърта глава

ПРОТИВОДЕСАНТНАТА ОТБРАНА НА БЕЛОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ ОТ ВТОРИ КОРПУС (ноември 1943 г. – октомври 1944 г.) / 147

ЗАКЛЮЧЕНИЕ / 203

Използвани източници / 221

ПРЕДГОВОР

Геофизическото положение на Република България определя наличието на естествена морска граница в протежение на 378 км. Отбранителната военна доктрина на страната налага изграждане и поддържане на отбранителен потенциал за гарантиране на нейния суверенитет, сигурност и защита, което определя темата като актуална и необходима. Актуалността произтича и от положението, че като част от НАТО българските военнослужещи и формирования може да получат задачи по отбрана на морско крайбрежие при участие в международни военни, хуманитарни и контролни мисии за поддържане на мира. За успешното им изпълнение ще допринесе изследването на опита на Българската армия по отбрана на морски бряг.

Войните за национално обединение (1912–1918) наложиха на българската войска да организира отбрана и води бойни действия на Черно, Мраморно и Бяло море. Липсата в уставите и правилниците на ясна теория по проблемите довежда до специфика в решаването на задачите, до оригинални решения на командирите и действия на войските.

През този период се създават твърде благоприятни условия за развитието на стратегията и тактиката по отбрана на морско крайбрежие: организиране на противодействие срещу турския и руския военен флот на черноморския бряг; разширяване на морската граница с излаза на страната на Мраморно и Бяло море и осигуряване на нейната защита; отразяване на морски десант при Шаркьой и Подима, което стимулира натрупването на собствен боен опит; коалиционният характер на Първата световна война позволява изучаване и усвояване на теоретичния и практическия опит на съюзниците, особено на германската армия, и др. Включването на България във Втората световна война отново изправя българската армия пред проблема за организиране на отбрана на морско крайбрежие и обогатяване на опита в новите условия, който, за съжаление, в основната си част остава като архивен материал.

В настоящето изследване е проследено развитието на стратегията и тактиката по отбрана на морско крайбрежие на българската армия през Втората световна война. Този въпрос не е обект на конкретно внимание от военноисторическата наука след войната, тъй като изследователите насочват усилията си за изучаване участието на българската армия на страната на антихитлеристката коалиция.

Цялостното определяне на състоянието на проблема изисква да се признае, че в някои публикации са засегнати моменти от организирането

на отбраната на морско крайбрежие, но те са свързани повече с дейността на флота по време на Втората световна война[1], както и с отделни аспекти на организирането на отбраната на Беломорското крайбрежие от Българската армия[2]. В тези и други публикации са изяснени отделни детайли от изследваната в настоящия труд проблематика, като в същото време са богат източников материал за неговото написване.

От посочените източници става ясно, че на проблематиката за отбрана на морско крайбрежие от българската армия през Втората световна война няма специално посветени изследвания. С нейното разработване се опитваме да разкрием същността, характерът, особеностите и тенденциите в развитието на отбраната на морско крайбрежие в Българската армия през Втората световна война и на тази база да се направят полезни за съвременното военно изкуство изводи.

Изследването е изградено въз основа на преобладаващи нови, непознати и малко използвани документи за организиране на отбраната на морско крайбрежие от българската армия през разглеждания период. Първостепенно място заемат материалите от Държавния военноисторически архив (ДВИА) във Велико Търново. Проучени са 25 фонда и са разгледани над 150 архивни единици, по-важните от които са: ф. 22 – Щаб на войската; ф. 23 – Разузнавателно отделение при Щаба на войската; ф. 26 – Инженерни войски; ф. 48 – Първа отделна армия; ф. 60 Седма пехотна рилска дивизия; ф. 317 – Втора отделна армия; ф. 317 – Втори български корпус; ф. 323 – Десета пехотна беломорска дивизия; ф. 327 – Шестнадесета пехотна беломорска дивизия; ф. 1027 – Военноморски флот; ф. 1043 – Беломорска флотилия; ф. 1391 – Гранична стража, и др. Широко са застъпени

[1] Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). – В: Сборник исторически очерци и спомени. Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997. Варна, 1997; Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на ВИД, Т. 39, 1985; Кръстева, М. и А. Панайотов. База Бургас и Южното Черноморие в развитието на Българския военен флот (1878–1948). – В: Годишник на Военна академия „Г. С. Раковски“, Център „Военноисторически изследвания”, 2003; Парушев, Т. Българският военен флот в защита на излаза ни на Егейско море в годините на Втората световна война (1941–1944 г.). – В: Годишник на Военноморския музей – Варна. Т. 4–5, 2005; Беломорският флот като част от предисторията на военноморска база Бургас (1913–1919 г., 1941–1944 г.); Страници от историята на Военноморска база Бургас. Варна, 2004.

[2] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993; Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985; Йончев, Д. Разширяване на задачите на българските войни в Беломорието (юли-ноември 1943 г.). – В: Военноисторически сборник, 1991, № 6; Петров, Л. Външнополитически причини и условия за стратегическото развръщане на българската армия през Втората световна война 1939 – 9.9.1944 г. – В: Военноисторически сборник, 1983, № 5.

индивидуални и колективни военнотеоретични трудове, както и статии от специализирания периодичен печат за отбрана на морски бряг и отделни нейни аспекти. Богат източник на информация са непубликуваните, съхранявани в ДВИА – Велико Търново, и Военноисторическата библиотека ръкописи[3].

Въпреки сериозната проучвателна дейност на архивни документи, ръкописи и публикации, третиращи в една или друга степен изследваната тема, напълно съзнаваме, че настоящето изследване не може да претендира за изчерпателност. То е първи опит за по-цялостно изясняване на организирането на отбраната на морско крайбрежие от българската армия през Втората световна война.

[3] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. Военноисторическа библиотека, София, 1953; ДВИА, инв. № 3110, Дядов, А. Германското настъпление в Гърция – 1941 г. Подготовка, форсиране на гръцко-българската граница до овладяването на Солун. Спомени и научни разработки. Ръкопис. София, 1946; ДВИА, инв. № 3251. Влиянието на германската военна доктрина върху нашата войска. Спомени и научни разработки. Ръкопис, б.м.г.; ДВИА, инв. № 3290, Попов, Д. История на II световна война 1939–1945 г. Българският план за осигуряване действията на германците. Ръкопис, б.м.г.

Първа глава

ПРИКРИТИЕ И ОТБРАНА НА ЧЕРНОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (АПРИЛ 1940 г. – ОКТОМВРИ 1944 г.)

По време на войните за национално обединение (1912–1918) българската армия натрупва значителен опит в организирането на противодесантната отбрана на брегoвете на Черно, Мраморно и Бяло море. Характерно е, че при нейното построение липсва шаблон, защото българското командване подхожда творчески, като оценява вероятния замисъл за действие на противника, целите и задачите на отбраната, характера на местността и наличните сили и средства за нейното осъществяване[4]. Командването взема и положителното от опита на европейските държави по отбрана на морски бряг и го прилага в българските условия. Военноморският флот също придобива опит във воденето на бойни действия във взаимодействие с авиацията и бреговата артилерия[5].

Първата световна война завършва за България с втора национална катастрофа. С наложените военни клаузи на Ньойския мирен договор, подписан на 27 ноември 1919 г., Съглашението фактически разформира Българската армия.

След Солунското споразумение от 29 септември 1918 г. българските военни кораби са разграбени от французите. Под тяхно командване при Черни нос потъва българският торпедоносец „Летящи", а при Сулина – торпедоносецът „Смели". Учебният крайцер „Надежда" е задържан от съглашенците в Севастопол. Като трофей е взета и единствената българска подводница[6].

Френските и италианските военни власти прибират затворите и мерниците на оръдията от бреговата артилерия.[7] На България изрично е забранено правото да притежава подводници, морска авиация и надводни

[4] Прокопиев, Анатолий. Отбрана на морско крайбрежие от Българската армия през войните за национално обединение на България 1912–1918 г. Дисертация, Велико Търново, 2001.

[5] Кожухаров, А. Мястото на боя при Балчик в българската военноморска история. – В: Сборник научни трудове. Шумен, 2000, с. 72.

[6] Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). – В: Сборник исторически очерци и спомени. Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997". Варна, 1997, с. 35.

[7] ДВИА, ф. 1027, оп. 4, а.е. 206, л. 1; оп. 1, а.е. 232, л. 508; Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984, с. 64.

кораби освен 4 торпедоносеца и 6 патрулни катера за полицейски нужди и надзор на риболова.

С ликвидирането на българския военен флот водните граници на страната са лишени от маневрени сили и бойни средства за отбрана на крайбрежията[8].

Въпреки обстановката, създадена от клаузите на Ньойския договор, българското правителство предприема мерки за охрана на морската граница. На 1 април 1921 г. е сформирана Крайбрежната жандармерийска дружина, състояща се от две жандармерийски роти (впоследствие още една) и група моторни лодки. Тя носи охранителна служба по водните граници на България. Личният състав на дружината наброява 664 души[9]. За нея са закупени 6 нови кораби, построени в САЩ през Първата световна война за борба с подводниците: 2 шасьора (преследвачи) тип „Черноморец" и 4 ведети (патрулни лодки) тип „Капитан-лейтенант Минков". Корабите пристигат без противоподводни бомби и устройства за тяхното използване.

През лятото на 1925 г. скрито от Контролната комисия се провеждат първите торпедни стрелби с единствения торпеден апарат на миноносеца „Храбри", непопаднал в ръцете на французите[10]. През 1926 г. торпедоносците, след като се снабдяват с такива апарати, изпълняват артилерийски стрелби и учение за стоварване на десант[11].

Постепенно, в резултат на подготовката на Германия за война, клаузите на Ньойския договор започват да отпадат. През 1932 г. е създадена нова организация на флота, чийто мирновременен състав включва командване (щаб в София), Морска бригада (щаб във Варна), Дунавски речен полк (щаб в Русе), морски учебни заведения във Варна, морски отдел на Военното училище, учебна работилница и печатница.

През 1933 г. морската бригада е трансформирана в Черноморска флотилия, а през 1936 г. флотът, бреговата артилерия и създадената покъсно морска авиация сформират Морска дивизия с щаб във Варна.

Дивизията се състои от флот, морска учебна част (щаб в Созопол), морска авиация и интендантство. Черноморската флотилия има Подвижна и Неподвижна отбрана. Подвижната отбрана включва корабите в Черно море, брегова рота от резервни екипажи и музикантски взвод. Неподвижната отбрана се състои от Варненски, Бургаски и Созополски укрепен

[8] Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). – В: Сборник исторически очерци и спомени. Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997". Варна, 1997, с. 36.

[9] Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984, с. 66.

[10] Пак там, с. 67.

[11] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 269, л. 45.

пункт с основни ядра: групи батареи на бреговата артилерия (Варненската – 4 батареи с калибър 150 и 250 мм, и Бургаска – с 2 батареи с калибър 150 и 210 мм), миннозаградителни роти и крайбрежно-наблюдателна дружина с щаб във Варна с 3 крайбрежно-наблюдателни роти – в Созопол, Бургас и Варна. Созополската крайбрежно-наблюдателна рота има в състава си 2 морски гранични взвода – в Царево и Созопол. Бургаската крайбрежна наблюдателна рота се състои от 2 морски гранични взвода – в Несебър и Бургас. Щабът на ротата е в Несебър и е оборудван с радиостанция, патрулна лодка и гълъбарник. Варненската крайбрежно-наблюдателна рота е с щаб във Варна и също има два морски гранични взвода – в Бяла и Варна[12]. В съответствие с ограниченията на Ньойския договор Морската дивизия получава гражданско име – Морска отбрана, а Подвижната отбрана – Подвижна полицейска служба[13].

На 31 юли 1938 г. е подписано Солунското споразумение, с което военните ограничения на Ньойския договор безвъзвратно отиват в миналото. Съгласно мирновременния щат на флота укрепените пунктове във Варна, Бургас и Созопол престават да съществуват като отделни части и влизат като съставни на базите Варна и Бургас. Те пък се подчиняват чрез Неподвижната отбрана на командира на Черноморската флотилия[14]. Крайбрежно-наблюдателните роти и взводове се преименуват в крайбрежно-наблюдателни участъци и подучастъци.

Първата по-сериозна проява на българските въоръжени сили е ученията на Трета армейска област по отбиване на морски десант. Това показва, че командването на Българската армия отделя особено внимание на отбраната на Черноморското крайбрежие.

На 24 август 1938 г. е издадена строго поверителна Заповед № 67 на началника на флота на Негово Величество относно „подготовката на десантно упражнение, което ще се проведе на 31 август и 1 септември т.г.”. От нея се разбира, че под ръководството на началника на Трета армейска област на посочените дати са планирани „съвместни занятия” между части на 3-та и 4-та пехотна дивизия (8-и приморски полк и 24-ти черноморски пехотен полк с придадената артилерия) и Флота на Негово Величество „по извършване на десантни операции и отбраната на морски брегове”. Планирано е ученията да се проведе от 7,00 ч. на 31 август до 17,00 ч. на 1 септември в района на Северното черноморско крайбрежие. В заповедта

[12] ДВИА, ф. 1391, оп. 1, а. е. 22, л. 43.

[13] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 490, л. 227.

[14] Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). – В: Сборник исторически очерци и спомени. Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997”. Варна, 1997, с. 39.

точно се фиксира, че действията ще се водят в „прибрежните води и крайбрежието от устието на р. Камчия до н. Екрене и Балчишкия залив". Последното е особено важно, тъй като Балчик все още е румънско владение и появата на български морски сили в залива е жест на внимание и морална подкрепа към българското население в града[15].

Учението е изпитание и за военния флот. В отделни негови епизоди той включва всичките си плавателни средства – от гребните и моторните лодки до торпедоносците. За да бъде изпълнена задачата за стоварване на десант от силите на 24-ти пехотен полк, флотът мобилизира парахода „Княгиня Мария-Луиза" от състава на Българското търговско параходно дружество. На борда му са натоварени една возима и една товарна 7,5 см батарея и 30 коня. Всички участващи сили получават и реални боеприпаси, които използват след сериозен инструктаж за спазване мерките за безопасност[16]. Следва да се посочи, че по време на учението на флота са поставени явно неизпълними задачи, като „промъкване на леки морски сили" през Черноморските проливи за извършване на набегови действия[17].

На 12 август 1939 г. е сключен англо-турски отбранителен съюз, като Гърция също получава военни гаранции от Англия. Вследствие на тези събития поведението на Турция и Гърция става неясно и подозрително. Турция, под формата на маневри, съсредоточава постепенно части на европейската си територия. Става все по-очевидно, че тези мерки са насочени срещу българската сигурност. Българското правителство съзира известна опасност от поведението на двете си южни съседки и се принуждава да предприеме съответните отбранителни мерки. Поради своята изолираност страната не може да разчита на съюзническа помощ, а единствено на своите въоръжени сили. По този начин, поради особената политическо-стратегическа обстановка на Балканите, се очертават задачите на българската войска за периода 1939–1940 г., когато България сама, разчитайки на собствените си сили, е принудена да отстоява жизнените си интереси. По-конкретно задачите могат да се формулират така:

1. Ускорено повишаване на бойната готовност на действащата и запасната войска, за да са в състояние за водене на бойни действия за запазване интересите на страната.

2. Осигуряване на ефективна отбрана на страната, предимно откъм

---

[15] Панайотов, А. Участието на ВМС в десантното учение на Трета армейска област през 1938 г. – В: Морски научен форум, Т. 3, Варна, 1998, с. 40.

[16] Кръстева, М., Панайотов, А., Антонов, Г. Контраадмирал Иван Вариклечков (1891–1974 г.) и неговото време. Варна, 2011, с. 119.

[17] Антонов, Г. Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на ВИД, Т. 39, 1985, с. 276.

югоизточната граница и Черно море, за да не се допусне тя да стане бойно поле на воюващите страни.

3. Осигуряване безопасността и опазването на военната тайна около югоизточната гранична полоса и пресичане на пътищата за водене на гръцкото и турското разузнаване.

Предвижда се тези задачи да се решават в кратки срокове поради липсата на отбранителни съоръжения в застрашените райони и бързо назряващите международни събития. След отпадането на военните ограничения на Ньойския договор през 1938 г. Щабът на войската разработва план за мобилизация, извикват се запасните и в продължение на 30–35-дневно обучение се изучават новостите във въоръжението и тактиката за водене на бойни действия. Преработва се старият План за отбранителна война срещу съседите и под формата на поездки се провеждат усилени рекогносцировки на района и крайбрежието.

За да се прикрие с достатъчно сили и средства целият граничен район на широкия оперативен театър, от р. Арда до Черноморското крайбрежие се предвижда да се изгради широка укрепителна система под името „Прикриващ фронт". Целта е важните оперативни направления, които водят от Турция към Хасково, Харманли, Тополовград, Елхово, Факия и Бургас, да бъдат преградени с достатъчно войскови части, за да се попречи на турската войска да реагира срещу българските приготовления[18].

В средата на юли 1939 г. в Пловдив и Стара Загора се мобилизират съответните поделения от състава на Втора армия – 2-ра, 3-та, 8-а и 10-а пехотна дивизия, 2-ра бърза дивизия и военновременната 11-а пехотна дивизия, с които се образува Прикриващият фронт. В първите дни на август дивизиите заемат определените райони в непосредствена близост до Главната отбранителна позиция. Отбранителният план срещу южните съседи остава в сила и през 1940 г. Към края на годината, поради италианско-гръцкия конфликт, задачите на българските войски се разширяват. Част от тези мерки е засилването на отбраната на Черноморското крайбрежие поради опасността от десанти от страна на Турция.

През пролетта на 1940 г., едновременно с усилването на левия фланг на Прикриващия фронт, се разпорежда повишаване на бойната готовност на крайбрежните гарнизони. С организирането на прикритието на Югоизточната граница и Черноморското крайбрежие завършват мерките по осигуряване отбраната на територията на страната в предвоенния период[19].

---

[18] ДВИА, инв. № 3290, Попов, Д. История на II световна война 1939–1945 г. Българският план за осигуряване действията на германците. Ръкопис, л. 3–8.

[19] ДВИА, инв. № 3290, Попов, Д. История на II световна война 1939–1945 г. Българският план за осигуряване действията на германците. Ръкопис, л. 25.

Втората световна война започва на 1 септември 1939 г. с нападението на хитлеристка Германия над Полша. Следват кампаниите в Дания и Норвегия, в Холандия и Белгия. С нарастване на напрежението между Германия и Гърция положението на Балканския полуостров се усложнява. Поведението на Турция продължава да е неясно, но явно клони към Англия. С това се увеличава опасността от нападение и опит за десант по Черноморското крайбрежие, което изисква готовност от българска страна да се изпратят сили за непосредствена охрана на черноморския бряг. За целта Щабът на войската с поверителни писма № 2762, 2763, 2764 и 2765 от 26 април 1940 г. разпорежда на 3-та и 12-а пехотна дивизия, 2-ри армейски артилерийски полк и флота на Негово Величество да имат готовност за последователно мобилизиране и съсредоточаване към черноморския бряг.

Същевременно се извършва и реорганизация на флота. Със Заповед на началника на флота №19 от 11 март 1940 г. Подвижната отбрана се състои от полудивизион торпедоносци (4): „Дръзки", „Храбри", „Строги" и „Смели" – с ранг на роти, които са способни да развиват 12 мили в час, с район за действие – до 6 часа. Торпедоносците са въоръжени с две 45 мм торпедни тръби, две 47 мм д/30 оръдия и две картечници „Максим"[20]; полудивизион торпедни лодки – две лодки (№ 1 и № 2), с ранг на роти; торпедно-бомбено отделение и склад на отбраната[21]. Неподвижната отбрана е сведена до щаб, крайбрежна гранична дружина с крайбрежни гранични роти и постове, минна дружина (заградителна рота и миночистачна рота) и специална рота (радиотелеграфен взвод, прожекторен взвод, телефонностроителен взвод и водолазен взвод). От 19 април на тези части се заповядва да започнат занятия за подготовка на противодесантната отбрана, планомерно укрепване на крайбрежието, наблюдение, водене на семафорната служба, сигнализиране, предаване на донесения, осветяване и др.[22]

Първата по-сериозна задача, поставена на флота непосредствено преди влизането на България във войната, е участието му при окупирането на Южна Добруджа от Трета армия. На 7 септември 1940 г. в Крайова пълномощниците на цар Борис III – пълномощният министър Светослав Поменов и Теохар Папазов (нарочен съдия при Постоянния съд на международното правосъдие), и Александър Крециану и Хенри Мейтаки от румънска страна подписват историческия „договор между България и Румъния". След 27 години Южна Добруджа отново влиза в пределите на

[20] ДВИА, инв. № 3251, Влиянието на германската военна доктрина върху нашата войска. Спомени и научни разработки, л. 5.

[21] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 496, л. 54.

[22] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 492, л. 240.

България[23]. За пояснявaне действията на флота в Южна Добруджа в текста се налага да се употребяват понятията „окупация” и „окупационни войски”. Около тях се водят спорове. „Окупация“ е термин в международното право за означаване на временно заета с въоръжена сила територия на противника. Тя се определя от характера на войната и нейните политически цели. В агресивната война окупацията е незаконна и престъпна, както и самата война, а в справедливата война е правомерна и преследва хуманни цели. Според нормите на международното право окупираната територия остава собственост на държавата, на която е принадлежала. Окупиращата власт е в правото си да подчини населението на действието на своите постановления, необходими за управлението на територията и за осигуряване на безопасността на окупационните войски. В понятието „окупационен” историците влагат военен, политически, емоционален и морален смисъл. Военен смисъл то е имало както в миналото, така и сега. В случая означава „заемам с войски”. Някои документи показват, че е имало периоди или времена, когато „окупирам” се употребява за заемане с войски дори на собствена държавна територия[24].

В този исторически за България момент със Заповед № I-313 от 24 август 1940 г. Щабът на войската възлага на флота задачата да окупира пристанищата Балчик и Каварна и прилежащото крайбрежие от Екрене (дн. Кранево) до н. Калиакра. След окупирането на пристанищата да се устрои необходимата гранично-наблюдателна служба. За организиране на отбраната по суша и море да се сформират сухопътни и морски части.

Сухопътните са от състава на черноморските части: една сборна пристанищна дружина, състояща се от една пристанищна рота (за окупиране на пристанище Балчик), една сборна рота (от два гранично-наблюдателни взвода) и един пристанищен взвод (за окупиране на пристанище Каварна).

Морските части се състоят от една миночистачна рота от Неподвижната отбрана в състав от 4 миночистачни лодки, полудивизион торпедоносци и торпедни катери от Подвижната отбрана и един торпедоносен отряд, сформиран от търговския кораб „Фердинанд” и учебния кораб „Асен”.

Окупацията започва в 9,00 ч. на 21 септември и завършва в 18,00 ч. на 1 октомври 1940 г. със заемане на новата гранична линия. Морският флот стоварва в Балчик една усилена рота моряци за гарнизон в града и

---

[23] ДВИА, инв. № 3286, Попов, Д. Планове за войната на Балканите през Втората световна война. Ръкопис, л. 3.

[24] Минчев, Д. Военнореволюционната дейност на Петър Дървингов (1898–1918). София, 1990, с. 10.

устройване на пристанищната служба. На 25 септември се стоварват още две роти моряци в Каварна и на н. Калиакра. С едната се устройва пристанищната и фарова служба, а с другата се организира охраната на новата морска граница. Осми пехотен полк, усилен с 1/4-а гранична дружина, се установява на временен гарнизон в Балчик[25].

Връщането на Южна Добруджа е сред предпоставките за включването на България на страната на Тристранния пакт на 1 март 1940 г. До 9 септември 1944 г. една от основните задачи на Българската армия е организиране на отбрана както на черноморското, така и на Беломорското крайбрежие за защита на десния фланг на германските войски от противников десант. Въпреки че там не се водят активни бойни действия, българското командване успява да създаде силна, дълбокоешелонирана отбрана и на двете направления. За това активно съдействие оказва и флотът.

Подготвяйки Българския военен флот за такива действия, българското командване предприема мерки за подобряване на корабната материална част. Още през 1934 г. началникът на флота капитан I ранг Иван Вариклечков посочва, че флотът е с „ограничена и вече доста остаряла част”[26]. Затова през 1935 г. командването разработва План за предстоящата работа във флота, който има характер на програма за неговото развитие.

В навечерието и по време на войната България купува от Германия 7 торпедни катера. През август 1938 г. комисията по доставките възлага поръчка за три катера на фирмата „Фр. Люрсен” във Вечезак. Първите два са доставени във Варна през април и юни 1939 г. Третият пристига в Русе през юли 1941 г., откъдето извършва преход до Варна[27].

Трите торпедни катера тип „Люрсен” се превръщат в основното ударно ядро на флота през Втората световна война. Те могат да бъдат универсално използвани, но основното им предназначение е за нанасяне на торпедни удари срещу надводни кораби на противника. За това позволяват техните тактико-технически данни и въоръжение. Мощността на двигателите от 950 к.с. осигурява висока скорост и широк периметър за действие (34 мили в час и район за действие при икономичен режим – до 20 часа). Въоръжени са с два торпедни апарата – калибър 533 мм, едно 20 мм автоматично противовъздушно оръдие, две противовъздушни картечници, устройство за осем противолодъчни бомби, приспособление за закрепване на трални прибори, радиостанция и два задимителни апарата.[28] Оста-

[25] ДВИА, Инв. № 3286, Попов, Д. Планове за войната на Балканите през Втората световна война. Ръкопис, л. 7.

[26] ВММ, а. е. 74, вх. № 467/1956, л. 13

[27] Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984, с. 76.

[28] Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984, с. 76.

налите четири катера тип „Пауер" са доставени по-късно, но се оказват негодни за използване поради недобрите си двигатели.[29]

Въпреки започналото попълване с ударни сили флотът не се подготвя за активна дейност по море, а за решаване само на отбранителни задачи. За надеждната отбрана на българското морско крайбрежие командването предвижда да създаде мощни минно-артилерийски позиции.

Бреговата артилерия се смята за основа на мощта на отбраната на крайбрежията. Недостатъчно обаче се внедрява опитът от войната в българската брегова артилерия. Често се налага военноморските бази и другите важни обекти, разположени на крайбрежието, да се отбраняват предимно или изключително от сушата. Това предопределя необходимостта бреговите батареи да са готови да водят огън и по сухопътните направления, т.е. да осигуряват кръгов обстрел. Командването смята за необходимо да организира отбраната на военноморските бази и стоянките на флота не само откъм морето, но и от сушата. На практика обаче бреговите батареи не се подготвят за стрелба по земни цели, което е сериозен недостатък в бойното им използване.

На бреговата артилерия се възлагат следните задачи: борба срещу морските сили на противника, главно при отбиване на десант; прикриване на морските минни заграждения и огнева поддръжка на пехотата при действие в бреговата полоса[30].

Военноморското командване взема мерки за увеличаване на запасите от мини. Машинният инженер Минчо Острев разработва главноударна мина „България-36" (Б-36), а по-късно Б-38 и Б-40. На фабрика „Е. Мюлхаунт" в Русе е възложена поръчка за 274 мини[31].

В навечерието на войната съществува схващането, че морската заградителна мина е основно оръжие при изграждането на отбраната на бреговете на малките морски държави. Командването на Българския военен флот също смята минното оръжие сред най-важните средства за осъществяване на отбраната не само откъм морето, но и на р. Дунав. То възнамерява да използва минното оръжие и като средство за защита на търговското корабоплаване, и за решаване на активни задачи. През пролетта на 1940 г. е разработен план за минните заграждения, а през декември се провеждат дневни и нощни учения за поставяне на мини с торпедоносците, учебния кораб „Асен" и гражданския кораб „Г. С. Раковски", които се оказват неподходящи[32]. Предложено е за тази цел да се подготвят корабите

[29] Антонов, Г. Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на ВИД, Т. 39, 1985, с. 267.

[30] ДВИА, ф. 1056, оп. 1, а.е. 52, л. 79.

[31] Военноморски музей, а.е. 88, вх. № 262, 1964, л. 30–35.

[32] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 497, л. 209.

„България" и „Шипка" от Българското транспортно параходно дружество (БТПД).

За успешното решаване на задачата за борба срещу евентуални десанти на противника обаче българското командване все повече се убеждава, че бреговата артилерия и минните заграждения не са достатъчни. Затова то постепенно засилва противодесантната отбрана на Черноморското крайбрежие, като включва в нея нови брегови сили и средства. За осигуряване отбраната на морския бряг през войната Щабът на войската създава специална крупна групировка – Черноморска отбрана, която се разделя на Варненска отбрана и Бургаска отбрана.

Същевременно напрежението на Балканския полуостров продължава да нараства. То е породено от евентуалния неблагоприятен развой в действията на Италия срещу Гърция и увеличаването на опасността от десант. Това налага да се вземат по-сериозни мерки, като се изпратят сили за непосредствена охрана на черноморския бряг.

Затова с Поверително писмо № 9413 от 22 ноември 1940 г. Щабът на войската разпорежда на 19-и пехотен полк и едно артилерийско отделение да се насочат към Варна, където да се съсредоточат и заедно с морските части да образуват Варненска отбрана. Полкът организира отбранителна позиция по височините северно и южно от града. Бреговите прожектори Д/90 заемат позиции при Св. Константин и Златни пясъци[33]. Варненската отбрана е в оперативно подчинение на началника на 4-та пехотна дивизия с щаб в Добрич.

С писмо № 10475 от 21 декември 1940 г. се заповядва отбраната на Бургаския залив да се поеме от 4-ти и 5-и опълченски полк и 1-во артилерийско отделение. Четвърти опълченски полк се разполага на квартири в Созопол, Св. Никола (дн. Черноморец) и Равна гора с щаб в Равна гора, а 5-и опълченски полк – в Чимово (дн. Ахелой), Св. Влас и Къшла (дн. Зимен). Щабът, заедно с 7,5 см артилерийско отделение, е в Инжекьой (дн. Тънково)[34]. Замисълът на предислокацията е да се създаде силна Бургаска отбрана на морския бряг от Приморско до Обзор (изкл.) за противодействие срещу всеки опит за десант. За тази цел на 24 ноември от Варна се предислоцират в Бургас следните части: от щаба на флота – командването, строева секция и разузнавателна секция; от Неподвижната отбрана – щаб, щаб на минната дружина с миночистачна рота и миночистачен полудивизион; щабът на свързочната дружина с подразделения от телефонно-строителния и радиотелеграфния взвод и прожекторна рота.

---

[33] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 497, л. 213.

[34] ДВИА, Инв. № 3290, Попов, Д. История на II световна война 1939–1945 г. Българският план за осигуряване действията на германците. Ръкопис, л. 25.

С тези части със Заповед № 1 от 26 ноември 1940 г. се сформира Бургаската отбрана в състав: щаб на отбраната – оперативна секция, разузнавателна, полицейска и цензурно-пропагандна секция, строева, снабдителна и превозна секция; морски части – Неподвижна отбрана (щаб, минна рота, минен дивизион, миночистачен полудивизион, радиотелеграфен взвод, телефонно-строителен взвод, два прожекторни взвода на позиции в Созопол – в района на морската казарма и в участъка на 3/5 пехотна дружина, между Чимово и Равда); частите на Подвижната отбрана и бреговата артилерийска група в Бургас; Сухопътни части – 4-ти и 5-и опълченски полк и артилерия – 7,5 см возимо артилерийско отделение[35].

На 5 декември 1940 г. отбраната се усилва с 1/5-о и 2/6-о артилерийско отделение[36]. Бургаската отбрана е подчинена на командира на Трета отделна армия с щаб в Елхово.

Командването на Черноморската отбрана взема мерки за усилване на непосредственото наблюдение на брега. На 20 ноември в Бургас допълнително са сформирани и се попълват по щатовете за военно време крайбрежно-наблюдателните гранични постове „Синеморец", „Варвара", „Лозенец", „Калакат", „Цукаля", „Бургас", „Чимос" и „Акациите". Във Варна на 30 ноември са създадени постовете „Фъндаклий", „Св. Мария" и е възстановен старият пост „Екрене"[37]. Разпоредено е войските около Варна и Бургас да заемат местата си само при по-висока степен на бойна готовност[38].

Неразделна част от противодесантната отбрана на морското крайбрежие е неговото фортификационно оборудване. Съоръженията се построяват на достъпните за десант места съгласно установения от Щаба на войската общ план за укрепването, на базата на предварително разузнаване на местността от офицери от Щаба на войската за установяване на точните им места[39]. В резултат на тези проучвания от 1 май 1941 г. по Черноморското крайбрежие започва изграждането на следните съоръжения: железобетонни наблюдателни постове – 7; железобетонни тежкокартечни гнезда – 14; железобетонни бункери за боеприпаси и едно оръдие – 8; железобетонни гаражи за бронеизтребителни оръдия – 12; гаражи за бронеизтребителни оръдия, изработени по минен способ – 8; железобетонни скривалища за хора и боеприпаси – 22; скривалища за хора и боеприпаси по минен способ – 39; скривалища-тунели за боеприпаси и хранителни

[35] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 54, л. 201.

[36] ДВИА, ф. 28, оп. 1, а.е. 181, л. 7.

[37] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 54, л. 218–223.

[38] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 8.

[39] Пак там, л. 14.

припаси – 6; открити тежкокартечни гнезда – 10; железобетонни тежкокартечни гнезда и открити гнезда за две картечници – 5; железобетонни бункери за бронеизтребително оръдие и открито гнездо за тежка картечница – 2; железобетонни стаи за хора и бойни припаси при тежкокартечните гнезда – 5; железобетонни гаражи за противодесантните оръдия – 16; минни гаражи за противодесантните оръдия – седем[40].

Не прекъсва работата и на започнатото през 1939 г. изграждане на необходимите пътища за прегрупиране и действие на войските към застрашените направления. На позициите се работи по оборудването на опорни пунктове от първата армейска позиция в районите на Шабла, северното крайбрежие на Варненското езеро и Несебър, както и за опорни пунктове, северозападно от Несебър – по височините около селата Каблешково и Оризаре, южно от Сарафово, южното крайбрежие на Бургаското езеро и Царево[41].

През разглеждания период българското командване многократно променя състава, разположението и подчинеността на частите от Черноморската отбрана, като взема под внимание развитието на бойните действия на Източния фронт и опасността от десант. През 1941 г. усилията на българската войска достигат върхната си точка, като се имат предвид очакванията от страна на Германия за България във връзка с предстоящите действия на немските войски на Балканите. Обстановката в региона остава все така напрегната и неясна. Турция все още не заявява ясно позицията си за запазване на твърд неутралитет. Поведението ѝ с нищо не подсказва дали ще е съгласна за евентуално пропускане на английски войски през Тракия към Беломорието или към българска територия. Тази неопределена позиция налага да се вземат най-сериозни мерки за прикритие и охрана както на българо-турската граница, така и по Черноморското крайбрежие.

През февруари 1941 г. на Прикриващия фронт на югоизточния оперативен театър са съсредоточени 1-ва и 9-а пехотна дивизия, 3-та и 4-та гранична бригада и 4-ти армейски артилерийски полк. През втората половина на февруари 1941 г. допълнително на югоизточната ни граница са съсредоточени 3-та, 5-а, 8-а и 12-а пехотна дивизия, както и щабът на Първа армия. От 19 февруари 1041 г. от Щаба на войската е наредено щабът на Трета армия да поеме командването на Първа и Четвърта армия под името групи армии, с щаб в Горно Паничерево (дн. Ягода).

Допълнителни мерки са предприети за прикритието на Черноморското крайбрежие, като още в началото на януари 1941 г. 19-и пехотен полк от Варненската отбрана е сменен с 9-и опълченски полк, а 4-ти и 5-и

[40] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 53.

[41] Пак там.

опълченски полк на Бургаската отбрана – с 2-ри опълченски полк[42]. Това се обуславя от необходимостта за оказване на съдействие на германските войски във връзка с предстоящите им действия срещу Гърция. Съсредоточаването на български сили срещу южната ни съседка следва да послужи като прикритие на прегрупиращите се към този фронт германски войски (схема 1).

След заминаването на Щаба на Трета отделна армия на югоизточната граница и смяната на частите подчинеността на Варненската и Бургаската отбрана не се променя. Със Заповед № 514 на началника на Щаба на войската генерал-лейтенант Христо Петков от 19 февруари за първи път се конкретизират задачите на Черноморската отбрана: „ (...) Варненската отбрана (...) да се противопостави на всеки опит за десант в участъка от Св. Константин до с. Петра (вкл.); Бургаската отбрана (...) със задача да се противопостави на всеки опит за десант от с. Кюприя до с. Гьозекен (вкл.) (...) командването на Бургаската отбрана да се поеме от командира на 2-ри опълченски полк; охраната на черноморските териториални води по цялото крайбрежие и черноморската граница в участъците, които не влизат в състава на 2-ра бърза бригада (южно от Созопол – б.а.), Бургаската и Варненската отбрана да се поеме от цялата Подвижна отбрана и морските гранични поделения на флота”[43].

Няколко дена по-късно той издава нова заповед, с която преподчинява Варненската отбрана (9-и попълващ полк с Варненското брегово артилерийско отделение) в оперативно отношение на Щаба на войската, а в снабдително – на началника на 4-та дивизионна област[44].

За изпълнение на тези разпореждания командирът на 9-и опълченски полк разполага дружините си около Варненския залив. Командирът на Бургаската отбрана (2-ри опълченски полк) изпраща 2-ра опълченска дружина в Несебър, 3-а опълченска дружина – в Созопол, а щабът на полка, заедно с 1-ва и 4-та опълченска дружина, остава в Бургас[45]. С тези сили и средства Черноморската отбрана посреща включването на България във войната.

На 1 март 1941 г. председателят на Министерския съвет Богдан Филов подписва договора, съгласно който България влиза в Тристранния пакт и се включва в оста Германия – Италия и на германските войски се разрешава да навлязат в пределите на страната за водене на бойни действия срещу Гърция.

---

[42] Димитров, Д. Прикритието на държавната граница в началото на държавната граница в началото на Втората световна война. – В: Годишник на Военна академия „Г. С. Раковски”, Център „Военноисторически изследвания”, 2005, № 1, с. 30.

[43] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 357, л. 32.

[44] Пак там, л. 1.

[45] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 14.

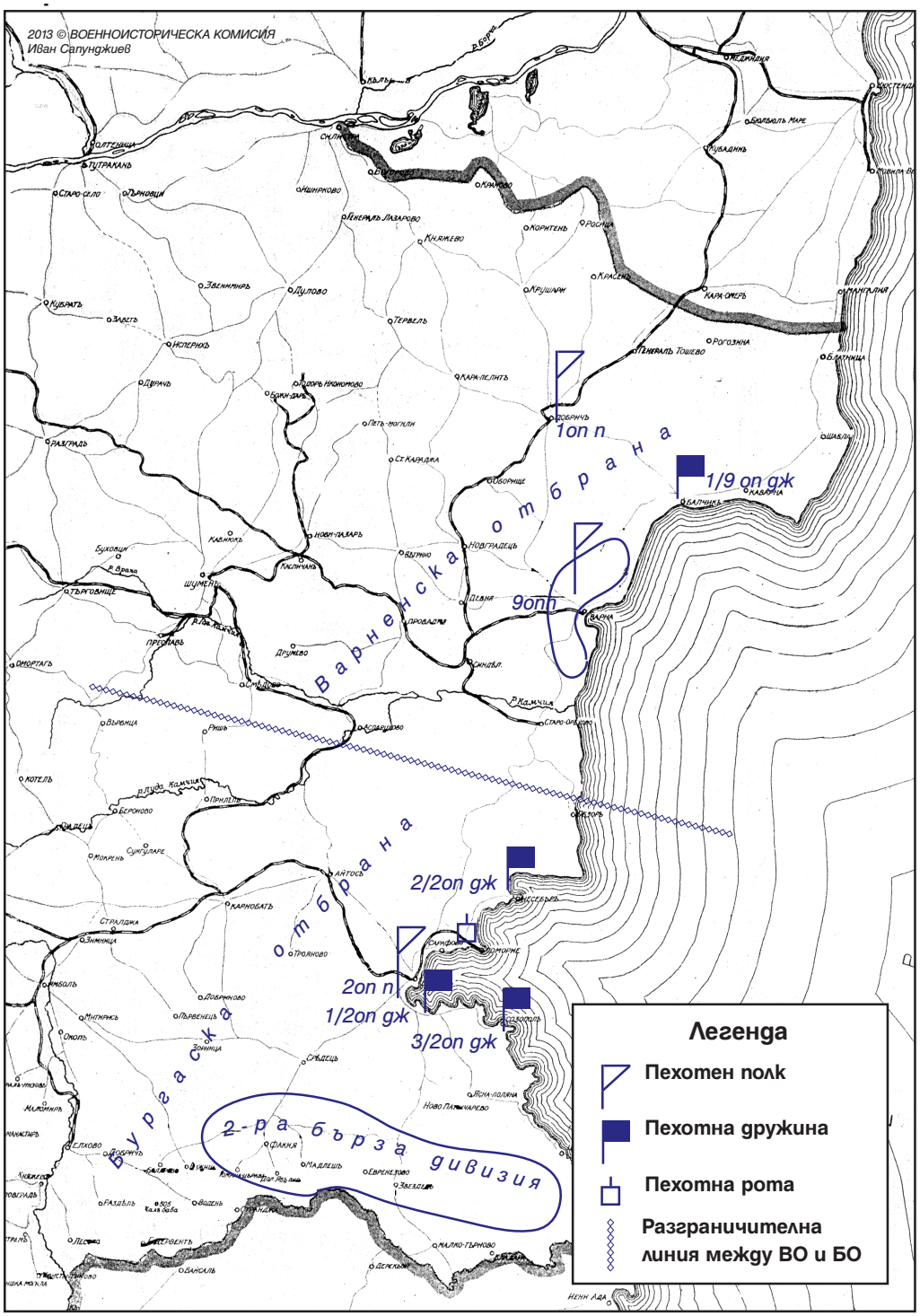

Схема 1. Черноморската отбрана в началото на войната (март 1941 г.)

В същото време отношението на Турция продължава да е неясно и това налага да се вземат мерки за защита на морското крайбрежие от евентуален десант. Едно от първите мероприятия е поставянето на минни заграждения в морето.

На летните занятия през 1941 г. на полудивизиона минни заградители („Дунав", „Свищов", „България" и „Асен") и на заградителните роти са поставени задачи за подготовката на отделния кораб и групата кораби за съвместно плаване в мащаба на дивизиона и учебно поставяне на мини. Преобладават плаванията през нощта.

По искане на германското командване от 2 юли 1941 г. българските териториални води в Черно море са обявени за „опасни от мини". През втората половина на с.г. в операционната зона на Черноморския флот са поставени 1538 мини, а през 1944 г. – още 350. Те са разположени в 27 минни линии на площ от 510 кв. морски мили. Българските мини са срещу надводни кораби, а германските тип „Ума" са противоподводни. Пред външната граница на минното заграждение се поставят 998 противотрални мини[46]. За да могат параходите свободно и безопасно да пътуват край местата, където минните заграждения достигат близо до брега, са оставени специално обозначени тайни проходи, които се наблюдават зорко от патрулните кораби.

Главното назначение на тези минни заграждения е да бъде защитен брегът от действията на неприятелските военни кораби, особено на подводниците, които са най-голямата заплаха за търговските кораби. Така със съдействието на германското морско командване българският флот поставя пред пристанищата Варна и Бургас голям брой мини. Особено внимание се обръща на Варненския залив и прилежащите му брегове, тъй като пристанище Варна се превръща във важна морска база за ползване от германското морско командване.

Минните заграждения във Варненския залив обхващат участъка на морето от устието на р. Камчия до н. Калиакра, където са поставени три групи минни заграждения: източно от Шабла, пред Каварна и източно от Бяла. Общо в морето са хвърлени 403 големи германски мини тип „Ума" на дълбочина 12–14 м под морската повърхност, предназначени за борба с неприятелските подводници. За непосредствената охрана на пристанището са поставени две отделни групи мини: едната източно от Илънлък, а другата – пред устието на р. Камчия. Там са хвърлени 110 български мини тип „Е" на дълбочина 3 м под морската повърхност и предназначени за борба с подводните кораби.

За защита на обширния Бургаски залив са поставени две гру-

[46] Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984, с. 84.

пи мини: едната източно от н. Зейтин, а другата пред н. Емине. Там са хвърлени общо 366 големи германски мини тип „Ума", поставени също на 12–14 м под морската повърхност. За непосредствена охрана на самото пристанище, далеч пред Бургас са поставени две отделни групи мини: едната – северно от о. Св. Иван, а другата – източно от Анхиало (дн. Поморие), където са хвърлени 100 български мини тип В-38 на дълбочина 3 под морската повърхност.

Поставените пред черноморската граница минни заграждения осигуряват възможност на германското Морско командване да използва изцяло българското крайбрежие и намиращите се по него пристанища за целите на своето корабоплаване. По този начин изцяло могат да бъдат подпомагани действащите германски войски на Източния фронт и в Гърция. Защитени от непосредствените нападения на неприятелски надводни и подводни кораби, германските транспортни параходи почти безнаказано пътуват от Босфора до устието на р. Дунав, уповавайки се на корабната охрана, минните заграждения и бреговите батареи на българския флот.

За нуждите на корабоплаването германците използват свои транспортни кораби, намиращи се в румънските, турските и българските пристанища. В това число влизат и съюзническите италиански търговски параходи. Впоследствие, когато параходите са изпратени на различни фронтове и започват да потъват, а необходимостта от морски транспорт неимоверно нараства, германското командване започва да използва български транспортни кораби. За целта екипажите са мобилизирани и изпълняват военновременна служба.

С Министерска заповед № 82 от 1 март 1941 г. и с Договор от 20 юли 1941 г. Българското параходно търговско дружество отдава под наем на германското Морско командване почти всичките си търговски кораби за превоз на материали към различните фронтове – в Черно море между българските и румънските пристанища, а в Егейско море – към Солун и Пирея. Това са корабите „Евдокия", „Бургас", „Мария Луиза", „България", „Варна", „Балкан", „Цар Фердинанд", „Шипка" и „Родина". За съжаление, съдбата им е плачевна: на 3 май 1941 г. „Мария Луиза" се самовзривява и потъва; на 15 септември с.г. „Шипка" се натъква на съветска подводница и потъва пред Св. Константин; през декември 1942 г. „Евдокия" е потопен от съветска авиобомба в Созопол; на 14 декември 1943 г. „Балкан", изпълняващ курс от Варна за Пирея, е торпилиран от английска подводница до о. Лемнос. Когато започва отстъплението на германските войски от Беломорското крайбрежие в края на 1944 г. е потопен „Цар Фердинанд" в гръцки води, а „Бургас" – в Солунското пристанище[47].

[47] ДВИА, Инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 1–5.

При излизането си от българските морски бази, преди да се отправят за Босфора и от там към гръцкото крайбрежие или за устието на Дунав, германските транспортни кораби са съпровождани от български военни параходи, които ги извеждат безопасно през тайните проходи в минните заграждения. Така за всеки излизащ от българските пристанища търговски параход германското пристанищно комендантство се обръща към командването на Българския флот с искане за необходимия брой военни кораби. Освен корабите и българските водосамолети изпълняват „стражева служба" за охрана на Варненския и Бургаския залив.

Конвоирането на търговските кораби и стражевото охранение се изпълняват при сложна минна обстановка. В западната част на Черно море мини поставят румънски и германски кораби, а след нападението над Съветския съюз – съветският Черноморски флот.

При тази обстановка българското морско командване започва борба с минната опасност. Минотралните сили са крайно недостатъчни. Във Варна миночистачният полудивизион е в следния състав: водачна лодка „Евксиноград", взривна вехтопоставъчна лодка „Вяра"; две двойки миночистачи: първа – „Момчил" и „Добрич", и втора – „Летящи" и „Шумни", от състава на торпедния полудивизион. В Бургас миночистачният полудивизион се състои от водачна лодка „Галата", взривна вехтопоставъчна лодка „Емона", първа двойка миночистачи – „Балчик" и „Несебър", и втора двойка – „Дръзки" и „Мечта". Първият миночистачен полудивизион се базира във Варна с опорни пунктове в Балчик и Каварна. Вторият миночистачен полудивизион се базира в Созопол с опорни пунктове в Приморско и Несебър[48]. Минната флотилия и миночистачните роти (катерните тралшчици) във Варна и Созопол извършват системно проверка на минните проходи, обезвреждат откъснати плаващи и изхвърлени на брега мини, провеждат контролно (разузнавателно) и бойно миночистене. Само през септември и октомври 1941 г. в районите на потъналия български кораб „Шипка" и румънския „Карол" са отрязани 37 сфероцилиндрични ударни мини, а по крайбрежието са обезвредени 224 ударни и 247 противотрални мини (плаващи или изхвърлени на брега)[49].

След поставянето на минните заграждения, на Черноморския флот е възложена задачата да охранява и отбранява българските териториални води и брега на черноморската ни граница.

Поради започналото съсредоточаване на турски войски в Източна Тракия Щабът на войската с Поверителна заповед № 6 от март 1941 г. обявява „Начин на действие в Бургаската отбрана". В нея е посочен начинът

---

[48] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 54, л. 237.

[49] Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984, с. 84.

на действие на полудивизиона торпедоносци, който трябва да се стреми да открие и своевременно да донесе за готвения противников десант. За целта двата торпедоносеца следва да осъществяват разузнаване пред линията н. Емине – Маслен нос „и при възможност да атакуват противниковите подводни и надводни кораби". За останалите кораби се предвижда „при натиск и невъзможност повече да задържат противника да се оттеглят през минните проходи зад първия пояс минни заграждения, като се стремят да заблудят противника и го отвлекат в лъжлива посока, за да го поставят по-дълго под огъня на бреговата артилерия". Освен това се разпорежда „(...) от междините между поясните минни заграждения да се пречи на противниковите миночистачи да обезвредят същите и като използват благоприятните случаи, да атакуват противника с цел да не позволят приближаването на противниковите кораби към нашия бряг. При очертано десантно действие да съдейства за отбиването му, като атакува транспортните кораби (...)"[50].

В периода от февруари до средата на април 1941 г. се забелязва чувствително нарастване на напрежението сред българската войска. То е вследствие на подготовката на германските войски за действие на Балканите и достига кулминацията си по време на самото им провеждане. През цялото това време българското Главно командване е в готовност да противодейства на всеки опит за нападение откъм Черно море, турска Тракия, Гърция или Сърбия.

Със Заповед № 1236 от 1 май 1941 г. 2-ри опълченски полк излиза от състава на Черноморската отбрана и е сменен от 1/3-та пехотна попълваща дружина. При започване на военни действия между Германия и СССР българското Главно командване предвижда по-сериозни мерки при евентуални действия срещу Черноморското крайбрежие.

Със Заповед № 14828 от 25 май 1941 г. Главното командване разпорежда 4-та пехотна дивизия да поеме охраната на Варненския залив като Варненска отбрана[51]. От 25 юли 1941 г. започва укрепяването на Варненския залив. За ръководството му е назначен инспекторът от Инженерните свързочни войски генерал-майор Никола Христов, подпомогнат от съответния щаб. Самото укрепяване се извършва от 3-та, 5-а, 8-а и 9-а дивизионна инженерна дружина, които се съсредоточават във Варна (3-та и 5-а), Старо Оряхово (8-а) и Балчик (9-а). Укрепяването се свежда в изработване на железобетонни бункери за картечни групи[52].

---

[50] Кръстева, М., Панайотов, А. База Бургас и Южното Черноморие в развитието на Българския военен флот (1878–1948). – В: Годишник на Военна академия „Г. С. Раковски", Център „Военноисторически изследвания", 2003, с. 104.

[51] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 14.

[52] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 562, л. 211.

Проблемите по прикритието и охраната на границите след започване на войната между Германия и СССР, а още повече след благополучното завършване на операциите от страна на германските войски срещу Гърция и Сърбия, до известна степен се нормализират. Към края на лятото на 1941 г. положението по черноморската граница е изключително спокойно и изцяло под български контрол. Използвайки обстановката, военното командване предприема армейски учения с повече сили и средства в непосредствена близост до границата с Турция. На Черноморското крайбрежие частите се обучават в отбрана на морски бряг и отбиване на десант, като изучават и въвеждат в практиката поуките от военните действия по крайбрежието на другите фронтове.

На 22 юли запасните от 4-та пехотна дивизия са пуснати в отпуск. Два дена по-късно 1/3-та и 2/4-та пехотна попълваща дружина излизат от състава на Бургаската и Варненската отбрана, а 24-ти пехотен полк поема отбраната на Бургаската отбрана[53]. На 9 октомври 1941 г. с Разпореждане № 75 на Щаба на войската командването на Морските войски се премества от Варна в София. Във Варна остават морската учебна част, подчинена на командира на Морските войски; бреговите артилерийски отделения (към Черноморската флотилия); Неподвижната и Подвижната отбрана, които формират Черноморската флотилия (с командир началника на Неподвижната отбрана – на него се подчиняват бреговите артилерийски отделения във Варна и Бургас) и интендантство[54].

За да бъдат избегнати недоразуменията относно подчинеността на частите, Щабът на войската със Заповед № 1786 от 4 октомври 1941 г. определя задачите на Черноморската отбрана:

„ (...) 1. Сухоземната отбрана на Черноморския бряг се разделя на два участъка: Варненска отбрана – от румънската граница до н. Емине, и Бургаска отбрана – от н. Емине (вкл.) до турската граница. Задача – да се отбива всеки опит за десант. Командир на отбраната: за Варненската отбрана – командирът на 4-та пехотна дивизия с щаб във Варна; Бургаската отбрана – командирът на 3-та пехотна дивизия с щаб в Сливен.

2. В участъците на сухоземната отбрана влизат:

а) Всички сухоземни, въздушни и противотанкови оперативни части, изпратени за отбрана на брега.

б) Варненското и Бургаското артилерийско отделение от бреговия артилерийски полк, подчинени съответно на Варненската и Бургаската отбрана.

в) Крайбрежни гранични участъци, подчинени: Първи крайбрежен

[53] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 14.

[54] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 12, л. 231.

граничен участък – на Варненската отбрана, а Втори граничен участък – на Бургаската отбрана.

г) принадлежащите на горните поделения от Морските на Негово Величество войски, част от свръзките, техническите и снабдителните служби.

3. Охраната на териториалните води на цялото Черноморско крайбрежие се възлага на командира на Морските войски с целия състав на флота без крайбрежните гранични участъци и бреговия артилерийски полк, като командирът на Морските войски остава подчинен на Щаба на войската.

4. За да може да се установи трайна връзка между отбраната и Морските войски, събраните сведения от поделенията на Морските войски и отнасящи се до отбраната на брега да се съобщава на съответните отбрани, а корабите от Подвижната отбрана при пристигането и тръгването от Бургас да влизат във връзка с началника на бреговия артилерийски полк (...)".[55]

През 1941 г. бреговата артилерийска отбрана е в следния състав[56]:

1. Варненско артилерийско отделение – 10 оръдия:
- 10 см Д/50 оръдие „Шнайдер", обр. 1906 г. – 2 бр.;
- 15 см Д/25 брегово оръдие „Круп", обр. 1885 г. – 2 чифта;
- 15 см Д/26 брегово оръдие „Круп", обр. 1885 – 2 бр.;
- 24 см Д/45 оръдие „Шнайдер", обр. 1904 г. – 2 бр.;
- 25 Д/45 оръдие „Шнайдер", обр. 1903 г. – 2 бр.

2. Бургаско артилерийско отделение – 17 оръдия:
- 10 см Д/50 оръдие „Шнайдер", обр. 1906 г. – 2 бр.;
- 15 см Д/30 нескорострелно оръдие „Круп", обр. 1893 г. – 2 бр.;
- 15 см брегово оръдие „Круп", обр. 1901 г. – 2 бр.;
- 15 см брегово оръдие „Шнайдер", обр. 1902 г. – 4 бр.;
- 17 см Д/40 брегово оръдие „Круп", обр. 1885 г. – 3 бр.;
- 21 см Д/35 брегово оръдие „Круп", обр. 1888 г. – 2 бр.;
- 24 см Д/40 брегово оръдие „Круп", обр 1900 г. – 2 бр.

За наблюдение на морето през нощта се разставят допълнително прожекторни станции по брега. Във Варненския район те се разполагат при Св. Константин и на н. Галата, в близост до позициите на 10 см Д/50 артилерийска батарея. В Бургаския район има една между селата Равда и Чимос и друга – в Созопол[57].

Непосредствената охрана и наблюдение на черноморския бряг се

---

[55] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 489, л. 306; ф. 28, оп. 1, а.е. 181, л. 7.

[56] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 368, л. 213, 444.

[57] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 489.

осъществява от мобилизираните 26-и и 27-и морски гранични участъци. Организационно те влизат в състава на Неподвижната отбрана на Бургаската и Варненската отбрана. От 15 октомври 1941 г., след преименуването на Неподвижната отбрана в Черноморска флотилия, и двата гранични участъка влизат в нейно подчинение, като 26-и участък разполага щаба си в Созопол, а 27-и – в Балчик[58].

Охранително-наблюдателната служба на Бургаската отбрана в участъка от устието на р. Резово до н. Емине (188 км) се осъществява от подразделенията на 26-и морски гранично-наблюдателен участък (160 души) с щаб в Созопол. Целият участък се разделя на три охранителни подучастъка, които се усилват с по една пехотна рота и с по един тежкартечен взвод. Първият гранично-наблюдателен подучастък охранява от р. Резовска до Св. Никола (дн. Черноморец) с щаб в Царево, вторият – от Св. Никола до Поморие с щаб в Бургас, и третият – от Поморие до н. Емине с щаб в Несебър. С този състав и организация се заемат дотогавашните 17 мирновременни поста и устройват още 9 междинни наблюдателни поста. За тяхната поддръжка се създават 10 охранителни ядра в състав 30–50 души (в Ахтопол, Царево, Созопол, Св. Никола, Бургас, Сарафово, Поморие, Равда, Несебър и Св. Влас).

Постоянните (мирновременните) морски гранично-наблюдателни постове са със следната номерация и дислокация:

• Първи гранично-наблюдателен подучастък: № 1 – Резово; № 2 – Синеморец; № 3 – Ахтопол; № 4 – Царево; № 5 – Китен; №6 – Приморско; № 7 – Ченгер; № 8 – н. Маслен нос; № 9 – Разаданово; № 10 – Созопол; № 11 – н. Св. Никола.

• Втори гранично-наблюдателен подучастък: №12 – Черноморец; № 13 – Поморие.

• Трети гранично-наблюдателен подучастък: № 14 – Несебър; № 15 – Св. Влас; № 16 – местността Елените; №17 – н. Емине[59].

Охранително-наблюдателната служба на Варненската отбрана в участъка от н. Емине до румънската граница (207 км) се води от подразделенията на 27-и морски гранично-наблюдателен участък (180 души) с щаб в Балчик. Той също е разделен на три гранично-наблюдателни подучастъка, усилени с по една пехотна рота и един тежкокартечен взвод: първи – от н. Емине (изкл.) до н. Галата с щаб в Бяла; втори – от н. Галата до р. Батова с щаб във Варна, и трети – от р. Батова до румънската граница с щаб в Ка-

[58] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 512, л. 495–499.

[59] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 421.

варна[60]. Граничните подразделения, заедно с усиленията, заемат дотогавашните 16 мирновременни поста и създават нови 21 междинни временни поста. Освен тях се излъчват 11 охранителни ядра в Обзор, Бяла, Горен близнак (дн. Близнаци), Галата, Варна, Св. Константин, Златни пясъци, Балчик, Каварна и Шабла[61]. Постовете се усилват с тежки и леки картечници[62].

Постоянните (мирновременните) морски гранично-наблюдателни постове са със следната номерация, наименование и дислокация:

• Първи гранично-наблюдателен подучастък: № 1 „Сливница" – Иракли; № 2 „Чаталджа" – Обзор; № 3 „Дойран" – н. Св. Атанас; № 4 „Черна" – р. Карадере; № 5 „Булаир" – р. Камчия; № 6 „Тутракан" – чифл. Ада Бахче; № 7 „Първали" – н. Галата.

• Втори гранично-наблюдателен подучастък: № 8 „Одрин" – Св. Константин; № 9 „Шипка" – Чаплактепе; № 10 „Плиска" – Екрене.

• Трети гранично-наблюдателен подучастък: № 11 „Мичман П. Минков" – Балчик; № 12 „К. П. Ляпчев" – Михал бей; №13 „Конд. Докузаков" – н. Калиакра; № 14 „Полк. Драгов" – Коя бой кьой; № 15 „Генерал Тошев" – Шабла; № 16 „Генерал Колев" – Крапча[63].

Организацията и съставът на 26-и и 27-и морски гранично-наблюдателен участък е специфичен поради особения характер за охрана на морската граница. Щабът е в състав: командир, корабник (фелдфебел), завеждащ прехрана, санитарен подофицер, ковчежник, помощник-завеждащ прехрана, деловодител, писар, разносвач-колоездач, ординарец-свръзка, обущар и шивач.

Гранично-наблюдателният подучастък се състои от щаб, ударно отделение, патрулни моторни лодки, гранични взводове (5 за 27-и и 6 за 26-и морски гранично-наблюдателен участък), които излъчват главни (семафорни) и крайбрежни гранични постове (23 за 26-и и 27 за 27-и морски гранично-наблюдателен участък).

Щабът на граничния подучастък е в състав: командир, корабник, санитарен подофицер, метеоролог – подофицер, писар, ключар, артелчик, конни разносвачи (колоездачи), готвачи, коняри, колари и подковач.

Ударното отделение се състои от командир, водач на стрелците, 7 стрелци, водач на ядрото, мерач на леката картечница, помощник-мерач, подносвач, коневод за леката картечница и коневод за боеприпасите.

---

[60] Прокопиев, А. Охраната на държавните граници на България от Освобождението до 1945 г. Охрана на българските държавни граници 681–2006. София, 2011, с. 119.

[61] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 414–416.

[62] ДВИА, ф. 1027, оп. 4, а.е. 208, л. 5.

[63] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 255.

Патрулната моторна лодка се обслужва от командир, картечар, кърмчия, свързочник и моторист.

Щабът на граничния морски взвод е в състав: командир, взводен подофицер, ординарец-свръзка, готвач и колар.

Главният (семафорният) пост е с командир, картечар, свързочник, метеоролог и 6-има часови.

Крайбрежните гранични постове имат в състава си командир, картечар, свързочник и 18 часови.

Общият числен личен състав на морския гранично-наблюдателен участък до края на разглеждания период достига до 229 души[64].

Освен българските части в укрепените бази във Варна и Бургас германците устройват и установяват многобройни служби и поделения, които използват изцяло пристанищните кейове и съоръжения. Там се съсредоточават големи количества материали, бойни припаси, въоръжение и хранителни припаси, с които са снабдявани действащите на фронта войски[65].

Така в района на 4-та дивизионна област около Варна се намират следните германски части и служби:

- Морско специално командване – с щаб във Варна;
- Морски учебен център с минотърсачна рота;
- Щаб на предупредителната служба;
- Морско интендантство;
- Морска строителна част;
- Морска зъболекарска станция;
- Морска транспортна служба;
- Морско аеропланно командване – за далечно въздушно разузнаване;
- Щаб на военнотранспортната служба;
- Военна тайна полицейска служба 510;
- Комендантство;
- Метеорологична станция;
- Противомагнитна станция;
- Районно строително аеропланно управление – обслужва водолетище „Чайка”;
- Корабостроителна служба – извършва строеж на миночистачни и десантни кораби в държавната корабостроителница „Коларовац”;

---

[64] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 10.

[65] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 25–29.

- Морска снабдителна част;
- Патрулна рота и канцелария на дисциплинарния офицер;
- Автомобилна част;
- Лазарет.

В района на 3-та дивизионна област се сформират и действат следните германски служби:

В Бургас: Морски транспорт, Сигнално-свързочна служба – за поддържане на свръзка с корабите; Строителна секция; Железопътно комендантство и жп транспорт.

В Поморие: радиозасечна служба, която разполага с кораби и самолети, действащи в района на Черно море от п-в Крим до българо-турската граница.

В Айтос – строителна секция.

В Ямбол: на летище „Окоп" – команда за охрана на боеприпаси[66].

Освен тях в пристанищата Варна и Бургас се съсредоточават множество модерни и специални военни кораби. В пристанищните корабостроителни работилници са построени с германски материали специалните 850-тонни десантни кораби и се извършва ремонт на военните кораби. Нарастващите нужди на германското Морско командване постепенно налагат създаването на нови военноморски формации и служби. По този начин в българските морски бази Варна и Бургас се сформират следните германски флотски поделения: Заградителна флотилия за поставяне на телени мрежи със специално построени за това кораби (114 моряци); минотърсачна и разузнавателна флотилия, обслужвани от 432 моряци; морско-снабдителна част (50 души) и охранителна рота с около 100 души. Тези части се ръководят от Командване на военноморска група-юг с щаб в София. За взаимодействие с българското военно министерство и военноморския флот допълнително е създаден още един щаб – Военноморски щаб за свръзка. Той има за задача да съдейства за по-добрата подготовка на личния състав на флота, главно на офицерите, и за увеличаване и модернизиране на военната мощ на флота и бреговите батареи, като се използват опитът и поуките, които германскияш флот е извлякъл от войната.

Германското командване изтъква пред военното министерство, че България е морска страна, обградена от Черно и Бяло море и р. Дунав. Следователно командването на флота не може да е в периферията на държавата и трябва да се премести в София. Така с тяхно съдействие през март 1942 г. флотът се реорганизира в дивизия и щабът се премества в София. Вследствие на тази реформа в организацията на частите се извършват и съответните промени.

---

[66] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 789, л. 280–282.

Щабът на флота се оглавява от началник с ранг на командир на дивизия. В негово подчинение са Черноморската част, Дунавската флотилия и Беломорската флотилия.

Черноморската част е с щаб във Варна и се състои от Подвижна отбрана, Неподвижна отбрана, брегова артилерийска отбрана и портова дружина. Подвижната отбрана разполага с 4 миноносеца, 2 торпедни бързоходни катера, стражеви и спомагателни кораби. Неподвижната отбрана се състои от семафорните брегови наблюдателни постове, портово кантианство, минна, прожекторна и радиотелеграфична рота. Бреговата артилерийска група е бреговата далекобойна артилерия. Портовата дружина действа като морска пехота. Учебната част е във Варна и се състои от Морско училище, специални школи и Морски арсенал.

Дунавската флотилия е с щаб в Русе и в състав: минна рота, пристанищна и речна служба, семафорно-наблюдателна служба и Дунавски арсенал.

Беломорската флотилия е с щаб в Кавала и се състои от военно комендантство, семафорно-наблюдателни крайбрежни участъци, брегово артилерийско отделение и дружина морска пехота[67].

За да бъде готово да изпълнява задачите по охраната и отбраната на Черноморското крайбрежие, командването на Морските войски разпорежда свикването за обучение на необходимите му запасни моряци, брегови артилеристи и офицери, с които се мобилизират частите на Черноморския флот по щатовете за военно време.

Германското командване констатира, че подготовката на българските моряци е добра, но им е необходима повече практика. Затова издейства от Главното морско командване в Берлин изпращането на практика и специализация в различни поделения на германския флот новопроизведените морски и брегово-артилерийски офицери. Също така германският свързочен щаб съдейства за модернизирането и увеличаването на броя брегови батареи и снабдяването на флота със специално имущество и материали.

Корабите на флота се превъоръжават. Старите и износени 450 см торпеда се заменят с нови 533 см, като се извършва и съответната трансформация на корабните торпедни тръби. Освен новите бързоходни торпедни кораби флотът получава морски мини, миночистачни модерни прибори, шкиперско, морско и интендантско имущество, течни горива, инструменти, машини и др.[68]

---

[67] ДВИА, инв. № 3113, Скутунов, К. Българският военен флот в Отечествената война 1944–1945 г., л. 5.

[68] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941-1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 26.

През 1941 г. и началото на 1942 г. продължава изпълнението на утвърденото от министъра на войната „Упътване за работа в Укрепения фронт на южната ни граница през 1940 г.” На Черноморското крайбрежие се работи на два укрепителни фронта. За Бургаската отбрана укрепителният фронт е в участъка от Созопол до Несебър и включва Бургаския залив. Технически ръководител е командирът на 3-та дивизионна инженерна дружина, към която се придава и една рота от 8-а трудова дружина. Укрепителният фронт за Варненската отбрана е от Гьозекен (дн. Обзор) до Балчик и включва Варненския залив. Технически ръководител е командирът на 4-та дивизионна инженерна дружина и към нея се придава една рота от 2-ра трудова дружина. Трудовите дружини са в състав от 2100 души и се състоят от четири строителни роти (280 души), една пътно-мостова рота, техническа и домакинска рота.

Съставен е план, в който освен изграждането на железобетонни бункери се подготвят скривалища, построени по минен способ, „облечени„ с рами от талпи. По такъв начин са оборудвани и старите скривалища, направени в периода 1939–1940 г.

За финансово подпомагане на извършителните работи на командирите на дружини са отпуснати кредити по 50 000 лв. за дребни разходи по укрепяването[69].

Укрепителните позиции се разделят на строго охранявани охранителни участъци, обозначени с табела „Укрепен район. Влизането забранено!”. Не се допуска движението на цивилни лица, дървари, овчари и обработването на земята на 50 м от отделните постройки. Охраната се извършва от взводни, ротни и дружинни охранителни части.

За запазване в тайна на укрепителните работи се забранява изваждането на копия от плановете, фотографирането, рисуването, нанасянето на карти и схеми на наблюдателните пунктове, бункери, скривалища, препятствия, окопи против бойни коли и позиционни пътища, както и отдаването на писмени разпореждания[70].

Със специално постановление на Министерския съвет от 26 януари 1942 г. по Черноморското крайбрежие се въвежда „Забранена зона”, която преминава по линията Ново Паничарево (изкл.), Дебелт, Българово, Горица, Недево, Изворско, Куюкьой (дн. Карвуна) и Черни гьол. Тя е разделена на военни райони. За началник на всеки район е назначен военен комендант, който съвместно с полицейските и административните власти осигурява безопасността в него[71].

[69] ДВИА, ф. 26, оп. 1, а.е. 119, л. 23.

[70] ДВИА, ф. 742, оп. 5, а.е. 198, л. 1.

[71] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 315, л. 1.

За изпълнение на постановлението с писмо № IV-100 от 2 февруари 1942 г. Щабът на войската определя правилата за осигуряване на реда и безопасността в забранената зона. Заповядано е във всяко населено място да се назначи полицейски или военен комендант, а където няма войскова част, за коменданти се назначават околийските полицейски началници, кметовете или техните заместници.

Влизането в забранената зона на лица от чужд произход (евреи, арменци, турци, гърци и др.), както и на цивилни или военни лица от съюзните войски се разрешава само ако притежават открит лист, издаден от разузнавателния отдел на Щаба на войската. Изключение се прави единствено за военни части или команди от съюзните войски, които отиват там по служба. При всяко пристигане на такива части или команди комендантите са длъжни да донасят на най-близкия началник на гарнизона.

Лица от български произход могат да влизат в забранената зона с открит лист, издаден от местните полицейски или административни власти от вътрешността на страната, а излизането – с открит лист, издаден от местните комендантства в забранената зона. Откритите листове се издават за извършването на неотложни работи, и то само на българи, познати като благонадеждни. В открития лист се записват точно трите имена на лицето, номерът на полицейската му лична карта, срокът на валидност на открития лист, маршрутът за движение и местата, през които ще премине и къде ще престои. Откритият лист важи само за едно влизане в забранената зона и за срок не повече от месец. Всеки българин, който се движи в забранената зона, дори в землището на своята община, е длъжен да носи със себе си открития лист и полицейската лична карта. На местните жители чужденци, живеещи постоянно в забранената зона, се издават открити листове само за обработване на имотите им в землището на общината, а напускането на зоната се разрешава само в изключителни случаи. Всяко лице, което влиза в забранената зона, е длъжно в срок от 12 часа да завери открития си лист в местното комендантство. Нарушителите принудително напускат зоната или биват задържани при подозрение.

Във всяко комендантство се води книга за дошлите лица в забранената зона с графи: номер по ред, име, презиме, фамилия, номер на открития лист и откъде е издаден, дата на пристигането, по каква работа идва и дата на заминаването. Военните, военнополицейските и административните органи са длъжни периодично да проверяват редовността на документите на пътниците във влаковете, автобусите и пешеходците по шосетата, които преминават през техния район. В зоната е забранено фотографирането, а рисуването на пейзажи от български художници става след специално разрешение от местното комендантство.

Комендантите и началниците на гарнизони от забранената зона се задължават да определят районите с укрепителни постройки, където движението на цивилни и военни лица без тяхно разрешение е абсолютно забранено. За целта на видни места са поставени табели с надписи на български, немски и френски език[72].

Действията на българските войски по охраната и отбраната на Черноморското крайбрежие през 1942 г. са в тясна зависимост от развитието на военните действия на германските войски. През зимния период те срещат доста трудности на Източния фронт. Настъплението е спряно и опасността от противников десант по българското Черноморско крайбрежие се увеличава. Това налага да се вземат по-сериозни мерки и Главното командване усилва отбраната и я обединява под командването на един армейски щаб. Със Заповед № I-145 от 15 януари 1942 г. е разпоредено щабът на Трета армия да поеме командването на сухоземната отбрана от турската до румънската граница като щаб на Черноморската отбрана.

В състава на Черноморската отбрана влизат 3-та и 4-та пехотна дивизия; Варненската и Бургаската артилерийска група; 26-и и 27-и гранично-наблюдателен участък със съответните придадени им части от свързочни, технически и снабдителни служби от Черноморската флотилия, бургаските и варненските части за противовъздушна отбрана.

На Черноморската отбрана е поставена задачата да не допуска стоварвания на отделни противникови лица и групи (саботьори, атентатори и др.) и да отбива всеки опит за противников десант. За нейното изпълнение командващият Трета армия решава да съсредоточи основните си усилия към Варненския и Бургаския залив, като организира линия за охрана и наблюдение (на самия бряг и предна линия на главната съпротива) на височините в близост до брега с устроените по тях железобетонни картечни гнезда.

Трета пехотна дивизия в дотогавашния си състав и мирновременни гарнизони под името Бургаска отбрана трябва да организира отбраната на черноморския бряг от устието на р. Резовска до н. Емине, като „устрои непрекъснато по време и пространство наблюдение и охрана на брега и отбива всеки опит за десант". Дивизията има готовност за последователна мобилизация съгласно нарежданията на Щаба на войската. Командирът на дивизията изготвя предложение за всички подготвителни работи относно бързото изнасяне при необходимост на предвидените маневрени групи, съответно с 11-и и 29-и пехотен полк и 6-и артилерийски полк към района на Айтос и с 3-та картечна дружина и една батарея – към района на Средец, и използване на тези групи в различна обстановка. Бургаската

[72] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 315, л. 6.

брегова артилерийска група, 26-и пограничен участък и Бургаската противовъздушна група са подчинени на командира на Бургаската отбрана.

Четвърта пехотна дивизия при досегашната си групировка под името Варненска отбрана организира отбраната на брега от н. Емине (изкл.) до румънската граница с готовност за мобилизация. Командирът на дивизията изготвя предложение за бързото и организирано придвижване на 46-и пехотен полк към районите на Варна и Балчик като маневрена група на Варненската отбрана.

Командирът на 3-ти армейски артилерийски полк има готовност за своевременно изнасяне към застрашените направления на Варна и Бургас с една 10 см Д-56 моторно-оръдейна и една 15 см Д-30 моторно-гаубична батарея.

Охраната на териториалните води пред целия черноморски бряг се поема от командира на Морските войски с целия състав на флота, без граничния артилерийски полк и морските погранични участъци, при непрекъснато взаимодействие с командирите от Варненската и Бургаската отбрана.

Отбраната на черноморския бряг се разделя на полкови, дружинни, ротни и взводни участъци по преценка на съответните командири. Тя се осъществява съвместно с поделенията на граничните участъци, на които е разпоредено да създадат нови патрулни и секретни постове за осигуряване на непрекъснато наблюдение.

С останалите войски, неангажирани с непосредствената охрана на брега, са образувани силни ядра, които се групират и настаняват в квартири в населените пунктове, разположени в непосредствена близост до вероятните за десант места. Предвижда се и устройване на позициите и в дълбочина, като първоначално всички бойни места се трасират и проучват за възможността от бързото им заемане. Разпорежда се новите укрепителни постройки, съоръжения и окопи да се оборудват само на незаетите пространства.

Предвижда се противовъздушната отбрана и разузнаването пред черноморския бряг да се осъществяват от един изтребителен и един разузнавателен орляк с щаб във Варна. С германското командване е организирано взаимодействие за съдействие с техни войскови и полицейски части[73].

Поради големия общ фронт частите заемат много широки участъци за отбрана, като за пехотен полк варират от 20 до 120 км фронт. Съставът на частите е мирновременен и само пехотните полкове са усилени с около 120 запасни от нямащите мобилизационно назначение и непреминали съответното обучение. Около една трета от този състав е ангажиран с чисто охранителна служба непосредствено по крайбрежието, а останалите са

[73] ДВИА, ф. 23, оп. 1 а.е. 759, л. 317.

разположени в създадените ядра. Усилване с 37 мм бронеизтребителни взводове по оперативния план „Асен" се предвижда само за Варненската отбрана, а Бургаската отбрана разполага единствено с пехотни противоброневи средства.

Като цяло може да се заключи, че този състав и средства са недостатъчни за изпълнението на по-сериозна задача. Освен това свързочните поделения се състоят само от една жична рота за Варненската отбрана. За разузнаване отбраната разполага едва с един разузнавателен орляк, който може да разузнава само на 50–70 км в морето и не може да изпълнява задачи за предпазване от изненади.

При описаното състояние на Черноморската отбрана, усложняването на политико-стратегическата обстановка и извършването на десант със значителни сили са необходими нови усиления. Затова с телеграма № 312 от 16 април 1942 г. командващият Трета армия генерал-лейтенант Никола Стойчев отправя искане към Щаба на войската за увеличаване на частите на Черноморската отбрана с повикване на обучение но един-два набора запасни. Иска се също и предоставяне на военновъздушни сили, които да могат да водят разузнаване на по-голяма дълбочина в морето, и усилване с противоброневи средства на Бургаската отбрана с два противоброневи взвода от 2-ра бронеизтребителна дружина[74].

С Поверително писмо № 48 от 29 април 1942 г. Щабът на войската извършва промени в организацията на отбраната на черноморския бряг. Разпорежда се на 3-та пехотна дивизия (без 24-ти пехотен полк) от 12 май да излезе от състава на Черноморската отбрана и да се съсредоточи на българо-турската граница. По щатовете за военно време е мобилизиран 24-ти пехотен полк и с досегашната си групировка изпълнява своята задача като Бургаска отбрана. Полкът се подчинява на командира на Черноморската отбрана. Разпорежда се на 2-ра конна дивизия (без 5-и конен полк) да е в готовност за мобилизиране и съсредоточаване към Бургаския залив в срок от 4 дена в района Айтос, Пирне, Азпили (дн. Караново), Кючукалан (дн. Малка поляна), Урум ени кьой (дн. Българово) и Кадъкьой (дн. Садиево). Дивизията трябва да се подготви за извършването на контраудари по направленията Айтос – долината на Хаджидере; Айтос – Анхиало; Айтос – Бургас и Айтос – Русокастро – Стари Дебелт[75].

Щабът на армията проучва условията за отбрана на крайбрежието за създаване на благоприятни условия за отразяване на противникови десанти. Изтъкната е крайната необходимост от подобряване на свързочната и пътната мрежа, най-вече при организирането на взаимодействие между сухопътните и военноморските сили при устройването на минни

[74] ДВИА, ф. 23, оп. 1 а.е. 759, л. 312.
[75] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 16.

загражденията, разузнаването и др. След проведените рекогносцировки са отдадени разпореждания за заемане на позициите при новата организация (схема 2).

Варненската отбрана (4-та пехотна дивизия – 7-и, 8-и, 19-и и 46-и пехотен полк) организира противодесантната отбрана от българо-румънската граница до н. Емине.

Седми пехотен преславски полк заема участъка от Балчик до Св. Константин, като изпраща една рота от 3-та пехотна дружина за охрана на левия си фланг от Шабла до Каварна. С останалите роти на дружината е образувано полково охранително ядро в района на Балчик. Втора дружина от полка заема за отбрана позициите от Екрене до Св. Константин. Първа дружина оборудва позиции като маневрени войски в околностите на Момчил. Там се разполага и щабът на полка.

Осми пехотен приморски полк отбранява Варненския залив от Св. Константин до н. Галата. Втора дружина от полка заема позиции от Св. Константин до н. Аладжик. Защитата на самия Варненски залив е възложена на 3-та дружина, а на н. Галата заема позиции 4-та тежкокартечна дружина на дивизията. Маневрените войски на полка (1-ва пехотна дружина) се разполагат в Кичево заедно с щаба на полка.

Деветнадесети пехотен полк, поради широкия си фронт за отбрана – от н. Галата до н. Емине, изгражда позициите си в един ешелон, най-вече на десантнодостъпните места. Там се изграждат взводни и ротни охранителни ядра, за да могат останалите подразделения да действат като маневрени войски поради липсата на такива в полка. Първа дружина от полка заема позиции по височините на Аспарухово. Втора дружина, заедно с щаба на полка, се разполага в околностите на Фандъкли с основни охранителни ядра в Горни близнак, н. Иладжик, Ново Оряхово и Бяла.

Командването на Черноморската отбрана предприема мерки за създаването на мощна брегова артилерийска отбрана. По негово искане към съществуващите брегови батареи се инсталират получените от Германия една нова 17 см Д/40 – триоръдейна брегова батарея, която заема позиции на брега около Св. Константин[76]. По този начин бреговите батареи за отбрана на Варненския залив стават шест плюс една пристанищна 7,5 мм батарея. Батареите се разполагат по три на северното и южното крайбрежие на залива[77]. Морските войски на отбраната се състоят от два торпедоносеца, три торпедни лодки, два стражеви кораба, една минна рота и една миночистачна рота[78].

---

[76]ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941-1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 12.
[77] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 44.
[78] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 410.

За маневрени войски на дивизията е определен 46-и пехотен полк, който е на гарнизон в Добрич. Там е дислоциран и 4-ти дивизионен артилерийски полк, състоящ се от две возими артилерийски отделения, едно возимо гаубично отделение и едно товарно оръдейно отделение – общо 32 оръдия. Щабът на дивизията се разполага във Варна.

Охранително-наблюдателната служба на Варненската отбрана продължава да се изпълнява от 27-и пограничен участък.

Бургаската отбрана (24-ти пехотен полк) заема и оборудва позициите си на десантнодостъпните местта от н. Емине до Резово[79]. Полкът е в състав: щаб, щабна рота, три дружини с по три пехотни роти, тежкартечна рота, минохвъргачна рота, бронева рота и домакинска рота[80]. За отбрана на този широк участък командването на полка разделя подразделенията си на три групи – Северна, Южна и Самостоятелна.

Северната група (2/24-ти и 3/24-ти пехотен полк) отбранява северното крайбрежие на Бургаската отбрана от н. Емине до Поморие. Участъкът се заема от втора пехотна дружина, която разполага основните си охранителни ядра в Св. Влас, Несебър и Поморие, а останалите подразделения, заедно, западно от Несебър.

Трета пехотна дружина е назначена за усилваща група и заема позиции западно от втора дружина в района на Ходжалар (дн. Рудник).

Непосредствената отбрана на Бургаския залив от Поморие до Созопол се осъществява от Южната група – 1-ва пехотна дружина в състав от две роти. Основните охранителни ядра заемат позиции в Горно Езерово (дн. Бургас), Черноморец и Созопол.

Третата рота на дружината действа като самостоятелна група и отбранява останалия участък на Бургаската отбрана – от Приморско до Резово с взводни охранителни ядра в Приморско, Царево и Синеморец.

Бреговата артилерийска отбрана на Бургаската отбрана също получава усиление от една нова 24 см Д/40 – двеоръдейна брегова батарея[81]. По този начин бреговите батареи на Бургаската отбрана стават осем плюс една 7,5 мм пристанищна батарея, които се разполагат, както следва: германската – в Анхиало (дн. Ахелой), една – около Равда, една – в Поморие, една – в Сарафово, две – в Черноморец, една – около Атия, и една – в Созопол[82] (схема 3). Морските войски на отбраната са в състав два торпедоносеца и една миночистачна рота[83].

[79] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 28.

[80] ДВИА, ф. 760, оп. 1, а.е. 30, л. 150.

[81] ДВИА, Инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941-1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 12

[82] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 44.

[83] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 410.

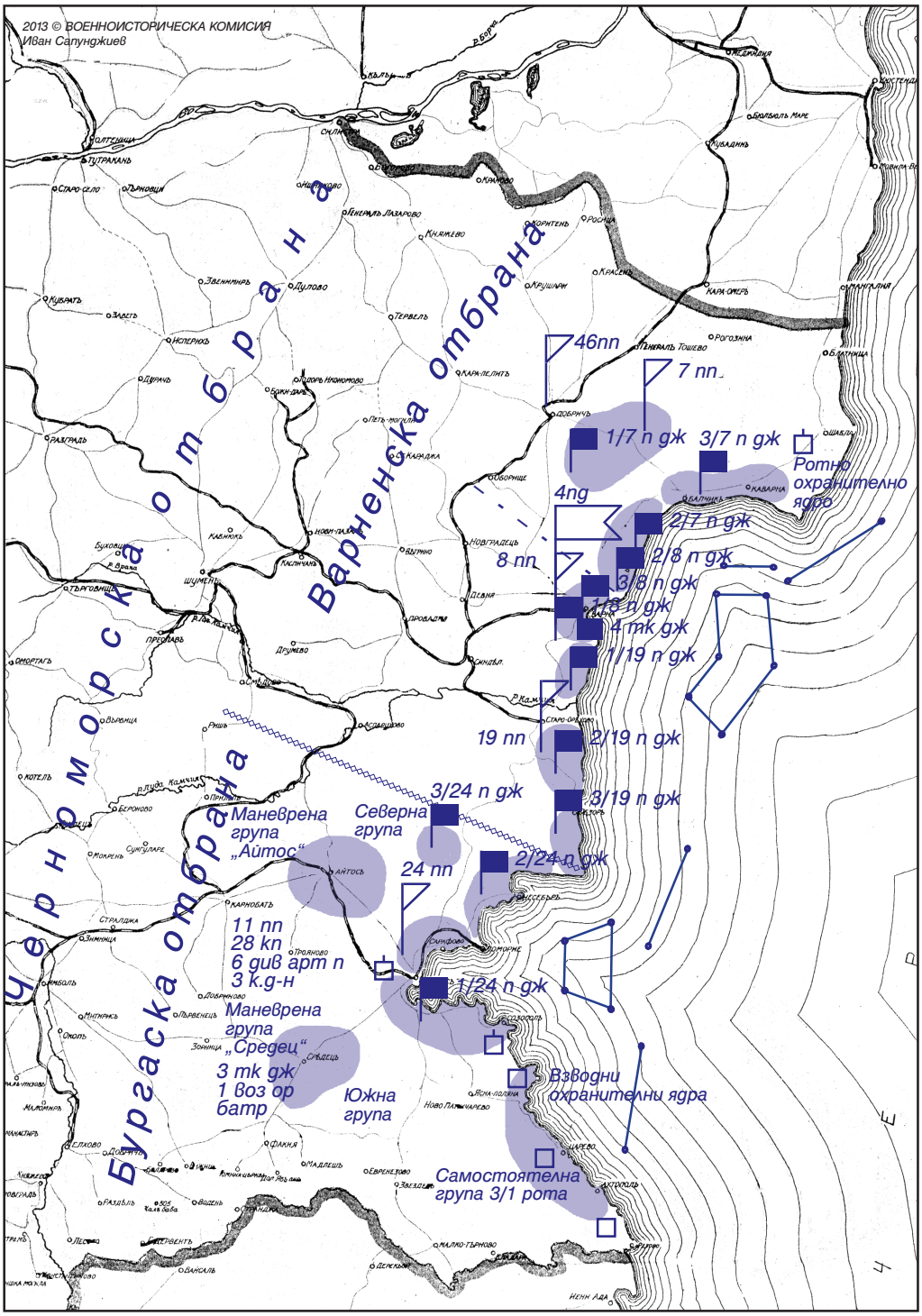

Схема 2. Групировка на Черноморската отбрана (1942 г.)

Охранително-наблюдателната служба на Бургаската отбрана продължава да се изпълнява от 26-и пограничен участък.

Щабът на полка се разполага в Бургас. За да се компенсира липсата на маневрени войски на Бургаската отбрана, командването на Трета армия създава силни маневрени групи за Черноморската отбрана – „Айтос" и „Средец".

Маневрена група „Айтос" е в състав: 11-и пехотен полк, 29-и пехотен полк, 6-и дивизионен артилерийски полк (без една возима батарея) и 3-ти конен дивизион.

Маневрена група „Средец" се състои от 3-та тежкокартечна дружина и една возима оръдейна батарея[84].

Освен това при необходимост за Бургаската отбрана 2-ра бърза дивизия и 63-ти пехотен полк имат готовност за последователна мобилизация и съсредоточаване към Бургаския залив.

За защита на въздушното пространство на Черноморското крайбрежие Щабът на войската определя 682-ро изтребително ято, състоящо се от пет изтребителя и един тренировъчен самолет (на летище Балчик), и 692-ро със същия състав, но на летище Сарафово. Разузнаване на морското пространство се извършва от 463-то разузнавателно ято, състоящо се от девет разузнавателни самолета (в Балчик), и 333-то разузнавателно ято – в Сарафово.

Противовъздушната отбрана се усилва с два смесени самостоятелни противовъздушни взвода, които заемат позиции около летище „Чайка" (Пейнерджик), и една тежкокартечна батарея от района на Аспарухово. Противовъздушните части са взети от 3-та и 8-а пехотна дивизия, които са на Прикриващия фронт. По този начин противовъздушната отбрана на Варненската отбрана достига до три тежкокартечни противовъздушни батареи и 10 леки противовъздушни взвода. Противовъздушната отбрана на Бургаския залив е в състав от една тежкокартечна противовъздушна батарея и 7 леки противовъздушни взвода[85].

На 10 юли 1942 г. се извършва преустройство на противовъздушната отбрана на Черноморското крайбрежие. Със Заповед № 642 на Щаба на войската 682-ро изтребително ято и 463-то разузнавателно ято се обединяват и образуват смесен орляк „Балчик" с командир капитан Йордан Ангелов. По същия начин се обединяват 692-ро изтребително ято и 333-то разузнавателно ято, които образуват смесен орляк „Сарафово" с командир капитан Стефан Стефанов.

---

[84] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 304, л. 304.

[85] Пак там, а.е. 759, л. 410.

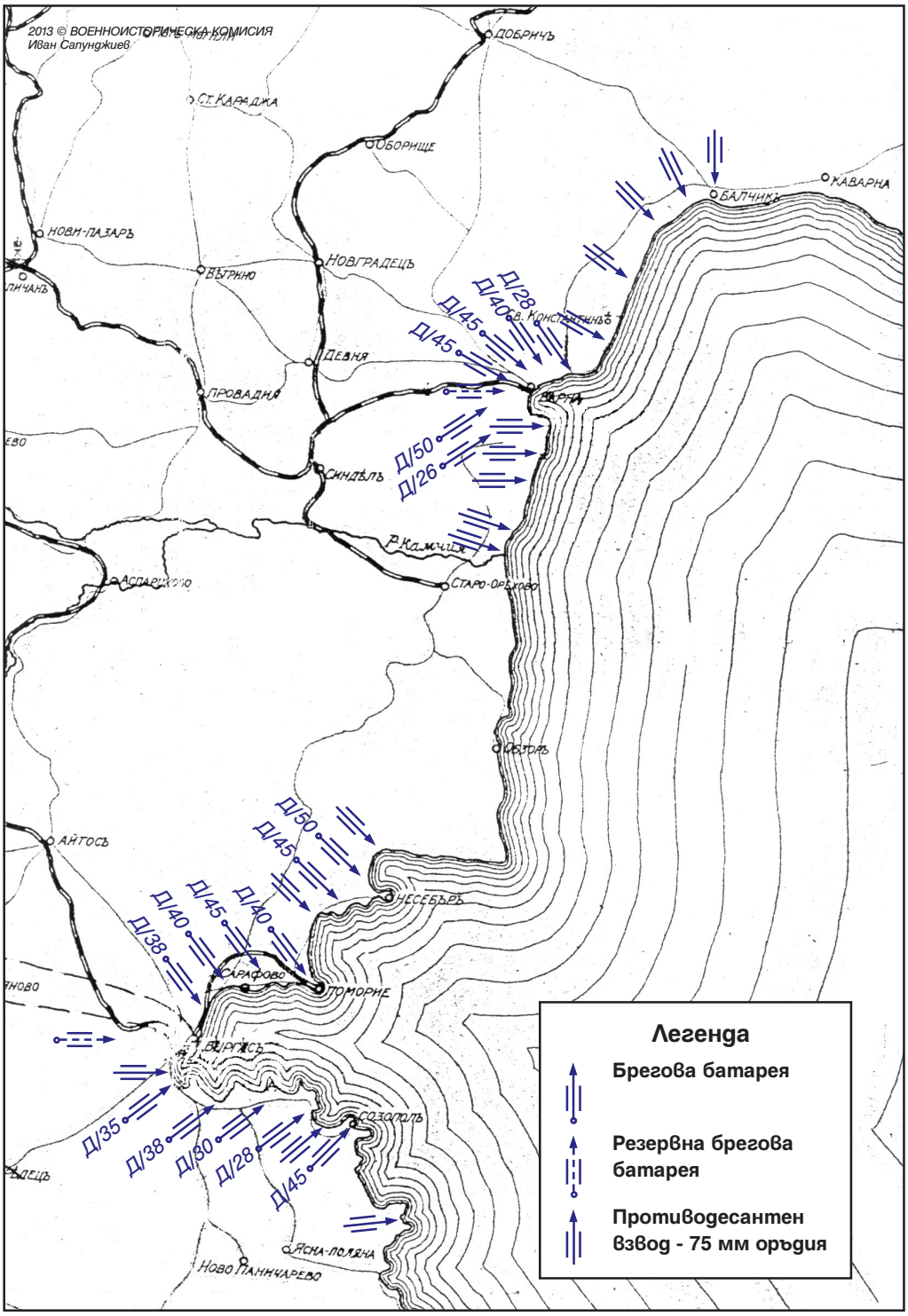

Схема 3. Брегова артилерийска отбрана на Черно море

Тези два орляка образуват Черноморската въздушна отбрана с командир капитан Неделчо Тодоров, подчинен на командира на Въздушните войски на Негово Величество, а при десант – оперативно подчинен на командира на Черноморската отбрана[86]. Неговите правомощия са да поддържа връзка с германското командване за получаване на искания и за изпълнение на задачи по охрана на морските транспорти, получаване на сведения за въздушната обстановка, както и да поддържа връзка с щаба на Черноморската отбрана и Черноморската флотилия. Освен това той има готовност да обедини и действията на назначените въздушни ята по плана за бойна готовност „Асен" за усилване на Черноморската отбрана.

Задачите на Черноморската въздушна отбрана са разузнаване на и пред черноморския бряг, съдействие на Черноморската отбрана при отбиване на противникови стоварвания на брега, изтребителна охрана на крайбрежието, съпровождане и охрана на германски морски транспорти в български териториални води.

За обслужване на Черноморската въздушна отбрана са изградени и необходимите летища в Балчик, Добрич, Новградец (дн. Суворово), Варна и Сарафово. Част от тях се използват и от германската авиация. В летището край Балчик заедно с българските изтребители се настанява и едно ято тежки бомбардировачи „Хенкел", които често предприемат далечни полети и достигат до Ростов и р. Дон. Във варненското летище се дислоцира ято тежки бомбардировачи „Блом и Фос", които извършват полети, прекосявайки Черно море, за да достигнат и бомбардират южните и западните кавказки брегове[87].

На морските войски на отбраната са поставени следните задачи:

• По искане на германското командване и по нареждане на Щаба на войската да носят конвойна служба в териториалните води и извън тях до Босфора на наетите от германското командване български, италиански, румънски и други търговски кораби.

• Периодични нощни разузнавания извън териториалните води.

• При необходимост близко стражево охранение пред бреговете.

• Да действат като спасителни кораби при нещастни случаи със самолети.

• При необходимост да охраняват миночистачните лодки[88].

За защита на местното население Щабът на Черноморската отбрана разработва „План за евакуация на населението от Черноморския бряг", в

---

[86] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 323–344.

[87] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941-1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 14.

[88] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 391.

който се предвижда тя да се извършва организирано, като се достигне линията на дивизионните резерви.

След заемане на позициите командирът на Черноморската отбрана генерал-лейтенант Никола Стойчев със своя щаб извършва редица проверки на бойната готовност на войските за действие против морски десант, при които се установява, че са необходими още допълнителни мерки за нейното усилване и за по-добро осигуряване на изпълнението на възложените задачи. Констатира се също, че при частична мобилизация (само за дивизиите от Черноморската отбрана) е необходимо да се мобилизират черноморските гранично-наблюдателни участъци, черноморските брегови артилерийски групи и всички мобилни формирования, разположени по черноморския бряг – 24-ти и 8-и пехотен полк. Това се налага от обстоятелството, че основното предназначение на гранично-наблюдателните участъци и бреговите артилерийски батареи е непосредствената защита на брега. Ако той попадне в ръцете на противника, тези части загубват възможността да се мобилизират и развърнат във военновременен състав. Освен това след мобилизирането на 8-и и 24-ти пехотен полк мобилизацията на останалите им формирования ще бъде разстроена.

В случай на очертал се противников десант маневреното ядро на Бургаската отбрана (11-и и 29-и пехотен полк, 6-и дивизионен артилерийски полк, 3-та дивизионна картечна дружина и 3-ти конен дивизион) ще се мобилизира и с усилени дневни и нощни пехотни маршове ще се изнесе на линията Средец – Айтос до петия оперативен ден вечерта и едва на сутринта ще може да влезе в бой. Срокът от пет денонощия е твърде голям, за да успее 24-ти пехотен полк да удържи ударите на противника по разтегнатия 80-километров фронт, затова втори и трети ешелон трябва да се придвижат с влак. По този начин ще бъдат спестени около 30 часа и на петия ден те ще могат да влязат в бой.

Според задачите, поставени от щаба на Въздушните войски, разузнавателните ята от орляците „Балчик" и „Сарафово" могат да навлизат до 40 км навътре в морето и да имат видимост 60–70 км от брега. Ако противникът е извън този обсег, няма да бъде забелязан и ще успее да пристигне до брега за около 2–3 часа, с което ще изненада отбраната. Затова командирът на отбраната предлага въздушното разузнаване да се води два пъти дневно на 150–200 км в морето – преди- и следобед. По този начин десантните кораби ще бъдат своевременно открити и се осигуряват около 7 часа за отдаване на необходимите разпореждания и подготовката на отбраната.

При десант с крупни сили отбраната ще има нужда от допълнителни военновъздушни сили. Първата по-голяма част, която може да окаже съдействие, е 3-ти въздушен полк. Проличава необходимостта от своевре-

менно организиране на взаимодействие между командира на полка и командванията на Варненската и Бургаската отбрана.

Големият фронт за отбрана на 24-ти пехотен полк при възможен опит за десанти едновременно в районите на Созопол и Несебър налага усилване с поне една пехотна дружина. Командването предвижда това да бъде 2-ра дружина от 6-и пехотен полк.

По отношение на маскировката е разпоредено да се боядисат с маскировъчни бои бетонните картечни гнезда, повечето от които са на самия бряг и се демаскират със своята белота и очертания.

Евакуацията на населението през първия и втория оперативен ден, възможността от стоварване с парашути и опасността от саботажни действия налагат да се вземат мерки за охрана и отбрана на брега – най-вече от етапни дружини[89].

Във връзка с подобряване подготовката на войските за отбрана на брега и противодействие на евентуален противников десант Щабът на войската разпорежда на командването на Трета армия да проведе съвместни занятия с подчинените части и подразделения. За отбрана на Варненския залив те са проведени от 17 до 23 август 1942 г. с участието на 4-та пехотна дивизия, 3-та конна бригада, Черноморската въздушна отбрана, дивизиона торпедоносци, дивизиона торпедни лодки, миночистачна рота, свързочна рота, 27-и гранично-наблюдателен участък, Варненското брегово артилерийско отделение и кандидатподофицерска школа. Занятията се провеждат под командването на командващия Трета армия и с взаимодействие между сухопътните и морските командвания.

Занятията за отбрана на Бургаския залив се провеждат от 31 август до 6 септември. В тях участват 2-ра пехотна дивизия, 2-ра бърза дивизия, 4-ти конен полк, 24-ти пехотен полк, Черноморската въздушна отбрана, Черноморският флот, 26-и гранично-наблюдателен участък и Бургаското брегово артилерийско отделение.

На двете занятия се решават разнообразни задачи, свързани с противодесантната отбрана, като отбрана на брега срещу десант и последващо оттегляне на изгоден рубеж; провеждане на контраатака срещу десантирал противник; използване на торпедоносците освен за изпълнение на собствените си задачи и за имитиране на неприятелския флот; торпедни атаки от дивизиона торпедни лодки; артилерийско съсредоточаване на огъня на големи разстояния; защита на минното поле и проходите от миночистачи; възпрепятстване на противниковите транспортни кораби със съсредоточен огън; съдействие на пехотата при отбрана на брега при стоварен десант и с противник, проникнал в бреговата линия; огнева подго-

[89] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 309.

товка на контраатаката[90]. От задачите на учението се вижда, че при десант командването допуска стоварването му на брега и впоследствие развитие на неговия успех. Затова за отразяването му отбраната се изгражда на по-голяма дълбочина и се създават допълнителни рубежи за противодействие. На удобните за десант места около Балчик и р. Камчия се оборудват за брегова отбрана предна линия на главната съпротива, линия за охрана и зад тях са дружинните опорни места[91].

След учението командирът на 4-та пехотна дивизия разработва „Поуки от дивизионните учения". В тях той обобщава, че поради широкия фронт за отбрана на дивизията е нужно във всеки полкови участък да има достатъчно превозни средства за прехвърляне на резервите към всеки застрашен участък, а също и на войски от незастрашените направления.

Учението показва, че е необходима по-голяма маневреност за своевременно насочване и правилно използване на резервите за контраатака. Командванията на съседните войски, където противникът не е предвидил десантни действия, трябва самостоятелно да вземат решение и да насочат подразделенията си към фланговете и тила на противника, за да го откъснат и унищожат. Направен е изводът, че при провеждането на контраатака е особено необходимо да има добре организирано взаимодействие между пехотата и артилерията. Установява се, че за успешна отбрана на брега по-благоприятно е груповото, а не кордонното разположение на позициите и командването да разполага със силни резерви. Подчертана е необходимостта от бързо маневриране с резервите и своевременно вземане на решение от командирите при рязко изменение на обстановката[92].

През този период се забелязва известно оживление на южния фланг на Бургаската отбрана. На 18 май 1942 г. съветска подводница произвежда торпеден изстрел срещу турския кораб „Дона тепе" в близост до устието на р. Резовска. Българските гранични власти оказват помощ на корабокрушенците. На 23 май в 8,50 ч. гранично-наблюдателната служба на 26-и участък донася, че между Ахтопол и Царево откъм морето е дочут взрив. Забелязан е турският моторен кораб „Суфанг", който свива към залива и остава там на котва. В 9,15 ч. на около 2,5 мили от брега се появява подводница и с един торпеден изстрел потопява кораба. Командването на отбраната реагира, като нарежда на самолетите да излетят и да разузнаят обстановката, тъй като торпедоносните лодки са на значително разстояние от инцидента – около Маслен нос[93].

---

[90] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 527, л.112.

[91] ДВИА, ф. 742, оп. 5, а.е. 181, л. 209 и 243.

[92] ДВИА, ф. 742, оп. 5, а.е. 182, л. 232.

[93] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а. е. 778, л. 332–335.

В края на юни и началото на юли 1942 г. зачестява появата на съветски подводници в българските териториални води, обикновено на участъците без брегова или друга артилерия – в района южно от Маслен нос. Затова командването на отбраната усилва този участък с две маневрени оръдия и поставя допълнително наблюдателно-охранителни постове при Синеморец и Царево. На 16 юли екипажът на самолета „Варна" от разузнавателното ято в Балчик забелязва на 30 км източно от Бяла (южно от устието на р. Камчия) полупотопена подводница, атакува я с бомби и картечен огън и я потопява[94].

Както на останалите театри на военните действия, с преминаването към стратегическа отбрана от германските войски на Източния фронт в края на 1942 г. и по Черноморското крайбрежие настъпва затишие. Значително намалява опасността от противникови десанти, което позволява прикритието на брега да се организира с по-малък състав, но това не снема отговорността за справяне с всеки опит за агресия. Прикритието се организира, като на най-вероятните места за стоварване на десанти се назначава наблюдение от състава на отбраняващите се части. Задачата на Черноморската отбрана се свежда до охранително-наблюдателна служба и недопускане на стоварването на отделни противникови лица и групи. В същото време не е снета боеготовността на частите, предвидени да прикриват морския бряг при евентуално стоварване на десанти[95].

За да се използва възможността да се охранява черноморският бряг с по-малко сили и средства, командването на отбраната изготвя план, който изпраща в Щаба на войската за утвърждаване. Той предвижда командването на Бургаската отбрана да се изпълнява от командира на 64-ти пехотен полк подполковник К. Георгиев, но да е подчинен на командира на 24-ти полк. Щабът му се обслужва от щабната рота на 24-ти полк. Охраната на брега се осъществява от една пехотна дружина, формирана и комплектувана по щатовете за военно време, в състав от три пехотни роти и една картечна рота (около 600 души, 10 ездитни коня, 28 впрегатни и 12 товарни коня); една конна двуоръдейна батарея (55 души) от 2-ри конен артилерийски полк; 26-и морски пограничен участък (160 души); Бургаската полкова артилерийска група и бургаските брегови батареи. Бургаската отбрана се разпределя на три охранителни участъка.

Първи охранителен участък (от р. Резовска до Св. Никола) се предвижда да се охранява от поделенията на 26-и морски гранично-наблюдателен участък, усилен с една пехотна рота и тежкокартечен взвод. Начал-

[94] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 364.

[95] Димитров, Д. Прикритието на държавната граница в началото на Втората световна война. – В: Годишник на Военна академия „Г. С. Раковски", Център „Военноисторически изследвания", 2005, № 1, с. 7.

ник на участъка е командирът на гранично-наблюдателния участък с щаб в Созопол капитан-лейтенант Филков. Участъкът излъчва 11 постоянни морски гранично-наблюдателни поста от районите на Резово, н. Силестар, Ахтопол, Царево, н. Атлиман, Приморско, н. Зейтин Бурун, н. Куратан, н. Св. Стефан, Созопол и н. Афибало, както и четири временни охранителни поста – между Ахтопол и Царево, Лозенец, в Созополския залив и н. Св. Никола. За противодесантна отбрана се отделя ротно охранително ядро в Созопол в състав до 80 души и три взводни охранителни ядра – Ахтопол, Царево и Приморско, в състав около 20 души.

Втори охранителен участък – от Св. Никола до Поморие (изкл.), се охранява от поделенията на 26-и гранично-наблюдателен участък с щаб в Бургас, усилен с една пехотна рота, тежкокартечен взвод и една конна двуоръдейна батарея с началник командира на ротата. Участъкът разполага с постоянен морски гранично-наблюдателен пост, разположен в залива, заключен между н. Св. Анастас и н. Форос. Останалият участък охранява с четири временни охранителни поста (на н. Форос, в Бургас, Атанасово и Сарафово). Ротното охранително ядро се разполага в Бургас, а едно взводно охранително ядро – в Сарафово.

Трети охранителен участък – от Поморие (вкл.) до н. Емине (вкл.) се охранява от поделенията на 26-и гранично-наблюдателен участък, усилен също с пехотна рота и тежкокартечен взвод. Начело на участъка е командирът на пехотната дружина с щаб в Несебър. По крайбрежието се разполагат пет морски гранично-наблюдателни поста (Поморие, Несебър, Св. Влас, местността Елените и н. Емине). Освен тях се излъчват три временни охранителни поста – на западното крайбрежие на залива при Поморие, южно от Чимово и при Равда. Ротното охранително ядро заема позиции около Несебър, а взводните – при Поморие, Равда и Св. Влас.

С тези сили и средства се предвижда Бургаската отбрана да организира противодесантната отбрана в заповядания ѝ участък от р. Резовска до н. Емине (вкл.)[96].

За Варненската отбрана се предвижда командването да се поеме от командира на 63-ти пехотен полк подполковник Иван Атанасов, който влиза в подчинение на командира на 8-и приморски пехотен полк. Неговият щаб се намира във Варна и ще се обслужва от щабната рота на 8-и полк. Подобно на Бургаската отбрана се предвижда охраната да се осъществява от една пехотна дружина със същия състав (около 600 души), два товарни артилерийски взвода (110 души) от 3-то армейско товарно артилерийско отделение, два возими двуоръдейни взвода (110 души) от 5-и дивизионен артилерийски полк, 27-и морски пограничен участък (180 души); Вар-

[96] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 421.

ненската артилерийска група и Варненската брегова артилерийска група. Тези сили и средства командването на Черноморската отбрана предлага да се разпределят в три охранителни участъка.

Първи охранителен участък от – н. Емине (изкл.) до н. Галата (вкл.) се заема от поделенията на 27-и морски гранично-наблюдателен участък, усилен с пехотна рота, тежкокартечен взвод и два товарни артилерийски взвода. Началник на участъка с щаб в Горен Близнак е командирът на пехотната дружина. Непосредствената охрана на брега се изпълнява от седем морски гранично-наблюдателни поста, разположени в района на н. Иракли, Обзор, н. Св. Атанас, Карадере, устието на Камчия, Близнаци и н. Галата. Допълнително се излъчват осем междинни временни охранителни поста при устието на Кавакдере, Панаирдере, северно от Бяла, Шкорпиловци, Ново Оряхово, Чаталдере, хижа „Родни Балкани" и Пашадере, както и секретни постове южно от устието на р. Камчия и Ада Бахче. Пехотната рота разполага охранителното си ядро при Горен Близнак, а взводните ядра – в Обзор, Бяла и хижа „Родни Балкани".

Втори охранителен участък – от н. Галата (изкл.) до устието на р. Батова (вкл.) се охранява от поделенията на 27-и гранично-наблюдателен участък, усилен с една пехотна рота, тежкокартечен взвод и два возими двуоръдейни взвода. Началник на участъка с щаб във Варна е командирът на пехотната рота. Охранително-наблюдателната служба се осъществява от три морски гранично-наблюдателни поста, разположени при Св. Константин, Златни пясъци и Екрене, и четири междинни охранителни поста – при местността Траката, южните окрайнини на Златни пясъци, Чаплак тепе и южно от Екрене. Освен тях в местността Карантината е разкрит секретен пост, а на пристанището – митнически пост. Противодесантната отбрана се осъществява от три взводни охранителни ядра на позиции във Варненския залив, Златни пясъци и южно от Екрене.

Трети охранителен участък – от р. Батова (изкл.) до румънската граница се охранява от поделенията на 27-и гранично-наблюдателен участък, усилен с пехотна рота и тежкокартечен взвод. Началник е командирът на 27-и морски гранично-наблюдателен участък с щаб в Балчик капитан-лейтенант Хесакиев. За непосредствена охрана на крайбрежието се заемат шест гранично-наблюдателни поста в Балчик, Каварна, н. Калиакра, Коя бой кьой, Шабла и Крапча. Допълнително се излъчват седем временни междинни охранителни поста при устието на р. Батова, местността Тузлата, Махалбой, Гяур суютчук (дн. Българево), Сюртюкьой (дн. Нанево), Калъкчьой (дн. Тюленово), Сатълмъш (дн. Езерец) и ез. Картал. Ротното охранително ядро се разполага в Балчик, а взводните ядра – в Каварна,

Шабла и Крапча[97]. Предлага се с тези сили и средства на Варненската отбрана да се заемат и дооборудват съществуващите дотогава противодесантни позиции от н. Емине (изкл.) до българо-румънската граница.

Въздушната черноморска група с щаб във Варна остава в досегашния си състав.

Командването на Черноморската отбрана смята, че при такова заемане на отбраната командирите на полкове от 4-та пехотна дивизия и 24-ти полк ще бъдат подпомогнати, за да могат да се справят с постоянната работа с набора, офицерския и подофицерския състав[98]. В замяна на това командирите на 63-ти и 64-ти пехотен полк ще разполагат с възможността да практикуват командване на полкове, тъй като дотогава те са разформирани и не са обучени за отбрана на морско крайбрежие[99].

Щабът на войската одобрява проекта за охрана на Черноморското крайбрежие, но внася и някои корекции. Решава се на частите от 4-та пехотна дивизия след продължителния престой по брега на морето при настъпването на зимата да им се даде възможност да се потегнат в строево и домакинско отношение. Командването на Варненската и Бургаската отбрана се поема от командирите на 8-и и 24-ти пехотен полк. За целта с Поверително писмо № I-655 от 12 октомври 1942 г. Щабът на войската нарежда 4-та пехотна дивизия и 24-ти пехотен полк да излязат от състава на Черноморската отбрана и на тяхно място да се изпратят две дружини от 62-ри пехотен полк, които да усилят 8-и и 24-ти пехотен полк и да поемат охраната на крайбрежието[100].

В изпълнение на това решение 1-ва и 2-ра пехотна дружина от 62-ри пехотен полк се попълват по щатовете за военно време от 2-ра дивизионна област в Пловдив и през нощта на 24 октомври започват извозването си с влак. Първа дружина се придвижва до Варна, където остава в подчинение на командира на 8-и приморски пехотен полк. Втора дружина пристига в Бургас и влиза в подчинение на 24-ти пехотен полк.

След смяната личният състав на 4-та пехотна дивизия се прибира в мирновременните гарнизони, а щабът се премества от Варна в Шумен. Извиканите запасни от 24-ти пехотен полк са освободени от обучение, като полкът остава в Бургас.

С Поверително писмо № I-645 от 12 октомври 1942 г. са заповядани районите за отбрана на морския бряг, като разграничителната линия меж-

---

[97] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 416.

[98] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 415.

[99] Пътеводител на архивните фондове 1877–1945. Т. II. ДВИА, 1977, с. 85–86.

[100] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 16; ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 22.

ду 8-и и 24-ти полк е н. Емине (включително за 24-ти полк), между 24-и полк и Прикриващия фронт линията минава от Резово (вкл.), Дюлгери, Средец (изкл.). Командир на Черноморската отбрана остава командващият Трета армия[101].

Независимо от намаления състав отбраната на Черноморското крайбрежие се организира, като подразделенията на дружините се разполагат на най-вероятните за десант места. Освен това се разчита, че отбраната ще бъде своевременно подкрепена от предвидените за такива случаи части по поверителните планове „Асен" и „Аспарух"[102]. Към края на годината задачата на Черноморската отбрана остава непроменена – да охранява черноморския бряг, да не допуска стоварване на отделни противникови лица и групи и да отбива всеки опит за десант. За нейното изпълнение са предприети и допълнителни мерки. Пристигналите усиления заемат местата си съгласно утвърдения проект за охрана на черноморския бряг.

Бургаската отбрана устройва непрекъснато наблюдение и охрана в заповядания участък и подготвя позиции на предната линия на главната съпротива. Тя е в състав: 2/62-ра пехотна дружина, конноръдеен взвод от 2-ри конен артилерийски полк, 26-и морски гранично-наблюдателен участък, Бургаската брегова артилерийска група, Бургаската противовъздушна артилерийска група, мирновременният състав на 24-ти пехотен полк и усиленията по план „Аспарух".

Варненската отбрана организира наблюдението, охраната и отбраната в заповядания ѝ участък в състав: 1/62 пехотна дружина, един товарен артилерийски взвод от 3-то товарно артилерийско отделение, един возим артилерийски взвод от 5-ти дивизионен артилерийски полк, 27-и морски гранично-наблюдателен участък, Варненската брегова артилерийска група, Варненската противовъздушна артилерийска група, мирновременният състав на 8-ми пехотен полк и усиленията по план „Аспарух".

На 3-та пехотна дивизия се разпорежда да има готовност за последователна мобилизация и съсредоточаване за усилване на Бургаската отбрана при необходимост и по допълнителна заповед от Щаба на войската в района на Трояново, Айтос и Ябълково.

Четвърта пехотна дивизия има готовност за последователна мобилизация и съсредоточаване за усилване на Варненската отбрана в района на Провадия, Новградец и Добрич.

Охраната на черноморския бряг се поделя на участъци съгласно предвидения план, подразделящи се на ротни и взводни подучастъци. Ох-

[101] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 315, л. 148.

[102] ДВИА, Инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941-1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 23; ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 16.

раната се осъществява съвместно с поделенията на морските погранични участъци (схема 4).

Първоначално за маневрени ядра се разпорежда да действат мирновременните състави на 24-ти и 8-и пехотен полк. За целта командирите на отбраните изготвят планове за съсредоточаване и изнасяне. Също така се осъществява връзка с германските поделения за организиране на взаимодействието и провеждане на съвместни упражнения.

Продължава изграждането на позициите, като всички бойни места се трасират и проучват най-подробно с цел бързото им заемане. Разпорежда се при организиране на охраната и отбраната да се използват съществуващите тежкокартечни железобетонни гнезда. Те се намират на самия бряг, тъй като е заповядано там да се организира линията на главната съпротива.

На командирите на Варненската и Бургаската отбрана и на началниците на охранителни участъци се разпорежда при проверка на носенето на службата да провеждат един път седмично нощни упражнения с поделенията при различни случаи на противниково нападение. След това от извлечените поуки да се направят корекции на установения начин на действие. Щабът на войската обръща особено внимание на организирането на сигурно и непрекъснато управление на войските, определени за противодесантна отбрана. За централен армейски свързочен възел е определен щабът на Трета армейска област във Варна, който в случай на десант да се премести в Провадия. За целта се извършват свързочно разузнаване и проверка на свързочната мрежа.

Крайните армейски свързочни възли се определят, както следва:

• за Бургаската отбрана – щабът на 24-и пехотен полк в Бургас, а в случай на десант – Баня;

• за Варненската отбрана – щабът на 8-и пехотен полк, и запасен – Куманово;

• за 3-та пехотна дивизия – щабът на дивизията в Сливен и запасен – в Айтос;

• за 4-та пехотна дивизия – щабът на дивизията в Шумен и запасен – в Новградец;

• за Черноморската въздушна отбрана – вила „Д-р Шишков" във Варна.

Подготвят се армейски наблюдателни постове. За Бургаската отбрана – вис. Голите баири (отм. 260) и вис. Биберна. За Варненската отбрана – хребетът, южно от Долен Близнак (дн. Близнаци), Таш тепе и Малка Янчова поляна (дн. Малка поляна)[103].

---

[103] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 426.

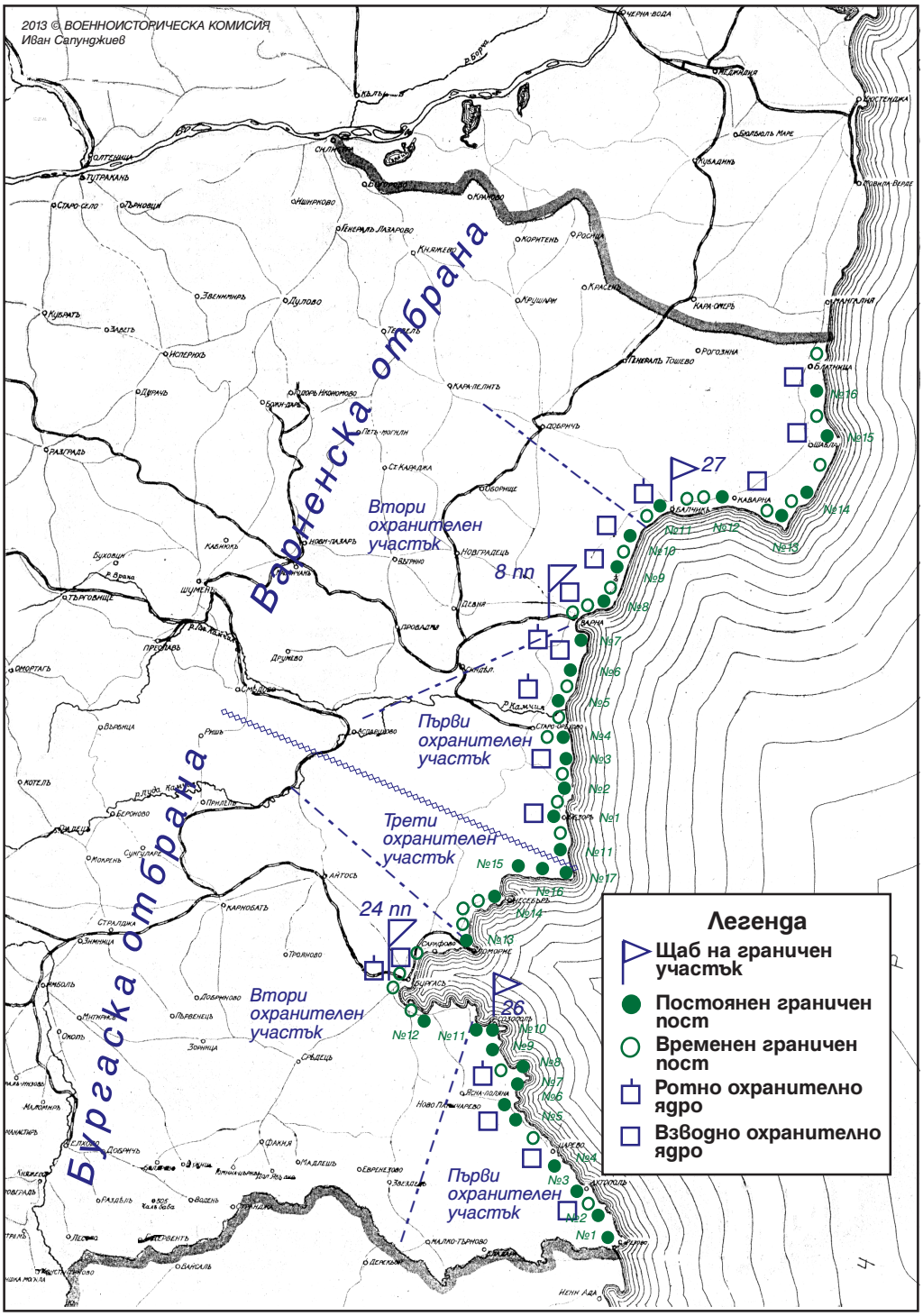

Схема 4. Групировка на Черноморската отбрана (1943 г.)

При подготовката на свързочните възли се използва устроената свързочна и радиомрежа както в участъците на Бургаската и Варненската отбрана, така и мрежите между техните щабове и щаба на Черноморската отбрана. При необходимост от удължаване на свързочните линии в телефонните централи се заделя резерв от 1–2 км полски телефонен кабел. За поддържане на свръзката между щабовете на отбраната с щаба на Черноморската отбрана Щабът на войската разпорежда да се сформира отделна свързочна рота.

В случай на десант, когато се налага усилване на двете отбрани съгласно плановете „Аспарух" и „Асен", командирът на 3-ти инженерен полк има готовност по допълнителна заповед да изпрати за Бургаската отбрана пет мотоциклета от 3-та дивизионна свързочна дружина и пет от 4-та дивизионна свързочна дружина за Варненската отбрана.

По време на подготовката на отбраната на 1 декември 1942 г. руски морски съдове обстрелват от морето района между Шабла и н. Калиакра. Поради гъстата и ниска мъгла те не са забелязани от сушата, но граничнонаблюдателните постове чуват изстрелите и докладват. Дадени са около 150 изстрела, от които шест попадат на сушата, а други 30 снаряда и две торпеда – на самия бряг около Сюртюкьой (дн. Нанево). Не са нанесени материални и човешки загуби с изключение на счупените стъкла на прозорците в Раковски.

Установено е, че по българския бряг е стреляно от контраминоносец и тежък кръстосвач, придвижили се през нощта в участъка между Шабла и н. Калиакра. Предполага се, че целта е да бъдат сплашени и прекъснати германските морски конвои, зачестили в последните няколко дена движението си от север на юг и обратно, или да разрушат фара на н. Калиакра. В отговор на нападението още същия следобед германските бойни въздушни части бомбардират тежкия кръстосвач на около 150 мили източно от Варненския залив[104].

Командването на Черноморската отбрана проучва разривите от снарядите, които се оказват с калибър 10–15 см, а от надписите се разбира, че са изстреляни от руски кораби. Министърът на войната уведомява Външното министерство за инцидента с предложение за изразяване на протест пред съветското външно министерство и издаване на комюнике.

През този период Щабът на войската продължава да планира необходимите документи, свързани с отбраната на Черноморското крайбрежие. Подготвят се „Оперативен план за прикриване на Черноморската граница при мобилизация и съсредоточаване на войските", „План по охрана на Черноморската граница срещу действието на малки десантни групи" и

[104] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 759, л. 432.

„План по залагане на мини пред бреговете при нормални условия и внезапно нападение". Същевременно продължава миночистачната служба[105].

Прикритието и охраната на черноморската граница през 1943 г. продължават да се провеждат, като основните мероприятия са подчинени на променящата се ситуация и развитие на бойните действия по различните фронтове на водещата се световна война. През този период Съветската армия постига значителни успехи на Източния фронт, което предполага стоварване на морски десанти по Черноморското крайбрежие. Щабът на войската взема съответните мерки за засилване на мероприятията за прикритие и охрана на крайбрежието, като привежда в готовност определените по съответния оперативен план части.

Със Заповед № I-181 и Заповед № I-182 от 20 май 1943 г. за прикритието на Бургаския и Варненския залив са изпратени 3-ти и 4-ти граничен полк, които сменят намиращите се там 1-ва и 2-ра дружина от 62-ри общовойскови полк. За да могат частите да се запознаят по-подробно със задачите по отбрана на Черноморското крайбрежие, са мобилизирани щабовете на 3-а и 4-та гранична бригада.

В края на юни с.г. на щаба на Трета армия е разпоредено да проведе занятия с тях с цел да се изучи подробно крайбрежието, да се уточни групировката на Черноморската отбрана и ако условията наложат, своевременното ѝ заемане[106].

Трети граничен полк с щаб в Бургас заема позициите на Бургаската отбрана от Резово до н. Емине (вкл.). Охранителните райони са преименувани на охранително-отбранителни участъци, разделени на ротни и взводни подучастъци. Намиращите се там морски гранично-наблюдателни постове остават непроменени. Така Първият охранително-отбранителен участък (от Резово до н. Афиболо) е зает от гранична дружина с щаб в Царево, която разполага ротите си в районите на Царево, Приморско и Созопол. Втория охранително-отбранителен участък – от н. Афиболо до Поморие (изкл.), заема една гранична дружина с щаб в Бургас, като ротите ѝ ротите са разположени на позиции около Атия, Бургас и Сарафово. Трети охранително-отбранителен участък (от Приморско до н. Емине) е зает също от една гранична дружина с роти в Приморско, Несебър и Св. Влас. Щабът на дружината се намира в Несебър.

Четвърти граничен полк заема позициите на Варненската отбрана от н. Емине (изкл.) до българо-румънската граница. Първи охранително-отбранителен участък – от н. Емине (изкл.) до Пашадере, се заема от една дружина с щаб в Горен Близнак (дн. Близнаци). Участъкът е разделен на

---

[105] ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 561, л. 24 и 25.

[106] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 22.

два ротни подучастъка. Позициите на първия – от н. Емине до устието на р. Камчия, се заемат от три взвода (1-ви – от н. Емине до Панаирдере, 2-ри – от Панаирдере до Карадере, и 3-ти – от Карадере до устието на р. Камчия). Взводовете отделят взводни охранителни ядра съответно в Обзор, Бяла и Шкорпиловци. Ротното охранително ядро е в Бяла. Вторият ротен подучастък – от р. Камчия до Пашадере, излъчва едно взводно охранително ядро при хижа „Родни Балкани" и ротно охранително ядро в Горен Близнак. Поради големия участък за отбрана за маневрени войски е заделена една рота, също в Горен Близнак, с готовност за действие към всяко от застрашените направления.

Втори охранително-отбранителен участък на Варненската отбрана заема позиции от Пашадере (изкл.) до устието на р. Батовска. Граничната дружина разполага щаба си във Варна. Участъкът се разделя на три ротни подучастъка. Първият – от Пашадере (изкл.) до н. Галата, излъчва едно взводно охранително ядро при Галата. Вторият ротен подучастък отбранява Варненския залив от н. Галата (изкл.) до разклона на пътя за Кичево. Ротата отделя две взводни охранителни ядра – в местността Карантината, в района на Аквариума и едно ротно ядро във Варна. Третият ротен подучастък – от разклона за Кичево (изкл.) до устието на р. Батовска, се разделя на три взводни участъка: 1-ви – от разклона за Кичево до Златни пясъци; 2-ри – от Златни пясъци до Осеново, и 3-ти – от Осеново до устието на р. Батовска. Щабът на ротата е разположен в Златни пясъци. Подучастъкът се охранява с три взводни ядра – при Св. Константин, Златни пясъци и Екрене, и ротно охранително ядро в Златни пясъци.

Третият охранително-отбранителен участък е от устието на р. Батовска до българо-румънската граница. Щабът на граничната дружина е в Балчик. Участъкът е разделен на два ротни подучастъка. Първият (с граници от р. Батовска до Колалкьой) е разделен на два взводни участъка: 1-ви – от р. Батовска до Татар Суютчук (изкл.), и 2-ри – от Татар Суютчук (дн. Топола) до Колалкьой. Ротата излъчва две взводни охранителни ядра (в Балчик и Каварна) и ротно ядро в Балчик, където е и щабът на ротата. Вторият ротен подучастък – от Колалкьой до българо-румънската граница, също е разделен на два взводни участъка: 1-ви – от Колалкьой до ез. Тузлата, и 2-ри – от езерото до границата. Щабът, заедно с ротното охранително ядро и едно взводно ядро, е разположен в Шабла, а друго взводно ядро – в Крапча[107].

За подобряване на отбранителните възможности на този фронт допринасят и освободените вследствие реорганизацията на дивизионната артилерия 75 мм оръдия. Със Заповед № I-108 от 31 март 1943 г. се нареж-

[107] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 255.

да от тях да се сформират специални противодесантни взводове за усилване на Черноморската отбрана. С това се цели да се използват свободните оръдия, да се засили самоотбраната на бреговите батареи и се увеличат отбранителните способности на противотанковите препятствия. Местата на взводовете се определят от Щаба на войската. В района на Варненската отбрана противодесантните взводове заемат позиции при пристанището и най-вероятните за стоварване на войски брегови пунктове в близост до брега (около Балчик, Златни пясъци, Св. Константин, Пашадере и устието на р. Камчия), а в района на Бургаската отбрана – при пристанището и вероятните за десант места около Созопол, Св. Никола, Атия и Анхиало. Впоследствие за усилване на Бургаската отбрана са предоставени още пет 75 мм отделни противодесантни взводове, които заемат позиции в районите около Кюприя (дн. Приморско), Чимос, Анхиало, Несебър и Св. Влас[108].

За усилване на бреговата отбрана Щабът на войската отправя искане до Германското морско командване да се доставят четири нови 15 см Д/38 батареи, които да заменят износените и бракувани две 15 см Д/26 батареи от Варненската отбрана, една 15 см Д/30 и една 21 см Д/35 батарея от Бургаската отбрана. Общо за цялостното организиране на бреговата отбрана се иска доставката на седем 15 см Д/38 батареи, комплектувани с всички измервателни, наблюдателни и командни уреди и пълен запас от боеприпаси.

Искането на българското командване е изпълнено и към средата на 1943 г. старите батареи са подменени, а останалите нови батареи са разположени около Балчик, Шкорпиловци и Анхиало. Всички брегови батареи подържат непрекъсната бойна готовност, като се попълват с личен състав от действащи и запасни чинове по съкратените военновременни щатове.

За по-добро управление на бреговите батареи, по предложение на началника на морските войски артилерийската отбрана на Варна и на Бургас е преобразувана и са сформирани брегови артилерийски полкове, а към щаба на флота – командване на бреговата артилерия.

По този начин е изградена добре организирана и осигурена артилерийска брегова отбрана, включваща батареите във Варненския залив (една 10 см Д/50 и една 15 см Д/26 брегова батарея, разположени южно от Варна, и една 24 см Д/45, една 25 см Д/45, една 17 см Д/40, една 15 см Д/28 брегова батарея, на позиции северно от Варна) и в Бургаския залив (една 15 см Д/45, една 10,5 см Д/28, една 15 см Д/30, една 15 см Д/38 и една 22 см Д/35 брегова батарея, разположени южно от Бургас, и една 15 см Д/38, една 15 см Д/40, една 15 см Д/45, една 24 см Д/40, една 15 см Д/45 и една 10 см Д/50 брегова батарея, на позиции северно от Бургас). Освен

[108] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 44.

тези батареи оръжейната инспекция отпуска още две возими 10,5 см Д/28 шкодови батареи, които се разпределят и остават на разположение на брегoвите артилерийски полкове във Варна и Бургас като резервни брегови батареи.

За подпомагане на брегoвите батареи и за усилване на отбраната на Черноморското крайбрежие по брега са инсталирани още два 150 см прожектора на н. Галата, два – на местността Траката във Варненския залив, три 150 см прожектора – при Анхиало, и три – при Созопол за Бургаската отбрана[109].

През този период командването на Черноморското крайбрежие многократно получава сведения от разузнаването, че противникът подготвя за използване диверсионни групи в състав от двама-трима души. Предвижда се те да бъдат превозвани с подводници, с лодки да достигнат брега и после да ги унищожат. Диверсантите са облечени в сини униформи без отличителни знаци, германски или други съюзнически униформи. Въоръжени са с картечни пистолети, гранати, ками, взрив и лека картечница. Вероятните обекти за действие са плавателни съдове, пристанищни съоръжения, самолети, складове, жп гари, електрически централи и др. Затова е разпоредено да се вземат мерки за наблюдение, особено през нощта, за появата на подводници; наличието на скрити плавателни съдове или части от тях; за поставени магнитни и други мини по обектите; за консервни кутии и подозрителни предмети в усамотени местности[110].

Като взема под внимание важността за охраната на отбраняваните участъци, командването на Черноморската отбрана разпорежда на командирите на Бургаската и Варненската отбрана да определят и предложат строго забранена брегова ивица, преминаваща на около 500 м от морския бряг. Те извършват съответните проучвания, изготвят предложения до командването и след тяхното утвърждаване в края на юни 1943 г. командирът на Черноморската отбрана заповядва следната строго забранена ивица по брега на Черно море:

За *Бургаската отбрана* ивицата включва Резово, черния път от Резово към Синеморец, Ахтопол и Царево. Около Царево границата преминава по южната окрайнина на града, като в забранената ивица са включени пристанището и морският гранично-наблюдателен пост. От там тя продължава по шосето Царево – Лозенец – Китен – Кюприя (дн. Приморско), черния път от Кюприя към северния край на блатото Стомопло, продължава по самия бряг на морето до устието на р. Царска (дн. Ропотамо) и

---

[109] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 13.

[110] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 789, л. 272.

следва черния път край морето към Созопол. В града границата преминава по югоизточната, източната, северната и североизточната му покрайнина и продължава по шосето Созопол – Св. Никола – Бургас – Ченгене Скеля и черния път, водещ за Надежда, южно от чифлика „Кофка", северно от к. 27, шосето с моста „Пода" до разклона на шосето за Средец.

В Бургас строго забранената ивица преминава по източните окрайнини на кв. „Акациите", гара Изток и пристанището, по старото трасе на теснолинейната жп линия и достига оградата на казармите на 24-ти пехотен полк, чийто район изцяло влиза в забранената зона. От североизточния край на казармата границата следва жп линията до моста над канала и продължава по черния път, водещ към шосето за Поморие, следва шосето, като Сарафово и Поморие не попадат в строго забранената ивица.

От Поморие границата преминава по Соленото езеро до северния край на солниците, които са изключени, и излиза на шосето за Несебър, без града, Чимово и Равда. При Несебър линията преминава през самите окрайнини на града. От там тя следва шосето до моста, откъдето се отделя по пътя за Св. Влас, морския гранично-наблюдателен пост и Емона, като двете села остават извън строго забранената гранична ивица.

Бреговите батареи при Созопол, Сарафово, Поморие и Чимово представляват отделни кръгови забранени зони, като забранената зона е на 200 м от телените заграждения, опасващи батареите[111].

За *Варненската отбрана* в Първи охранително-отбранителен участък строго забранената брегова ивица е с по-голяма дълбочина поради слабо населените райони. При морските гранично-наблюдателни постове „Ираклица" и „Кавакдере" линията отстои на 1 км от брега на морето. От Обзор тя следва шосето за Бяла (изкл.). От гранично-наблюдателния пост „Шкорпиловци" до поста „Чаталдере" границата преминава на 2 км от брега и продължава по шосето от Горен Близнак до Варна.

Във Варна ивицата преминава по булевард „Фердинанд", като той остава извън нея, продължава през морската градина – първата част на Аквариума, по алеята, източно от морското казино (изкл.), по моста, свързващ първа и втора част на Морската градина, втората част на Морската градина, след което продължава по шосето от Варна към двореца „Евксиноград". От там продължава по черния път към Св. Константин – Златни пясъци – Екрене. При долината на р. Батова границата свива в северозападна посока и достига до шосето от Кичево за Тепе (изкл.). От там строго забранената ивица преминава на разстояние 500 м от брега по протежение на целия Трети охранително-отбранителен участък, като Балчик, Каварна и Шабла остават извън нея[112].

[111] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 253.
[112] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 250 и 256.

За осъществяването на контрол в определената строго забранена брегова линия се разпорежда тя да преминава по характерни и естествени местни предмети, като се обозначава с ясно видими знаци, сигнали и табели. През деня движението на цивилни лица е разрешено до 21 часа. Те трябва да са с чист български произход, снабдени с открити листове (по специален образец), издадени от помощник-командира на отбраната или от командирите на дружинните охранителни участъци. За Морската градина във Варна и морските бани във Варна и Балчик движението през деня е без открит лист. Бюфетите и увеселителните заведения затварят в 21 ч. Движението на цивилни лица, живеещи в строго забранената ивица, се преустановява от мръкване до съмване. Разрешено е движението на военни лица, снабдени със специален открит лист, издаден от същите началници. В забранената зона се допускат длъжностни лица, като общински полски пазачи, полицейски органи и горска стража, при условие че са на постоянна служба в района. Те трябва да имат специален открит лист и да ги познават войниците от участъка, в който се намира районът им за работа. За риболов се определя точно място за влизане и излизане от морето.

Предприетите допълнителни мерки за засилване на охраната на важните отбранителни обекти и въвеждането на строго забранена гранична линия се оказват навременни, тъй като през този период зачестяват случаите на провокации и разузнаване по Черноморското крайбрежие.

На 14 август 1943 г. около Българово е забелязан парашут. Поделенията от Черноморската отбрана претърсват района и намират гумен балон и цинкова кутия. Парашутистът не е открит.

На 16 август в 20,15 ч. неприятелски самолети прелитат над Шабла и Варна. Посрещнати са с огън от противовъздушните батареи, които ги принуждават да сменят курса на изток. Самолетите се насочват към гара и пристанище Варна, но посрещнати от огъня на тежката противовъздушна батарея, се изгубват над морето.

На 19 август е забелязан запалителен балон в морето, носещ се в направление на н. Калиакра и намерен по-късно от торпеден катер и водосамолет.

На 20 август във Варненската отбрана е подаден сигнал за въздушна тревога. В интервал от 15–20 минути прелитат групи самолети в направление на Омуртаг, над морския бряг на Втори охранително-отбранителен участък – в северна посока, над морския граничен пост № 9 „Шипка” при Чиплак тепе – в посока на н. Калиакра и над морския бряг над Трети охранително-отбранителен участък. Противовъздушната отбрана не открива стрелба[113].

[113] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 416, л. 370, 374, 384.

На 20 август съветска подводница потопява с торпедо край кримските брегове при Евпатория кораба „Варна". Загиват 32 души, заедно с коменданта, а се спасяват само пет[114].

Към края на септември 1943 г. германското морско командване предупреждава, че противниковото разузнаване, особено английското се интересува от защитните укрепления по българското крайбрежие във Варна и Бургас – местоположение, външен вид на бункерите, наличие на минни полета пред тях, защита на пристанищата и др. Препоръчва се засилване на патрулите, охрана на бункерите, поставяне на нови постове на караулите и вземане на други защитни мерки[115].

Същевременно по Черноморското крайбрежие продължават довършителните работи, предвидени за подготовката на Първата армейска отбранителна позиция и част от второешелонните укрепителни постройки, бункери и гаражи за бронеизтребителните оръдия и рововете против бойни коли[116]. Особено внимание се обръща на укрепяването на бреговите батареи, за които се строят железобетонни площадки и прикрития за оръдията, скривалища за хората и се изкопават окопи за близка отбрана на батареите, оградени с телени мрежи и старателно маскирани. Заедно с това се изгражда цялостна система от окопи, тежкокартечни железобетонни бункери и стрелкови гнезда за действие на пехотата, свързана с ходове за съобщения. Изграждат се командно-наблюдателни пунктове и площадки за противоброневите и противодесантните оръдия. Целесъобразно се оказва прокарването на множество оперативни пътища и удобни подстъпи към брега, които се ограждат с противотанкови препятствия.

За цялостното организиране на отбраната се обмислят и мерките, в случай че брегът е овладян от противника. Във връзка с това Щабът на войската с писмо № I-386 от 28 август 1943 г. разпорежда на командването на Черноморската отбрана да разработи план за всички видове разрушения, които трябва да се извършат по Черноморското крайбрежие, като се направи необходимият разчет за материали. В плановете се предвижда разрушаване на всички военни съоръжения, пристанища и пристанищни съоръжения, свързочни средства, помещения, складове, стопански и снабдителни съоръжения, водни и електрически централи и др. В средата на декември планът е одобрен и след извършване на предварителни работи на определените места са изпратени необходимите взривни материали и са построени складове за мините[117].

---

[114] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 919, л. 25

[115] Пак там, л. 475.

[116] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 37

[117] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 15.

С телеграма № 649 от 10 декември 1943 г. на инспектора от Инженерните войски при Оперативния отдел на войската е изпратен план за укрепяванията през 1944 г., в който се посочват количеството на постройките, които трябва да се извършат по Черноморското крайбрежие. Разпорежда се своевременното започване на работата по укрепяването през зимата (най-вече за устройване на бреговите батареи), което да завърши през пролетта на 1944 г., като подобряване на пътищата, за да бъде улеснен подвозът на боеприпаси и снабдяването от главните пътища[118].

Успехите на Съветската армия във войната създават постоянна заплаха от десант на Черноморския флот. Това налага да се предприемат съответните мерки и се повиши бдителността на войските. На черноморския бряг са изпратени само войскови части от състава на оперативните единици, предвидени в оперативния план за този фронт.

Прикритието на Черноморското крайбрежие в началото на 1944 г. е подчинено на следните съображения: да се даде възможност на частите и щабовете от граничните бригади да се запознаят със задачите си по отбрана и охрана на крайбрежието; зимният период позволява охраната и прикритието да се осъществяват с по-малко сили; необходимо е засилване на бронеизтребителната отбрана на това направление. Поради това със Заповед № I-12 от 5 януари 1944 г. е наредено 3-ти и 4-ти граничен полк да се завърнат в мобилизационните си места, след като бъдат сменени от 3/5-а и 3/6-а гранична дружина, които да се съсредоточат съответно във Варна и Бургас. Изпратени са два пионерно-щурмови взвода от състава на 3-ти армейски инженерен полк, по един във Варна и Бургас. Разпоредено е да не се възлагат задачи на командирите на 3-та и 4-та пехотна дивизия като командири на Бургаска и Варненска отбрана[119].

На 18 януари 1944 г. в София е проведена военна конференция по покана на началника на щаба на българската войска генерал-лейтенант Лукаш и на началника на Командния щаб в германското Главно командване генерал-лейтенант Варлиман. Разгледана е политико-стратегическата обстановка и е направен изводът за възможни десанти както на Егейско море, така и по Черноморското крайбрежие. Според генерал Варлиман германските войски се намират в положение на стратегическа отбрана по всички фронтове. Главното им командване насочва своето внимание към подготовката и бързото справяне с намеренията на англо-американците за откриване на Втори фронт в Западна Европа чрез десант през Ламанш – най-вероятно пролетта на 1944 г. Прогнозира се, че той ще е съпроводен с десанти и на останалите фронтове, едновременно със съветската офанзива на Източния фронт.

[118] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 60.
[119] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 54.

Във връзка с отбраната на Кримския полуостров, който германското командване възнамерява да отбранява докрай, се преценява, че има възможност за десант по Черноморското крайбрежие със силите на около 8–10 пехотни дивизии, разположени срещу Крим. Същевременно се смята, че съветският Черноморски флот не е в състояние да извърши голям десант. Той има възможности да прехвърли около 50 000 души, но за по-далечни операционни действия ще е в състояние да снабдява не повече от 20 000 души. Затова фюрерът решава Балканският полуостров да бъде подготвен в оперативно и снабдително отношение и предлага това да става под единното командване на командващия група армии „Е" генерал-фелдмаршал Фрайхер фон Вайке[120].

На 25 януари 1944 г. назначените за отбрана на Черноморското крайбрежие попълнени по щатовете за военно време гранични дружини са превозени до участъците за отбрана, както следва: 3/5-а гранична дружина – от гара Сомовит до Варна; 3/6-а гранична дружина: щабът на дружината с една пехотна и картечната рота – от Видин, а останалите две пехотни роти – от гара Александрово до Бургас. След окончателното си съсредоточаване дружините се разполагат на позиции във Варненския и Бургаския участък в подчинение на командира на Черноморската отбрана. Трети и 4-ти граничен полк се връщат в мобилизационните си гарнизони[121]. Командващият Трета армия остава като командир на Черноморската отбрана.

За засилване отбраната на черноморската граница Щабът на войската с Докладна записка № 102 от 4 февруари 1944 г. до Министерството на войната се иска да се влезе във връзка с румънското командване и да се договорят общи мерки за отбрана на Черноморското крайбрежие[122]. Но бързо развиващите се събития не позволяват постигането на подобно споразумение.

Действията на Източния фронт, особено в южния участък около Крим, се развиват неочаквано интензивно. Съветските войски бележат значителни успехи и дори навлизат в Румъния. С това положението около Черноморския басейн се променя значително, което налага да се вземат по-сериозни мерки за прикритието и охраната на българското крайбрежие.

От свободните бронеизтребителни подразделения са сформирани самостоятелни бронеизтребителни взводове, шест от които са изпратени за усилване на Черноморската отбрана с цел осигуряване на близка отбрана на бреговите батареи и препятствията против бойни коли. С По-

---

[120] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 44.

[121] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 383, л. 135.

[122] Пак там, л. 60.

верително писмо № I-277 от 5 април 1944 г. се нарежда дотогавашният ѝ състав (3/5-а и 3/6-а гранична дружина) да бъде сменен от щаба на 4-та гранична бригада, 5-и и 6-и граничен полк, 1/3-о и 1/4-то бригадно 75 мм въздушноартилерийско отделение. На командира на Черноморската отбрана се възлага да организира охраната и отбраната на брега във връзка с мобилизацията и съсредоточаването на 3-та и 4-та гранична бригада[123].

Мобилизацията и съсредоточаването на бригадите започва на 24 април и до 2 май на черноморския бряг са изпратени останалите поделения на 3-та и 4-та гранична бригада. Всички части са приведени в по-висока степен на бойна готовност, като са предприети мерки за усилване на постовете и повишаване бдителността по черноморската граница[124].

Пред явната заплаха от действия срещу крайбрежието, по предложение на германското морско командване българският флот предприема още едно ново, по-сериозно усилване защитата на брега чрез допълнителни минни заграждения. Непосредствено пред варненското пристанище са поставени нови седем отделни групи мини (338 български мини тип Б-38), а в Бургаския залив, между о. Свети Иван и Анхиало – нови пет отделни групи мини (250 мини тип Б-38). Те са на 3 м дълбочина и предназначени за борба с подводници.

Освен тях и германците поставят 113 мини тип С и СМС източно от Тузла. По този начин е запълнена празнината между българските и румънските минни заграждения и се образува непрекъсната минна бариера от н. Зейтин до устието на р. Дунав, под чиято закрила германските параходи плават почти безпрепятствено.

Същевременно Щабът на Българската войска извършва задълбочено проучване на възможностите на Съветския черноморски флот за извършването на десант. Оценявайки политико-стратегическата обстановка в Черноморския басейн, се достига до извода, че интересът на съветското командване към Западното черноморско крайбрежие не е намалял. Очаква се офанзива и от англо-американските войски за овладяване на Балканския полуостров. Това може да принуди съветското командване да прехвърли част от своите сили от Кавказкия фронт на Балканския полуостров едновременно или преди десанта на англо-американските войски, като използва целия си черноморски флот.

В Черно море руснаците разполагат с тежкия линеен кръстосвач „Севастопол”; кръстосвачите „Ворошилов”, „Молотов”, „Красний Кавказ” и „Красний Крим”; два дивизиона изтребители; дивизион торпедо-

---

[123] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 55.

[124] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 25.

носци; дивизион канонери; 30 подводни лодки и 3 кораби-майки – „Елбрус", „Волга" и „Нева"; две бързи торпедни лодки. Специалните десантни средства са десантни ботове тип „Мотобот" – 80 бр., и още 120 други бота, на които може да се натовари около дивизия (10–12 000 души).

От Щаба на войската предполагат, че не е възможен голям десант с няколко дивизии, а евентуално малобройни десанти – „командос", породени от политически причини. Те могат да бъдат унищожени с малки сили поради слабите транспортни възможности на съветския флот: от пристанищата Батуми, Поти и Сухоми, Черно море се прекосява за около 70 часа (три денонощия), но ще бъдат открити от въздушното разузнаване. Малко вероятно е и десантиращите да получат въздушна подкрепа от Кавказкия въздушен флот, отдалечен на 700–800 км. Същевременно се отчита, че след овладяването на Таманския полуостров и освобождаването на Кримския полуостров положението ще се измени. Тогава целият съветски флот ще се дислоцира в Новоросийск, Туапсе, Амоне, Керч и Севастопол, които са близо до Западното черноморско крайбрежие. Отчита се, че Съветската армия вече има опит в извършването на десант и ще може да предприеме една по-голяма десантна операция при благоприятни условия. Съветските войски на Кавказкия фронт са достатъчни, за да се отделят няколко дивизии за десант по западното крайбрежие на Черно море. Емкостта на Морския фронт обаче ще позволи стоварването на една или най-много две дивизии. В такава операция ще се наложи да участва целият флот и ще се изисква пълно въздушно господство[125]. Ако се използва целият флот и всички десантни съдове, броят на десантиралите може да нарасне до 25 000 души (около една-две дивизии), но това ще затрудни попълването на загубите. Съветският флот обаче може да бъде подкрепен с далекобойни оръдия от 35 до 38 км, което е извън далекобойността на българските брегови батареи.

За действие на съветските войски срещу Западното черноморско крайбрежие вероятните задачи на съветското командване могат да бъдат: овладяване на бургаското пристанище и застрашаване на проливите Босфор и Дарданели; овладяване на варненското пристанище и настъпление в Добруджа с оглед проникване и заемане на румънските петролни области; овладяване на цялото Черноморско крайбрежие и окупиране на България и останалите балкански държави. Тези предположения са в сила след овладяването но Кримския полуостров. Дотогава са възможни десанти само с ограничени цели и размери.

Отчитайки атмосферните и топографските особености на Черноморското ни крайбрежие, Щабът на войската преценява удобните за де-

[125] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 1023, л. 59–93.

сант места. В тогавашните граници черноморският бряг е с дължина 395 км. Нос Емине естествено го разделя на два участъка – южен (188 км) и северен (207 км). Водното пространство край брега е чисто от скали и подходящо за приближаването на военни и търговски кораби. Линията на 10 м дълбочина преминава почти до самия бряг, а на 20 м – на 200 м от него. В метеорологично отношение брегът също е благоприятен за десант поради високата температура (около 14ºС), като мъгла има само през март и декември.

Според очертанията на брега, характера на бреговата местност и крайбрежните води и направленията за проникване по крайбрежието се очертават следните по-важни за десант места:

Северен район. Плажовете в участъка Балчик – Каварна с пристанище Балчик; групата плажове от р. Батова до манастира „Св. Константин„; пристанище Варна с неговите плажове; плажовете около устието на р. Камчия; плажовете от н. Бяла до р. Вая. От посочените най-удобен е Варненският участък, където могат да се извършат стоварвания направо от акостирали кораби и едновременно по плажовете около него. Освен това от Варна водят най-важните направления за настъпление на запад, север и юг.

Южен район. Плажовете около Несебър, Равда и Чимово (дн. Ахелой); пристанище Поморие; пристанище Бургас с прилежащите плажове; пристанище Созопол и плажовете около него; Приморско, Царево и плажовете около тях. Бургаският участък, подобно на Варненския, се оказва най-вероятно място за десант.

Къде ще десантира противникът, ще зависи от неговите цели. За десанти с ограничени цели най-вероятно е да се десантира на най-неизгодните участъци, за да бъдат скрити действията от погледа на бреговата отбрана.

За да бъдат определени вероятните действия на противника се изхожда от поуките в проведените десанти на съветския и други фронтове на театъра на военните действия. С разполагаемия Черноморски флот съветското командване разполага с възможност да предприеме обстрелване на важни брегови обекти с тежките си кораби; изпълни десантни стоварвания на някои важни участъци; да постави активни маневрени минни заграждения; да преследва с подводници търговските кораби и други морски превози.

Най-вероятната идея за стоварването на десант се предопределя от военностратегическото значение на Черно море и географското положение на българското Черноморие по отношение на съществуващия боен фронт в Съветския съюз, Проливите, румънската петролна област и р. Дунав и предоставянето от страна на Турция на въздушни бази на англо-

американските съюзници. При положение че съветското командване е в състояние да предприеме голям по мащабите си десант, възможни за изпълнение са следните задачи: откриване на Втори фронт в района на Варненския залив и Добруджа с цел овладяване на румънската петролна област, лишаване на Германия от най-богатите ѝ източници на петрол и започване на бойни действия в тила на германските войски, действащи в Украйна; проникване с достатъчно войскови части през Бургаския залив в Южна България и „надвесване“ над Проливите. Военностратегическата обстановка в този момент не позволява подобни действия, тъй като още не е овладян Кримският полуостров. Щабът на войската предвижда малки десанти в подкрепа на размирните елементи при несигурно вътрешно положение на страната и стоварване на отделни команди за разрушаване на важни брегови съоръжения и унищожаване на брегови батареи.

Както посочихме, най-застрашени от десант са Варненският и Бургаският залив. Щабът на войската отчита, че макар и с големи жертви, съветското командване ще се стреми да овладее пристанищата, за да се стоварват там войски направо от акостиралите кораби. При десанти с ограничен размер ще се търсят второстепенни пристанища и удобни места, където отбраната е по-слаба.

Поуките от войните на другите фронтове показват, че пристанищните градове са застрашени не само откъм морето. Противникът има възможност да десантира на други места и да ги атакува по суша. С оглед на това са необходими бързи мерки за тяхната отбрана – завършване на полското укрепяване, дълбоко ешелониране на частите, пълна маскировка, максимално използване на естествените препятствия – основно за противобронева отбрана и „канализиране” в градовете на посоките за настъпление на противниковите бойни коли.

От голямо значение е подготовката на бреговата отбрана да бъде завършена преди противниковото нападение. Трябва да се избягва настаняването на големи поделения в крайбрежните села и градове (особено в казарми) поради вероятността от противников морски и въздушен огън. Войските следва да са обучени да издържат на огъня от всички оръжия на противника, като поддържат устойчива връзка помежду си и провеждат усилени тренировки. Всички оръдия и коли в бойния ред трябва да бъдат вкопани и приспособени към местността. За бреговите батареи са необходими повече наблюдателни пунктове и запасни позиции със съответната свръзка между тях.

Опитът показва, че противникът е най-слаб по време на десанта и тогава е подходящият момент за неговото унищожаване. Необходимо е да се проверят допълнително местата, за които се предполага, че са неудобни за десант. Най-вероятно е противникът да се възползва от подобни схва-

щания и превъзмогвайки местните препятствия, да извърши десанта за сметка на слабата съпротива и даването на по-малко жертви.

Основателно е да се предполага, че свързочната мрежа ще бъде прекъсната и затова радиосредствата и куриерите (на мотоциклети и коне) трябва да са подготвени да я заменят. При укрепяването на бреговите батареи, когато дулото на оръдието се показва над насипа на окопа, защитата му може да се извърши само с подръчни материали. Но когато цевта на оръдието е по-къса от диаметъра на изкопа, трябва да се използват средства за дълговременна защита[126]. Сградите, и най-вече казармите, се боядисват в камуфлажни цветове (тъмносиви, зелено-черни и кафяви), тъй като противниковите самолети се ориентират най-вече по казармите[127].

Обобщавайки фактите, Щабът на войската стига до извода, че при военнополитическото положение в Черноморския басейн най-вероятно е целият Съветски черноморски флот, сухопътните и военновъздушните сили от Кавказкия фронт да се използват за овладяване на Кримския полуостров. Едновременно с това е възможно стоварването на по-големи сили главно с политическа цел (демонстративни действия, подпомагане на нелегални групи, саботажи и др.).

След овладяването на Кримския полуостров има вероятност съветското командване да предприеме десанти със стратегически цели. За целта то ще е принудено да задели значителни морски сили, което ще е трудно поради липсата на достатъчно съдове с такъв тонаж. При най-рационално използване на флота командването има възможност да прехвърли от Кримския полуостров до Българското черноморие най-много до 4 дивизии, усилени с парашутни части.

В случай че действията на Кримския полуостров се обтегнат, а обстановката наложи на съветското командване да предприеме десанти по българското Черноморско крайбрежие, то с наличните бази по Кавказкото черноморие ще може да стовари до 2 пехотни дивизии, усилени с парашутни части. При размирно положение в страната ни съветското командване ще може във всеки момент да извърши по-големи тактически десанти във Варненския и Бургаския залив с цел да окаже морална и материална помощ на размирните елементи.

Отчитайки всички тези доводи, Щабът на войската решава да приведе в пълна готовност Черноморската отбрана и да предприеме следните допълнителни мерки:

• Водене на непрекъснато разузнаване от военновъздушните сили на морското пространство на дълбочина от 300 до 600 км за своевременно

[126] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 383, л. 336.

[127] Пак там, а.е. 386, л. 279.

разкриване на подготовката и извършването на десанта. Разузнаването да се извършва основно надвечер и на разсъмване, когато десантите са най-вероятни, защото положението на слънцето благоприятства нападателя и ще пречи на отбраната. Това разузнаване да се дублира с морско и с други източници.

• Солидно укрепване на морския бряг, особено на вероятните за десант места. Тук се включва и минирането на най-важните морски посоки, които противникът би използвал за подвоз на главните десантиращи сили.

• Заемане на морския бряг с достатъчно охранителни елементи, които да го наблюдават непрекъснато. Съпротивителната част на позицията да се заеме с достатъчно сили за отбиване на първите дебаркирали сили. Те трябва да са снабдени с достатъчно автоматично оръжие и противоброневи средства. Основните сили и средства се съсредоточават на позициите по крайбрежието на Варненския и Бургаския залив.

• Разполагане на далекобойна артилерия – по една във Варна и Бургас, като се вземат предвид далекобойността на оръдията на съветските кораби (38 км) и възможностите на българските тежки брегови батареи (28 км). За борба с морските съдове да се използва дивизионната артилерия, за която да се подготвят няколко позиции в дълбочина в зависимост от задачите да бъдат променяни. При липсата на достатъчно артилерия да бъдат снабдени с бомби и въздушните ята. Изтребителните противовъздушни ята, оръдията и картечниците за противовъздушна отбрана да се разположат на най-важните участъци.

• Устройване на благонадеждна телефонна и радиосвръзка.

• Старателна маскировка на позициите, особено на артилерийските.

• Отстраняване от бойната зона на всички неблагонадеждни елементи, които могат да съдействат на противника.

Щабът на войската преценява, че заемането на брега с около една дивизия е достатъчно, но е необходимо командването на Черноморската отбрана да разполага с две групи бързоподвижни резерви във Варна и Бургас, които да имат готовност да се насочат към застрашените от десант места. Същевременно е отдадено разпореждане всички части от отбраната и местното население да бъдат подготвени за борба с парашутни части, като се осъществява непрекъснато наблюдение на застрашените места.[128]

Командването предприема мерки и за продължаване на работата по укрепяването на Черноморското крайбрежие. Със Заповед № 67 от 26 февруари 1944 г. на инспектора на Инженерните войски е създадено секретно подразделение – Черноморски укрепен фронт. Главен технически ръко-

[128] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 386, л. 96–100.

водител по укрепяването е инспекторът от Инженерните войски генерал-майор Христо Пеев.

Черноморският укрепен фронт се състои от щаб, техническа рота при управлението на фронта, камионна рота, щаб на Варненския укрепен район и специална рота към него, щаб на Бургаския укрепен район и специална рота към него. Личният състав е от 3-та трудова област и се състои от 16 трудови дружини. За началник на Черноморския укрепен фронт е назначен полковник Иван Шапкаров, който разполага щаба си до почивната телеграфо-пощенска станция на курорта Св. Константин. Той е подчинен на инспектора от Инженерните войски, а в оперативно отношение – на командващия Трета армия.

Началник на Варненския укрепен район е подполковник Иван Тишанов, с щаб във Варна; а на Бургаския укрепен район – подполковник Константин Христов, с щаб в Атанасово.

Работата по укрепяването се съсредоточава основно във Варненския укрепен район, като главните съоръжения се строят в района на Шабла, Кранево, Камчия и Ченгене скеле. Усилията в борбата с маларията довеждат до съединяването на Шабленското блато с морето, за да бъдат унищожени мочурищата[129]. За подобряване на наблюдателната и сигналната служба на Черноморската отбрана са монтирани получените от Черноморския флот ракетохвъргачки, които заменят досегашните сигнални средства. Те са разположени в района на Галата, Златни пясъци, н. Шипка, Камчия, Обзор, Каварна, Шабла и Балчик. За подаването на сигнала „Тревога при противников десант" са назначени специално подготвени войници, които се намират в постоянна готовност за действие[130].

Успешните действия на съветските войски в Белорусия и Западна Украйна през лятото на 1944 г. създават благоприятна обстановка за настъпление на левия фланг на съветско-германския фронт. С това опасността от съветски десант по Черноморското крайбрежие значително се увеличава. Оценявайки този факт, Щабът на войската проучва подробно основните руски десанти през войната: южно и северно от Керч, извършен през нощта на 25 срещу 26 декември 1941 г.; последвалият десант, северно от Керч, на 26–27 декември с.г.; при Федосия – на 28 и 29 декември с.г., и при Евлатория – на 4 и 5 януари 1942 г. За за се подготвят щабовете и войските на Черноморската отбрана, на 9 август 1944 г. е изпратена специална инструкция за защита на морските брегове против десанти от Русия[131].

Опитът показва, че за разлика от англо-американските десанти, съ-

[129] ДВИА, ф. 988а, оп. 1, а.е. 1, л. 29–51.
[130] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 848, л. 108.
[131] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 913, л. 108–114.

ветските никога не са комбинирани и подкрепяни от парашутни части, а се разчита на подкрепата на партизани. Самият десант не се пази в тайна, извършва се в часовете преди разсъмване, като първият ешелон е от специално обучени моряшки части. Използват се всички видове морски съдове, в някои случаи съпровождани от военновъздушни сили. Липсва обаче мощна подкрепа от флота и авиацията. Масовите стоварвания обикновено са предшествани от демонстративни действия.

Като се вземат под внимание посочените констатации, Щабът на войската решава, че най-добрият начин за действие на войските от противодесантната отбрана е да се унищожава всеки опит за дебаркиране и да се оказва упорита съпротива по крайбрежието, комбинирана с гъвкаво маневриране в дълбочина. На по-малките от дружина войскови подразделения задачата може да е само една – съпротива на място. Отбраната следва да се организира така, че да се разбере своевременно подготовката за десант; да има възможност да се противодейства на дебаркиращите, преди да достигнат сушата, и когато се опитва да създаде предмостия; да се разполага с неподвижни и подвижни войски, умело разположени на местността; да е налице добра съобщителна мрежа; удобните за десант участъци да бъдат надеждно защитени, а неблагоприятните – добре наблюдавани и охранявани от подвижни елементи, включително от военновъздушните сили, които да имат готовност да съдействат и срещу основния десант; артилерийските позиции да са солидно укрепени; съобщителните средства и складовете да се охраняват и маскират.

Освен това трябва да се има предвид, че тонажът на флота надвишава 100 000 тона, а една дивизия се пренася на 30 000 тона, и че разстоянието между руските и българските пристанища може да се измине за 48 часа. Следва заключението, че дебаркиращите войски трябва да бъдат унищожени в първите 48 часа. Да се водят непрекъснато дневно и нощно разузнаване над местата, удобни за натоварване на войски, и постоянен надзор на крайбрежието. Войските да са боеспособни и обучени за действие против десант. Очевидна е необходимостта от силни и маневрени резерви на удобните за десант места, които да са добре защитени и преградени с минни полета, а по останалото крайбрежие да се осигури огнево прикритие или линия на видимост. Командването на отбраната и войските трябва да действат решително и правилно да маневрират със силите и средствата в бързоизменяща се обстановка.

Докато командването на Черноморската отбрана предприема мерки за изпълнение указанията на Щаба на войската за противодействие срещу десант, съветските войски провеждат Яш-Кишиневската операция (20–29 август 1944 г.) и доближават българската граница. През този период на 25

август е потопен от подводница българският параход „Вита", превозващ храна за Бургаската отбрана[132]. От 30 август разузнаването донася за активно наблюдение на българските брегове от руски подводници[133].

Същевременно Съветската армия достига българо-румънската граница. Германските войски напускат пристанищата, като разрушават намиращите се там кораби. На 8 септември съветските войски навлизат във Варна и Бургас и са им предадени плановете на минните заграждения, за да могат безпрепятствено да използват пристанищата и да стоварват своите части. С телеграма № 1241 Щабът на войската съобщава, че от 16,00 ч. на 8 септември 1944 г. България е в положение на война с Германия. Разпоредено е да бъдат запазени редът и спокойствието и да има пълна готовност за посрещане на всяко германско нападение.

Съобразявайки се със създадената политическа и военна обстановка, командирът на Черноморската отбрана взема решение за усилване на мерките за охрана и отбрана на Черноморското крайбрежие с цел недопускане на каквито и да е стоварвания на отделни противникови лица и за отбиване на всеки опит за десант. Основните усилия и средства се съсредоточават във Варненския и Бургаския залив, където са установени непрекъсната охрана и наблюдение на брега. Едновременно с това е организирана борба срещу противниковите партизански групи, стоварени в района на отбраната. Това е последната оперативна заповед за отбрана на морските ни брегове през разглеждания период. Впоследствие със Заповед № IV-М-1232 от 15 октомври 1944 г. са освободени всички запасни, включително набор 1921 г., от състава на Черноморската отбрана[134].

Незавидна е съдбата на Черноморския ни флот. Наред с намиращите се по крайбрежието германски кораби, и българските бойни кораби са взети като военни трофеи (на тях остават само машинните команди). Офицерският състав е задържан във флотския район на Варна, обезоръжен е, отличителните знаци от униформите им са премахнати и са обявени за военнопленници. По-късно им е разпоредено да се приберат в своите домове.

Част от матроския състав е разпуснат, а останалият е използван за физическа работа. Възпитаниците на Висшето военноморско училище се пуснати в безсрочен отпуск. Незасегнат от събитията остава арсеналът на флота, който започва да ремонтира предимно съветски военни кораби. На миночистачните кораби е разпоредено, че могат да излизат в морето само

---

[132] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 939, л. 2.

[133] Пак там, а.е. 848, л. 159.

[134] ДВИА, инв. № 3291, Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1943 г. Съдействие от страна на България, л. 25.

с разрешение на съветското командване и придружени от съветски морски офицер[135].

В края на годината в Морските войски е предприета съществена структурна промяна, свързана с оттеглянето през октомври на Беломорския флот от Беломорското крайбрежие. Във връзка с това щабът на Морските войски разработва нова организация. Принципно новото в нея е създаването на морски бази. От бившия Беломорски флот е сформирана база Бургас; от Черноморския флот – база Варна, с район за действие от н. Емине до българо-румънската граница. Новата организация трябва да влезе в сила от 15 декември 1944 г., но това става на 1 януари 1945 г., а на практика базата е създадена на 1 февруари 1945 г. със заповед на командира на Морските войски[136].

[135] Антонов, Г. Българските морски войски през Втората световна война (1939–1945). Втората световна война и България 1939–1945. София, 1995, с. 159.

[136] Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). Сборник от исторически очерци и спомени. – В: Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997", Варна, 1997, с. 49.

Втора глава

ПРОТИВОДЕСАНТНАТА ОТБРАНА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ НА БЕЛОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ (април 1941 г. – октомври 1944 г.)

Отбраната на морско крайбрежие от Българската армия бележи началото си още през Балканската война (1912–1913). Вторият период на войната започва с прегрупиране на Четвърта армия за заемане на изгоден рубеж за отбрана както на сухоземен, така и на широк морски участък. Още неуспели да се укрепят на брега на Мраморно море, македоно-одринци показват чудеса от храброст при отбиване на крупен морски десант на противника при Шаркьой. Впоследствие на брега е организирана силна противодесантна отбрана от специален отряд в състав от 2-ра тракийска дивизия с едно артилерийско отделение, 3-та балканска бригада с едно скорострелно и едно нескорострелно артилерийско отделение и кавалерийската дивизия с една гаубична батарея[137].

След Втората балканска война при подписването на Букурещкия мирен договор (28 юли 1913 г.) България загубва значителни територии, придобити след Балканската война. Въпреки протестите на гръцката страна, все пак тя получава излаз на беломорския бряг между устията на Места и Марица – едно протежение от 190 км. За разлика от Черноморското крайбрежие, което предоставя на България непосредствен излаз по море само към Румъния, Русия и Турция и е в пълна зависимост от владеещата Босфора и Дарданелите Турция, Беломорското крайбрежие предоставя на България свободен достъп към целия останал свят.

През Първата световна война (1914–1918) отбраната на бреговете на Бяло море бележи съществено развитие. Още при подготовката за влизането на България във войната са анализирани целите, които ще се стреми да постигне противникът в хода на бойните действия. На тази база и в резултат на задълбочено изследване на морския бряг, морето и прилежащата местност българското командване определя вероятните за десант места. Изхождайки от разпространената тогава теория, че не бива да се допуска десант в нито една точка на брега, отбраната придобива линеен характер и е изнесена в непосредствена близост до морето. Тази органи-

[137] Прокопиев, Анатолий. Отбраната на морско крайбрежие на българската армия през войните за национално обединение на България 1912–1918 г. Дисертация, Велико Търново, 2001, с. 219–232.

зация се оказва неподходяща още при първите бомбардировки от англо-френския флот.

Идеята за преминаване към групова отбрана и увеличаване на нейната дълбочина трудно си пробива път в началото на войната, независимо от постъпилите разпореждания на Щаба на Действащата армия. След преминаването на 10-а беломорска дивизия в подчинение на Втора армия в организацията на отбраната на Беломорското крайбрежие настъпват съществени изменения. Командването изследва не само опита на европейските армии за организиране на противодесантна отбрана, но и българската организация на отбраната на Битолския и Дойранския фронт. В резултат на това отбраната придобива групов характер.

Опитът на Втора армия по отбраната на морско крайбрежие се допълва и обогатява от новосформираната Четвърта армия. Тенденцията за увеличаване дълбочината на отбраната е окончателно доразвита и на места тя достига до 20 км. Характерно за отбраната на българската армия през Първата световна война е, че във всеки участък тя се изгражда в зависимост от вероятността за десант, характера на местността и в нейното организиране липсва шаблон. Още тогава българското командване достига до извода, че германският опит е неприложим за отбраната на Беломорското крайбрежие поради недостига на сили и средства и голямата широчина на участъка за отбрана[138].

Злополучният Ньойски мирен договор лишава България от Беломорското крайбрежие и през 1919 г. българската армия го напуска. Съзнавайки, че това решение е несправедливо, неоправдано и нетрайно в географско и етническо отношение, страните победителки намират нова форма за задоволяване на българските справедливи права, като създават чл. 48 от договора. Според него съюзните сили се задължават да гарантират свободен икономически излаз на Бяло море, но това остава само на книга и българският народ е откъснат от Беломорието.

На 28 октомври 1940 г. избухва войната между Италия и Гърция. Вземайки предвид съсредоточаването на гръцки войски в Беломорието срещу южната граница на страната, българското правителство е принудено да предприеме предупредителни мерки, като изпраща прикриващи части и на българо-гръцката граница. Впоследствие, за да противопостави съответните сили срещу съсредоточените гръцки сили, със Заповед № 9755 от 29 ноември 1940 г. Щабът на войската разпорежда на Втора армия с щаб

---

[138] Митев, Трендафил. Стратегия и тактика на армиите, сражаващи се на Западния фронт и възможностите за използване на Балканите. – В: Военноисторически сборник, 1997, № 2, с. 90–96.

в Пловдив да поеме прикриването на българо-гръцката граница. В нейния състав влизат 2-ра и 10-а пехотна дивизия[139].

Военнополитическите събития след подписването от България на Тристранния пакт (1 март 1941 г.) изправят отново Щаба на войската пред задачата да се заеме и организира противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие. През април 1941 г. частите на Вермахта успешно провеждат операция „Марита" срещу Гърция и заемат Беломорското крайбрежие. Първоначалният намек, че тези земи ще се отбраняват от български войски, проличава от Директива № 27 на Хитлер от 13 април 1941 г., в която се казва, че: „засега бреговата отбрана да се предвиди на основата, че Северното егейско крайбрежие, включително и Солун, да се повери на българите...".[140]

Дотогава българската армия охранява и прикрива съсредоточаването на германската армия към изходните позиции за нападение срещу Гърция и Югославия с цел да я осигури от „каквато и да било земна изненада"[141]. Втора армия изпълнява тази задача, като съсредоточава частите си в следните райони: 1-ви пехотен попълващ полк – по жп линията Горна Джумая – Демирхисар с щаб в Марино поле; 2-ра гранична бригада – в района на Лиляково, Мусаята с щаб в Доспат, и 10-а пехотна дивизия – в района на Златоград и Ивайловград с щаб в Момчилград.

На 18 април 1941 г. българският пълномощен министър в Берлин Първан Драганов изпраща телеграма до българското правителство със следната информация: „Държавният секретар Войцескос ми каза, че е дадено съгласието на германското правителство за навлизане на български войски и окупиране на Беломорието, без района „Димотика„.[142] Още същия ден в Щаба на войската е получена Оперативна заповед № 990 на командващия 12-а германска армия, която определя най-общо границите за действие на българската армия в Беломорска Тракия: на изток от линията Мустафа паша (дн. Свиленград) до Дедеагач (дн. Александруполис) и на запад – р. Струма[143]. Българските войски, които ще действат в този район, влизат в негово подчинение според предварителните споразуме-

---

[139] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. Военноисторическа библиотека, София, 1953, л. 4.

[140] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 35.

[141] ДВИА, инв. № 3110. Дядов, А. Германското настъпление в Гърция – 1941 г. Подготовка, форсиране на гръцко-българската граница до овладяването на Солун. Спомени и научни разработки. Ръкопис. София, 1946, л. 6.

[142] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Пос. съч., л. 6.

[143] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 156, л. 123.

ния. Посочва се, че е започнало изтеглянето на германските съединения от Беломорието. Щабът на войската веднага изготвя Заповед № 6101, с която нарежда на командващия Втора армия генерал-лейтенант Георги Марков на 20 април да навлезе в Беломорието с частите и съединенията си и да окупира Тракия и Източна Македония[144].

Едновременно с окупирането на Беломорието, командването на Втора армия трябва да вземе всички мерки за организиране на областта във военно и административно отношение. Затова са ѝ поставени следните задачи:

„1. Да охранява Беломорския бряг и да не допуска стоварване на неприятелски групи и отделни лица.

2. Да прикрива Беломорския фронт, като отбива всеки опит за десант и осигури съсредоточаването на определените за отбрана на този фронт оперативни части. Предна линия на съпротивата е самият бряг. Оттегляне – само по заповед!

3. Да осигури реда и спокойствието в окупираната област.

4. Да устрои военно и гражданско управление в областта, като вземе мерки за спокойствието на населението и повдигане на стопанския живот в Беломорието".[145]

Щабът на войската определя силите и средствата за заемане на Беломорието: 10-а пехотна дивизия (10-и, 44-ти, 47-и пехотен полк, 10-и дивизионен артилерийски полк, 10-а тежкокартечна дружина 10-а инженерна дружина и 10-а свързочна дружина); 2-ра гранична бригада (2-ри и 7-и граничен полк, 1-ви попълващ полк и 2-ра гранична артилерийска група) без 1/7-а и 3/7-а гранична дружина; 11-а пехотна дивизия (22-ри, 25-и и 42-ри пехотен полк,), 2-ри армейски артилерийски полк, 2-ри инженерен полк и 2-ра армейска свързочна дружина – като войски, имащи готовност да се включат в изпълнение на задачата.[146]

На следващия ден със Заповед № 5/3443 на Щаба на войската се доуточняват границите за действие на Втора армия: на запад – в. Тумба, Соколово, Будково, р. Струма, пристанище Чаязи; на изток – Кадикьой, Комарли, Каяджи, в. Чатал, Баир Диши, Едренишли, Хаджикьой; на север – българогръцката граница, и на юг – беломорският бряг[147].

Навлизането на Втора армия не се осъществява на заповяданата

---

[144] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 789, л. 11; ф. 28, оп. 3, а.е. 357, л. 82.

[145] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, София, 1953, л. 14.

[146] ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 158; Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 38.

[147] ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 143.

дата поради възникването на противоречия между командира на 30-и германски корпус генерал-лейтенант Отт и командващия Втора българска армия. Според едни източници те са свързани със стремежа на немското командване да преподчини отделни съединения и части от българската войска[148]. Според други целта на германците е да организират своевременно извозване на военната плячка[149], а официалното становище на германците е, че командирът на 30-и корпус не е съгласен с влизането на българските части до окончателното завършване на бойните действия в Тракия[150].

Навлизането на българската армия в Беломорието започва на 27 април 1941 г. в следния ред:

• Втора гранична бригада се придвижва в две колони – едната през Турна баир, Зърнево и Серес, а другата – през Устово, Неврокоп и Драма, и заемат Източна Македония и част от Западна Тракия до линията Рудозем – р. Места. В същия ден щабът на бригадата, заедно с 2-ри граничен полк, се разполагат в Драма, а 7-и граничен полк – в Серес; 1-ви попълващ полк се изнася по пътя Неврокоп, Зърнево и Зиляхово, където се установява щабът на полка. Бригадата има за задача да охранява участъка от запад по поречието на р. Струма.

• 10-а пехотна дивизия се придвижва с 10-и и 47-и полк от Момчилград към Гюмюрджина, където се установява щабът на дивизията, заедно със 10-и пехотен полк; 47-и пехотен полк се разполага в Ксанти; 44-ти пехотен полк се спуска по три маршрута: Ивайловград – Долно Луково – Голям Дервент, Пелевун – Малък Дервент и Ивайловград – Халваджи. Полкът установява щаба си в Малък Дервент; 10-а тежкокартечна дружина се установява в Ксанти, а 10-а картечна дружина – в Дедеагач. При това разположение на подразделенията и частите дивизията заема района източно от линията Рудозем – в. Кушлар до източната граница на армията[151].

• 11-а пехотна дивизия е назначена в резерв и след изнасянето си от Прикриващия фронт трябва да заеме район за съсредоточаване от Момчилград до Гюмюрджина.

Така Втора армия още първия ден достига линията Серес, Драма,

---

[148] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 39.

[149] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, София, 1953, л. 16.

[150] ДВИА, инв. № 3251. Влиянието на германската военна доктрина върху нашата войска. Спомени и научни разработки. Ръкопис, л. 3.

[151] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, София, 1953, л. 16.

Ксанти, Гюмюрджина и Дедеагач, след което се сформират комендантства в градовете. Противоречията между германското и българското командване оказват влияние на по-нататъшното заемане на територията и то преминава на етапи, за да завърши окончателно на 9 май 1941 г.[152]

За изглаждане на взаимоотношенията с германското командване Щабът на войската със Заповед № 1240а от 2 май 1941 г. сменя изцяло командването на Втора армия с командването на Първа армия с командващ генерал-лейтенант Константин Лукаш. Тя е преименувана на Първа армия, като ѝ е предадена 11-а пехотна дивизия[153]. Освен това армията се усилва с 443-то войсково разузнавателно ято, 2-ри армейски инженерен полк и 2-ри армейски конен ескадрон[154]. Щабът на армията се дислоцира в Ксанти на 5 май 1941 г.[155]

Германското командване също е сменено, като на мястото на генерал-лейтенант Отт е назначен генерал от пехотата Фон Салмут[156]. Той настоява пред генерал-лейтенант Лукаш след окончателното изтегляне на германските войски българските части да се спрат на изток по линията Мустафа паша – Дедеагач, а на запад до левия бряг на р. Струма.

През това време се извършва прегрупиране на българските части, като 10-а пехотна дивизия постепенно сменя частите на 164-та германска пехотна дивизия и заема нейния участък за отбрана на Беломорското крайбрежие. Германската дивизия се изтегля на десния фланг на Втора армия за отбрана на морския бряг източно от р. Вардар и гръцките острови, като щабът на дивизията остава до 21 май 1941 г. в Ксанти, след което се установява в Кавала[157].

До окончателното пристигане на 11-а пехотна дивизия, която до 2 май 1941 г. охранява българо-турската граница, Първа армия заема за охрана беломорския бряг в границите: на изток – линията Мустафа паша (дн. Свиленград) – Дедеагач, и на запад – левия бряг на р. Струма, както следва:

• Участъкът от устието на Струма до Керамоти се заема от 1-ви пехотен попълващ полк. Той разполага две дружини в Кавала, една в Ор-

---

[152] ДВИА, инв. № 3251. Влиянието на германската военна доктрина върху нашата войска. Спомени и научни разработки. Ръкопис, л. 17.

[153] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 12.

[154] ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 48.

[155] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 49.

[156] ДВИА, инв. № 3251, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. Военноисторическа библиотека, София, 1953, л. 76.

[157] ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 6.

фано и една в Чаязи, която охранява и участъка от запад по протежението на р. Струма. Щабът на полка е в Кавала.

• Участъкът от Керамоти до залива, югоизточно от ез. Порто Лагос, се охранява от 47-и пехотен полк с щаб в Ксанти.

• 10-и пехотен полк охранява от езерото Порто Лагос до Макри с щаб в Гюмюрджина.

• Останалият морски участък – от Макри до неутралната зона, се заема от 10-а тежкокартечна дружина.

• 44-ти пехотен полк се разполага по границата с неутралната зона от Дервент до Ивайловград, където установява взаимодействие с 5-а пехотна дивизия от Прикриващата армия, като щабът му се разполага в Малък Дервент.

• 2-ра гранична бригада установява щаба си в Драма, като 7-и граничен полк на бригадата с щаб в Серес заема района Демирхисар, Еникьой, Зиляхово, Крушово, а 2-ри граничен полк – района Зърнево, Драма, Бук, с щаб в Драма[158] (схема 5).

От разположението на частите се вижда, че въпреки широкия участък за охрана командващият Първа армия се стреми да изгради по-дълбоко ешелонирана отбрана, като създава силни армейски резерви на направленията за съсредоточаване на основните усилия. На важното Кавалско направление той разполага двата гранични полка на 2-ра гранична бригада, а изместването на щаба на 44-ти полк от Ивайловград в Малък Дервент на Дедеагачкото направление показва, че полкът не само ще охранява неутралната зона, а ще има готовност за действие като маневрени войски към Беломорското крайбрежие. Може да се заключи, че командването на Първа армия се опитва да използва опитът по отбрана на морско крайбрежие от Четвърта армия в края на Първата световна война, където части и съединения са разположени по подобен начин в същите райони, но със значително повече сили и средства[159]. Използван е и опитът на българската армия от Първата балканска война при заемането на Галиполския полуостров от Четвърта армия (януари 1913 г.) и на Беломорието през Втората балканска война от Втора армия (юни 1913 г.). Поуките от този период за българската армия са, че заемането на морски бряг се осъществява в боен ред, който отговаря на следващата задача – организиране на противодесантна отбрана[160].

---

[158] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 164.

[159] Прокопиев, Анатолий. Отбрана на морско крайбрежие от Българската армия през войните за национално обединение на България 1912–1918 г. Дисертация. Велико Търново, 2001, с. 243–244.

[160] Пак там, с. 93.

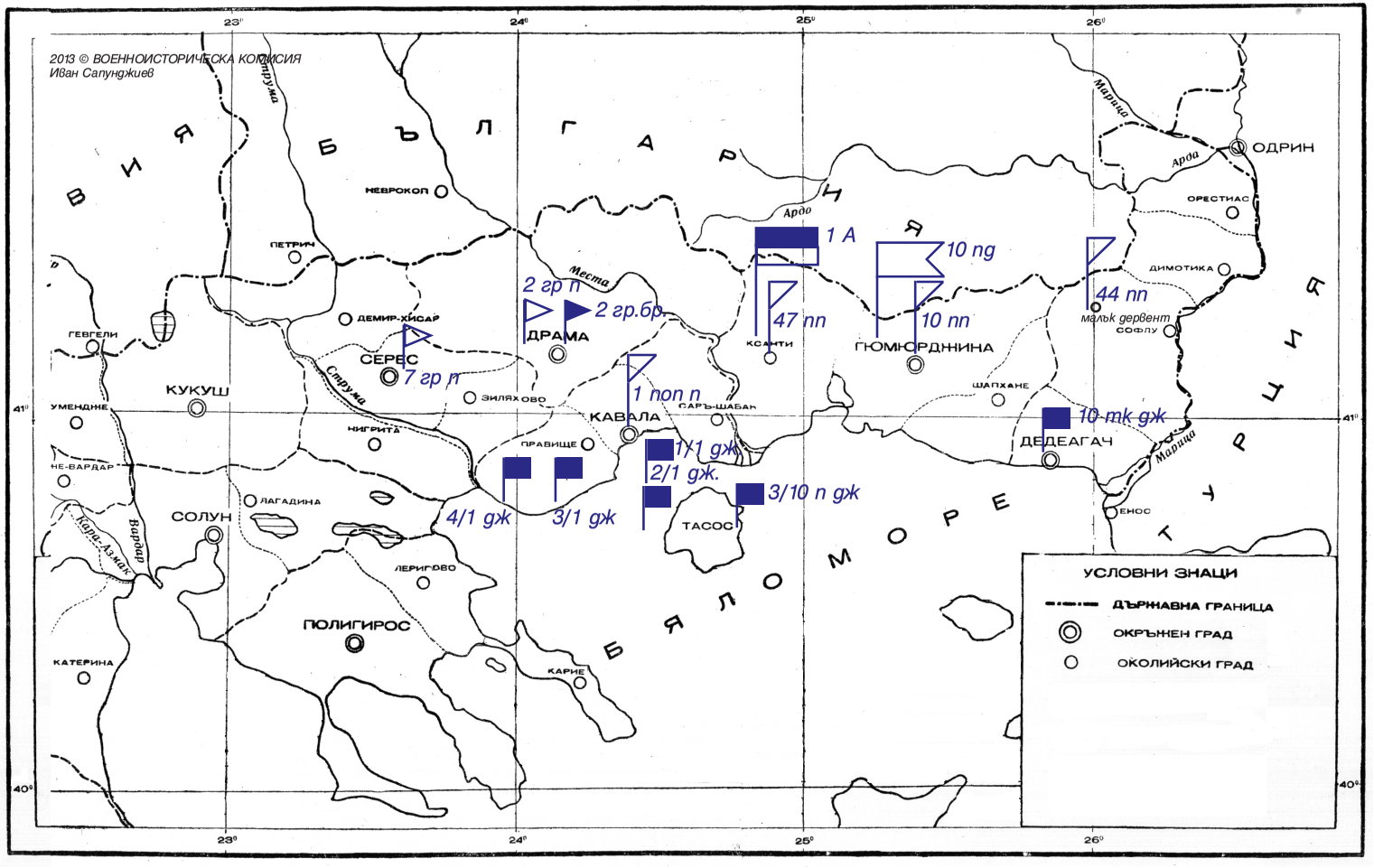

Схема 5. Райони за охрана на частите от Първа армия (април-май 1941 г.)

Натрупаният опит на българската армия по отбрана на морско крайбрежие от войните за национално обединение (1912–1918 г.) се използва от Щаба на войската и в друго направление – организиране на наблюдението, семафорната служба и непосредствената охрана на брега. Със Заповед № I-117 от 25 април 1941 г. командирът на Морските войски нарежда на командира на Дунавската флотилия да сформира временен Беломорски отряд в състав: щаб, две гранични наблюдателни роти, една пристанищна рота и три пристанищни комендантства. Поставена му е задачата да заеме и охранява непосредствено бреговата линия от устието на р. Струма до Дедеагач (4 км източно)[161]. За охраната и наблюдението на брега са определени 1-ва и 2-ра гранична рота от 20-и граничен участък, водени от командира на участъка.

До 29 април отрядът е напълно сформиран в Русе и на 1 май пристига в Кавала, воден от командира на Дунавския флот. Временният беломорски отряд първоначално се състои от 300 матроси и подофицери, двама действащи и пет запасни офицери. В средата на май пристигат още трима офицери и 100 подофицери и моряци от Черноморския флот. С тези части по-късно е поставено началото на Беломорската флотилия (впоследствие Беломорски флот)[162].

Още с пристигането си Временният беломорски отряд се включва в прикриването и охраната на морския бряг. На 13 май в Кавала е сформиран първият семафорно-наблюдателен пост, състоящ се от един подофицер и шестима моряци, заедно с двама германски моряци, под командването на германски морски офицер. Постът се установява при входния фар на пристанището. Същия ден се сформира семафорно-наблюдателен пост в Дедеагач, състоящ се само от български моряци, които веднага поемат службата.

На командирите на пристанищата в Кавала, Керамоти, Дедеагач, Порто Лагос, Керамидли, Лимен и Камаркотица е възложена допълнителна задача да изпълняват и службата на пропускателни командири. Временно в Кавала тя се извършва от германския комендант. На тези пропускателни пунктове първоначално германските войници не подлежат на проверка и биват пропускани свободно.

На 15 май 1943 г. Щабът на Първа армия разпорежда частите на флота да се обединят със сформираното брегово артилерийско отделение и заедно образуват Беломорския окупационен отряд.

---

[161] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 156, л. 122.

[162] Антонов, Г. Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на военноисторическото научно дружество, Т. 39, 1985, с. 260.

За наблюдение и охрана на брега от граничните части отрядът сформира 20-и беломорски граничен участък с щаб в Кавала като самостоятелно поделение, който се разделя на два подучастъка: 1/20-и подучастък за наблюдение на брега от устието на р. Струма до устието на р. Места с щаб в Кавала и 2/20-и подучастък – за наблюдение от устието на р. Места до устието на р. Марица с щаб в Дедеагач.

Пристанищните комендантства и останалите крайбрежни служби се отделят от семафорно-наблюдателната служба и се обособяват като самостоятелни поделения на отряда.

Същевременно Щабът на войската разпорежда чрез командира на Морските войски, Беломорският окупационен отряд да се подчини в тактическо отношение на Адмирал „Егея" с щаб в Атина, от който ще получава всички военноморски задачи, а във всяко друго отношение остава подчинен на командира на Първа армия. Във всички случаи на действия, включително охрана на брега, разузнаване, обмяна на опит и др., командирът на отряда получава заповеди непосредствено от командването на „Егея".

След окончателното си настаняване по крайбрежието Беломорският отряд първоначално е със следната организация:

– Щаб в Кавала с домакинство и свързочен взвод;

– Пристанищна рота с щаб и „моряшки отряди" в Кавала, Порто Лагос и Дедеагач;

– Първи крайбрежен гранично-наблюдателен подучастък от 20-и граничен участък с щаб в Кавала, крайбрежен гранично-наблюдателен взвод в Кавала с 5 поста, крайбрежен гранично-наблюдателен взвод в Орфано с 5 поста;

– Втори крайбрежен гранично-наблюдателен подучастък от 20-и граничен участък с щаб в Дедеагач, крайбрежен гранично-наблюдателен взвод в Дедеагач с 5 наблюдателни поста в състав от 12 до 20 души, крайбрежен гранично-наблюдателен взвод в Порто Лагос – също с 5 поста[163].

Задачите на Беломорската част са водене на наблюдателна служба, охрана на морската граница, контрол на пристанищата и корабоплаването.

Придадената към Първа армия 11-а пехотна дивизия, която дотогава все още се намира на Прикриващия фронт, от 3 май 1941 г. започва съсредоточаване на юг и поетапно сменя частите от 10-а пехотна дивизия (10-и и 44-ти пехотен полк), за да заеме източната част на Беломорието.

На 7 май 1941 г. германският Морски щаб в Солун уведомява Министерството на войната, че Хитлер е съгласен островите Тасос и Са-

[163] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, София, 1953, л. 19.

мотраки да бъдат заети от български войски. Затова е наредено на командира на 30-и германски корпус да се свърже с командването на Първа армия за уреждането на този въпрос. Щабът на войската заповядва с телеграма № 9452 от 8 май 1941 г. заемането и организирането на отбрана на островите[164]. По разпореждане на командира на Морските войски пристанищният взвод от Дедеагач в състав един офицер, един подофицер, един взвод моряци, заедно с 3/22-ра пехотна дружина се натоварват на местни кораби и на 12 май се стоварват на о. Самотраки. Пристанищният взвод от Порто Лагос в същия състав, заедно 3/10-а пехотна дружина, на 30 май с.г. заема о. Тасос. Така стоварените пристанищни взводове веднага сформират пристанищна и гранично-наблюдателна служба, като излъчват на всеки остров по пет поста, а пехотните организират отбраната на брега. На мястото на изпратените на островите пристанищни взводове командването на Дунавската флотилия сформира нови, които веднага заминават по местоназначението си.

Със заемането на островите завършва установяването на българската държава в Беломорския регион в границите, уточнени от Германия. На България е предоставен районът между Струма и Марица, както и островите Тасос и Самотраки. Общата площ е почти 13 000 кв. км с население 649 419 души, а бреговата ивица е 440 км. Съответно континенталната част е 12 363 кв. км, населението – 632 033 души, и бреговата ивица е 260 км; о. Тасос е с площ 443 кв. км, 13 500 души население и 110 км брегова ивица; о. Самотраки – 184 кв. км, 3886 души население и 70 км брегова ивица.

В новоприсъединената територия има пет пристанища, които могат да бъдат обект за извършване на десант. Най-голямото е Кавала, с 640 м вълнолом и два басейна. Дедеагач също е с два басейна и 200 м кейови стени. Порто Лагос е с един басейн, три дървени пристана и два канала, които го свързват с голямото езеро Буругьол. Лименария на о. Тасос има два вълнолома и 3 м дълбочина на залива и пристанището Камариоти на о. Самотраки е с кейова стена и 10 м дълбочина. Освен тази брегова ивица, надминаваща значително излаза на Черно море от 370 км, впоследствие на българската армия е предадена отбраната и на Халкидическия полуостров.[165]

Новоприсъединената Беломорска област Първа българска армия заема окончателно със следните съединения и части:

---

[164] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 12.

[165] Парушев, Т. Българският военнен флот в защита на излаза ни на Егейско море в годините на Втората световна война (1941–1944 г.). – В: Годишник на Военноморския музей – Варна, Т. 4–5, 2005, с. 285.

А. Армейски части:

• Щаб и управление на Първа армия; 2-ри артилерийски полк; 2-ри инженерен полк; 2-ра свързочна дружина; 443-то войсково разузнавателно ято; 2-ри военнополицейски ескадрон; 2-ра интендантска дружина; 1/10-и, 2/10-и, 1/11-и, и 2/1-ви междинен интендантски склад, 2-ри бригаден междинен огнестрелен склад; 1/10-и, 2/10-и и 2/11-и разходен огнестрелен склад; 2-ри бригаден разходен огнестрелен склад; 2-ри разходен автомобилен склад; 2-ра автомобилна работилница; 10/2-ра и 2/2-ра хирургическа болница; 2/2-ра обща болница; 2/2-ра инфекционна болница; 2-ра дизенфикционна станция; 2-ра бактериологична лаборатория; 2-ри санитарен автомобилен взвод; 11 подкрепителни спирки; 2-ра ветеринарна лечебница; 4-та камионна рота; 1/II и 3/II етапна дружина; 1/II работна дружина; Армейска пощенска станция и бюро.

Б. Дивизионни съединения и части:

• 10-а пехотна дивизия – щаб и управление; 10-и, 44-ти и 47-и пехотен полк; 10-и артилерийски полк; 10-а тежкокартечна дружина; 10-а свързочна дружина; 10-а инженерна дружина; 10-и конен дивизион; 10-а интендантска дружина; 10-и военнополицейски ескадрон; 10-и полеви военен съд; 10-а пощенска станция и бюро.

• 11-а пехотна дивизия – щаб и управление; 22-ри, 25-и и 42-ри пехотен полк; 11-и артилерийски полк; 11-а картечна дружина; 11-а свързочна дружина; 11-а инженерна дружина; 11-и конен дивизион; 11-а интендантска дружина; 11-и военнополицейски ескадрон; 11-и полеви военен съд; 11-а пощенска станция и бюро.

В. Бригадни части:

• 2-ри гранична пехотна бригада – 2-ри и 7-и граничен полк; 1-ви попълващ полк; 2-ра гранична артилерийска група, 2-ри граничен конен взвод; 2-ри граничен свързочен взвод; 2-ри граничен полицейски взвод; 2-ра гранична интендантска рота; 2-ра гранична коларо-обозна дружина; 2-ра гранична пощенска станция и бюро.

Г. Морски и гранични части:

• Беломорски отряд – Кавалски моряшки отряд, Портолагоски моряшки отряд, Дедеагачки моряшки отряд и Беломорско артилерийско отделение.

• 20-и граничен участък.

Едновременно със заемането на участъците за отбрана, командването на армията пристъпва и към административното устройство на Беломорието. Със Заповед № XI от 10 май 1941 г. командирът на Първа армия нарежда да се пристъпи към незабавно затъмнение на цялата област от мръкване до разсъмване за всички населени места, служби и казарми. Затъмняват се и всички превозни средства. На командирите на пристани-

щата в Кавала, Керамоти, Дедеагач, Лимен, о. Тасос, Камариотица и о. Самотраки щабът на армията нарежда да бъдат подчинени всички войскови и административни власти и поделения, които се намират в района на пристанищата. В помощ на командирите се предоставят по един подофицер, писар и едно отделение войници от военнополицейските взводове на полковете или от полицейските ескадрони на дивизията за контролиране преминаването на лица от и за окупираната зона.

Частите пристъпват към подобряване на пътищата и поправка на мостовете. Вземат се мерки и за борба с маларията – най-много около устията на реките, особено при р. Места, и крайбрежните блата и езера. Мероприятията се изразяват в запълване с пръст, почистване, запалване и неутрализиране на водните площи за унищожаване на ларвите на насекомите[166].

Към средата на май 1941 г. 11-а пехотна дивизия окончателно се предислоцира в района около Гюмюрджина и командващият Първа армия извършва ново прегрупиране на съединенията и частите, за да подготви отбраната на Беломорското крайбрежие. Със Заповед № I-12 от 19 май 1941 г. Щабът на войската поставя задачата Първа армия да охранява беломорския бряг и да организира отбраната на Беломорието, като осигури реда и спокойствието в заетата област и устрои военното и гражданското управление[167]. За тази цел генерал-лейтенант Лукаш разделя участъка за отбрана на армията на два подучастъка и разпорежда да се заемат, както следва (схема 6):

• Западен подучастък: от левия бряг на р. Струма до линията Шагда даг, отм. 1350, Еникьой, р. Места (изкл.) – от 10-а пехотна дивизия (10-и, 44-ти и 47-и пехотен полк). В подучастъка влиза и о. Тасос, който да се заеме от 3-та пехотна дружина на 10-и пехотен полк.

• Източен подучастък: от поречието на р. Места до границата на неутралната Димотишка зона по линията Армутлий, Арда, Голям Дервент, в. Каратепе, р. Домусдере, Мухаджиркьой (вкл.) – от 11-а пехотна дивизия (22-ри, 25-и и 42-ри пехотен полк)[168]. В участъка се включва остров Самотраки, който да се заеме от 3-та пехотна дружина на 22-ри пехотен полк.

• 2-ра гранична бригада с 2-ри и 7-и граничен пехотен полк и 1-ви попълващ пехотен полк и останалите части от бригадата се назначават в армейски резерв.

[166] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, София, 1953, л. 27.

[167] ДВИА, ф. 323, оп. 1, а.е. 205, л. 32; ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 158; Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 57.

[168] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 19.

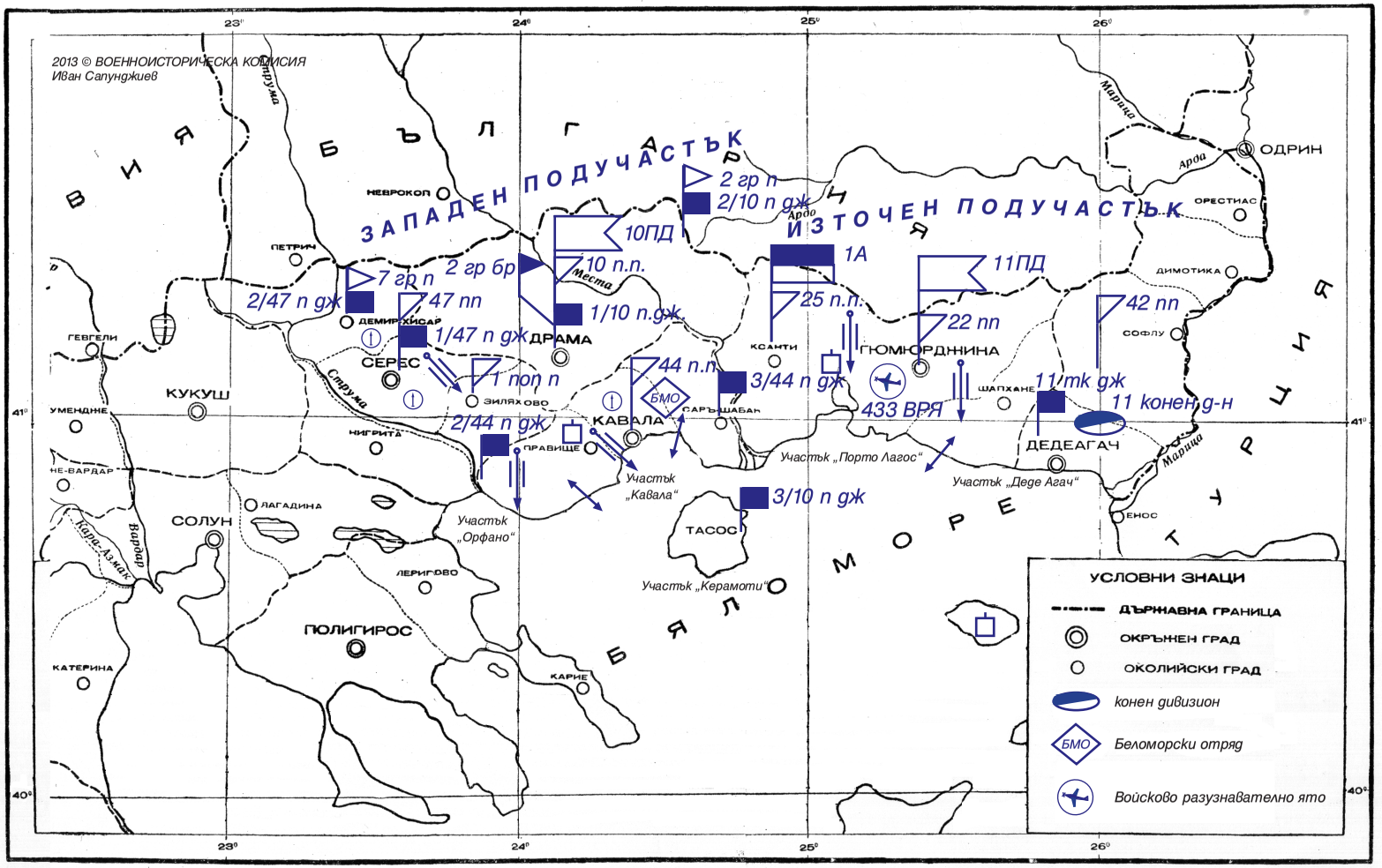

Схема 6. Групировка на Първа армия (май-юни 1941 г.)

• Щабът и управлението на Първа армия се установяват в Ксанти.

В изпълнение на тази заповед командирът на 10-а пехотна дивизия сменя частите на 2-ра гранична бригада, дислоцира щаба си в Драма и разпределя частите си в заповядания ѝ подучастък, като:

• 47-и пехотен полк, усилен с едно артилерийско отделение и два противовъздушни взвода – в района на Демирхисарска, Зърневска и Серска околия. Полкът заема с една дружина и една возима батарея Демирхисарска област, разполага щаба си заедно с една дружина и един минохвъргачен взвод в Зърнево, а противовъздушните взводове организират противовъздушната отбрана на Демирхисар и Серес.

• 10-и пехотен полк (без една дружина), усилен с дивизионната кавалерия и два противовъздушни взвода, заема района на Драмската и Зеляховската околия. Щабът, заедно с бронеизтребителната рота и една пехотна дружина, се разполагат в Драма, една пехотна дружина – в Бук, 3/10-а пехотна дружина заема о. Тасос и Керамоти, като влиза в подчинение на командира на 44-ти пехотен полк, докато се смени с една дружина от този полк.

• 44-ти пехотен полк, усилен с 3/10-а пехотна дружина, 1/10-о возимо оръдейно и 3/10-о возимо гаубично артилерийско отделение и един противовъздушен взвод заема района на Правишка, Кавалска и Саръшабанска околия и о. Тасос. Командирът на полка разполага една дружина и един тежкокартечен взвод, усилена с една гаубична батарея в Орфано. Правище се заема от пехотна рота, тежкокартечен взвод и минохвъргачен взвод. Саръшабан се отбранява от 3/10-а пехотна дружина заедно с една минохвъргачна рота и една возима батарея в Керамоти. Щабът на полка се установява в Кавала заедно с едно артилерийско отделение и един противовъздушен взвод.

Командващият армията възлага на 10-а пехотна дивизия да организира отбраната на брега между устието на р. Струма и н. Коюн Накла и да вземе всички мерки за отбиване на неприятелски десанти. Разпоредено е да се обърне особено внимание на пристанищата и плажовете около Кавала, залива Неа Перамос, устието на Струма и брега около него и пристанището Керамоти.

Единадесета пехотна дивизия след извършената смяна на частите от 10-а пехотна дивизия разполага частите си в заповядания ѝ подучастък между поречията на реките Места и Арда и демаркационната линия – Дедеагач – Свиленград, като дислоцира щаба си в Гюмюрджина.

Командирът на дивизията разпределя частите в следния ред:

• 25-и пехотен полк се разполага в Ксанти, като една пехотна рота, усилена с една батарея, са изпратени в Порто Лагос.

• 22-ри пехотен полк без една дружина заема Гюмюрджина, като

една пехотна рота и един тежкокартечен взвод са изпратени за усилване отбраната на остров Самотраки.

• 42-ри пехотен полк, усилен с едно возимо и едно смесено артилерийско отделение, заедно с една дружина и един минохвъргачен взвод се разполагат по демаркационната линия на Ферска околия, Мандрица до р. Арда.

• За отбрана на пристанището Дедеагач и Дедеагачка област се определят 11-а дивизионна картечна дружина и 11-и конен дивизион, усилен с една возима батарея.

• В дивизионен резерв е назначена 11-а дивизионна инженерна дружина, 11-и артилерийски полк и едно возимо артилерийско отделение.

На дивизията се възлага да организира противодесантната отбрана на брега между н. Коюн Накла и устието на р. Марица, като съсредоточи силите и средствата си в районите на пристанищата и плажовете около Порто Лагос и Дедеагач.

След смяна от 10-а пехотна дивизия, 2-ра гранична бригада изнася щаба си в Драма, като разполага 7-и граничен полк в Демирхисар, а 2-ри граничен полк – в Зърнево, Драма и Бук. Първи попълващ полк заема околностите на Зиляхово.

Беломорската част с подразделенията по брега и на островите Тасос и Самотраки продължават устройването на пристанищни комендантства и крайбрежната гранично-наблюдателна и охранителна служба[169].

При така създадената групировка, в края на май Първа армия пристъпва към организиране на противодесантна отбрана. На 12 май 1941 г. управлението и цялата администрация се предават на командването на Първа българска армия.

На 25 май 1941 г. генерал-лейтенант Лукаш издава заповед № I-160, с която заповядва: „...от 28 май армията поема изцяло отбраната на Беломорската област между границите: от запад – стария приграничен пункт, Соколово, р. Будковска, р. Струма; от изток Апалос (изт. от Дедеагач), Мерало Дервени, Свиленград, като приема от 164-та пехотна германска дивизия отбраната на брега и островите Тасос и Самотраки с цел – да не се допусне десант от противника, като се обърне особено внимание на плажовете и пристанищата Анфиполис (устието на Струма), Перамос, Кавала, Карамоти, Порто Лагос и Дедеагач..."[170].

Командването на армията запазва досегашната си групировка, но повлияно от германските схващания за противодесантна отбрана първоначално започва нейното изграждане непосредствено до брега, без да се

[169] ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 6.

[170] Пак там, л. 1.

създава необходимата дълбочина. Според германците десантът трябва да бъде отразен още в морето със силите на флота, авиацията и далекобойната брегова артилерия. Пехотните части трябва да се намират непосредствено до брега, укрити в солидни бункери и полеви укрития, осигуряващи запазването на личния състав и оръжията от морски артилерийски огън и въздушно нападение. Участъците за отбрана на полковете са с дължина 15 км по фронта, а на дивизиите – до 100 км. По този начин е изградена германската противодесантна отбрана на френското Атлантическо крайбрежие. Тази укрепителна система е проучена от българското военно аташе в Берлин и е препоръчана от него за изграждане на противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие[171]. В действителност германското командване може да си позволи такова построение, защото разполага с мощен флот, авиация и далекобойна артилерия. Освен това Германия има силни оперативни резерви във вътрешността на отбраната – бронирани и моторизирани дивизии, способни своевременно да се изнесат към застрашените направления.

Прилагайки германския опит, но съобразявайки се с наличните сили и средства, Първа армия започва изграждането на противодесантната отбрана на беломорския бряг. На самия морски бряг се изгражда линия за охрана, която се заема от Беломорския отряд. За предна линия на главната съпротива се назначава рубежът Амфиполис, Цидерли, Орфано, Куклякос, Кале Метохи, Кавала, Керемедли, Айос, Йоанис, Порто Логос, Фанари, Николас, Макри и Дедеагач. За да не се загуби напълно дълбочината на отбраната, командващият армията не променя групировката ѝ, а за по-добро управление разделя дивизионната противодесантна отбрана на полкови и дружинни участъци.

На 10-а пехотна дивизия се придава 2/829-а германска тежка батарея на позиция в района на Кавала. Запазвайки досегашната си групировка, дивизията подготвя противодесантна отбрана, като съсредоточава основните си сили и средства на направленията Кавала, Перамос, Анфиполис, Керамоти и Лиман.

Непосредствената отбрана на участъка от брега дивизията организира със силите и средствата на 44-ти пехотен полк, усилен с 3/10-а пехотна дружина, 1/10-и и 3/10-и возими артилерийски отделения, две 15 см германски тежки артилерийски батареи и подразделенията от Беломорската част в участъка на дивизията.

Полкът разпределя силите си в три участъка за отбрана, както следва:

• Участък „Орфано” – между устието на Струма и линията отм. 82,

[171] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 789, л. 177.

Мусласъ, Кенали и Рахса. Заема се и се отбранява от 1-ва пехотна дружина, усилена с един минохвъргачен взвод и една возима батарея. Дружината разполага една пехотна рота, усилена с един тежкокартечен и един минохвъргачен взвод, в Дедемболи, а останалите подразделения – в Правища, като съсредоточава силите и средствата си в направление на Амфиполис и Орфано.

• Участък „Кавала" – между линията отм. 82, Мусалъ, Канали и Рахца, Ихтиорифон, Кабру и Кая Бунар. Отбранява се от една пехотна дружина, усилена с две возими батареи, две германски тежки батареи, противоброневата рота и един тежкокартечен взвод в Неа Перамос, а с останалите части – в района на Кавала. Основно внимание се обръща на пристанището Кавала.

• Участък „Керамоти" – между линията Ихтиотрифон Кобуро, Кая Бунар, р. Места. Заема се и се отбранява от 7/10-а пехотна рота, усилена с една возима батарея, разположена в района на Керамоти. Основните сили и средства се съсредоточават в района на пристанището и плажа на Керамоти.

В отбраната на полка влиза и о. Тасос, който се заема както досега от 3/10-а пехотна дружина (две роти, усилени с един минохвъргачен взвод). Дружината съсредоточава силите и средствата си към пристанищата Лиман, Казавики, Лименария и Потамия. В резерв на полка се назначават една пехотна дружина и едно артилерийско отделение с две батареи, разположени в района на Кавала.

В резерв на дивизията се назначават всички останали части без 47-и пехотен полк с придаденото му артилерийско отделение.

Освен противодесантната отбрана на крайбрежието, 10-а пехотна дивизия има готовност за съдействие на 164-та германска дивизия с една пехотна дружина и една товарна батарея в направление на Орфанския залив. За целта трябва да поддържа взаимодействие със съседните германски части, намиращи се западно от поречието на р. Струма.

От разположението на частите на дивизията се вижда, че командването насочва основните си усилия главно на десантнодостъпните места, а именно плажовете при Кавала, Перамус и Амфиполис. Проличава стремеж за избягване на шаблона, повлиян от германските схващания, чрез увеличаване на дълбочината на отбраната със заделяне на силни резерви.

Единадесета пехотна дивизия също запазва досегашната групировка и организира отбраната на морския бряг в определения ѝ участък, като го разделя на два:

– участък „Порто Лагос" – между р. Места и линията Даляни и Сурляци, който се отбранява от 2/25-а пехотна рота, усилена с един теж-

кокартечен взвод и 3/11-а – 7,5 см возима оръдейна батарея, разположени в района на Порто Лагос;

– участък „Дедеагач" (Александруполис): между линията Даляни, Сурлаци и демаркационната линия се отбранява от 11-и конен ескадрон, усилен с 1/11 – 7,5 см возима оръдейна батарея.

В участъка на дивизията влиза и отбраната на о. Самотраки, който се заема от 3/22-ра пехотна рота, усилена с един тежкокартечен взвод, съсредоточени около пристанището Камариотица. Двата отбранителни участъка и островът се намират в подчинение на командира на дивизията.

В резерв на дивизията са назначени всички останали части без 25-и пехотен полк и придаденото му артилерийско отделение[172]. Освен това на дивизията е поставена и задачата да има готовност да заеме и организира за отбрана участъка с южна граница беломорския бряг и северна граница р. Арда, като обърне внимание на направленията от Димотика и Софлу към Ивайловград, Хасково и Гюмюрджина с цел да не позволи обхождане на фланговете на Първа и Четвърта армия[173]. Дивизията трябва да е в състояние, по допълнителна заповед, своевременно да изнесе линията на главната съпротива по десния бряг на р. Марица и да заеме неутралната територия. За целта се поддържа взаимодействие с деснофланговата дивизия на Четвърта армия.

От разпорежданията се вижда, че командването на армията обективно оценява неестественото положение на територията източно от демаркационната линия, която е окупирана от германски войски, но същевременно е запазено гръцкото административно управление[174].

Морските, граничните и пристанищните поделения се намират в подчинение на съответните командири на отбранителните ротни и дружинни участъци.

Взаимодействието между командванията на 10-а и 11-а дивизия се осъществява посредством телефонна връзка.

В армейски резерв командващият назначава 47-и и 25-и пехотен полк с придадените им артилерийски подразделения, които имат готовност за действие: 47-и пехотен полк – в направление на Орфанския залив, Кавалския залив и Лахна; 25-и пехотен полк – в посока към Саръшабан, Кавала и залива Порто Лагос. По този начин командването на армията има възможност да маневрира със сили и средства към всяко от застрашените направления. Организирана по този начин, за противодесантната отбрана

---

[172] ДВИА, ф. 48, оп. 1, а.е. 35, л. 3.

[173] Пак там.

[174] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 60.

на армията се създават добри условия за противодействие срещу евентуален противников десант преди всичко в Кавалския залив и отразяване на последваща настъпателна операция по долината на р. Места.

Армията извършва въздушно разузнаване с придаденото ѝ 443-то войсково разузнавателно ято, което има за задача ежедневно да облита морския бряг от Солун до Дедеагач и островите Тасос и Самотраки с цел да отбие евентуален противников десант. Въздушното разузнаване съсредоточава вниманието си на пристанищата и прилежащите плажове на Кавала, Порто Лагос и Дедеагач. Полетите се извършват всеки ден към 16 ч. и резултатите се докладват с донесения до щаба на армията в Ксанти и щаба на 164-та германска дивизия в Кавала.

Противовъздушната отбрана се преустройва за защита на набелязаните пристанищни райони и големите населени места.

След окончателното заемане на местата за отбрана, в началото на юли 1941 г., в щабовете на дивизиите се изготвят огневи планове с точното разположение на позициите на оръжията, тяхната далекобойност и основните преградни огньове, като на схемите се нанасят: на артилерията – с черен цвят, на минохвъргачките – със син, на противовъздушната отбрана – с кафяв, на тежкокартечния огън – с червен, и на лекокартечния – със зелен. Освен това командванията на дивизиите проучват основно условията и правят разчети на времето за своевременното изнасяне на резервите към отбранителните участъци, които включват и възможностите на 10-а пехотна дивизия за железопътен превоз по съществуващите в нейния район жп линии. За укрепяването на района се разузнават и проучват отбранителните възможности на съществуващите укрепителни строежи по брега, които биха могли при необходимост да се използват за отбрана.

Частите на армията започват фортификационното оборудване на набелязаната предна линия на главната съпротива, което се изразява в укрепване на досега съществуващите отбранителни съоръжения, изграждане на бункери, отбранителни постройки, скривалища, наблюдателни постове, картечни гнезда, телени препятствия и ходове за съобщения[175].

Към края на май 1941 г. няма непосредствена заплаха за десант от страна на англо-американските войски по беломорското крайбрежие, особено след овладяването на о. Крит на 31 май от германските войски. Турция оттегля войските си от Източна Тракия към Чаталджа и Мала Азия. Срещу разположението на Първа армия се намира само един конен полк в района на Узункю – Прюипсаля. Българската 5-а армия окупира районите на Македония западно от линията Дойран – Струмица. Дванадесета германска армия с щаб в Атина заема гръцката територия, отбранява бе-

[175] ДВИА, ф. 323, оп. 2, а.е. 196, л. 27.

ломорския бряг и островите на Бяло море без островите Тасос и Самотраки с части от 164-та германска дивизия. Щабът на дивизията е в Кавала заедно с щаба на 433-ти германски пехотен полк и 2/433-та дружина. В Орфано се намира 1/433-та дружина, а една пехотна рота от нея се разполага в залива Перамос. Като оставя 10/220-а германска батарея за отбрана на Орфанския залив, германското командване изтегля останалите части от 164-та дивизия западно от р. Струма.

Затова командването на Първа армия организира противодесантната отбрана с по-слаби части. Тя е изнесена на самия морски бряг, но в дълбочина се разполагат силни полкови, дивизионни и армейски резерви с готовност да се изнесат на застрашените направления. Поради същата причина и влиянието на германското командване за тях все още не се оборудват изходни райони за настъпление, допълнителни позиции и рубежи за провеждане на контраатаки.

На 15 юни 1941 г. със Заповед № 1488 на Щаба на войските Беломорският окупационен отряд престава да съществува и от неговите подразделения се сформира Беломорска флотилия. Заповедта утвърждава нейния щат, който включва щаб с домакинство и свързочен взвод в Кавала; 20-и беломорски граничен участък с два подучастъка (Западен с щаб в Кавала и Източен с щаб в Дедеагач); пристанищна служба с щаб в Дедеагач; две пристанищни роти, разположени също в Кавала и Дедеагач; брегово артилерийско отделение на флотилията, състоящо се от три батареи, което се развръща по беломорския бряг с щаб в Кавала[176].

Беломорската флотилия поема бреговата отбрана, като в тактическо отношение е подчинена (по отношение на морските задачи) на германското морско командване „Егея", а във всяко друго отношение – на командира на Първа армия[177]. За създаване на брегова артилерия се приема материалната част на инсталираните две германски далекобойни 15 см – Д/40 брегови батареи, които сформират 829-о брегово германско отделение. С германското командване е постигнато споразумение батареите на това отделение да се заемат от български артилеристи. Впоследствие с разпореждане на Щаба на войската 829-о артилерийско отделение се преименува в Беломорска брегова отбрана с щаб в Кавала и се предава към Беломорската флотилия[178].

За връзка с щаба на германското командване „Егея" към командира на Беломорската брегова отбрана е командирован германски морски офицер. Освен това за свръзка се използва и службата на германския морски

[176] ДВИА, ф. 28, оп. 3, а.е. 357, л. 93.

[177] Пак там, а.е. 181, л. 93.

[178] Пак там, а.е. 357, л. 90.

комендант в Солун. Германското командване дава съгласието си да подпомага при необходимост във всяко отношение командира на инсталираните батареи, но без негово знание не се разрешава тяхното преместване.

Във всяко друго отношение (строево, учебно, снабдително и гарнизонно) Беломорската брегова отбрана е подчинена на командира на Беломорската флотилия и командването на Първа армия, на които донася за всички заповеди, получени от командване „Егея". Тя получава задачата да обстрелва неприятелските транспортни и военни кораби, да отбива с огън неприятелските десантни кораби и лодки и след извършването на десанта да обстрелва слезлите на брега неприятелски части.

За осъществяване на близка защита бреговите батареи са снабдени с тежки картечници, приспособени за противовъздушна отбрана, които същевременно фланкират и телените препятствия пред батареите. Обслужващите картечниците се отделят от самите батареи. Впоследствие от освободените от мобилизационно назначение оръдия, за защита на бреговите батареи се сформират още две 75 мм батареи, които се разполагат съответно около Кавала и Дедеагач. За противовъздушната отбрана се сформират 4 нови противовъздушни взвода с по 4 тежки картечници и един взвод от две картечници „Хочкис".

Съгласно постигнатото споразумение с германците за отбраната на брега се отпускат още 6 брегови батареи, комплектувани с по 6 оръдия, без обслужващ персонал, но с няколко инструктори. От тях се сформират две брегови артилерийски отделения, едното от които се разполага на позиция около Дедеагач, а другото – около Кавала. В оперативно отношение батареите остават подчинени на германското командване „Егея" в Солун.

През лятото на 1941 г. обстановката продължава да е относително спокойна за България. Гърция и Югославия са претърпели военно поражение. Между Германия и Турция има сключен пакт за дружба и ненападение. Освен това струпването на съветски войски по цялата ирано-турска граница и извършеният атентат срещу германския посланик в Цариград Фон Папен обтягат значително отношенията между Турция и СССР.

Българското правителство се възползва от създадената военно-политическа обстановка и пристъпва към привеждане на войските към мирновременен състав[179]. Това съвпада с края на първия етап на стратегическото развръщане на българската войска, който започва с началото на Втората световна война и продължава до лятото на 1941 г.[180]

---

[179] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 64.

[180] Петров, Л. Външнополитически причини и условия за стратегическото развръщане на българската армия през Втората световна война 1939 – 9. 9. 1944 г. – В: Военноисторически сборник, 1983, № 5, с. 85.

На 22 юни 1941 г. Германия напада Съветския съюз. За да осигури южния си фланг за водене на бойни действия, тя изисква от България не само да продължи прикритието на българо-турската граница, но и да започне организиране на отбраната на беломорския бряг[181]. Щабът на войската решава да изтегли Първа армия във вътрешността на страната, а на нейно място да сформира специално войсково съединение за отбрана на морски бряг. Това решение има своя аналог – през Първата световна война за защита на същия участък е създадена Беломорска отбрана (октомври 1916 г.), която е с ранг на усилено съединение[182].

За създаването на тази нова войскова единица Щабът на войската решава да мобилизира мирновременните кадри на някои части от вътрешността на страната, като най-напред създаде щаба и ядрата на полковете, а след това да се сформират останалите поделения в частите, спомагателните войски и служби[183].

С Поверително писмо № 9032 от 24 юни 1941 г. на Щаба на войската се разпорежда на началника на 2-ра дивизионна област в Пловдив да формира към неговия щаб още един – щаб на Беломорския отряд[184]. За негов командир се назначава полковник Георги Ковачев (Беломорският отряд е с ранг на дивизия). Щатът на Беломорския отряд включва: щаб, свързочна рота, два полка, Беломорска флотилия, две трудови дружини, интендантска хранителна рота и беломорска болница със санитарен взвод[185]. Щабът започва формирането на частите и до 26 юли 1941 г. отрядът се установява окончателно по крайбрежието[186]. Щабът на Беломорския отряд със свързочната рота се дислоцира в Ксанти.

На 2 юли 1941 г. в Кавала се мобилизира 57-и пехотен драмски полк и се преименува в Кавалски полк. Негов командир е полковник Минчев.

До 20 юли полкът сменя частите на 10-а пехотна дивизия (3-ти конен полк) и се установява, както следва:

– щабът с домакинския и свързочен взвод в Кавала (бившия щаб на 3-ти конен полк);

---

[181] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 65.

[182] Прокопиев, Анатолий. Отбрана на морско крайбрежие от Българската армия през войните за национално обединение на България 1912–1918. Дисертация. Велико Търново, 2001, с. 180.

[183] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, 1953, с. 55.

[184] ДВИА, ф. 327, оп. 1, а.е. 1, л. 1.

[185] ДВИА, ф. 28, оп. 1, а.е. 181, л. 93.

[186] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 357, л. 96.

– Кавалска пехотна дружина с щаб, три пехотни роти, картечна рота, минохвъргачен взвод и една 7,5 см возима артилерийска батарея – в Кавала;

– 1-ва драмска пехотна дружина с щаб, три пехотни роти, картечна рота, минохвъргачен взвод и една 10,5 см возима артилерийска батарея – в Драма;

– 2-ра серска пехотна дружина с три пехотни роти, картечна рота, минохвъргачна рота и една 7,5 см возима артилерийска батарея – в района на Серес;

– 3-ти конен дивизион, конен противоброневи взвод и домакински ескадрон – в Кавала[187];

– 18-и граничен участък – в Серес.

В началото на юли в Момчилград е мобилизиран по щатовете за военно време 6-и конен полк, който до 23 юли се предислоцира в Гюмюрджина и се преименува в 58-и гюмюрджински полк[188]. Негов командир е полковник Кефсизов. В Гюмюрджина се разполагат щабът с домакински и свързочен взвод, а останалите части са, както следва:

– Гюмюрджинска пехотна дружина с три пехотни роти, картечна рота, минохвъргачна рота и една 10,5 см возима артилерийска батарея – в Гюмюрджина;

– Ксантийска пехотна дружина с три пехотни роти, картечна рота, минохвъргачна рота и една 7,5 см возима артилерийска батарея – в Гюмюрджина;

– 6-и конен дивизион с един минохвъргачен взвод и една возима 7,5 мм батарея – в Дедеагач;

– конен противоброневи взвод и домакински ескадрон – в Гюмюрджина.

На 1 август 1941 г. 3-ти конен полк се премества от Пловдив в Кавала и влиза в състава на Кавалския полк. През декември с.г. той измества щаба си в Драма и се преименува в Драмски пехотен полк, имащ в състава си четири дружини (1-ва и 2-ра драмска, Кавалска и Серска), специална рота. За охрана на източната сухоземна граница на Беломорския отряд към полка са придадени 18-и граничен участък с щаб в Серес и подучастъци в Долна Джумая, Еникьой и Кьонеки и 19-и граничен участък с щаб в Порна с подучастъци в Здравик, Вержан и Провица[189].

За извършване на фортификационни дейности към Беломорския отряд са сформирани две трудови дружини – в Демирхисар и Дедеагач. Охраната на жп линиите е възложена на 1/8-а етапна дружина в Ксанти.

[187] ДВИА, ф. 28, оп. 1, а.е. 181, л. 96; ф. 364, оп. 1, а.е. 16, л. 3.

[188] ДВИА, ф. 480, оп. 1, а.е. 51, л. 18.

[189] ДВИА, ф. 1391, оп. 4, а.е. 55, л. 16.

Беломорската флотилия остава в същия състав и задачи, като в оперативно отношение са ѝ подчинени подразделенията от 11-а пехотна дивизия, които се намират на островите Тасос и Самотраки, а по отношение на обучението и снабдяването са подчинени на командира на 11-а пехотна дивизия.

В състава на Беломорския отряд влиза в оперативно подчинение и 443-то войсково разузнавателно ято, а временно му се подчиняват 10-а дивизионна мостова рота в Бук и бомбардировъчният орляк в Кавала. Беломорската болница се разполага в Драма.

Беломорският отряд получава задачата да отбива всеки опит за десант в границите: от запад – в. Тумба, Бутково, р. Струма; от изток – Кючюк, Куршумли бурун, Гюмюрджина (изкл.); от север – бившата българо-гръцка граница, и от юг – беломорският бряг. Заповядано му е да оборудва прикриваща позиция и предна линия на първа армейска съпротивителна позиция с фронт на юг по беломорския бряг[190]. Тя се определя по линията Амфиполис, Кале Местони, Кавала, Керемидли, Айос, Йонис, Порто Лагос, Фанари и Айос Николас[191]. При това разположение Беломорският отряд поема охраната и отбраната на западната и южната (морска) граница на областта, докато източната се охранява от 11-а пехотна дивизия с 21-ви граничен участък с щаб в Дервент и подучастъци в Дервент, Доган Хисар и Горен Дервент. Западно от Беломорския отряд се намира 15-а пехотна дивизия с щаб в Битоля.

В началото на август 1941 г., след заемането на о. Крит, английските войски се оттеглят и прекратяват дейността си около този район. Само една подводница възпрепятства свободното плаване между островите. Това положение е използвано от командира на Беломорския отряд за заделяне на по-малко сили за отбраната на морския бряг, а с останалите да провежда занятия и да оборудва в инженерно отношение начертаните позиции. Тематиката на занятията е по отбрана на морски бряг, големи реки и силно укрепени позиции, действие при поява на подводници, отразяване на малки десанти на противника и други[192]. Инженерното оборудване се изразява в поправка на пътищата, изграждане на започнатите съоръжения по позициите и усилването им с телени и минни заграждения.

За отбраната на морския бряг командирът на отряда съсредоточава заделените за това сили и средства на направленията Кавала, Порто Лагос, Нея Перамос и Амфиполис. Разграничителната линия между двата полка минава по Ано Манда, Строфис, Асторахи и р. Места (схема 7).

---

[190] ДВИА, ф. 28, оп. 1, а.е. 181, л. 99.

[191] ДВИА, ф. 327, оп. 1, а.е. 1, л. 27.

[192] Пак там, л. 14.

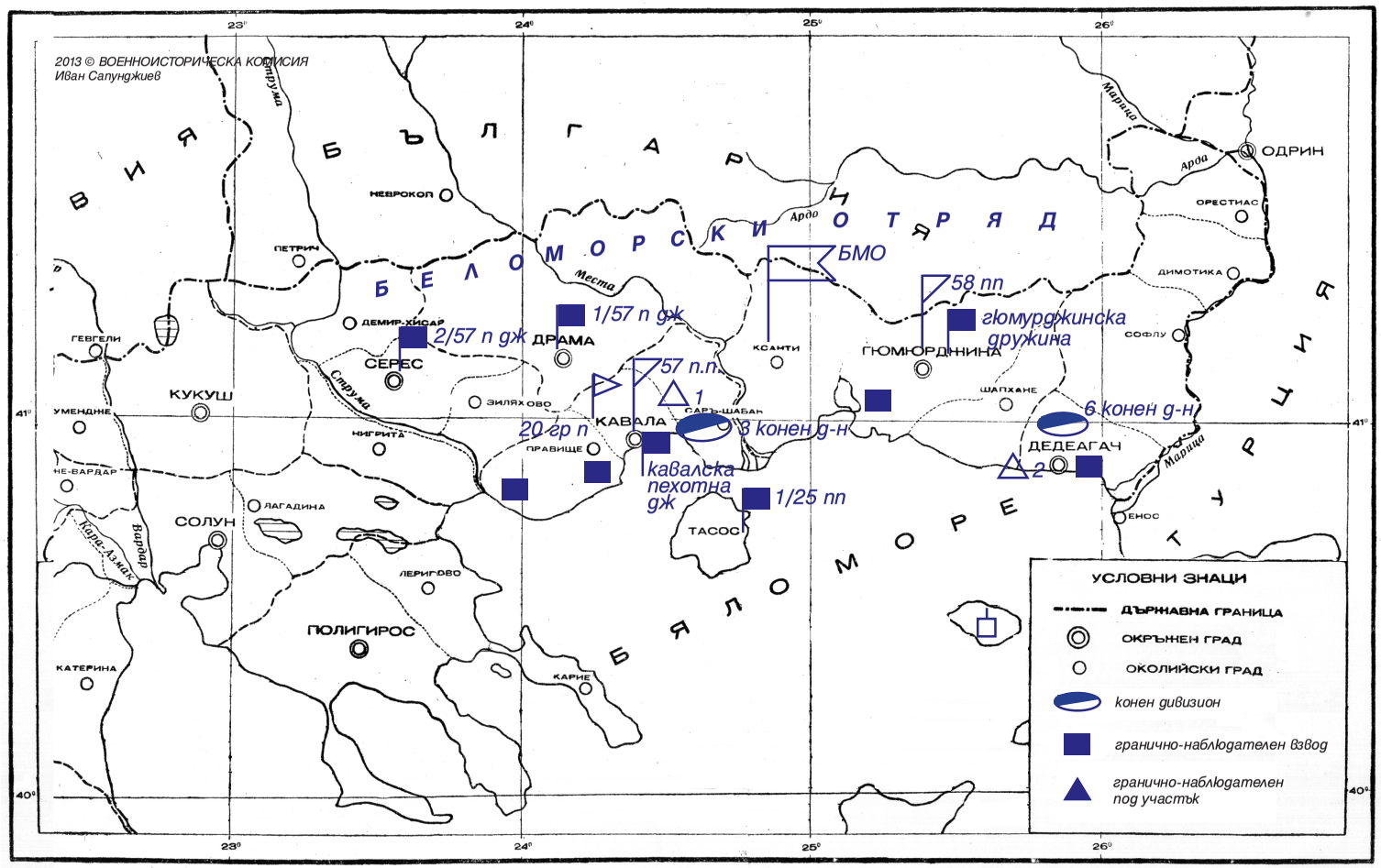

Схема 7. Групировка на частите от Беломорския отряд (август 1941 г.)

Участъкът за отбрана на морския бряг на Кавалския полк от устието на Струма до р. Места се заема за отбрана от Кавалската усилена пехотна дружина с щаб в Кавала и е в следните граници: от запад и юг – границата на отряда; от север – по рубежа Палсоколи, в. Алимаруцея, Кормище, Хористе, Агора, Склиропетра и Баира; от изток – р. Места. Зад този район като второешелонни подразделения се разполагат 1-ва драмска и Серска пехотна дружина.

Драмската усилена пехотна дружина с щаб в Драма заема участък за отбрана: от запад – границата на отряда; от юг – северната граница на Кавалската дружина; от север – Парамлинкьой, Дафмуда, Микрополис, Ано Калабати, в. Цолацито, в. Хорос и Периволица; от изток – р. Места.

Серската усилена пехотна дружина дислоцира щаба си в Серес и заема за отбрана участъка: от запад и север – границата на Беломорския отряд; от юг – границата на Кавалската пехотна дружина; от изток – Ано Аликьой, Строфис и Асторахи.

Беломорската флотилия (без 2/20-и граничен подучастък и 2-ра пристанищна рота) се усилва в случай на действие при отразяване на десант с 2/25-а пехотна дружина и гарнизона на о. Самотраки. Флотилията е оперативно подчинена на командира на Кавалския пехотен полк, а по отношение на всички морски задачи – на егейския адмирал.

В полкови резерв са назначени 2-ра драмска пехотна дружина (без батареята и минохвъргачния взвод) с щаб в Драма, 3-ти конен дивизион и 3-ти конен противобронен взвод с щабове в Кавала.

Кавалският пехотен полк има готовност да отбранява морския бряг от устието на Струма до устието на Места и о. Тасос, като съсредоточава основните си сили и средства към Кавала. Там се подготвя заемането на позиция за отбрана по плажовете и пристанището с Кавалската пехотна дружина и една батарея. Освен това полкът има готовност да съдейства с един ескадрон за отбиване на десант при плажовете и пристанището на Нея Ираклица, където е разположена Беломорската брегова артилерия, и на морския взвод при Амфиполис[193].

Морският участък на Гюмюрджинския пехотен полк от устието на Места до Дедеагач се отбранява от Ксантийската усилена пехотна дружина. Участъкът нейната за отбрана е с граници: от север – старата българо-гръцка граница; от запад – Ано Аликьой, Строфис, Астораки и р. Места; от юг – морския бряг; от изток – манастира „Апос Николас" и Гюмюрджина (изкл.). В случай на десант на дружината се придава в оперативно отношение пристанищният взвод в Порто Логос и едно поделение от 2/20-и граничен подучастък.

---

[193] ДВИА, ф. 327, оп.1, а.е. 1, л. 25.

Ксантийската дружина с придадените ѝ усиления, разположени между р. Места и н. Апос Николас, има готовност да отбранява морския бряг, като съсредоточава основните си сили и средства по плажовете на Порто Логос, Фенери и Атос Йоанис. Ксантийската батарея има готовност да заеме позиции при Порто Лагос.

Останалите части – Гюмюрджинската пехотна дружина, 6-и конен дивизион с возимата 7,5 мм батарея и минохвъргачен взвод, 6-и конен противоброневи взвод, поделенията на 2/20 граничен подучастък и 2-ра пристанищна рота, разположени източно от манастира „Апос Николас„, се подчиняват в учебно и строево отношение на командира на Беломорския отряд, а в оперативно отношение за действие като резерв – на командира на 11-а пехотна дивизия в Гюмюрджина[194].

Остров Тасос се отбранява от морския гарнизон, заедно с една пехотна дружина от 25-и пехотен полк и една рота от 24-ти пехотен полк от състава на 11-а пехотна дивизия. Остров Самотраки – от морския гарнизон, заедно с една рота с картечен взвод от 22-ри пехотен полк и една рота от 8-и полк[195].

443-то войсково разузнавателно ято продължава разузнаването на морския бряг от устието на Струма до Дедеагач и о. Тасос с цел да предупреди за десант на брега. Разузнаването се извършва около 6 ч. на разсъмване. Поставя му се допълнителна задача – да има готовност след разузнаването да бомбардира морски съдове и подводници, появили се край брега.

Бомбардировъчният орляк извършва разузнаване северно от линията Св. гора – о. Лимнос, докладва за резултатите в щаба на Беломорския отряд и също има готовност да атакува противникови съдове.

От разположението на частите и построението на позициите се вижда, че при евентуален десант командването на отряда разчита на своевременно заемане на предната линия на първата армейска съпротивителна позиция до подхода на полковите и отрядните резерви. Командването подготвя планове за бързо изнасяне на резервите към всички възможни посоки за нанасяне на „едновременен съсредоточен удар”[196]. За целта се извършват проучвания и тренировки за установяване на времето за придвижване на резервите и вътрешните гарнизони към плажовете и пристанищата.

Според разчетите при изнасянето на дружините в постоянните им местостоянки трябва да остане около една пехотна рота. С граничните

[194] ДВИА, ф. 327, оп.1, а.е. 1, л. 25.

[195] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 20.

[196] ДВИА, ф.327, оп. 1, а.е. 1, л. 27.

поделения се установява и поддържа постоянна връзка. Устройва се противовъздушна отбрана на частите и подразделенията.

През есента на 1941 г. в организацията на отбраната настъпват някои изменения. Причината за това е засилването на гръцкото партизанско движение в районите между Серес и Драма, Ангиста и Правище. В прочистването на тези райони участват повечето второешелонни части и резерви на Беломорския отряд, без да се прекратява отбраната на брега[197]. На 28–29 октомври 1941 г. в Драмско избухва въстание на офицери и подофицери от капитулиралата гръцка армия. В тези размирици голям дял има и английската пропаганда, която изпраща сред населението свои агитатори и раздава оръжие.

За потушаване на въстанието българското главно командване изпраща за усилване на Беломорския отряд части от 14-и и 39-и пехотен полк, както и от 2/14-а самостоятелна пехотна дружина (Петрич), както и едно ято от Въздушните войски. Предвижда се изпращането на един отряд от бронирания полк и мобилизирани пехотни дружини.

Но преди още Щабът на войската да изпрати усиленията, командването на на Беломорския отряд взема мерки за бързото потушаване на въстанието. Като оставя необходимите части за отбрана на брега, се изпращат поделения от Ксантийската пехотна дружина, минохвъргачния взвод от Дедеагач и по две роти от Кавалската и Драмската пехотна дружина. Организират се редица акции за обграждане на районите, в които се съсредоточават по-големи въстанически групи, и своевременно се прочистват. Деветнадесети граничен участък получава задача да не допусне преминаване на въстаниците на гръцка територия.

Въстанието е потушено и на 6 ноември 1941 г. командирът на Беломорската отбрана донася в Щаба на войската, че редът и спокойствието в Драмска област са напълно възстановени[198].

По настояване на германците, на 20 октомври 1941 г. българското командване премества командването и щаба на морските войски от Варна в София[199]. Беломорската флотилия заедно с бреговото артилерийско отделение излиза от състава на Беломорския отряд и преминава на пряко подчинение на командването на Морските войски. Претекстът е необходимостта от непосредствена връзка с Министерството на войната. Другата причина е наличието на Беломорска флотилия, която трудно може да се ръководи от Варна. Получава се така, че две войскови единици, които изпълняват една обща задача по отбрана на морски бряг, са на различно под-

[197] Пак там, л. 53.

[198] Попов, И. Дейност на Българското главно командване през Втората световна война. София, 1993, с. 111.

[199] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 12, л. 231.

чинение. Това затруднява не само управлението и взаимодействието между тях, но нарушава целостта и сигурността на отбраната. Командирът на Беломорския отряд престава да бъде основната фигура, която организира и ръководи отбраната на района. Подготовката на морската отбрана се поема главно от Беломорската флотилия. Реално тя се превръща в най-важното морско поделение и поради факта, че през този период морските граници в Черно море не са заплашени от десант, докато на Беломорското крайбрежие опасността остава реална до септември 1944 г.[200]

В същото време подразделенията на 11-а пехотна дивизия, които се намират на островите Тасос и Самокраки, се изтеглят и заемат мястото си в полосата на дивизията. Те са сменени от Сборната опълченска дружина, мобилизирана и изпратена в подчинение на командира на Беломорския отряд[201].

През този период отбраната на Беломорското крайбрежие значително отслабва. Изградена на широк фронт от р. Струма до р. Марица, изнесена на самия морски бряг, тя се отбранява фактически само от две дружини. Останалите части са целесъобразно разположени в дълбочина, но нямат изградени необходимите позиции и изпълняват други задачи. Отслабена е и отбраната на островите, които успешно могат да се използват от противника за скриване на действията и да послужат като база за прехвърляне на войски. Всички тези слабости се допълват и от нецелесъобразното преподчиняване на Беломорската флотилия.

След окончателното окупиране на Беломорието и установяването на българската власт Щабът на войската достига до извода, че трябва да се вземат по-сериозни мерки за неговата защита, особено след обявяването на войната срещу Съветския съюз. Светкавичното настъпление на Германия постепенно заглъхва и загубва своята сила. Окуражени от съветските успехи и изтощаването на германските войски, англичаните започват да демонстрират намерението си за завладяване на Егейските острови и Беломорието. Освен това се опитват да въздействат на Турция да обяви война на Германия, като съдейства на съюзниците с евентуален десант на беломорското крайбрежие и позволи преминаването на съюзнически войски през нейна територия, за да нахлуят в Беломорската област[202].

---

[200] Парушев, Т. Беломорският флот като част от предисторията на военноморска база Бургас (1913–1919 г.; 1941–1944 г.). Страници от историята на Военноморска база Бургас. Варна, 2004, с. 288.

[201] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 85.

[202] ДВИА, Инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, 1953, л. 40.

За подобряване на отбраната Щабът на войската решава да създаде една по-стройна в организационно отношение войскова единица. На 25 ноември 1941 г. с Министерска заповед № 439 Беломорският отряд се преименува в 16-а пехотна дивизия. Тя е на пряко подчинение на началник-щаба на войската, който я усилва с 3-ти и 6-и конен полк[203].

Кавалерията се разполага в близост до най-уязвимите за десант места: 3-ти конен полк в Кавала и 6-и конен полк в Дедеагач. Включването на конни полкове в състава на дивизията подобрява нейната маневреност и по-доброто изграждане на отбраната на беломорския бряг.

До края на годината с цел повишаване плътността на отбраната към дивизията се придават още 62-ри пехотен сборен полк на гарнизон в Зиляхово и 8-и етапен полк с щаб в Сер[204]. Дивизията се попълва от 2-ра, 3-та, 7-а и 8-а дивизионна област. Придават ѝ се също 443-то войсково разузнавателно ято и една сборна опълченска дружина. По този начин възможностите за организиране на противодесантна отбрана на 16-а пехотна дивизия значително нарастват. Дивизията разполага с 16-а дивизионна болница в Драма. Освен това ѝ се придава и 11-а армейска хирургическа болница.

В резултат на организационните изменения и придадените части, личният състав на дивизията значително се увеличава. Към 1 октомври 1941 г. Беломорският отряд разполага с личен състав 11 767 души и 1336 коня. Към 1 януари 1942 г., след преименуването и организационните изменения на 16-а пехотна дивизия, мирновременният ѝ състав нараства на 14 482 души и 4326 коня. Останалите подразделения и части от бившия Беломорски отряд остават с непроменен състав.

С преименуването на Беломорския отряд в 16-а пехотна дивизия е сменено и нейното командване. От 10 декември полковник Трифон Трифонов поема командването на дивизията от полковник Георги Генов (командир на Беломорския отряд от 3 септември 1942 г. – б.а.). Извършват се и организационни изменения и на 14 декември 1941 г. командирът на 16-а пехотна дивизия обявява организационния състав и мирновременните формирования. Щабът на дивизията е в Ксанти. В състава ѝ се включват два пехотни полка, два конни полка и придадени части и служби. В пехотните полкове не е предприета промяна.

Драмският полк продължава да е с 4 пехотни дружини (1-ва и 2-ра драмска пехотна дружина, Кавалска и Серска пехотна дружина), които остават със старата си дислокация. В организационния състав на полка остават 18-и и 19-и граничен участък с щабове в Серес и Порна.

---

[203] ДВИА, ф. 327, оп. 1, а.е. 1, л. 94.

[204] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149.

Гюмюрджинският пехотен полк си остава с две пехотни дружини – Гюмюрджинска и Ксантийска. В неговия състав е и 21-ви граничен участък с щаб в Дервент[205].

Трети конен полк в Кавала се състои организационно от щаб, два ударни ескадрона, един тежкокартечен ескадрон и един противоброневи взвод.

Шести конен полк в Дедеагач е със същата организация.

В организационната структура на Беломорската флотилия също настъпва изменение с попълване на нови поделения. Това довежда до преименуване на флотилията в Беломорски флот. От 1 януари 1942 г. към щата му се включват минна рота с минен и миночистачен взвод; специална рота с телеграфен, телефонен и водолазен взвод; дружина морска пехота, която заема с две ударни роти о. Тасос и с една – о. Самотраки[206]. Командването на флота изважда бреговата артилерия от подчинение на командира на Беломорския флот и я починява пряко на командира на бреговата артилерия, който се намира в управлението на Морски войски в София[207]. По този начин се затруднява взаимодействието на бреговата артилерия с Беломорския флот и 16-а пехотна дивизия.

За първи път в българската военна история в състава на Беломорския флот е създадена специална част морска пехота.

Дружината морска пехота започва да се сформира от 20 април 1942 г. със Заповед на Щаба на войската № IV-594 от 18 март 1942 г. Личният състав се попълва от запасни, набор 1920–1921 г. Те се изпращат от дивизионните области, събират се в сборни райони и от 13 до 16 април се придвижват с влакове до Кавала. Дружината е в състав 665 души и включва щаб (11 души), свързочен взвод (39 души), три ударни роти (390 души), една тежкокартечна рота (143 души), минохвъргачен взвод (45 души), бронеизтребителен взвод с 3–37 мм оръдия (35 души) и лечебница (двама фелдшери)[208]. Морската пехота е въоръжена с 15 автоматични пистолета, 460 пушки, 217 карабини, 27 леки картечници, 12 тежки картечници, 3 минохвъргачки и три 37 мм бронеизтребителни оръдия. След преминаване на едномесечна специална подготовка по програма на командира на Беломорския флот дружината заема местата си на островите, където продължават своята подготовка.

Щабът на дружината, свързочния взвод, две ударни роти, тежко-

[205] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 87.

[206] ДВИА, ф. 1043, оп. 2, а. е. 18, л. 39.

[207] Антонов, Г. Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на ВИД, Т. 39, 1985, с. 261.

[208] ДВИА, ф. 28, оп. 1, а.е. 52, л. 92.

картечната рота без един взвод и минохвъргачният взвод се разполагат на о. Тасос. Една ударна дружина с един тежкокартечен взвод заемат о. Самотраки. До 25 май 1942 г. дружината морска пехота сменя Сборната опълченска дружина и запасните от Дунавската флотилия. Двата 15 мм позиционни противовъздушни взвода „Сбройовка", които се намират на островите, се поемат от дружината и влизат в нейния състав, като обслужващите ги дотогава войници от 16-а пехотна дивизия са освободени. Дружината остава поделение на Беломорския флот, а в оперативно отношение – на командира на 16-а пехотна дивизия.

Задачата на дружината морска пехота е да организира и осъществи при необходимост противодесантната отбрана на островите. Командването на дружината проучва условията на района във връзка с изпълнението на бойната задача за отбрана на островите срещу десанти. Фортификационното оборудване се осъществява отначало с подръчни средства, а впоследствие с подадена писмена заявка за материални средства от командира на дружината в зависимост от нуждите на отбраната. С морските пехотинци се провеждат упражнения по гребане, бързо качване и слизане от корабите на пристаните и дебаркиране на открит бряг[209].

В средата на лятото на 1942 г. Щабът на войската достига до извода, че трябва да се вземат мерки за възстановяване на взаимодействието между 16-а пехотна дивизия, Беломорската флотилия и бреговата артилерия. Всички тези части са в системата на противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие, но на различно подчинение. За целта с Министерска заповед № 283 от 10 юли 1942 г. и № 50 на командира на Морските войски им е разпоредено да проведат съвместно учение по отбрана на морски бряг[210].

Учението се провежда западно от р. Места в Кавалския залив с цел да се провери подготовката за съвместни действия по отбиване на морски десант. Отбраната на брега се осъществява със силите на Кавалския полк. Бреговото артилерийско отделение решава задачи за отбиване на десанти с артилерийски огън, борба с неприятелския боен флот на пределно разстояние, защита на минното заграждение срещу противникови миночистачи, защита на проходите в минното заграждение, унищожаване със съсредоточен огън на приближаващите кораби или десантни съдове, поддръжка на отбраняващите се части в борбата срещу десантирал противник и проникнал в дълбочина на отбраната.

Двадесети граничен наблюдателен участък отработва въпросите по наблюдение на морето и предаване на донесения. Беломорската флотилия

[209] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 18, л. 67.

[210] Пак там, л. 134.

се използва за имитация на противниковия десант с три моторни и две гребни лодки.

Наред с бойната подготовка на войските за отбиване на морски десанти, Щабът на войската нарежда със Заповед № I-1246 от 1 юли 1942 г. да се направят подробни оперативни проучвания на Беломорското крайбрежие от командванията на Беломорския флот и 16-а пехотна дивизия. Събраните дотогава сведения от военните аташета се оказват недостатъчни за организиране на добра противодесантна отбрана. След проучванията щабовете трябва да оценят обстановката и да изготвят съответните оперативни планове за организиране отбраната и укрепването на Беломорието[211].

Проучванията показват, че в участъка на дивизията най-удобните за десант места с по-големи кораби са устието на Струма, откъдето водят пътищата към Серес и Драма, Кавала и Солун; Неа Перинос с пътя Неа Ираклица – Кавала – Солун; местността западно от Ираклица; Кавала, откъдето започват пътищата към Солун, Драма и Ксанти; Дедеагач с пътя към Гюмюрджина и долината на Марица. Удобни за десант с лодки са плажът между Амфиополис и Бани; западно от Неа Перамос при селата Дрезка и Кучкаря, където има път към Неа Ираклица, Кавала и Солун; между Неа Ираклица и Кавала; между Кавала и Неа Карвали; между Керамоти и устието на Места с пътищата към Кавала и Ксанти; около н. Фанерион – към Мароня, Магери, Гюмюрджина и Дедеагач; пред Марония, Макри и западно от него. Остров Тасос е достъпен в северната и западната си част при заливите Лимен и Лименария, а Самотраки – по северния бряг при Камариотиса и Палеополис[212].

Особено важни и от голямо значение за противодесантната отбрана са построените от гръцката власт стратегически асфалтирани пътища: Ксанти – Кавала – Драма – Серес – Демирхисар – Кулата, Драма – Зърнево – Неврокоп, Кавала – Елефтерополис – Солун и шосетата: Гюмюрджина – Момчилград, Ксанти – Гюмюрджина – Дедеагач и Дедеагач – Фере.

Командването на 16-а пехотна дивизия извършва и инженерни проучвания на беломорския бряг с цел да изследва възможността за използване на останките от укрепените места на гръцката армия и на тази база да бъдат съставени планове за укрепяване, разрушения и да се определят необходимите материали[213]. Такива опорни места има около устието на Струма, в участъка Лаковина – Орфано, Неа Перамос, Кавала – Неа Карвали, по долното течение на Места, от Марса Петрохори до Керамоти; Зилота – Порто Логос, по бреговата ивица Фанарион – Айос – Николас в

[211] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 37.
[212] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 59, л. 28.
[213] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 34.

участъка Кирки – Магери и около Дедеагач[214]. Укрепителните съоръжения се състоят от окопи, бункери, батарейни позиции, противотанкови препятствия, като едни защитават брега откъм морето, а други – от изток и североизток.

В резултат на оперативните проучвания 16-а пехотна дивизия започва усилено инженерно оборудване и изграждане на противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие. Основно се работи по изграждането на прикриващата и предна линия на първата съпротивителна позиция – беломорският бряг. При организиране на противодесантната отбрана командването на дивизията съчетава силите на Беломорската флотилия и бомбардировъчния отряд със силите на пехотните полкове. Отбранителните позиции се защитават от минни заграждения.

Командването констатира, че връзките между различните поделения са твърде слаби. Например между наблюдателните постове на о. Тасос и поделенията на континента връзката се осъществява с ръчна и мачтова флажна сигнализация. Затова започва сериозна работа за подобряване на връзките между отделните поделения. Между о. Тасос и Кавала е изградена телефонна връзка. Артилерийските поделения и повечето сигнални постове също имат телефонни връзки. Използват се и светлинни сигнали. Но морската пехота на островите са предоставени и две радиостанции[215].

В системата на отбраната важно място заема и Беломорският флот. По същество той не разполага със значими плавателни съдове. Неговото наименование няма необходимото покритие с реалните бойни възможности. Най-силното му огнево средство в борбата с противниковите десантни кораби е бреговата артилерия. В състава на флота са 16 моторни лодки и катери с водоизместване от 1 до 18 тона и два реквизирани моторни ветрохода (водоизместване 13 и 18 тона). Освен тях в Държавната корабостроителница в Кавала започва строителството на тралчиците „Марица", „Струма", „Места" и „Вардар", които по-късно влизат в състава на Беломорския флот[216].

От 1942 г. започва подготовката за изграждането на минните заграждения. За целта са доставени 400 български мини и е съставен план за минното заграждение.

От съществено значение за непосредствената охрана на брега е изграждането на крайбрежни гранично-наблюдателни и семафорни постове.

---

[214] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 59, л. 25.

[215] Парушев, Т. Беломорският флот като част от предисторията на военноморска база Бургас (1913–1919 г., 1941–1944 г.). Страници от историята на Военноморска база Бургас. Варна, 2004, с. 59.

[216] Антонов, Г. Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на ВИД, Т. 39, 1985, с. 267.

От началото на март 1942 г. целият участък се преименува на 20-и беломорски гранично-наблюдателен участък с 1/20-и граничен подучастък в Кавала и 2/20-и граничен подучастък в Дедеагач. Гранично-наблюдателната служба се организира от граничния командир[217].

Кавалският гранично-наблюдателен подучастък охранява крайбрежието от р. Места до р. Струма с 13 гранични поста и с още 5 – на о. Тасос: общо 18 гранично-наблюдателни поста.

Дедеагачкият гранично-наблюдателен подучастък охранява морския бряг от р. Места до Дедеагач с 12 поста и излъчва на о. Самотраки още 5 поста – общо 17 гранично-наблюдателни поста[218].

В участъка от устието на Струма до устието на Марица 18 от всичките постове изпълняват и морска семафорна служба:

№ 1 „Анфиполис" – на левия бряг на р. Струма;

№ 2 „Тузла" – югозападно от Орфано, за наблюдение на целия Орфански залив;

№ 3 „Бани" – югоизточно от Лутра, на входа на Орфанския залив;

№ 4 „Неа Перамус" – зад н. Вразида, на входа на Кавалския залив;

№ 5 „Неа Ираклица" – в пристанището на Кавалския залив;

№ 6 „Кавала" – на най-издадения полуостров в Кавалския залив, за наблюдение на Кавалския залив;

№ 7 „Неа Карвали" – на 100 м от плажа, източно от Кавалския залив;

№ 8 „Кумбурну" – на н. Кумбурну;

№ 9 „Керамоти" – югоизточно от селото, за наблюдение източно от Кавалския залив;

№ 10 „Св. Иван" – на н. Айос Йоанис – за наблюдение на входа на залива Порто Лагос;

№ 11 „Фенер" – на н. Фанарион, за наблюдение на залива Порто Лагос;

№ 12 „Куршумлу" – на н. Айос Николаос, също за наблюдение на залива Порто Лагос;

№ 13 „Сълъджа" – на н. Сълъджа;

№ 14 „Св. Халарампи" – на н. Айос Хараланипос;

№ 15 „Месемврия" – югоизточно от н. Месемврия;

№ 16 „Макри" – в дъното на залива Макри;

№ 17 „Хили" – на н. Хили;

[217] Прокопиев, Анатолий. Охраната на държавните граници на България от Освобождението до 1945 г. Охрана на Българските държавни граници 681–2006 г. София, 2011, с. 212; ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, 1953, л. 38–45.

[218] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а. е. 274, л. 17.

№ 18 „Майсторос" – разположен в окрайнините на селото, за водене на наблюдение на устието на р. Марица.

Десетте гранично-наблюдателни поста на островите Тасос и Самотраки изпълняват и морска семафорна служба. Те са разположени, както следва:

• на о. Тасос

№ 1 „Лиман" – на височината над град Лиман, за наблюдение на Кавалския залив;

№ 2 „Казавита" – югозападно от пристанището на Казавита;

№ 3 „Линемария" – разположен в пристанището на Линемария;

№ 4 „Демир Халки" – на н. Ставрос;

№ 5 „Потамя" – в пристанището на селото.

• на о. Самотраки

№ 1 „Камариоса" – на хребета южно от пристанището;

№ 2 „Макропос" – южно от селото;

№ 3 „Малагрия" – на н. Малагрия;

№ 4 „Аргистрос" – на н. Скепасто;

№ 5 „Терма" – в залива Терма.

Граничните постове водят непрекъснато наблюдение на морския бряг и морето, като поддържат връзка помежду си. С тях се провеждат занятия по семафорно-наблюдателна служба (определяне на курса, скоростта и разстоянието до корабите), изготвяне и предаване на донесения, упражнения за разпознаване на силуети, по брегова отбрана на поста, носене на гранично-наблюдателната служба и други[219]. Граничните подразделения участват и в съвместни учения с частите на 16-а пехотна дивизия за отбиване на морски десанти на противника, като се проверява взаимодействието между отделните подразделения.

Въздушната отбрана се извършва от 5-те самолета на 443-то разузнавателно ято с летище в Кавала. Задачата му е да облита морския бряг от Солун до Дедеагач и островите Тасос и Самотраки с готовност да отбие евентуален противников десант. Въздушното разузнаване и наблюдение на Беломорското крайбрежие са организирани в района със:

– северна граница – Тракийското крайбрежие от Бразидес Бурун (западно от Кавала) до Дедеагач;

– южна граница – северният бряг на о. Митилин, о. Страти и н. Сантос Бурун;

– източна граница – турските териториални води;

– западна граница – от н. Бразидес до н. Сантос Бурун.

През деня самолетите извършват две облитания от два-два и по-

[219] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а. е. 18, л. 39.

ловина часа преди- и следобед и всеки ден до 18 ч. командирът на 443-то разузнавателно ято докладва за резултатите на командира на 16-а пехотна дивизия. Противовъздушната защита се осъществява от четири противовъздушни взвода, въоръжени с картечници „Хочкис". Освен това за непосредствена отбрана на крайбрежието при десант на удобните за десант места са сформирани и 9 противодесантни взвода, въоръжени със 75 мм оръдия.

През цялата 1942 г. войските работят по фортификационното оборудване на позициите и подобряване на пътищата Ксанти – Гюмюрджина, Саръшабан – Керамути и Серес – Драма, които ще се използват от маневрените войски за отразяване на евентуален противников десант. Започват и успешно са изпълнени инженерното оборудване и организиране отбраната на беломорския бряг вече и в дълбочина, където са завършени укрепителните дълговременни огневи съоръжения. Работата продължава през зимата и пролетта на 1943 г.

След 1942 г. Балканите се оказват възможен район за морски десант на съюзниците. Щабът на войската предприема допълнителни мерки за укрепване отбраната на Беломорието. В началото на 1943 г. Бреговата артилерия се обособява в два артилерийски полка с щабове в Кавала и Дедеагач.

Артилерийският полк в Дедеагач има в състава си две брегови артилерийски отделения – в Дедеагач и Порто Лагос, едно смесено противовъздушно артилерийско отделение в Дедеагач, пет противодесантни взвода, една специална батарея, лечебница и домакинство.

Кавалският артилерийски полк е с три брегови артилерийски отделения, разположени на позиции около районите на Кавала, Карамоти и Орфанския залив. Освен тях към полка има едно смесено противовъздушно артилерийско отделение, четири противодесантни взвода, специална батарея, лечебница и домакинство[220].

Полкът в Дедеагач разполага със 104 оръдия, а в Кавала – със 102. Оръдията, получени от бреговите артилерийски полкове в Беломорието, са в много по-добро състояние, отколкото в бреговата атрилерия по Черноморието. Те са предимно снети от гръцките отбранителни линии и френската отбранителна линия „Мажино".

Бреговата отбрана разполага със следните типове оръдия: 10,5 см Д-28 с далекобойност 12 км; 12,5 см Д/46 – 20 км; 15,5 см Д/38 – 19,5 км; 17 см Д/35 – 20 км, и 22 см Д/35 с далекобойност 23 км.

Общо по беломорския бряг са изградени 12 опорни артилерийски позиции. Методите при подготовката на артилерийската отбрана са заим-

[220] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а. е. 848, л. 174.

ствани от германския опит при организиране на отбраната на Атлантическото крайбрежие. За целта военноморска мисия, съставена от морски и артилерийски офицери, е изпратена да се запознае с опита на немските специалисти при укрепването на брегова ивица по Атлантическото крайбрежие във Франция и Белгия. Българските офицери се запознават с укрепленията при Дюнрек, Кале, Диеп, Хавър и другаде.

До края на разглеждания период в Беломорието са монтирани 296 оръдия, 54 от които брегови. Личният състав на двата артилерийски полка достига 150 офицери и 1715 сержанти и матроси.

Бреговата артилерия изпълнява следните задачи: да обстрелва и потопява неприятелските военни и транспортни кораби в открито море, да отбива с огън неприятелските десантни кораби и лодки, при десант да обстрелва излизащите на брега неприятелски части.

За подготовката на бреговата артилерия се провеждат дневни и нощни учебни стрелби. При нощна учебна стрелба през пролетта на 1942 г. с 220 мм оръдия Д-35 Бреговата артилерия край Дедеагач постига много добри резултати. За целта е използвана подвижна мишена, влачена от моторна лодка със скорост около 30 км/ч на разстояние 20 км от брега. Мишената се осветява със светещи снаряди, изстрелвани от оръдие. След засичането ѝ от наблюдателния пункт тя е потопена още с първите залпове[221].

Зоните на противодесантната отбрана са разпределени в три полоси. Първата е по очертанията на морския бряг – главно около пристанищата, заливите и плажовете, удобни за десант. На нея са инсталирани далекобойните, охранителните и пристанищните батареи, противовъздушни оръдия и картечници, бронетанкови оръдия, подвижни картечни поделения, прожектори и бронемашини. Укрепяването извършват трудови войски със съдействието на германски пионерни части. Площта около оръдията се огражда с телени мрежи и всички постройки се вкопават в земята, за да не пречат на кръговата стрелба. С минните си заграждения тези укрепени пунктове се превръщат в малки крепости за отбрана и откъм морето, и откъм сушата. Втората и третата отбранителна полоса се заемат от маневрените войски с готовност за провеждане на контраатаки срещу стоварените десанти.

Същевременно светкавичното настъпление на германците на Източния фронт постепенно заглъхва. Окуражени от съветските успехи, англичаните започват да демонстрират намерението си да заемат Егейските

[221] Парушев, Т. Българският военен флот в защита на излаза ни на Егейско море в годините на Втората световна война (1941–1944 г.). – В: Годишник на Военноморския музей – Варна. Т. 4–5. Варна, 2005, с. 291.

острови и Беломорието и заедно с това оказват силен натиск над Турция да обяви война на Германия, като съдейства на един евентуален десант на Беломорието и позволи на съюзническите войски да нахлуят през нейна територия в Беломорието[222]. Всичко това се отразява на военностратегическата обстановка на Балканите. Проличава необходимостта да се вземат мерки, като се засили отбраната на югоизточната граница и Беломорието и се усилят допълнително войските. По този начин, ангажирайки напълно българската армия за отбрана на фронта към Турция и Беломорието, германците постепенно започват да изтеглят своите войски, за да ги препращат на Съветския фронт.

Преди да се започне цялостно укрепяване и подготовка на противодесантната отбрана, Щабът на войската възлага на командира на 16-а пехотна дивизия и на командира на Беломорския флот да извършат допълнително основно проучване на Беломорието и неговото крайбрежие и да изготвят планове за укрепяване, охрана и отбрана на брега. За целта бреговата линия в областта от н. Епатоми на Халкидическия полуостров до устието на р. Марица заедно с островите Тасос и Самотраки, които са предни постове за отбрана на морския бряг, се разделят на два участъка: Източен и Западен.

Източен участък – от устието на р. Марица до устието на р. Струма с островите Тасос и Самотраки. Има крайбрежна ивица с дължина 265 км, а с обиколката на островите достига 440 км. Според характера на брега този участък се дели на две части: източна – от р. Марица до р. Места, и западна – от р. Места до р. Струма.

Западен участък – от устието на р. Струма до н. Епатоми, в който се включват обширната долина на р. Струма и Халкидическият полуостров. Дължината му е 260 км. Според характера на местността участъкът също се разделя на две части: източна – от р. Струма до н. Елефтера, и западна – от н. Елефтера до н. Епатоми.

Изследвайки дълбочината на морето пред бреговата ивица, се вижда, че то навсякъде е достъпно за неприятелските кораби, които могат безпрепятствено да се доближат на около 1000–3000 м от брега и да го обстрелят, както и местността зад него. Това обстоятелство се взема предвид при организирането на далечната отбрана на брега и използването на бреговите батареи и морските минни прегради. Затвърждава се мнението, че най-удобни за десант места са устието на р. Струма и заливите с едноименните пристанища Неа Перамос, Неа Ираклица, Кавала, Керамоти, Порто Лагос и Дедеагач.

[222] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, 1953, л. 40.

От значение са и пристанищата на островите Тасос и Самотраки. При оперативните проучвания от командването на дивизията особено подробно се изучават географските особености и комуникации на тези пристанища, които оказват значително влияние за организиране на построението на противодесантната отбрана.

Проведената рекогносцировка показва, че пристанището Амфиполис при устието на р. Струма има 4 бетонни пристана с необходимите пристанищни постройки и дълбочина 7 м. До него води изкуствен канал със същата дълбочина, обозначен с три отворни знака. Устието на р. Струма се разделя от наносен остров на два ръкава, от които десният е по-широк и пълноводен. В устието и долното течение реката е плавателна за малки кораби, а в морето пред нея, понеже скоростта на течението ѝ достига до 4 км/ч, няма наносни плитчини и е достъпно за влизане в реката. Самото пристанище е отдалечено на 2 км от първокласното шосе от Кавала към Солун. Освен това пристанището е съединено с жп линията Серес – Драма – Дедеагач посредством жп линия.

Пристанището Неа Перамос има два пристана. Единият е по-стар, изграден от каменни блокове и дълга около 100 м кейова стена, с дълбочина на морето 4 м. Новият пристан е построен през 1939 г. и е с 200-метрова кейова стена, с дълбочина 12 м. Това е пристанището, от което се изнася земеделската продукция на областта. То е свързано с първокласно асфалтирано шосе при Правище с главния път, водещ от Кавала за Солун.

Пристанището Неа Ираклица има само дървена скеля за лодки, а корабите застават на котва. Дълбочината е между 10 и 20 м. Свързано е посредством първокласно асфалтирано шосе с главния път Кавала – Солун.

Пристанище Кавала е най-голямото и удобно за акостиране на ветроходни и по-големи кораби. То е защитено откъм морето с новопостроена пристанищна стена с дължина на 640 м, до която спират корабите. По-големите спират на 30–40 м от вълнолома и разтоварването им се извършва с шлепове. Пристанището има два басейна и четири кейови стени, а дълбочината на морето е около 10 м. Построен е хелинг с възможност за изтегляне на кораби до 100 тона. Пристанището е свързано с вътрешността на страната посредством удобните асфалтирани шосета Кавала – Драма, Кавала – Ксанти и Кавала – Солун.

Пристанище Керамоти е построено в тясно заливче с дълбочина 10–15 м. Има бетонен пристан, при който дълбочината на морето е 4 м и може да се ползва само от малки кораби. От пристанището се осъществяват връзката между о. Тасос и вътрешността на страната по шосето Кавала – Ксанти, до което водят удобни коларски пътища.

Пристанище Порто Лагос има един бетонен и три дървени прис-

тана. То представлява добре защитено естествено пристанище, свързано с морето посредством канал с дължина 200 м и дълбочина 6 м. Морето около самото пристанище дълбоко 5 м и по-големите кораби акостирам на 30–40 м от брега. Свързано е с първокласни пътища с Ксанти и Гюмюрджина.

В пристанище Дедеагач има два басейна. Вътрешният е стар, с 200 м кейови стени и 3 м дълбочина. Новият басейн е с дълбочина 6 м и защитен откъм морето с 460 м вълноломна стена. Свързано е посредством жп линия с Гюмюрджина и с жп линията Димотика – Одрин. Освен това първокласни пътища го свързват с Гюмюрджина и долината на р. Марица.

От удобните за десант пунктове към вътрешността на страната водят няколко отлични шосета, които свързват брега на морето със Серското поле и долините на реките Струма и Места, за да достигнат до планинските проходи през Родопите, Рила и Пирин.

Преградено от студените северни ветрове с разклоненията на планините Родопи и Рила, които обграждат плодородните Серско и Драмско поле, Гюмюрджинската низина и долината на р. Струма, Беломорието има мек, средиземноморски климат със сухо лято. През зимата планините се покриват със сняг, а в низините вали дъжд.

Остров Тасос е с почти кръгла форма. Брегът е силно нарязан и гъсто залесен. На острова има няколко естествени пристанища, от които само Лименария е със затворен басейн, образуван от два изкуствени вълнолома, с дълбочина до 3 метра. Вън от пристанището, на 50 м от брега, дълбочината достига до 10 м и заливът е удобен за акостиране на всякакви кораби. Западните брегове са по-ниски и проходими, а около самия остров морето е дълбоко и удобно за корабоплаване. Тасос е заобиколен от скалистите и ненаселени островчета Малкия Тасос, Клара, Карабуза и на запад – Паная. Отдалечен е на около 5 км от беломорския бряг.

Остров Самотраки е елипсовиден и с гъста растителност. Източното му крайбрежие е стръмно и непроходимо, а западното е достъпно. Единственото удобно пристанище е Камариоти, преградено с дълга 7 м кейова стена, пред която дълбочината на морето е около 10 м. Островът е отдалечен на около 35–40 км от континенталния шелф.

След оперативните проучвания на пристанищата и вероятните за десант места командването на дивизията пристъпва към създаването на препятствия за движение на неприятелските кораби и стоварване на войски на брега. С Поверително писмо на Щаба на войската № I-74 от 31 януари 1943 г. се разпорежда поставянето на морски заградителни мини пред Беломорското крайбрежие. За целта, по дадени от Щаба на войската оперативни указания, на командира на морския флот се възлага изготвянето на технически план за минните заграждения на Беломорското крайбре-

жие. След представяне на плановете на минните заграждения и разрушенията необходимите материали се съсредоточават на съответните места.

На 28 декември 1942 г. Хитлер издава Директива № 47, с която уточнява командването и отбраната на Югоизточния регион. Командването на 12-а германска армия е разформировано и от 1 януари 1943 г. командването на войските на Балканите е преименувано от Военнокомандващ Югоизтока на Главнокомандващ Югоизтока (група армии „Е"). Всички съюзни войски се подчиняват в оперативно отношение на това командване. За българските войски в Беломорието се уточнява, че са подчинени тактически на германското командване само в случай на неприятелско нападение.

На 2 февруари 1943 г. в Солун немското командване в Югоизтока провежда съвещание, на което е поканен да участва и командирът на 16-а пехотна дивизия полковник Трифонов. Разглеждат се въпросите на укрепването на беломорския бряг срещу морски десант на противника и за германските инструктори, които да бъдат придадени в помощ на 16-а пехотна дивизия. На съвещанието немците се стремят да скрият от полковник Трифонов какви са силите им в района на Солун и солунското крайбрежие. Все пак българското командване има информация, че те разполагат само с два смесени полка, пръснати в района от р. Струма, Халкидика и целия Солунски залив. С тези сили те изграждат отбраната главно на десантнодостъпните направления.

Възникват различия между командването на 16-а пехотна дивизия и германското командване относно изграждането на противодесантната отбрана. Командването на Югоизтока настоява за по-пълно инженерно оборудване, като се отдели по-голямо внимание на противотанковата отбрана. Настоява се за изграждането на препятствия, по-надеждна свързочна мрежа и т.н. Изхождайки от възможностите на дивизията, полковник Трифонов отстоява мнението, че засега дивизията ще трябва да продължи изграждането на укрепителни съоръжения, и то главно с бункери за тежки картечници, без да се мобилизира по военновременния щат и да заема отбранителните съоръжения. По мирновременния щат към януари 1943 г. дивизията наброява 14 377 души. С тези сили, ако заеме брега и целия ѝ заповядан район за отбрана, в резерв ще ѝ остане не повече от една пехотна дружина около Ксанти.

Като изхожда от тази обстановка, командирът на дивизията прави предложение пред Щаба на войската за промяна в нейния организационен състав, като в пехотните полкове се сформират бронеизтребителни роти с 20 мм бронеизтребителни пушки и 37 мм бронеизтребителни оръдия, а в дивизията – една бронеизтребителна дружина от три роти с общо осемнадесет 37 мм бронеизтребителни оръдия. По този начин се увеличава огневата мощ на съединението, то се приравнява с бойните пехотни дивизии

и отбраната ще се изгради в съответствие с изискванията на германското командване[223]. Вследствие на тези схващания е ускорено инженерното оборудване на полосата на отбрана на дивизията. Разузнаването на местата за укрепителните постройки започва още през зимата. С Поверително писмо № 3/5 от 3 март 1943 г. Щабът на войската разпорежда Инженерно-свързочната инспекция да започне да ги строи, като се указват видът на постройките и необходимите материали. За технически ръководител на фортификационното оборудване по Беломорското крайбрежие е назначен полковник Маринов, който представя „Албум по укрепяването" и необходимите разчети от материали за неговото изпълнение. Особено внимание се обръща на устройването на препятствия срещу бойни коли с цел създаване на по-голяма дълбочина и упоритост на десантната отбрана. За целта Оперативният отдел при Щаба на войската разработва „Проект за установяване на пунктове за упорита отбрана и тяхното укрепяване". През зимата на 1942–1943 г. този проект се разузнава и коригира на самата местност и след повторен оглед от началник-щаба на войската и началника на Оперативния отдел се одобрява и се заповядва започването на самата работа.

Заедно с това, за да се улесни съсредоточаването на армията в случай на нужда, съгласно новоразработения план „Балкан" се нарежда да започне изграждането на нови пътища за оперативните нужди и мерки за поправяне на съществуващите. Първите мерки са свързани с изготвянето на предвидения от Щаба на войската план за строежи с цел да се повиши устойчивостта на отбраната. Това са най-вече проучените препятствия против бойни коли, за които е заповядано да са готови до края на 1943 г.

Развитието на събитията в басейна на Средиземно море обаче налага да се ускорят изграждането и предвидените укрепителни работи за дружинните опорни пунктове и на площадките за оръдията на брегови-те батареи. За целта с Поверително писмо № 615 от 28 декември 1942 г. Щабът на войската разпорежда с предимство веднага да започне работата на укрепителните строежи за новополучените от германците 11 брегови батареи, за които се инсталират 56 площадки за оръдия и трябва да бъдат напълно завършени през пролетта на 1943 г.

По предложение на инспектора на Инженерните войски укрепителните работи се изпълняват от трудовите дружини под ръководството на инженерните офицери на дивизиите. По този начин инженерните дружини се освобождават от своята специална работа. Освен това намиращите се в близост до строителните обекти войскови части се задължават да работят по един ден седмично в помощ на трудовите дружини. За опазване

[223] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 97.

на укрепителните съоръжения се назначават специални команди, които изпращат необходимите за охраната караули. Впоследствие са създадени охранителни дружини, а за охрана на мостовете на р. Струма са изпратени допълнително запасни на възраст до 44 години, които дотогава не са имали военновременно назначение и не са преминали военно обучение[224].

С Поверително писмо № 156 от 19 февруари 1943 г. Щабът на войската разпорежда под общото ръководство на инспектора от Инженерни войски да бъдат разрушени ненужните за противодесантната отбрана укрепителни съоръжения от линията „Метаксас". Извлечените от тях желязо, кабели и тръби да се използват за новите постройки. Мероприятията се провеждат, като се вземат стриктни мерки за опазването на военната тайна относно състава, групировката на българските противодесантни части и мерките за отбрана на брега.

Още с III постановление на Министерския съвет от 26 януари и Протокол № 11 от февруари 1942 г. областта южно и източно от линията Доксанбос, Радулово, Мумджинос (изкл.), Хаучлар, Чобанкьой, Шапчи и Чукурите е обявена за забранена зона[225]. Основно се работи по Първата армейска позиция и предвидените укрепителни постройки за дружинните опорни пунктове. В изграждането на отбраната е привлечен и германски инженерен съвещателен щаб за бреговата отбрана, подчинен на германския военен аташе в София. Този щаб е придаден към инспектора на българските инженерни войски и има за задача да сътрудничи на българската армия при провеждане на мерките за укрепяването на Беломорското крайбрежие. С негово съдействие на 16-а пехотна дивизия са придадени една компресорна рота и 107-а германска трудова рота[226].

Оперативната идея, залегнала в укрепяването на Беломорския оперативен театър, е активна отбрана на целия беломорски бряг и особено на удобните за стоварване на десант негови участъци, както и отбрана в дълбочина; преграждане на важните оперативни направления в самото Беломорие и продължението им на север. Тежестта на отбраната и укрепяването пада на устието на р. Струма (Орфано – Ставрос), Кавалския залив (вкл.) устието на р. Места, залива Порто Лагос и на фронта Дедеагач – Макри. За създаването на по-голяма дълбочина и устойчивост на отбраната на I армейска позиция се разпорежда да се проучат и изградят препятствия против бойни коли по брега и навътре от него.

За усилване отбраната на бреговите батареи се сформират пози-

---

[224] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 5, л. 3.

[225] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, 1953, л. 41.

[226] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 34.

ционни бронеизтребителни взводове и 18 бронеизтребителни групи, като се използват 156 освободени 5 см бронеизтребителни оръдия. С тях се усилва и защитата на противотанковите препятствия. Удовлетворено е и искането на командира на дивизията и е решено да бъде сформирана дивизионна бронеизтребителна дружина. Търсят се възможности да се усилят и пехотните полкове с бронеизтребителни роти. Решава се дивизията да бъде усилена с 2-ра конна бригада и 59-и пехотен полк. Предвижда се двата конни полка от бригадата да бъдат разположени в Гюмюрджина и Драма със замисъл да бъдат използвани като маневрени войски за контраатаки[227].

През март 1943 г. Беломорската брегова артилерия получава 18 брегови 155 мм оръдия. От освободените през юли 1942 г. 75 мм оръдия от дивизионния артилерийски полк, на достъпните за десант места се сформират девет противодесантни взвода.

В резултат на усиленията през април 16-а пехотна дивизия заедно с Беломорския флот и придадените ѝ части достига личен състав 29 606 души. През юли и август дружината морска пехота се усилва с една тежкокартечна рота и един 47 мм бронеизтребителен взвод, които влизат в отбранителната система на о. Тасос.

Вземат се мерки за подобряване на противовъздушната отбрана. Със Заповед № I-347 от 7 август 1943 г. на командира на Морските войски се нарежда организирането на противовъздушната отбрана на беломорската брегова отбрана с материална част, осигурена от германците. За целта германското командване изпраща в Кавала 24-та тежка противовъздушна батарея[228].

Със Заповед № IV-471 на Щаба на войската от 20 юли 1943 г. 16-а пехотна дивизия се попълва по щатовете за военно време и представлява едно съединение, способно да осигури защитата на беломорския бряг от по-сериозен противников десант[229]. С всички войскови части, брегови батареи и взводове, отдалечени взводове и пристанищни служби се провеждат занятия по бойната подготовка за отразяване на малки десанти на противника, водене на наблюдателната служба, разузнаване и добиване на важни тайни разпореждания. За всеки командир и боец се разработват планове, които представляват подробни разписания за „особени действия след откриване на противника, когато посоката на главния удар не се изясни"[230]. Във всяко поделение се поддържа дежурна част с висока сте-

[227] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 98.

[228] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 38.

[229] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 24.

[230] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 54, л. 162.

пен на бойна готовност, снабдена с храна и боеприпаси за неколкодневна обсада. Извършва се усилена работа по фортификационното оборудване и маскировката на окопите, скривалищата, телените препятствия, устройване на вълчи ями и поставяне на минни полета против бойни коли.

За периода от 2 март до 10 септември 1943 г. множество български моряци и офицери от Беломорието преминават „морски боен стаж" в германския военен флот[231]. Дотогава е завършена подготовката за поставянето на минни полета пред Беломорското крайбрежие и пристанищата съгласно разработените за тях планове през 1942 г. За оказване на съдействие Германският морски щаб със Заповед № 369 от 18 август 1943 г. разпорежда на Адмирал „Егея", който се намира в Атина, да отпусне необходимите минни заградители. Заедно с това германците обещават да доставят и прибавят към наличните 400 български мини още 320 германски мини тип „Е".

Мините поставят моторните ветроходи „Катерина", „Ангел" и „Шабла", както и новопостроените миночистачи. Впоследствие се включват германският кораб „Драхе" и българският „България". В периода от 29 август до 2 септември 1943 г. българските моряци поставят следните минни банки:

• пред Орфано: 4 реда с обща посока от Елефтера до н. Детерос – 100 мини;

• пред Кавала: 8 реда с 200 мини в посока н. Пиргос – Казавити на о. Тасос;

• пред Дедеагач: 4 реда с посока Макри – устието на Марица – 100 мини[232].

Минните полета се нанасят на картите с наименованията Солун, Орфано, Калалица, Бяло море, Сомо, Места, Лъв, Слон, Мечка, Тигър, Чакал и Марица[233]. В същото време в басейна на Средиземно море след завършване на бойните действия в Тунис положението на въоръжените сили на САЩ и Англия значително се подобрява. Така към юли 1943 г. на Средиземноморския театър за съюзниците се създава благоприятна обстановка за провеждане на настъпателни операции. Първоначално на 10 юли 1943 г. те предприемат десантна операция на о. Сицилия, а по-късно нахлуват в Италия[234]. Заедно с това се очаква морски десант на Беломорието, което налага да се засилят мерките за отбрана на крайбрежието.

---

[231] ДВИА, ф. 323, оп. 1, а.е. 1023, л. 33.

[232] ДВИА, инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис, 1953, л. 45.

[233] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а. е. 26, л. 52.

[234] Златев, М. Световните войни 1914–1918, 1939–1945, София, 1998, с. 111.

Поуките от десанта на о. Сицилия показват, че противникът успява да десантира на няколко места, тъй като брегът не може да бъде изцяло зает. На направените плацдарми се прехвърлят нови резерви. Липсват резерви, които да го изтласкат обратно в морето или да го обкръжат.

След проучване на опита от десантните операции на съюзниците командването на 16-а пехотна дивизия достига до извода, че досегашният линеен характер на противодесантната отбрана е неефективен. Опитът показва, че отбраната трябва да бъде организирана на по-голяма дълбочина, за да не може противникът с един огневи удар да я разстрои цялата[235]. Взема се решение за преминаване към групова отбрана, която да бъде изградена във вид на съпротивителни гнезда, опорни точки, групи от опорни точки, обединени в отбранителни райони, като позициите се изтеглят назад. Това построение се налага и от факта, че с наличните сили не може да се заеме целият бряг, а те трябва да се групират към застрашените от десант места. Проличава необходимостта от резерви, разположени в дълбочина, с готовност за действие към местата, които не са заети от войски, а на останалите направления за действие да се оборудва втора позиция и други позиции за провеждането на контраатака[236].

Изхождайки от тези съображения, въз основа на досегашните укрепителни работи и бившите гръцки опорни пунктове отбраната на беломорския бряг от 16-та пехотна дивизия през есента на 1943 г. придобива групов характер. Теорията за противодесантна отбрана се дообогатява с нови понятия:

• съпротивително гнездо – малко отбранително съоръжение в състав една или повече групи, със или без тежки оръжия;

• опорна точка – състои се от няколко съпротивителни гнезда и една местна резерва, в състав взвод или рота с тежки оръжия;

• група от опорни точки под общо командване, които взаимно се прикриват с огъня на стрелковото оръжие; групите се усилват с оръжия за далечен и близък бой и се осигуряват в противотанково и противовъздушно отношение; заемат се от роти или дружини;

• отбранителен район – обхваща укрепителния пояс на по-големи и особено важни площи и укрепителните съоръжения на по-големите пристанища. Протежението на района е в зависимост от разполагаемите сили и средства. Съставът на отбранителния район може да бъде до един-два пехотни полка, като част от тях се разполагат в дълбочина с назначение на „местни резерви" и „нападателен резерв" за провеждане на контраатака[237].

---

[235] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 190.

[236] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 9.

[237] Пак там, л. 22.

Преминавайки към тази нова противодесантна организация, командването на 16-а пехотна дивизия разделя участъка за отбрана от Струма до демаркационната зона на четири отбранителни района: Чаязи – Орфано; Кавала; Порто Лагос и Дедеагач (схема 8).

Районът Чаязи – Орфано се отбранява с 4 групи опорни точки, наричани за по-кратко опорни места (от № 1 до № 4). Всяка се заема с по една дружина или ескадрон, усилени с минохвъргачен взвод. Дружините са от 57-и пехотен полк, а ескадроните – от 3-ти конен полк.

Отбранителният район Кавала обединява 5 групи опорни точки: № 5 се заема с една пехотна дружина, един конен ескадрон и един тежкокартечен взвод; № 6 се отбранява от една дружина, усилена с минохвъргачен и противобронеизтребителен взвод; № 7 – от пехотна дружина и минохвъргачен взвод; № 9 и 10 се заемат с по един ескадрон, усилен с тежкокартечен взвод. Опорно място № 8 се намира на о. Тасос и се заема от две ударни роти, тежкокартечния и бронеизтребителния взвод на дружината морска пехота и пристанищните подразделения. В района за отбрана се включват придадените 10,5 см гаубична и 7,5 см полска батарея[238].

Районът Порто Лагос се състои от едно опорно място (№ 11) в състав една пехотна дружина от 58-и пехотен полк, минохвъргачен взвод и една 7,5 см полска возима батарея.

Отбранителният район Дедеагач се състои от две групи опорни точки (№ 13 и № 14). Опорно място № 13 се заема от една дружина на 58-и гюмюрджински пехотен полк, усилен с един минохвъргачен взвод и една 7,5 полска возима батарея. Опорно място № 14 се заема от 6-и конен полк[239], усилен с 12,5 см гаубична и 7,5 см полска возима батарея.

Всеки отбранителен район разполага местни резерви в дълбочина в състав една-две дружини. Командването на дивизията отделя два дивизионни резерва от по две дружини, които дислоцира в Драма и Серес[240].

До края на ноември 1943 г. 16-а дивизия изгражда своите позиции, като опорните точки се подготвят за водене на кръгова отбрана и в по-голяма дълбочина. Войските също се разполагат в дълбочина, като започват работа по изграждането на втората отбранителна позиция. С това се цели да се заблуди противниковото артилерийско разузнаване и в случай на десант да се разпръсне морският артилерийски огън. Предвиждат се чести смени на позициите, изготвят се фалшиви позиции за батареи и отделни оръдия, а истинските старателно се маскират[241]. Брегови бата-

[238] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 589.

[239] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 35.

[240] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 589.

[241] Пак там, л. 201.

реи се ограждат с ровове и телени мрежи на разстояние 200–800 м пред оръдията. В такъв вид противодесантната отбрана на 16-та пехотна дивизия се запазва до предислоцирането на 28-а пехотна дивизия в района на земите между р. Места и р. Марица и окончателното сформиране на 2-ри корпус[242].

От изложеното дотук се вижда, че противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие от българската армия в началото на участието на страната във Втората световна война бележи съществено развитие. Повлияна от германския опит по отбраната на морски бряг на френското крайбрежие, първоначално тя е линейна, изнесена на самия морски бряг във вид на бункери, скривалища и траншеи. Така войските остават изложени на силния артилерийски морски огън, което може да доведе до сриване на отбраната.

Подобно построение се оказва неефективно при провеждането на десантните операции на съюзниците. След проучването им командването на 16-а пехотна дивизия взема целесъобразно решение за преминаване към групова отбрана. Тя се постига чрез изграждане на съпротивителни гнезда, опорни точки и опорни места, с които се създава противодесантна отбрана на застрашените отбранителни райони.

Основните сили и средства се съсредоточават към вероятните за десант места, като се подготвят за водене на кръгова отбрана. Създават се втора позиция и позиции за провеждане на контраатака от резервите. Определят се силни и бързоподвижни резерви, способни да се изнесат към всяко от застрашените направления. Далекобойната артилерия се разполага в близост до брега, за да се използва пределният ѝ огън, а гаубичната – в дълбочина за поддръжка на контраатакуващите подразделения.

Вземат се мерки за организиране на разузнаването, противовъздушната отбрана, тиловото и медицинското осигуряване. Организира се взаимодействие между артилерията, пехотата и подразделенията на флота, като с войските се провеждат съвместни учения и тренировки.

Особено внимание се обръща на фортификационното оборудване. Това проличава от факта, че до края на ноември 1943 г. в участъка на дивизията са построени 200 съпротивителни гнезда, 14 железобетонни скривалища, 31 галерии, 17 железобетонни бункера, 6 командно-наблюдателни пункта, 36 железобетонни противоброневи гаражи, 13 галерии за прислугата на артилерията и 15 моста[243].

---

[242] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 15.

[243] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 24.

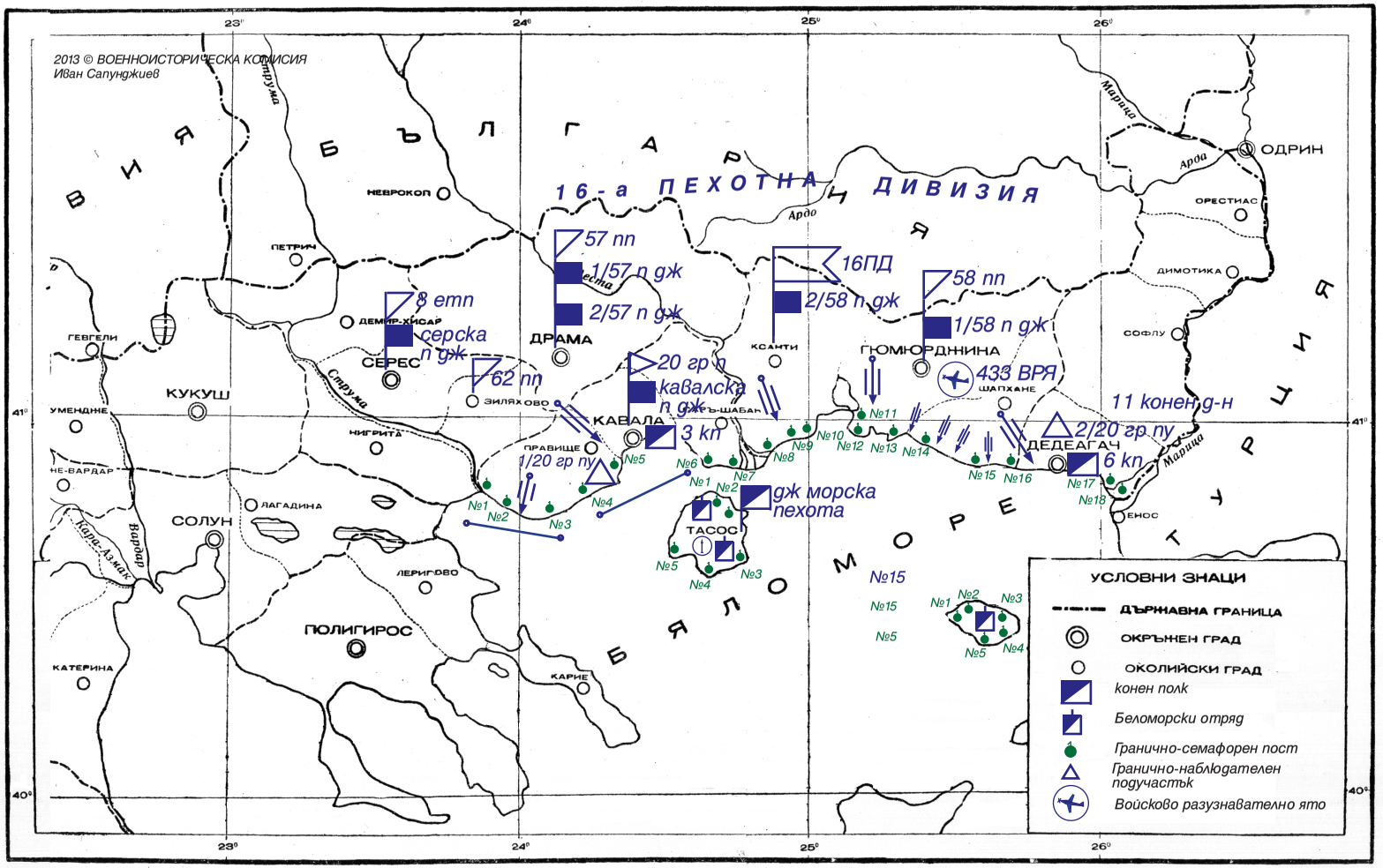

Схема 8. Групировка на 16-а ПД (ноември 1941 г. 1941 г.– ноември 1943 г.)

Подготвена по този начин, противодесантната отбрана се отличава с упоритост, маневреност, активност и сигурност и въпреки липсата на подвижна отбрана, може да бъде успешна срещу среден по размери десант на противника. Този опит по отбрана на морски бряг е използван от командването на 7-а пехотна дивизия, която от юни 1943 г. също се намира в Беломорието и организира противодесантната отбрана на Халкидическия полуостров в участъка между реките Вардар и Струма[244].

[244] ДВИА, инв. № 3251, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 52.

Трета глава

ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОТИВОДЕСАНТНАТА ОТБРАНА НА ХАЛКИДИЧЕСКИЯ ПОЛУОСТРОВ ОТ СЕДМА ПЕХОТНА ДИВИЗИЯ (юли-ноември 1943 г.)

През 1943 г. Съветската армия бележи значителни победи на Източния фронт. Неуспехите на антихитлеристката коалиция в Кавказ се отразяват и върху армията на Ромел, която претърпява поражение в Северна Африка и се оттегля в Италия. Засилва се натискът на съюзниците в Средиземно море. Те проникват на някои от южните гръцки острови[245].

Събитията около Средиземноморския басейн и все по-нарастващата мощ на Съветската армия през лятото на 1943 г. налагат на германското командване на група армии „Е" в Солун да предприеме ново прегрупиране на силите си по Беломорското крайбрежие. Заплахата от десант в тази област се увеличава всекидневно. След завършване на операциите в Северна Африка, Чърчил планира да открие Втори фронт на Балканите. За целта заедно с Рузвелт те обсъждат на конференцията в Казабланка (Мароко) през януари 1943 г. мястото на този фронт да бъде в района на Додекенезките острови, Крит и Западна Гърция. Въпреки желанието за десантни действия на Балканите военностратегическата обстановка е такава, че най-подходящото място се оказва Италия. Англо-американските войски предприемат прегрупирания и успяват да създадат впечатление, че предстои десант на Балканския полуостров, за да принудят хитлеристите да изтеглят сили от Италия[246].

Германското командване „Е" прехвърля от Италия три съединения на Балканите и прегрупира войските от Халкидическия полуостров южно от Солун. Същевременно Германия е принудена да търси нови възможности за усилване на войските си, особено на Източния фронт. Възможност за това германското командване вижда в предоставянето на по-голям относителен дял на българската армия в стратегическата отбрана на полуострова. Затова то се обръща с молба към българското военно министерство германските войски да бъдат заместени от една българска дивизия, която да заеме за отбрана Халкидическия полуостров и частта от Гър-

---

[245] Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия на ИВИ, Т. 39, 1985, с. 208.

[246] Пак там; ДВИА, ф. 24, оп. 2, а. е. 30, л. 159.

ция между реките Струма и Вардар, без Солун и неговия хинтерланд[247]. Първоначално германските искания предизвикват известно колебание в ръководството на военното ни ведомство. В крайна сметка българското правителство преценява, че освобождаването на германски сили от Североизточна Сърбия и Егейска Македония ще позволи на Вермахта да засили отбраната си в Южна Гърция и да предотврати евентуален съюзнически десант, който може да вкара и България във войната[248].

Този въпрос се разисква при разговорите между цар Борис III и Хитлер на 31 март и 1 април 1943 г., а подробностите за включването на една пехотна дивизия се уточняват на 18 юни в София при пристигането на германската военна мисия, предвождана от генерал-лейтенант Буле, представител на германския Генерален щаб. Българската делегация за срещата се ръководи от военния министър генерал-лейтенант Н. Михов.

На двудневните заседания германската страна предлага на българската армия да заеме и Солунската област с Беломорското крайбрежие от устието на р. Струма до Катерина за отбрана на противников десант. На 19 юни генерал-лейтенант Буле е приет лично от Богдан Филов, който официално излага българската позиция. Премиерът изтъква, че българската армия може да заема само участъка, североизточно от Солун с Халкидика, като отбелязва, че това ще бъде направено въпреки българските интереси, които диктуват заемането на Воденско и Леринско.

На 29 юни 1943 г. се провежда работна среща между началник-щаба на войската генерал-лейтенант Лукаш и представителя на главнокомандващия Югоизтока подполковник Фон Зелхов и съветника при Главното командване д-р Паризиус, на която се взема решение за включването на 7-а пехотна дивизия в отбраната на Беломорския бряг западно от р. Струма[249]. В резултат на проведените договорености на 23 юни 1943 г. германският военен аташе в София полковник Геде уведомява с писмо № 307 военния министър, че „Фюрерът възприема уговореното с българското Главно командване т. 2–7-а българска пехотна дивизия да бъде дадена на командващия Югоизток в района около Солун от 5 юли. Германската окупация около Солун остава. Употребата на дивизията трябва да се уреди посредством Командващия Югоизток. Същият е уведомен за оттеглянето на българското командване (...)[250]. Заедно с това българското команд-

[247] ДВИА, инв. № 3251. Влиянието на германската военна доктрина върху нашата войска. Спомени и научни разработки. Ръкопис, л. 3.

[248] Даскалов, Г. Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946. Политическа и военна история. София, 1999, с. 746.

[249] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 36.

[250] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 112.

ване може да разчита на помощта на Германското главно командване за получаване на материали по оборудване на позициите и на артилерийско въоръжение[251].

С оперативна Заповед № I-257 от 5 юли 1943 г. Щабът на войската поставя задача на командира на 7-а пехотна дивизия генерал-майор Борис Богданов да заеме Халкидическия полуостров с граници: на изток – долното течение на р. Струма, на запад – р. Вардар, на север – политическата граница на България, и на юг – брегът на морето, от устието на р. Струма до н. Епаноми (на Халкидическия полуостров, на 25 км южно от Солун – изкл.)[252]. На тази област се дава наименованието *Българска окупационна зона в Германската административна област Македония*[253].

Дивизията получава две основни задачи. Първата е да подготви заповядания район за отбрана с цел отразяване на евентуален десант на англо-американските войски. Втората задача е „да осигури реда и спокойствието" в югоизточната част на Солунска област.

В заповедта се открояват два основни акцента. Първият се отнася до осигуряването на дислокацията. „Да се има предвид – се изтъква в нея, – че гръцкото население може да се опита първоначално да даде вид, че се нагажда към българските окупационни части, с цел да се приспи вниманието, а в даден момент държанието му неочаквано да се изрази във враждебни действия (...) В случай на враждебни действия от гръцка страна, спрямо непокорните да се пристъпва твърдо. Да не се допуска движението без надлежна охрана на отделни хора или малки войскови команди, които могат да попаднат в ръцете на метежници и с това да се изложи името и достойнството на българската войска. Действията срещу по-големи метежнически групи да се ръководят от командира на дивизията." Изисква се при изнасяне на частите към заповяданите райони да се придвижват в походни колони, с готовност да отблъскват противникови нападения.

Вторият акцент се отнася до администрирането на дивизионния участък, което остава в германски ръце. Напомня се, че към гръцките чиновници, които са на германско подчинение, българските военнослужещи трябва да се държат като „германски военноадминистративни чиновници". Същевременно се отбелязва, че за интересите на дивизията, която ще премине в подчинение на командващия областта Солун – Егея, ще се застъпва германската страна, и тя ще издаде специални наредби за отноше-

---

[251] ДВИА, Инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 48.

[252] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 39.

[253] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-политически аспекти. София, 1993, с. 115.

нията с „германската, респективно гръцка администрация и полиция”[254].

Железниците в тази област са под германско ръководство и управление. Българските и гръцките митнически власти остават на дотогавашните си места, но българските военнослужещи и транспорти не подлежат на гръцки митнически контрол.

Тъй като някои от полковете на 7-а пехотна дивизия дотогава са изпълнявали задача в Сърбия, налага се съставът им да се подмени със запасни. По този начин се сформира нова 7-а пехотна дивизия в сборен състав[255]. В дивизията се зачисляват части, които организационно не влизат в нейния състав, а се привличат от различни райони на страната.

Преди самото заемане на Халкидическия полуостров съгласно оперативна Заповед № IV М-396 от 24 юни 1943 г.[256] 7-а пехотна дивизия се мобилизира по щатовете за военно време, като повиква на обучение запасните: в Кюстендил – 13-и пехотен полк, в София – 41-ви пехотен полк, в Дупница – 1-ви армейски попълващ полк. Към 8 юли 1943 г. се сформират следните войскови части: щаб на дивизията, 13-и и 41-ви пехотен полк, 1-ви армейски попълващ полк (без 1/1-ва дружина), 1-ви конен полк, щаб и домакинство на 12-и дивизионен артилерийски полк (2/12-о возимо артилерийско отделение, 3/12-о возимо гаубично отделение, 3/7-о товарно артилерийско отделение), 12-а инженерна дружина (без мостовата рота), 12-а тежкокартечна дружина, 7-а свързочна дружина, 7-и конен дивизион, 12-а противовъздушна дивизионна батарея, 7-а дивизионна интендантска дружина и 7-а етапна дружина[257].

С щатните възможности, с които разполага, дивизията не е в състояние да осигури снабдяването на своите части и подразделения. Затова Щабът на войската нарежда да се попълнят по щатовете на военно време и да се придадат към дивизията 4-ти армейски разходен интендантски склад, който се сформира от 7-а интендантска дружина; 26-и армейски разходен интендантски склад, който се сформира от 6-а интендантска дружина; II армейски разходен огнестрелен склад, който се сформира от 2-ро огнестрелно отделение[258]. Щабът на войската разпорежда съсредоточаването на частите на 7-а пехотна дивизия западно от р. Струма да започне от 00,00 ч. на 8 юли.

На 29 юни в София пристигат представителите на Главното командване на Югоизтока подполковник Целхов и д-р Наризиус, за да уго-

[254] Даскалов, Г. Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946. Политическа и военна история. София, 1999, с. 479.

[255] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 39.

[256] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 22.

[257] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 113, л. 25.

[258] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 213, л. 1.

ворят с Щаба на войската действията на 7-а пехотна дивизия. Във връзка с прехвърлянето ѝ в германската окупационна зона се уговаря в нея да бъде установено германско военно управление. Решенията от срещата в София са одобрени от Върховното германско командване и е даден ход на тяхното изпълнение.

Освен това възникват редица въпроси за разноските, паричното снабдяване, плащанията, продоволствието, превозите и други, свързани с обстоятелството, че дивизията преминава под германско командване и ще действа извън пределите на България. Тези въпроси се „урегулират" чрез споразумение между германското и българското командване от 5 юли 1943 г. Предвижда се снабдяването на 7-а пехотна дивизия с храни и фуражи да се осигурява от интендантските ѝ органи с подвоз от България. Допускат се следните изключения: покупка на плодове и зеленчуци на място, но само със специално разрешение на германските власти, и то в количества, определени от тях; покупка на фураж след необходимото съгласуване и разрешение от интенданта на командването Солун – Егея; покупката на местен добитък от части, дислоцирани в отдалечени места, както и птичи, яйца и млечни продукти за нуждите на българските военни лазарети, но след разрешение на съответното германско комендантство. В документа се третира и въпросът за реквизициите. Те са само за предмети, чиято покупка е разрешена от германското командване и в случаите, когато не е постигнато споразумение за доброволното им предаване от страна на местното население. След евентуална реквизиция българското командване е задължено да извести германските власти[259].

На 7 юли 1943 г. завършват мобилизацията и строевото сглобяване на дивизията, а на 8 юли започва съсредоточаването към заповядания район. На 12 юли частите се придвижват на юг, като използват железопътните линии Дупница – Симитли, София – Ниш – Гевгели – Солун, шосето Симитли – Демирхисар – Струма – Астровалта, след което се отправят пеша до своите райони[260]. Придвижването става по ешелони, в пълна бойна готовност, като се вземат мерки за охрана и противовъздушна отбрана. Засилените мерки за сигурност се налагат от обстоятелството, че в областта, която дивизията трябва да окупира, действат гръцки партизани.

Командният щаб на дивизията потегля по жп линията от Дупница за Симитли, след което извършва тридневен преход до Демирхисар. На следващия ден продължава по жп линията Демирхисар – Солун пеша и на 15 юли 1943 г. се установява в Лагодина.

---

[259] Даскалов, Г. Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946. Политическа и военна история. София, 1999, с. 477.

[260] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 218, л. 5.

41-ви пехотен полк се извозва от София с влака през Ниш, Гевгели и Солун, с петдневен пеши преход и един ден почивка, по шосето Солун – Василика – Полигирос – Олимпия пристига и се настанява в своя район.

13-и пехотен полк тръгва по жп линията от Кюстендил до Симитли и след тридневен преход достига Демирхисар. На следващия ден продължава по жп линията Демирхисар – Струма – Астровалта, за да достигне района си.

1-ви армейски попълващ полк се извозва по жп линията от Дупница до Симитли, след което извършва шестдневен преход по шосето Симитли – Демирхисар – Каваксии – Евангилистия – Лахна – Негован.

На 25 юли генерал-майор Б. Богданов донася на командващия на област Солун – Егея, че прехвърлянето на частите е завършено[261].

Още преди пълното дислоциране на дивизията командването на група армии „Е" вече е издало оперативна Заповед № 663 от 20 юли 1943 г., с която нарежда нейните части да се разпределят, като „една полкова група да заеме района от нос Епаноми до нос Неа Монданя, а друга полкова група – Орфанския залив от Страшонион до устието на Струма"[262].

Задачата на дивизията е да заеме за отбрана морския бряг от н. Епаноми до устието на Струма; да отбива всякакви неприятелски десанти, като браговата линия се смята и остава главна отбранителна бойна линия; да осигурява възможност на дивизионния резерв да действа срещу неприятелски десанти от море и по въздуха.

За подготовката на противодесантната отбрана се разпорежда главната отбранителна бойна линия да се изнесе на морския бряг. Това становище за организиране на противодесантна отбрана се налага в резултат на опита на германската армия от отбраната на френското атлантическо крайбрежие, където участъците за отбрана на полковете достигат до 15 км, а на дивизиите – до 100 км[263]. Основният принцип при тази отбрана е създаването на солидни бункери по браговата линия и укрития, осигуряващи запазването на личния състав, от които да се противодейства на десанта до подхождане на оперативните резерви – бронирани и механизирани дивизии[264]. Налагайки този принцип, германското командване не се съобразява с недостатъчните сили и средства, с които разполага 7-а пехотна дивизия.

---

[261] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-политически аспекти. София, 1993, с.116.

[262] ДВИА, инв. № 3251, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 51.

[263] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 789, л. 177.

[264] Пак там.

В началото на август 1943 г. дивизията се развръща окончателно и съгласно Заповед № 676 от 4 август е напълно готова да изпълнява поставените задачи. Заетият участък е с граници: на запад разграничителната линия преминава от с. Епаноми на Солонския залив по планинския гребен, южно от Лагадинското езеро до езерото Аджъгьол, продължава западно от жп линията и стига до Вардаровци, Кукушко, минава по шосето и жп линията до Карасуле, Кукушко и оттам по р. Вардар до Гевгели; на север – по старата гръцко-югославска граница; на изток – р. Струма, и на юг – Беломорското крайбрежие. Демаркационната линия по р. Струма остава непроменена, а германците запазват своите охранителни постове и митнически служби. Съсредоточаването на дивизията в заповядания участък преминава без каквито и да е инциденти и усложнения[265].

Частите от състава на 7-а дивизия заемат бойното си разположение, както следва (схема 9):

• 41-ви пехотен полк с щаб в Неа Керасия заема за отбрана район с граници: от запад – линията Хотиядис, отм. 1201, отм. 721, Кран мале, Схоларион, Епаноми (изкл.); от юг с линията по брега на морето от н. Епаноми до Нунито (изкл.); от изток – линията Метанижди, отм. 492, отм. 601, отм. 1165, отм. 367, Ангелохори (изкл.). Фронтът за отбрана е 45 км, а измерен по линията на брега – 150 км. В участъка влизат Халкидико-Солунският и Ксандритският залив. Основните сили и средства се съсредоточават на направленията към Неа Плая и Неа Мондания. В района на полка се разполагат още 12-а инженерна дружина, 3/12-о гаубично артилерийско отделение (две батареи), 1/7-а бронеизтребителна рота и една пехотна рота от първа дружина.

• 13-и пехотен полк с щаб в Стратоники заема за отбрана район с граници: от запад – разграничителната линия с 41-ви пехотен полк; от юг – морския бряг; от изток – морският бряг и линията Ираклица, р. Струма, н. Микрина, и от север – линията Мавродаласа, Дафни, Орестия, отм. 752, Мавруда, Сохос (изкл.). Фронтът за отбрана на полка е 42 км, а по бреговата линия – 110 км. Той съсредоточава основните си сили и средства към Орфанския залив, главно в направление на участъка от Ставрос до устието на р. Струма. В района на полка се разполагат още 2/12-о возимо артиерийско отделение и 2/7-а дивизионна бронеизтребителна рота.

• В дивизионния участък, северно от 41-ви пехотен полк, се разполага 7-и конен дивизион с щаб в Мелисохори, който заема район с граници: от запад Катопомия, отм. 243, р. Голика и Пантилеймон (вкл.); от изток – западната граница на 13-и пехотен полк, от юг – северната граница на

[265] Даскалов, Г. Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946. Политическа и военна история. София, 1999, с. 485.

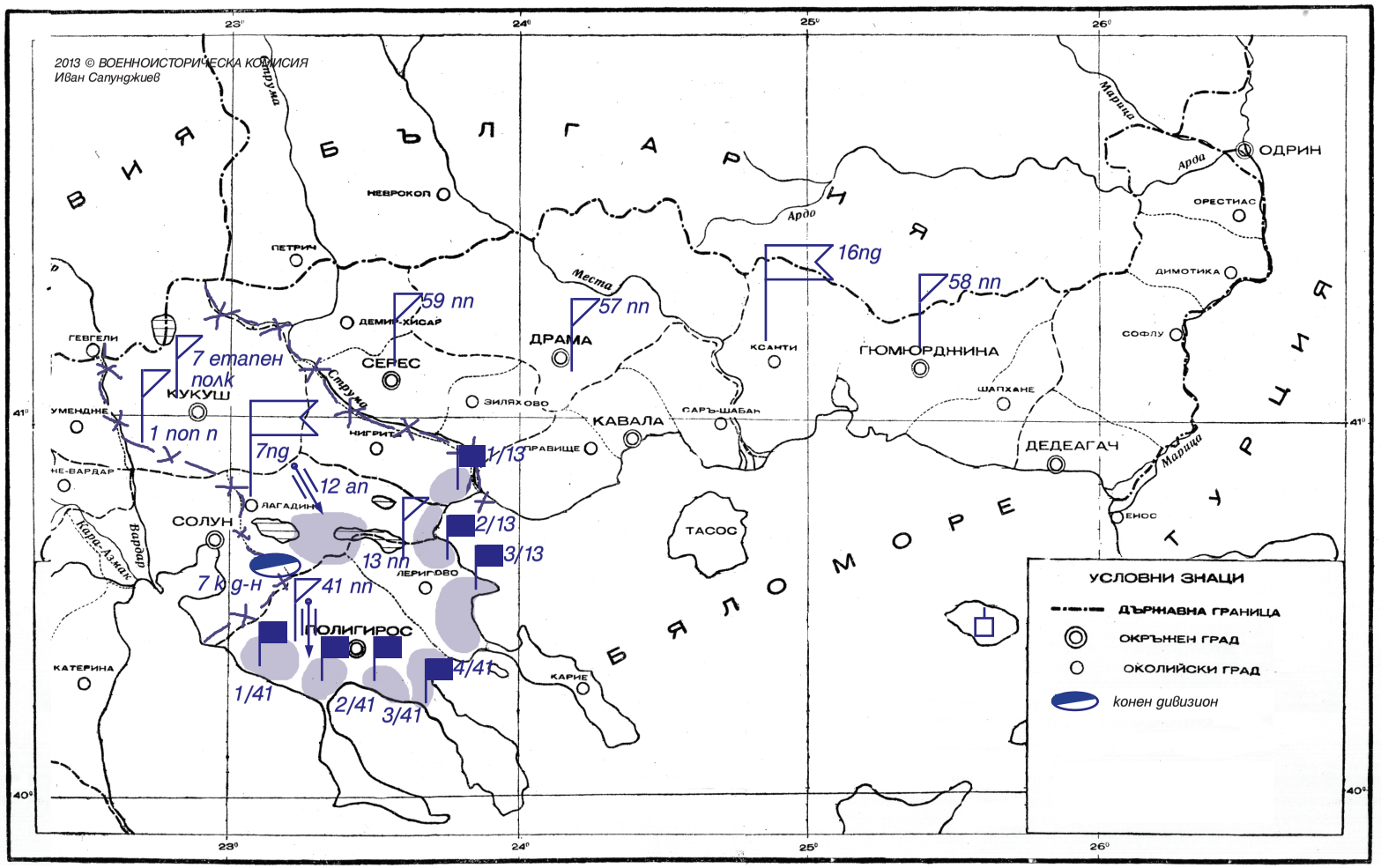

Схема 9. Организация на отбраната от 7-а ПД на Халкидическия полуостров, август-ноември 1943 г.

41-ви пехотен полк; от юг – северната граница на 41-ви пехотен полк, и от север с линията Крионери, отм. 763, отм. 568, отм. 644, Картера, Стефания, отм. 482, Сатина (вкл.). Дивизионът се използва като подвижно ядро.

• В най-северозападната част на дивизионния участък е 1-ви артилерийски попълващ полк с щаб в Ксилополие, който заема района, ограничен от запад с линията Евзони, Певкадасос, Котили, Херсотипи, отм. 53, Ксилокератия (изкл.); от юг – северната граница на 7-и конен дивизион и на 13-и пехотен полк; от изток – линията р. Струма, Киркини, Порой, отм. 1883 (вкл.), а от север – българската граница. Полкът остава в резерв на дивизията.

• Артилерията се разполага в района на 7-и конен дивизион – 12-и дивизионен артилерийски полк с 4/7-о товарно артилерийско отделение (две батареи), една батарея от 3/12-о гаубично отделение, заедно с 1/7-а етапна дружина[266].

При това разположение на частите командирът на дивизията взема решение за водене на бойни действия при различно развитие на обстановката в участъка на дивизията при евентуални десанти на противника.

При евентуален десант срещу целия участък на дивизията, поради големия фронт предна линия на съпротивата се оказва самият бряг. За линия на резерва се очертава рубежът: отм. 651, отм. 414, отм. 243, отм. 545, отм. 586, отм. 337, отм. 440, отм. 669, отм 852, отм. 341, Врасна, Аспро Валта, отм. 332, Ано Кердилон и Като Кердилон. Основните сили и средства се съсредоточават в районите около селата Неа Плея и Неа Мундагена.

Четиридесет и първи полк се усилва с 12-а дивизионна инженерна дружина, 2/7-а бронеизтребителна рота и един противовъздушен взвод.

Тринадесети пехотен полк се усилва с 6-а дивизионна картечна група, 1/7-а пехотна рота, 3/7-а бронеизтребителна рота и един противовъздушен взвод. Полкът съсредоточава усилията си към Орфанския залив от устието на р. Струма до Ставрос.

Седми конен дивизион заема района около Мелисохори.

Дванадесети дивизионен артилерийски полк заема позиции в района на Лити и е в пряко подчинение на командира на дивизията. Той има готовност с батареите си да сформира с 3/12-о гаубично и 4/7-о товарно артилерийско отделение група за непосредствена поддръжка за 41-ви пехотен полк и група за непосредствена поддръжка за 13-и пехотен полк с 2/12-о возимо артилерийско отделение.

Намиращите се в района на Ставрос и Неа Мундания германски

---

[266] ДВИА, инв. № 3251, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, с. 52.

брегови батареи се придават в оперативно отношение на дивизията. Двете български брегови батареи са в подчинение на командира на бреговото артилерийско отделение в Орфано. По този начин групата за непосредствена поддръжка на 41-ви пехотен полк може да съсредоточи огъня на три батареи в района на пристанищата при Неа Плея, Флопта, Неа Мудания, Ай Мамасъ, Йеракини и с две батареи – в района на пристанищата Йеракини, Ватонеди и канала при Неа Потидея.

Групата за непосредствена поддръжка на 13-и пехотен полк ще може да съсредоточи огъня на четири батареи в района на пристанищата при Аспровалта и Ставрос и на три батареи в района на дефилето за Ретина и по морския бряг между Ставрос и Варвара, както и на две батареи в района на пристанището при Олимбияс.

Предвижда се стрелбата по морските съдове да се води от брегови-те батареи като дивизионната артилерия им съдейства с отделни оръдия и батареи. Основната задача на дивизионната артилерия е да води интензивен огън главно след слизането на противника на морския бряг.

Седми етапен полк в състав 1/7-а и 3/4-а етапна дружина има готовност да изпълнява внезапно възникнали задачи.

Противовъздушната отбрана се осъществява от 12-а противовъздушна батарея на позиции в Лангадас.

От 7-а бронеизтребителна дружина се придава по една бронеизтребителна рота на 13-и и 41-и пехотен полк и една рота заема позиции в Литокастрон.

За водене на бойните действия командно-наблюдателните пунктове на частите са, както следва: на 41-ви пехотен полк – във Вромозитис; на 13-и пехотен полк – във Вресна; на 1-ви армейски попълващ полк и 12-и дивизионен артилерийски полк – във Вавдос; на 7-и етапен полк – в Кукуш, и на 7-и конен дивизион – в Литокастрон.

При десант срещу 41-ви пехотен полк, ако е срещу един дружинен участък, командирът на полка се справя с разполагаемите си сили и средства, като към застрашеното направление се насочват полковите резерви и части от незастрашените участъци.

При по-голям десант срещу целия участък на полка, всяка дружина задържа позицията без оттегляне. Командирът на полка съсредоточава огъня на артилерията на цялата артилерийска група към застрашения участък и провежда преграден огън с всички оръдия.

При пробив на противника в отбраната се провежда контраатака. В случай на неуспех боят продължава в дълбочина до пристигане на дивизионния резерв.

За използване на дивизионния резерв командирът на дивизията предвижда при внезапно нападение две дружини от армейски попълващ

полк да се изнесат по шосето Ксилополис – Литокастрон – Солун – Василика – Вавдос и след заемане на линията отм. 651, отм. 280 и отм. 243 да се премине в контраатака съвместно с частите от 41-ви пехотен полк. При предварителни сведения за извършването на десант двете дружини от 1-ви армейски попълващ полк се изнасят на три прехода по пътя Ксилополис – Лангадас – Ай Василиос – Арзакли – Терми – Василика – Вавадос или Крини.

Седма бронеизтребителна дружина се придвижва по пътя Литокастрон – Аразакли – Вавдос – Неа Трилия и съдейства на артилерията при осъществяването на преградния огън и унищожава дебаркиралия противник, като разполага бронеизтребителните оръдия на най-вероятните направления за движение на бойни коли и води бой в предпозиционното пространство.

Седми конен дивизион се изнася по шосето Мелисохори – Ай Василикос – Василика – Крини за преграждане на направленията към Вавдос и Неа Плея към Солун и охранява десния фланг на полка. За целта конният дивизион заема и организира за отбрана линията отм. 651, отм. 489, отм. 294 и отм. 257.

При десант срещу 13-и пехотен полк, ако десантът е срещу една дружина, тактиката е същата – задържане на позициите до подхода на полковите резерви и прехвърляне на части от незастрашените направления. При десант срещу целия участък на полка всички дружини водят упорита и ожесточена борба за удържане на позициите. В огнево отношение им съдействат както българската, така и германската артилерия.

При пробив и нарушаване целостта на отбраната командирът на полка провежда огнева подготовка и контраатака с резерва. В случай на неуспех боят продължава в дълбочина на отбраната до подхода на дивизионните резерви.

Полкът може да бъде подкрепен от една-две дружини от 1-ви армейски попълващ полк, които се изнасят в района на Рентина по шосето Ксилополис – Лангадас – Ставос – Рентина с цел контраатака от рубежа Рентина – Вамвакиас. Седма бронеизтребителна дружина се придвижва по пътя Литокастрон – Аполония – Рентина, заема позиция, съдейства на артилерията и води бой в предпозиционното пространство. Седми конен дивизион има готовност да се изнесе по шосето Мелисохори – Лити – Ставрос за преграждане на направлението от Рентина към Солун, осигурявайки по този начин тила на полка. При крупен десант срещу целия дивизионен участък всеки полк действа в своя район за упорито задържане на противника до подхода на дивизионните резерви.

Командирът на дивизията насочва две дружини от 1-ви армейски попълващ полк в района на 41-ви пехотен полк и една дружина – в района

на 13-и пехотен полк. Седма бронеизтребителна дружина заема позиции в района на 41-ви пехотен полк. Седми конен дивизион се изнася в района на Стивос и охранява етапния път, водещ от Солун за Ставрос, като същевременно има готовност да действа като маневрено ядро на дивизията. Седми етапен полк охранява пътищата в тила. Тактическите въздушни десанти се унищожават от 7-и конен дивизион и неангажираните части от 1-ви армейски попълващ полк[267].

В изпълнение на този замисъл за действие на командира на дивизията частите заемат районите си за отбрана и пристъпват към охраната и отбраната на Халкидическия полуостров. Те организират наблюдение на брега чрез периодично патрулиране с конни и пеши патрули, които при подозрение проверяват самоличността на хора и коли, особено през нощта. Организира се работа за оборудване на позициите и довършване на започнатите от германците бункери и укрития. Щабът на дивизията изучава местността и уточнява достъпните за десант места. Преценява се възможността да се използва част от съоръженията от укрепената линия „Метаксас", която е в района на дивизията, а ненужните се разрушават[268]. Заедно със заемане на районите от 7-а пехотна дивизия се устройва и нейният тил, като се провежда мобилизация и се попълва по военновременните щатове.

За да осигури снабдяването на частите на дивизията при заемането на заповяданите райони, щабът на дивизията устройва етапни служби в областта, като се базира на армейските интендантски складове в Симитли и Демирхисар чрез предавателните гари Солун, Серес, и Амфиполис.

След разполагането на дивизията в заповядания ѝ район тя се снабдява от 26-и армейски разходен интендантски склад (АРИС), който се изнася и разкрива в Солун, а 4-ти АРИС – в Серес, с клон в Амфиполис. Двата армейски разходни интендантски склада се попълват от 2-ри армейски разходен главен интендантски склад, който се разкрива в района на гара Симитли. За оръжейното и огнестрелното снабдяване се нарежда да бъде разкрит 11-и армейски разходен огневи склад на жп гара Солун, с клон от него в Амфиполис, а за автомобилното снабдяване – 15-и армейски автомобилен склад в Солун. Регламентират се медицинското и ветеринарното снабдяване.

По този начин е изградена надеждна система за снабдяване на дивизията. Внимание се отделя и на начина на употреба на различните видове валута. Забранява се внасянето на български пари в окупираната област и изнасянето на драхми от Гърция. С навлизането в пределите на Гърция

[267] ДВИА, ф.319, оп. 2, а.е. 6, л. 223.

[268] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 218, л. 13.

дивизията използва за вещеви разходи само гръцка валута. С нея щабът на дивизията се снабдява от германския войскови интендант в Солун. Германците поемат задължението да подпомагат дивизията при трудности от снабдителен характер, включително с отпуснати продукти от складовете на Вермахта[269]. В оперативно отношение дивизията се подчинява направо на германската армейска група „Е" с щаб в Солун. На 26 юли 1943 г. Хитлер издава Директива № 48. Въз основа на нея всички хитлеристки военни части се обединяват в група армии „F" с щаб в Белград под командването на генерал-фелдмаршал Максимилиан фон Вайск, който като главнокомандващ Югоизтока е подчинен непосредствено на фюрера. Най-важна задача за главнокомандващия Югоизтока са подготовката и отбраната на островите и материка.

След като частите от 7-а пехотна дивизия заемат своите райони и се настаняват на бойните позиции, задачите им се доуточняват от германското командване: да отбраняват беломорския бряг от фара Епаноми на Халкидическия полуостров до устието на Струма и да са готови да осуетят всички опити за неприятелски десанти, като имат за предна линия на главната съпротива морския бряг, да осигурят реда и спокойствието в окупирания район. Включването на фара в границите на дивизията означава, че трябва да се отбранява целият район на Епаноми и да се разшири участъкът за отбрана на дивизията. Освен това германското командване иска в този район да се изпратят две ударни роти с тежки картечници за охрана на морския бряг и на германските брегови батареи, разположени в участъка на селото.

По този начин фронтът на дивизията се увеличава на 15 км. Това не е по силите на 41-ви пехотен полк, който отбранява същия район от участъка на дивизията и заема за отбрана фронт от 35 км. Така заедно с новозаповядания му район и територията за наблюдение широчината на района за отбрана става общо над 60 км. Поставен в трудно положение, командирът на 7-а пехотна дивизия генерал-майор Богданов търси съдействие от Щаба на войската.

Българското командване и Щабът на войската реално оценяват, че това не е по силите на дивизията. Към 1 август 1943 г. за отбраната на полуострова дивизията разполага с личен състав 13 648 души, от които 10 402 редови състав. Дивизията не е попълнена съобразно определения ѝ щат с 393 души.

Веднага след донесението на генерал-майор Богданов, помощник началник-щабът на войската генерал-майор Янчулов изпраща писмо до

---

[269] Даскалов, Г. Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946. Политическа и военна история. София, 1999, с. 479.

генерал-майор Жилков, представител на Щаба на войската в щаба на германското командване, в което изисква да се обясни на командването на Солун – Егея, че 7-а пехотна дивизия не може да разшири района за отбрана.

На този етап се устоява на натиска да се увеличат задачите и ангажираността на българските войски в отбраната на полуострова. Към 1 септември 1943 г. 7-а пехотна дивизия организира отбраната на района, като в Солунския залив от Епаноми до Неа Мудания, където е разположен както дотогава 41-ви пехотен полк с придадените му части, но все пак участъкът е увеличен и широчината му достига 45 км, а заедно с придадения му район за охранение и наблюдение до Метажинци по права линия тя е 75 км, а по линията на морския бряг – 130 км. Участъкът за отбрана е много голям и то в двата най-важни залива на Халкидическия полуостров – Солунският и Ксандрийският.

Участъкът за отбрана на 13-и пехотен полк с неговите усиления е 42 км, а заедно с поверения за охранение и наблюдение участък до селата Йериос и Аса дължината му възлиза на около 80 км, а по линията на морския бряг – на около 110 км. Участъкът на полка също е прекалено голям, като се има предвид, че в южната си част е силно пресечен.

За артилерийската поддръжка на бойните действия на пехотните полкове дивизията има по щат дивизионен артилерийски полк. Той разполага само с 4/7-о товарно артилерийско отделение (товарни оръдия) „Шкода" – две батареи във Василика и една в Липи. Артилерийското отделение е в полосата на 41-ви пехотен полк. Оставено е малко по-назад по съображения за осигуряване тила на дивизията и да съдейства на частите за борба с партизанските групи в района.

Дивизионният резерв (1-ви армейски попълващ полк) е съсредоточен в района на Ксилополис, Лахна, Евангилистратия и Нигрита. Той е оставен в района, за да поддържа реда и сигурността в тила на дивизията и окупирания от нея район. Разположен по този начин, при необходимост ще може да окаже съдействие на 13-и пехотен полк едва след 24 часа, а на 41-ви пехотен полк – след 48 часа. Неудобството от разположението на резерва е отчетено и от германското командване. То неколкократно напомня, че резервът е разположен твърде назад и трябва да се изнесе в района Галатиста – Вавдост. Като изхожда от необходимостта за охрана на тила на дивизията обаче, командирът на 7-а пехотна дивизия отклонява тези искания.

Щабът на дивизията устройва етапна служба с 1/7-а етапна дружина в Кукуш и една рота в Серес. От средата на септември 1943 г. тя??? поема охраната на жп линията Солун – Кукуш – Порой и пътя Серес –

Лахни – Солун[270]. По този начин в разположение на командира на дивизията остават незначителни сили – само пехотна рота с тежкотоварен взвод. Командирът на дивизията разчита да ги използва като подвижен резерв за поддържане на реда и сигурността в участъка на дружината. Единственото бързоподвижно ядро остава 7-и конен дивизион. На него се разчита в борбата с партизанските отряди и при провеждането на разузнаване в тила на дивизията.

До средата на ноември 1943 г. 7-а пехотна дивизия изпълнява задачите си за отбрана на морско крайбрежие като самостоятелна единица извън пределите на България под непосредствено германско ръководство[271]. Районът, предоставен за отбрана на дивизията, е твърде голям и при евентуален десант трудно може да бъде удържан. Десният фланг от с. Епаноми до летище Седес е открит. В този участък германците имат само две брегови части за охрана на крайбрежието. Левият фланг на 41-ви пехотен полк също е открит откъм Ксандрийския залив, който е десантно достъпен. Този факт се подчертава в доклада на българския морски щаб за резултатите от изследването на бреговете на полуострова[272].

При такава организация на противодесантна отбрана частите на дивизията, разположени в Солунския залив, са изложени на голяма опасност от обхождане на десантирал в Ксандрийския залив противник. Командването на дивизията правилно отчита, че противникът ще има превъзходство в сили и средства, което ще му позволи да стовари десант в удобен за него участък. Това още повече притеснява командира на дивизията, защото той не разполага с достатъчно сили и средства, с които да маневрира за нанасянето на контраудар срещу десантирал противник.

В целия участък, зает за отбрана от дивизията, германското командване разполага само с 4 брегови батареи и една крепостна инженерна дружина, която в началото на септември е изтеглена в Епир. Командването на дивизията има сведения, че германското командване не разполага с почти никакви резерви в района на Солун, с които при необходимост да съдейства на дивизията.

След капитулацията на Италия на 9 септември 1943 г., през есента по-голямата част от германските войски, намиращи се близо до Халкидическия полуостров, се изтеглят и прехвърлят на Източния фронт. Това налага увеличаването на българските войски и като първа мярка 7-а пехотна дивизия се развръща по щатовете за военно време.

---

[270] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 87.

[271] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 32.

[272] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-политически аспекти. София, 1993, с. 124.

Същевременно германското командване се стреми да ангажира още повече българските войски в отбраната на беломорския бряг. Командването Солун – Егея изисква от командира на дивизията да изнесе отбраната на дивизията колкото се може по-напред по южните брегове на Халкидическия полуостров. При това положение, дори развърната във военновременен състав, силите на дивизията не са достатъчни, за да водят успешни бойни действия при десант на противника.

Като прави оценка на обстановката, командирът на дивизията предлага на Щаба на войската ново прегрупиране. В участъка от Епаноми до Нея Мудания да се разположи един пехотен полк, усилен с една артилерийска група (едно гаубично и едно возимо артилерийско отделение), една инженерна рота и една моторизирана бронеизтребителна дружина.

В участъка от Нея Мудания до Никитас да се настанят един пехотен полк, усилен с една артилерийска група (едно возимо и едно товарно артилерийско отделение), една инженерна и една бронеизтребителна рота.

В резерв на дивизията нейният командир предлага да остане един пехотен полк, който да се разположи в участъка на Галатиста, Вавдост, и Ай-Продрамос в готовност за действие към трите залива. Командирът предлага охраната на тила на дивизията да се поеме от един етапен полк, който да разположи дружините си в Кукуш, Лехна и Нигрита. Той трябва да поеме охраната на пътищата и поддържането на реда в заетия от дивизията район. Командирът на дивизията предлага също да остане конният дивизион като летящ отряд за борба с партизаните и евентуално срещу спуснати парашутисти и да се отпуснат поне 10 товарни моторни коли за пренасянето на една ловна рота. Колите да се разположат в района на Лангадас.

Като се основава на поуките, извлечени от десантите по крайбрежието на Северна Африка, генерал-майор Богданов изразява недоволството си, че германското командване е разпоредило на своята инженерна дружина да работи само по предната отбранителна линия на морския бряг. Затова с писмо №798 от 7 август 1943 г. предлага на Щаба на войската ново разпределение на участъците, като отбраната бъде организирана на по-голяма дълбочина. Освен създадената на самия морски бряг предна отбранителна линия да се оборудват втори и трети отбранителен рубеж. Вторият да преминава през Ая Анастасия – отм. 402 – Мионопиганон – отм. 937 – Каламоти – Неа Аполония – северния бряг на Лимни Волва и Аспусовалта. Третият отбранителен рубеж да преминава по линията Серми – отм. 728 – отм. 1201 и Ая Василиос.

Командирът на дивизията предлага да се преустанови създаването на линейната отбрана. Позициите да се изграждат във вид на опорни точки, с възможност за водене на кръгова отбрана и разположени в по-голяма

дълбочина, като взаимно се поддържат с флангов огън. Една дружина устройва три ротни опорни места с по 3–4 взводни опорни точки. Опорните точки да имат в състава си картечно отделение, граничен пост, една купола и гранатохвъргачка. Пехотният взвод може да е с две опорни места, а пехотната рота вместо три нормални опорни пункта може да оборудва от 4 до 6. Дълбочината е необходима за заблуждаването на противниковото артилерийско разузнаване и разпръскване на неприятелския артилерийски огън. Освен това дълбочината позволява чести смени на позициите, поставянето на лъжливи батареи и др. Необходимо е изграждане на сигурна връзка между пехотата и артилерията с устройване на предупредителна служба. Организирана по този начин, целостта на отбраната не може да бъде нарушена с един огневи удар на противниковата артилерия[273].

Като предлага по този начин оптимална групировка на дивизията за изграждане на по-устойчива отбрана, командирът на дивизията обосновава необходимостта от нейното усилване. Той иска тя да се усили с пехотен полк, возимо и товарно артилерийско отделение, етапен полк, картечна дружина, моторна бронеизтребителна и инженерна дружина. При предлаганата групировка на дивизията възможностите ѝ значително се увеличават и тя сравнително по-успешно би изпълнявала задачата за удържане на определения ѝ за отбрана участък.

С наличните сили и средства дивизията продължава да оборудва отбраната. Изграждат се дълговременни огневи съоръжения в участъка на 41-ви полк и в дефилето, водещо от Ставроси към Рентиена, разположено в участъка на 13-и пехотен полк в района на Неа Мудания. Останалите съоръжения са в строеж, тъй като в началото на септември германската инженерна дружина се изтегля и инженерното оборудване на отбраната на дивизията се поема изцяло от дивизионната инженерна дружина. Задачите по фортификационното оборудване на отбраната на дивизията трудно могат да се изпълнят само с инженерната дружина, още повече че тя е попълнена със запасни войници от Добруджа, служили в румънската армия и без необходимата бойна и техническа подготовка. При това инженерната дружина трябва да изгражда минни полета в участъка за отбрана на 13-и и 41-ви пехотен полк. Поради тази причина командирът на дивизията иска тя да бъде усилена с една трудова дружина, но отговорът е, че инженерните войски не могат да отделят никакви трудови и инженерни части за нуждите на 7-а пехотна дивизия, тъй като наличните са много натоварени.

Щабът на дивизията среща трудности и в устройването на свързочната мрежа. Разстоянията, на които следва да се устройва свързочната система, са големи, а свързочните средства са ограничени. Дивизията е

[273] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 397, л. 112–201.

принудена да използва правителствената мрежа, която е предимно в ръцете на гръцки чиновници на служба при германските военни власти. По този начин прекъсването на свръзката и подслушването на разговорите е винаги възможно[274].

След капитулацията на Италия обстановката на Балканския полуостров се променя. Повечето острови в Егейско море попадат в ръцете на англо-американците и вероятността и вероятността от десант на беломорския бряг се увеличава. По-голямата част от германските войски, намиращи се в близост до Халкидическия полуостров, се изтеглят в Южна Гърция и 7-а пехотна дивизия остава сама да организира отбраната срещу евентуален десант[275]. Това налага ново прегрупиране и увеличаване на войските за отбрана по цялото беломорско крайбрежие, които да се обединят под общо командване. От своя страна Германия постоянно оказва натиск на военното министерство за увеличаване на българските войски, ангажирани с отбраната на беломорския бряг. След продължително обмисляне Щабът на войската взема решение за усилване на войските с една дивизия, като трите дивизии бъдат обединени под общо командване в корпусна организация.

С Министерска заповед № VI-М 811 от 5 ноември 1943 г. на Щаба на войската се създава 2-ри корпус, на който се придава 28-а пехотна дивизия[276]. С оперативна Заповед № 563 от 18 ноември с.г. 7-а пехотна дивизия също влиза в неговия състав и корпусът поема отбраната от н. Епаноми до Дедеагач, без неутралната Димотишка зона[277]. Със същата заповед на корпуса се възлага задачата „да охранява беломорския бряг и не допуска стоварване на брега на отделни неприятелски лица и групи. Да прикрива беломорския бряг, като отбива всеки опит за десант и осигурява съсредоточаването на определените за същия фронт оперативни единици. Предна линия на съпротивата – самият бряг. Оттегляне – само по заповед. Островите Тасос и Самотраки се задържат докрай (...) Корпусът остана подчинен направо на Щаба на войската, а само в оперативно отношение – на германското командване „Е” в Солун”[278].

От тази дата 7-а пехотна дивизия престава да се смята за самостоятелна окупационна единица, подчинена в оперативно отношение на германското командване „Е”. Нейното положение в териториално-административно отношение не се променя съгласно споразумението с герман-

[274] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-политически аспекти. София, 1993, с. 125.

[275] Златев, М. Световните войни 1914–1918, 1939–1945. София, 1998, с. 111.

[276] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 24.

[277] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 15.

[278] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 24.

ското командване. Със Заповед №I-9 на Щаба на войската от 5 януари 1944 г. е издадена специална наредба, с която окончателно са уредени отношенията между 7-а пехотна дивизия, 2-ри корпус и германското командване „Е". За координация между тях и за решаването на всички възникнали въпроси в Солун е изпратен български офицер за свръзка. По отношение на борбата с партизаните е постигнато споразумение с германското командване „Е", че то може да отдава разпореждания направо на командира на дивизията, при условие че не пречат за изпълнението на поставените на дивизията задачи. Освен това за отдадените разпореждания германското командване се задължава да уведомява Щаба на войската.

Организацията на противодесантната отбрана от 7-а пехотна дивизия на Халкидическия полуостров през разглеждания период бележи съществено развитие. Повлияна от германския опит, първоначално тя е с линеен характер и изнесена на самия морски бряг, където се оборудват железобетонни бункери. Принципът на действие на войските е, че от тази предна линия на главната съпротива „трябва на всяка цена да се осуети стоварването на противниковите части".[279]

Поради широките участъци за отбрана тази организация се оказва нецелесъобразна. Това се доказва от успешно проведените десантни операции на съюзниците в Италия и Нормандия. След извличане на поуките от тях са изградени втора и трета позиция в дълбочина, като е запазен линейният им характер. Предполага се, че противникът може да овладее широк плацдарм. Предвижда се водене на задържащи бойни действия до подхождане на резервите, като решителното сражение се дава от рубежа на третата (главната) отбранителна позиция. На широките участъци за отбрана се оборудват предна линия на съпротивителната част и предна линия на резервната част. Тук се разчита на маневреност с резервите, пренасочване на войските от незастрашените направления и централизирано използване на артилерията. Различията в организацията на противодесантната отбрана на отделните участъци доказват, че командването на дивизията избягва шаблона и я изгражда в зависимост от вероятния замисъл на противника, важността на вероятните за десант направления, големината на участъците и на личните сили и средства.

По-късно, когато 7-а пехотна дивизия влиза в състава на 2-ри корпус, противодесантната отбрана на дивизията се усъвършенства още повече. Полковете сформират бойни групи. Постепенно се преминава към отбрана с групов характер, като се създават опорни точки и опорни места, а силите и средствата се съсредоточават към застрашените направления.

---

[279] ДВИА, Инв. № 12857. Упътване по извършване и отбиване на морски стоварвания. София, 1943, с. 41.

Резервите също се разполагат близо до тях, като оборудват и маскират изходните си позиции. Промените, извършени в такъв кратък срок (една година), показват, че командването на 7-а пехотна дивизия осмисля не само германския, но и собствения си опит за отбрана на морски бряг. Организираната по този начин отбрана се отличава с упоритост, активност и маневреност.

Четвърта глава

ПРОТИВОДЕСАНТНАТА ОТБРАНА НА БЕЛОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ ОТ ВТОРИ КОРПУС (ноември 1943 г. – октомври 1944 г.)

През 1943 г. общата военнополитическа обстановка е благоприятна за антихитлеристката коалиция. В Северна Африка след англо-американския десант и предприетото настъпление армията на генерал-фелдмаршал Ервин Ромел претърпява поражение и се оттегля в Италия. След завършване на бойните действия положението на въоръжените сили на САЩ и Англия в басейна на Средиземно море се подобрява[280]. Те проникват и в някои от гръцките южни острови[281]. От 10 до 25 юли англо-американските войски провеждат успешна десантна операция на о. Сицилия, след която се прехвърлят на Апенинския полуостров. След капитулацията на Италия, Чърчил продължава да настоява за откриването на Втория фронт на Балканите[282]. Дискусията му с Рузвелт продължава и при двете посещения на Чърчил в САЩ: в Ню Йорк на 12–14 август и във Вашингтон – от 1 до 12 септември 1943 г.[283]

През това време събитията се развиват динамично. На съветския фронт германските войски търпят поражение след поражение и отстъпват по почти цялата бойна линия. От друга страна, съюзниците разполагат в Източното Средиземноморие с около 25 пехотни и моторизирани дивизии и голям брой морски транспортни средства. Засилването на въздушното нападение на Балканите пък потвърждава вероятността, че англо-американците могат да предприемат действия през Додеканезите към Беломорието и Солун. Очевидно е, че няма как тези събития да не се отразят на поведението на Турция, която многократно е подканвана да се намеси във войната, като към дотогавашния политически натиск над нея се оказва и военен. С това се цели Турция да бъде принудена да се включи във войната или да позволи територията ѝ да се използва за настъпателни действия към Беломорието и Гърция.

Като взема под внимание външнополитическите събития и воен-

---

[280] Златев, М. Световните войни 1914–1918, 1939–1945. София, 1998, с. 109–111.

[281] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 280, л. 7.

[282] Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 208.

[283] Йончев, Д. Разширяване на задачите на българските войни в Беломорието (юли-ноември 1943 г.). – В: Военноисторически сборник, 1991, № 6, с. 45.

ната обстановка в южната част на Балканите, германското командване достига до извода, че Беломорското крайбрежие скоро ще се окаже обект на действия на съюзническите войски. По този начин то е заставено да отделя все по-голямо внимание на района, който осигурява южния фланг на войските, воюващи на Източния фронт. Това налага германското командване „Е" да предприеме мерки за отбрана и през октомври 1943 г. то започва разместване и прегрупиране на своите войски с цел усилване на отбраната на брега в Гърция и островите на Бяло море. За целта е принудено да изтегли и последните войски от Беломорието, включително обслужващия състав на последните останали в техни ръце брегови батареи на Орфанския залив, чиято материална част се предава на българското командване.

Българското командване също е принудено да вземе сериозни мерки за охрана на черноморския бряг, югоизточната граница и на Беломорското крайбрежие, където се очакват десант и нахлуване на съглашенски сили откъм Турция. Едновременно с това, постоянно разрастващото се партизанско движение в Беломорието принуждава командването на окупационните сили да отделя многобройни войскови части за борба с партизаните, като по този начин се отслабва отбраната на брега.

Под влияние на германския натиск 16-а пехотна дивизия, отбраняваща крайбрежието между устията на реките Места и Марица, се развръща по военновременния щат. Към 7-а пехотна дивизия, отбраняваща Халкидическия полуостров, са предявени претенции за разширяване на полосата ѝ. Тези мерки се оказват недостатъчни за организиране на надеждна отбрана на беломорския бряг. Налага се ново прегрупиране и увеличаване на войските за отбрана, които да се обединят под общо командване. На 6 октомври 1943 г. генерал-полковник Льор, командващ групата армии „Е", прави предложение до генерал-фелдмаршал фон Вайкс за „вземане на неотложни мерки: „1. Единно командване в участъка Солунския залив – Дедеагач. Затова всички използвани в този участък български части трябва незабавно да се поставят в тактическо подчинение на групата армии „Е". 2. Незабавно усилване на използваните в Тракия български съединения засега най-малко с една дивизия, която би било целесъобразно да се вмъкне между 7-а и 16-а дивизия (участък Кавала). 3. Обхващане на трите български дивизии под един български оперативен щаб, подчинен на група армии „Е". (...) 4. Подготовката за подвеждане на други български сили (най-малко две пехотни дивизии и 1 танков полк) към Тракийското крайбрежие (участъка устието на Струма – Дедеагач)"[284].

[284] Йончев, Д. Разширяване на задачите на българските войни в Беломорието (юли-ноември 1943 г.). – В: Военноисторически сборник, 1991, № 6, с. 45.

Тези предложения са представени на Хитлер. На 18 октомври българските регенти се срещат за първи път с него. Той отново упражнява натиск и задачите на българската армия по отбраната на беломорския бряг се разширяват. Вследствие на това българското правителство решава да въведе още една дивизия в Беломорската област и всички намиращи се части там да се обединят под единно командване.

С Министерска заповед № IV-М 811 от 5 ноември 1944 г. на Министерството на войната се нарежда създаването на 2-ри корпус, който обединява командванията на всички части, отбраняващи Беломорското крайбрежие между Дедеагач и н. Епаноми[285]. В неговия състав влизат 7-а пехотна дивизия, която дотогава е в подчинение на Морското командване на групата армии „Е"; 16-а пехотна дивизия; 28-а пехотна дивизия; 1-ва корпусна свързочна рота, сформирана от 2-ри инженерен полк; 18-и, 19-и и 21-и граничен участък; 1/16-а железопътна охранителна дружина с щаб в Ксанти.

В оперативно отношение на корпуса се подчиняват 17-и граничен участък, Беломорският флот и противовъздушните части, развърнати на беломорския бряг. Подчинени са му също 10-а и 11-а трудова дружина, но без да им се възлагат оперативни задачи[286]. Корпусът разполага своя щаб заедно с корпусната свързочна рота в Драма[287]. Той остава подчинен направо на Щаба на войската, а в оперативно отношение и на командващия групата армии „Е" с щаб в Солун[288]. В изпълнение на заповедта съединенията и частите извършват прегрупирането и заемането на районите.

Щабът на 28-а пехотна дивизия, заедно с щабното управление, щабна и свързочна рота са сформирани като нови мобилизационни части в Шумен. От там са превозени с влак до Момчилград и извършват пеши марш до Гюмюрджина, където се установява щабът на дивизията.

В състава на дивизията влизат следните части:

• 10-и пехотен полк, сформиран от състава на 10-а пехотна дивизия в Хасково. От там извършва пеши марш до Гюмюрджина, откъдето 3/10-а пехотна дружина е превозена с влак за гара Места и Бесте. Останалата част от полка се дислоцира в Дедеагач, а 2/10-а пехотна дружина – в Макри.

---

[285] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 15; ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. София, 1953, л. 60.

[286] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-исторически аспекти. София, 1993, с. 132.

[287] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 60.

[288] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 24.

• 58-и пехотен полк е изваден от състава на 16-а пехотна дивизия и придаден на 28-а пехотна дивизия, като остава в предишната си дислокация.

• 6-и конен полк също е изваден от състава на 16-а пехотна дивизия и придаден на 28-а пехотна дивизия, като остава в предишната си дислокация.

• 2/16-о артилерийско отделение – .формира се от състава на 16-а пехотна дивизия.

• 28-а интендантска рота е новомобилизирана.

• 28-о камионно отделение се сформира от състава на 16-а усилена пехотна дивизия.

Първоначално 28-а пехотна дивизия получава задачата да заеме и охранява участъка: от изток (до промяна на разграничителната линия между 2-ри корпус и Прикриващата армия) – линията Антия, Чекердекли, Чобанкьой (изкл.). След окончателното определяне на разграничителната линия – Песанис, вр. Шико (изкл.), Меркоз и Аврен (изкл.); от запад – линията от о. Тасос (изкл.), талвега на р. Места (от устието до Кръсто поле), Кръсто поле, в. Ада тепе (изкл.). Главната съпротивителна линия на отбраната се определя на самия бряг. Източно от дивизията позиции заема 11-а пехотна дивизия с щаб в Шапки, а западно – 16-а пехотна дивизия с щаб в Драма.

След изключването на 58-и пехотен полк и 6-и конен полк от състава на 16-а пехотна дивизия на нея е поставена задачата да охранява и прикрива участъка: от изток – о. Тасос и талвега на р. Места, Кръсто поле, в. Ада тепе (изкл.); от запад – разграничителната линия на окупираната от германците гръцка територия; от север – бившата българо-гръцка граница. Източно от дивизията Беломорското крайбрежие се заема от 28-а пехотна дивизия, а западно на старите си позиции остава 7-а пехотна дивизия с щаб в Лагадина.

Беломорската флотилия, заедно с придадените ѝ подразделения и усилената дружина морска пехота, отбранява островите Тасос и Самотраки.

Кавалският и Дедеагачкият артилерийски брегови полк, с досегашната си организация и граничната охранително-наблюдателна служба на брега се подчиняват в оперативно отношение на командирите на съответните дивизии, в чийто район се намират до започването на борбата по земни цели, след което влизат в подчинение на пехотните командири в своя участък.

Предвид настъпването на зимата, за по голямо удобство при пристигането си бойните части на дивизиите се прегрупират първоначално на най-важните отбранителни участъци, като се вземат мерки за бързото

заемане на позициите от бойните групи. Прегрупирането на дивизиите се извършва в указания срок и те заемат заповяданите райони. Числеността на корпуса към 8 декември 1943 г. достига 58 573 души. За негов командир е назначен генерал-майор Трифонов, дотогавашен командир на 16-а пехотна дивизия.

След окончателното прегрупиране на съединенията помощник-началникът на Щаба на войската издава Заповед № 556 от 17 ноември 1943 г., с която разпорежда „на 1 декември 1943 г. от 00,01 часа прикриването, охраната и отбраната на Беломорска Тракия се поема от 2-ри корпус с щаб в гр. Драма (...)"[289]. Границите на областта, отбранявани от корпуса, се определят: от изток – линията с. Песанис, с. Шило (изкл.), с. Меркоз (изкл.), с. Аврен (това е разграничителната линия между 2-ри корпус и Прикриващия фронт); от запад – с. Епаноми, хребета южно от езерото Лангада, Аксиохорион, р. Вардар до Гевгали (това е установената разграничителна линия на 7-а пехотна дивизия с германските части); от юг – бреговата ивица, заедно с островите Тасос и Самотраки, и от север – българо-гръцката граница от 1941 г.[290]

Със Заповед № I-563 от 18 ноември 1943 г. Щабът на войската възлага на обединените във 2-ри корпус съединения следните задачи: „(...) да охранява Беломорския бряг и не допуска стоварването на брега на отделни неприятелски лица и групи; да прикрива Беломорския фронт, като отбива всеки опит за десант и осигурява съсредоточаването на определените за същия фронт оперативни единици. Предна линия на главната съпротива – самият бряг. Оттегляне само по заповед. Островите Тасос и Самотраки да се задържат докрай; да осигури реда и спокойствието в оперативните зони; корпусът остава подчинен направо на Щаба на войската, а само в оперативно отношение – на германското командване „Е" в Солун (...)"[291]. На корпуса се заповядва да съсредоточи основните си сили и средства в направление на Орфанския и Кавалския залив. Като се има предвид оперативната подчиненост на корпуса на германското командване в Солун, се изпраща един офицер за свръзка.

На командването на корпуса се разпорежда в цялостното корпусно пространство да се въведе нощно затъмнение. Поради настъпващата зима частите да се настанят за зимуване, като се предприемат мерки за своевременно заемане на бойните позиции в случай на десант. Самите позиции да се проучат основно и да се проведат тренировки за бързото им заемане при различни условия на обстановката. За установяване на взаимодейст-

[289] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 11.

[290] Пак там.

[291] ДВИА, ф. 24, оп.3, а. е. 103, л. 23.

вието с Щаба на войската с командването на корпуса се отпускат два самолета от 17-о разузнавателно ято.

За извършване на укрепителните работи на Беломорския бряг в участъците на 16-а и 28-а пехотна дивизия се предвижда използването на една германска компресорна рота и 1/7-а германска работна рота. На намиращите се в близост до позицията войскови части се разпорежда да работят по един ден в седмицата с подръчни средства и инструменти. За охрана на укрепените съоръжения се назначават специални караули. Дългговременните укрепителни работи в участъка на 7-а пехотна дивизия се извършват от инженерната дружина и германски пионерни части. За общо подпомагане на укрепителните работи в Ксанти се дислоцира германски Съвещателен пионерен щаб. За противовъздушната отбрана на позициите се разпорежда тя да се организира с наличните оръдия и тежки картечници, които да се маскират добре, като се оборудват окопи и се вземат мерки за предпазване на хората от въздушно нападение.

Областта, в която 2-ри корпус разполага своите съединения, получава наименованията *Българска окупационна зона в германската административна област Македония* (участъкът на 7-а пехотна дивизия) и *Българска административна и военна област* (участъците на 16-а и 28 -а пехотна дивизия в полосата между р. Струма и Дедеагач).

Задачите и правата на корпуса се доуточняват и от германското командване. С писмо № 285 от 12 декември 1943 г. германското командване „Е" известява Щаба на войската, че „(...) за отбраната на Беломорието от 17 декември 1943 г. 2-ри български корпус се подчинява в оперативно отношение на командване „Е". Но в случай че този сектор при започване на бойни действия бъде засилен с български части в по-голям мащаб, подчиняването на последния ще се определи по взаимно съгласие между българското Главно командване и германското командване „Е" (...)"[292].

Германското командване предлага в случай на действие да определя в съгласие с българското командване западната граница. Дотогава тя се обозначава по линията Хартияди – Василика и теснината Неа Понедия, която е под германско командване. С това се цели 7-а пехотна дивизия да се групира към югоизточната част на Халкидическия полуостров и Орфанския залив. Уточнява се, че подчинеността на корпуса не засяга българския суверенитет в областта източно от р. Струма.

При тези договорености на българското Главно командване се дава правото да използва 2-ри корпус или част от него извън пределите на определения му участък; да строи отбранителни съоръжения и да подготвя

[292] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 11.

заграждения, които не изискват използването на голямо количество материали от предвидените от българското военно министерство.

Същевременно германското командване „Е" си запазва правото:

• да дава указания и заповеди относно разположението на силите и отбранителните съоръжения особено когато се отнасят до отбраната на участъка около устието на р. Струма;

• в тясно сътрудничество с българското Военно министерство да дава „ръководни линии" за устройването на отбранителните позиции и изграждането на възпрепятстващи съоръжения между брега и линията на отбраната с оглед условията, спешността и техническото им изготвяне в рамките на наличните сили и средства;

• да устройва и поддържа връзките в района на корпуса с германските сили и средства с цел бързото и безпрепятственото изграждане на свръзките между оперативните командвания;

• корпусът има право на неограничено тактическо ръководство на частите си в случай на неприятелски десант срещу Македоно-тракийския бряг. При решения от оперативно значение, когато германското командване „Е" поема ръководството, то трябва да получи предварително и своевременно съгласието на българския Щаб на войската.

Два дена по-късно, на 15 декември 1943 г., с писмо № 2581 германското командване известява командира на корпуса, че влиза в оперативно подчинение на командване „Е", и веднага започва изпълнението на определените му бойни задачи, а именно: да защитава Македоно-тракийското крайбрежие, включително островите Тасос и Самотраки. Корпусът трябва да заеме и охранява особено благоприятните за десант участъци от брега, а останалите – само да се наблюдават. Зад заетите противодесантни позиции да се разположат и поддържат в пълна бойна готовност резерви, които при необходимост да се включат в отбраната на брега за отхвърляне чрез контраатака обратно в морето на дебаркиралите неприятелски части. Основните сили и средства корпусът съсредоточава югоизточно от Халкидика, около Орфанския залив и от двете страни на Кавала.

От запад границата на корпуса се определя на линията източно от височината Епаноми, гребена на височината южно от Лагадина, Мелисохори, ез. Пикролимни, жп линията при Аксихарион (изкл.) и на север – шосето и жп линията при Аксихарион (изкл.), р. Вардар (изкл.) – до Гевгели.

Границите на корпуса следва да са „ясни", но германското командване не изоставя опитите си да търси възможности за разширяване на полосата за отбрана на българските войски, като „западната граница на участъка се определя според развитието на военното положение от Главното командване на германската група армии „Е", но винаги в съгласие с бъл-

гарското командване". Независимо от това, при оценката на обстановката и отчитането на особеностите на местността се вижда, че е целесъобразно да се измести западната граница малко по на изток с цел по-надеждно обхващане от 7-а пехотна дивизия на югоизточната част на Халкидика и на Орфанския залив[293].

Към корпуса е придадена и германска команда за свръзка. Разпоредено е всички донесения до щаба на германското командване „Е" да се извършват от командването на корпуса ежедневно до 10 ч. сутринта посредством телеграфа, а за всички важни случаи – веднага. Освен това германското командване отпуска седмично един самолет за оглеждане на позициите на 7-а пехотна дивизия.

Седма пехотна дивизия влиза в състава на 2-ри корпус, като заема досегашното си положение в пространството на германските окупационни власти – западно от р. Струма, поради което се подчинява на германското командване „Е".

За усилване отбраната на брега в края на декември 1944 г. германското командване отпуска 6 брегови батареи, които по разпореждане на Щаба на войската се разпределят, както следва: източно от Дедеагач една 12,2 см и една 10,5 см батарея; около н. Ат. Хараланикос една 12,2 см и една 10,5 см батарея; в залива Порто Лагос една 12,2 и една 10,5 см батарея.

Към края на 1943 г. противодесантната отбрана на беломорския бряг се осъществява от 16-а и 7-а пехотна дивизия. Поради влиянието на германския опит за отбрана на морски бряг тя е изнесена на самата брегова линия, без да има необходимата дълбочина[294]. След изследване на опита от десантните операции в Италия схващанията се променят[295]. Поради големите участъци за отбрана на дивизиите проличава необходимостта силите и средствата да се съсредоточават към вероятните за десант места, а останалите части от брега само да се наблюдават. Зад заетите за отбрана участъци трябва да има силни и боеготови резерви, способни бързо да се изнесат към застрашените направления и да отхвърлят противника обратно в морето[296]. За тези резерви са необходими позиции в дълбочина, които да служат като изходно положение за провеждане на контраатака[297]. Независимо че на корпуса е заповядано главната линия на отбранителната

---

[293] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-исторически аспекти. София, 1993, с. 139.

[294] ДВИА, ф. 48, оп. I, а. е. 35, л. 1.

[295] ДВИА, ф. 23, оп. 1, а. е. 789, л. 177.

[296] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, с. 164.

[297] ДВИА, ф. 22, оп. 3. а. е. 397, л. 9.

съпротива да е на самия бряг, тези нови схващания се залагат в структурата на противодесантната му отбрана.

Вземайки под внимание посочените съображения, командването на корпуса определя най-удобните за десант места, като използва досегашните проучвания на Беломорското крайбрежие. Те са оценени въз основа на две направления – от военноморска гледна точка и от изискванията на воденето на боя на брега[298].

По отношение на военноморските схващания на противника за извършването на десант тези места трябва да отговарят на следните условия: дъното на морето да е чисто от подводни препятствия и с достатъчна дълбочина за доближаване на транспортните кораби; да са с малък наклон, който да позволява по-лесното излизане на десантните плавателни средства; заливът да е достатъчно широк, за да позволи стоварване на десант на по-голям фронт; да са запазени от вълнение и силни ветрове; да позволяват лесно ориентиране и приближаване при условия на лоша видимост[299].

По отношение на изискванията на боя на брега местността трябва да отговаря на следните условия: да позволява бързо и лесно развръщане на стоварените части и осигуряване на необходимия плацдарм; да затруднява противодесантната отбрана; да има достатъчно удобни пътища, които да водят към важни от тактическа гледна точка обекти.

Изхождайки от тези изисквания и имайки предвид характера и очертанието на брега, особеностите на крайбрежните води и дадените военноморски оценки на беломорския бряг, командването на 2-ри корпус определя удобните за десант места. В западната част на Солунския залив такива са плажовете между р. Пиниос и н. Атерида с малките пристани Пантелеймон, Скотина, Литохорон, Катерина, Вромери и Коринос, водещи към Солун; плажовете между н. Атерида и устието на р. Бистрица с пристанища Китрос и Елефтеро Хорион, водещи също към Солун; самото пристанище Солуни, което е изходен пункт за проникване в Беломорска Тракия към Гевгели, Ветрен, Кавала, Ксанти, Сер и Драма.

В източната част на Солунския залив удобни за десант места са плажовете между н. Макри и н. Мега Карабурун, откъдето се открива направлението към Солун; плажовете на Неа Механиона, Епаноми и Неа Каликратия, откъдето водят пътища към Солун; плажовете в района на Неа Илая, Неа Мудения и Неа Йотидея с пристанището Неа Плая, откъдето водят пътища към Каркара и Солун. От този удобен за десант район се откриват две основни направления за проникване в дълбочина на от-

[298] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а. е. 59, л. 14.
[299] Пак там.

браната: единият е в направление на Неа Плая, Суфлар, Барямит, Вавдос, Галатица и другият по посока на Неа Мудания, Каркара, Полирос. И двете направления водят към Солун.

В северната част на залива Касандра се очертават две подходящи за десант места – поредицата от плажове между Теа Потидеа и Йеркани, от които се открива направление към Йеракини – Полипрос и от там към главното шосе Галатица – Солун; групата плажове на низините Ормилия, Метаморфозис и Никита, водещи в към Полипрос.

В залива Света гора местността е със силно очертан планински характер и не позволява десант с по-големи сили. Единствено крайбрежните ивици южно и източно около Пидагикия и западно и източно от Девеликия са подходящи, но от там няма направления за проникване в дълбочина.

Подобна е местността в северозападната част на залива Йериос, също удобна за десант, но без пътища към важни тактически обекти.

В западната част на Орфанския залив подходяща за десант е крайбрежната ивица в района на пристанищата Аспровилта, както и Ставрос, откъдето се открива простор за настъпление към Солун и устието на р. Струма.

Общото заключение на командването на 2-ри корпус за тази част от Беломорското крайбрежие е, че най-вероятен за десант на противника е районът около Солунското пристанище. От там се откриват две главни направления за проникване към вътрешността, извеждащи към долините на реките Вардар и Струма. Останалите подходящи места са с локален характер и могат да бъдат използвани за обход и обхват на войските, отразяващи района около Солун. Там са частите на германската група „Е". Българската 7-а пехотна дивизия отбранява до момента описания вече район на Халкидическия полуостров[300].

В участъка от устието на р. Струма до р. Марица според проучванията на командването на 16-а пехотна дивизия най-удобните за десант места са устието на Струма, откъдето водят пътища към Серес, Драма, Кавала и Солун; Неа Перамос с пътя Неа Ираклица – Кавала – Солун; западно от Ираклица; Кавалският залив, откъдето започват пътища към Солун, Драма, Ксанти и Дедеагач с пътя към Гюмюрджина и долината на р. Марица.

Благоприятни за десант с по-малки части са плажът между Амфиополис и Бани; западно от Неа Перамос при селата Дрезка и Кучкаря, откъдето започват пътища към Неа Ираклица, Кавала и Солун; между Неа Ираклица и Кавала; между Кавала и Неа Карвали; между Керамоти и устието на р. Места с пътищата към Кавала и Ксанти; около н. Фанерион, откъдето водят направленията към Мароня, Магери, Гюмюрджина и Де-

[300] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 24.

деагач; участъкът източно от Марония, Макри и западно от него. Остров Тасос е достъпен в северната и западната си част при заливите Лимен и Лименария, а остров Самотраки – по северния бряг при Камариотиса и Палелеополис[301].

Имайки предвид направените проучвания и досегашната дислокация на частите, командването на 2-ри корпус разпределя участъците за отбрана на своите съединения, като 7-а пехотна дивизия остава на Халкидическия полуостров, а участъкът между реките Струма и Марица се поделя от 16-а и 28-а пехотна дивизия. При това ново разпределение частите на корпуса получават своите нови задачи по организиране на противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие.

Със Заповед № 1-30 от 17 януари 1944 г. командирът на корпуса определя задачата му, както следва:

• „(...) да охранява Беломорското крайбрежие и не допусне стоварване на отделни лица и групи;

• прикрива Беломорския фронт, като отбива всеки опит за десант и осигури съсредоточаването на определените за отбрана на брега войскови части.

Предна линия на съпротивата – самият бряг, а островите Тасос и Самотраки да се държат докрай.

Когато има вероятност брегът да бъде нападнат от неприятеля или пък има признаци за готвени акции от страна на партизаните, ако връзките бъдат случайно прекъснати, то частите, без да чакат специално нареждане, веднага се отправят към участъците си, заемат бойни позиции и действат съгласно обстановката. За изпълнение на своите задачи частите от корпуса поддържат постоянна бойна готовност (...)”.[302]

Щабът на 28-а пехотна дивизия се установява в Гюмюрджина. Дивизията заема за отбрана района: на изток – от неутралната Димотишка зона до линията на с. Песанис, в. Шило, с. Меркез, с. Аврен (изкл.); на запад – р. Места (от устието до с. Кръсто поле), с. Кръсто поле, в. Ада тепе (вкл.)[303].

Частите на дивизията се разпределят в този район, както следва:

• 58-и пехотен полк с щаб в Ксанти заема участъка: от запад – границата на дивизията, а от изток линията – отм. 38, височината западно от Аня Гьол, с. Родопи, с. Сусуркьой (изкл.). Полкът съсредоточава силите и средствата си в направление от н. Булустра до безименния нос южно от с. Сараяр.

---

[301] ДВИА, ф. 319, оп. 2. а.е. 59, л. 28.

[302] Пак там, а.е. 6, л. 15.

[303] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 66.

• 10-и пехотен полк с щаб в Гюмюрджина заема участъка на запад – разграничителната линия с 58-и пехотен полк, и на изток – границата на дивизията, като обръща особено внимание на участъка от брега на морето между с. Макри и Дедеагач и вероятно направление за настъпление – с. Дервент, връх Шапка.

• 28-а дивизионна артилерийска група заема позиции в района на Дедеагач.[304]

• За резерв на дивизията се назначава 6-и конен полк (без един конен ескадрон и един тежкокартечен взвод) и един 5 см бронеизтребителен взвод[305].

Шестнадесета пехотна дивизия дислоцира щаба си в Драма, заема участъка между устията на реките Струма и Места и се намира между районите за отбрана на 28-а и 7-а пехотна дивизия. Тя получава разпореждане от командването на корпуса, че до започване на десантна операция в района на Орфанския залив разграничителната линия между 16-а и 7-а дивизия ще преминава по талвега на р. Струма. След началото на военните действия тази граница се премества на запад, като образува линията – отм. 332 , височината 500 и западно от с. Долньо Крушево, с. Кастрон, с. Мавраталаса (изкл.). Частите на дивизията се разпределят в следния ред:

• 59-и пехотен полк, заедно с придадената към него 2/13-а пехотна дружина дислоцира щаба си в Долна Локвица. Полкът заема участъка от р. Струма до източните склонове на Карабаир до линията Дрезна, Карагьоз, Никиша[306]. Полкът съсредоточава силите и средствата си за преграждане на направленията към долината на р. Струма и Правище.[307]

• 57-и пехотен полк разполага щаба си на височината югозападно от Кавала и отбранява участъка от разграничителната линия с 59-и пехотен полк до линията с. Еникьой, 3 км североизточно от с. Неа Каравали, с. Дедедаг, отм. 695, с. Караманли (изкл.), като обръща особено внимание на Кавалския залив.

• 3/4-а попълваща дружина с щаб в Саръшабан заема участъка източно от 57-и пехотен полк до границата на района на 16-а пехотна дивизия, като съсредоточава основните си сили и средства към залива Керамоти.

• 16-и дивизионен артилерийски полк обединява 2/16-и и 3/16-и артилерийско отделение, а при бойни действия към тях се включват бре-

[304] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 65.

[305] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 61.

[306] Пак там, л. 34.

[307] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 141.

говото артилерийско отделение и батареите, разположени западно от р. Струма, като остават в подчинение на командира на 59-и пехотен полк[308].

• 62-ри пехотен полк е назначен в резерв на дивизията и заема района между Серес и Зиляхово. Щабът му е в Зиляхово.

• Резерв на дивизията е и 3-ти конен полк с щаб в Доксат. Полкът заема района между Драма и Доксат.

На Халкидическия полуостров 7-а пехотна дивизия заема района: на изток – до границата на 16-а пехотна дивизия (по р. Струма) а на запад – до линията с. Схоларион, с. Епанопи (изкл.). Поради големия участък за отбрана дивизията разполага частите си на най-уязвимите откъм десант места[309]:

• 41-ви пехотен полк разполага щаба си в Неа Триля, като заема участъка източно от западната граница на дивизията до линията с. Метанишници, отм. 601, отм. 1165, отм. 367, с. Ангелохори, а на север – отм. 492, отм. 204 с. Азяпари (изкл). Полкът съсредоточава основните си сили и средства в направленията към с. Неа Плая и с. Нея Мандина, в които влизат двата големи залива – Халкидико-Солунският и Ксандрийският.

• 13-и пехотен полк заема за отбрана участъка източно от границата на 41-ви пехотен полк до линията с.Мавротиласа, с. Дафни, с. Орестия, отм. 752, с. Мавруда, с. Сохос (изкл.). Основните му сили и средства са насочени към отбраната на Орфанския залив и направлението с. Ставрос – устието на р. Струма. Щабът на полка е в с. Врасня.

• 1-ви армейски попълващ полк се назначава за резерв на дивизията и заема района, ограничен на запад от линията с. Евзони, с. Певкедасос, с. Котли, с. Херсидони, отм.53, с. Ксилокерания (изкл.), на юг – северната граница на 7-и конен дивизионен и 13-и пехотен полк, а на изток – линията р. Струма, с. Кирини, с. Порой, отм. 1883, и на север – българо-гръцката граница. Задачата на полка е основно да охранява моста на р. Струма, а в случай на десант да има готовност да проведе контраатаки в направление на участъците на 41-ви и 13-и пехотен полк. Щабът на полка е в с. Ксилополис.

• В резерв на дивизията е и 7-и конен дивизион с щаб в с. Мелисохори. Той заема района, ограничен на запад от линията с. Катопотания, отм. 243, р. Галика, с. Пантилеймон, от нея – северната граница на 41-ви полк, от изток – западната граница на 13-и полк, и от север – линията с. Кариопери, отм. 763, отм. 568, отм. 644, с. Картера, с. Стефания, отм. 482, с. Сатина (изкл.). Задачата на полка е да поддържа реда в района, а като резерв има готовност да провежда контраатаки към застрашените участъци

[308] ДВИА, инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 65.
[309] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а. е. 149, л 141.

към 41-ви и 13-и пехотен полк[310]. Протоводесантната отбрана на корпуса се допълва с подчинените в оперативно отношение поделения на Беломорския флот, които остават по досегашните си места, а именно:

• Щабът с домакинството, лечебницата и домакинският взвод – в Кавала, минен полудивизион с два заградителни и два миночистични взвода – в Кавала и Дедеагач.

• Кавалска гранично-наблюдателна служба и пристанищна служба – 20-и граничен участък с щаб в Кавала, към досегашните 18 гранично-наблюдателни поста, сформира още 4 и до края на периода охранява с общо 22 поста (16 поста в участъка от реките Места до Струма и 6 на о. Тасос). Те са със следната номерация, наименование и местонахождение: № 1 Анфиполис – р. Струма; № 2 Даме Груев – Тузла; № 3 Орфано; № 4 Караяни; № 5 Мичман Саев; № 6 Баните; № 7 Кула – Пиргос; № 8 Цар Калоян – Кучкаре; № 9 Гоце Делчев – Неа Перамос; № 10 Екзарх Йосиф – Йераклица; № 11 Хан Пресиян – Вилята; № 12 Фара – Кавала; № 13 Хан Кардам – Карвали; № 14 Черна – Кера Су; № 15 Хан Омуртаг – Кум Борун; № 16 Хан Крум – о. Тасос; № 17 Боровец – Лимен; № 18 Петър Делян – Казавити; № 19 Хаджи Димитър – Кефала; № 20 Цар Асен – Астрис; № 21 Цар Самуил – Халки; № 22 Отец Паисий – Потамя.

• Дедеагачка гранично-наблюдателна служба – 20-и граничен участък и пристанищна служба с щаб в Дедеагач със 17 гранично-наблюдателни поста (12 поста в участъка от р. Места до Дедеагач и 5 на о. Самотраки). Те са със следната номерация и наименование: № 1 Дръзки; № 2 Момчил юнак – Булустра; № 3 Бастион – Порто Лагос; № 4 Фенер; № 5 Куршумлу – на н. Айос Николаос; № 6 Цар Петър; № 7 Цар Симеон – на н. Сълъджа; № 8 Мароня; № 9 Бургас – на н. Месемврия; № 10 Макри; № 11 Цар Асен – Неа Хили; № 12 Христо Ботев – Каисторос. На о. Самотраки – № 13 Камариоса – Кажариотица; № 14 Св. Андрей – Макрополис; № 15 Св. Иван"– Малагрия; № 16 Св. Параскева – на н. Аргистрос; № 17 Загорец – Терма.

• Пристанищна специална радиотелеграфична рота, телефонно-строителен и водолазен взвод – в Дедеагач.

• Две ударни роти, картечна рота, минохвъргачен и бронеизтребителен взвод от дружината морска пехота, които осъществяват противодесантната отбрана на о. Тасос, а третата ударна рота – о. Самотраки.

• Дедеагачката беломорска брегова артилерийска група, разположена източно от р. Места (2-ро брегово артилерийско отделение в Порто Лагос, 3-то брегово артилерийско отделение, 2-ро смесено противовъздушно артилерийско отделение в Дедеагач).

---

[310] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а. е. 149, л 141.

• Кавалската беломорска брегова артилерийска група западно от Места (1-во брегово артилерийско отделение – в Кавала, бреговите артилерийски отделения – в Керамоти и Орфано, и 1-во смесено противовъздушно отделение – в Кавала[311].

От разположението на частите се вижда, че поради широкия фронт за отбрана (260 км) командването е принудено да създаде плитка противодесантна отбрана. Липсва дълбочина, а силите и средствата на корпуса не са достатъчни за провеждането на контраатаки при отразяване на силен морски десант. Липсват и корпусни резерви, които да се разположат в дълбочина и от предварително оборудвани рубежи да провеждат мощни контраатаки. За да успее корпусът успешно да се противопостави на по-големи съюзнически действия, генерал-лейтенант Лукаш, началник на Щаба на войската, в разговор с генерал-полковник Льор изразява мнение, че в помощ на корпуса се предвижда да бъдат подведени оперативни резерви от вътрешността на страната, които ще се изнесат през планинските проходи и ще заемат предварително изградените опорни пунктове[312].

В същото време германското командване „Е" продължава натиска за увеличаване на района на 7-а пехотна дивизия. В стремежа си да намали заемания от германски части участък за отбрана, съседен на дивизията, то предлага западната граница на 2-ри корпус да се премести на запад по линията: южно от масива Изолопетрос – отм. 616 – северно от Хортиядис – отм. 796 (Зембетрокалос) – Айнесрион – ъглопътя на шосето от Кайси Бара – отм. 651 (Кичика) – източните окрайнини на Неа Сикала – устието на рекичката, която минава през Неа Сикала. Новата линия да се заеме след съответното предупреждение на командването на обединените армии „Е", за да се организира изтеглянето на германските части. За подобряване на взаимодействието то иска разрешение от Щаба на войската да назначи малък германски щаб за връзка с 2-ри корпус, като представя правилник за неговата дейност. С малки изменения правилникът е одобрен и с телеграма № I-70 от 24 януари 1944 г. Щабът на войската дава съгласието си за назначаването му.

Според предложението 2-ри корпус следва да заеме новата разграничителна линия до 10 февруари 1944 г. Заедно с това източната граница на 41-ви пехотен полк трябва да включи досегашната разграничителна линия на 6-а дивизионна тежкокартечна дружина. В отговор на предложението, с телеграма № I-47 от 22 януари 1944 г. Щабът на войската съобщава на германското командване „Е", че не може да даде съгласието си

---

[311] ДВИА, ф. 1043, оп. 1, а.е. 54, л. 118–134.

[312] Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 211.

за изместване на западната граница на 2-ри корпус поради факта, че за малкия състав на 7-а пехотна дивизия районът и при сегашното положение е доста голям и трябва дори да се намали, за да се осигурят надеждна охрана и отбрана на брега. Постигнато е съгласие за вътрешната промяна на границите на полковете.

На 11 февруари 1944 г. частите на 7-а пехотна дивизия се прегрупират, като:

• източната граница на усиления 41-ви пехотен полк се изнася и се включва досегашната източна граница на 6-а дивизионна тежкокартечна дружина;

• 6-а дивизионна тежкокартечна дружина заема досегашния участък на 2-ра пехотна дружина от 13-и пехотен полк и се придава на 13-и пехотен полк;

• 2/13-а пехотна дружина заема ново място за отбрана на брега с граници: от югозапад – брега на морето – 1,5 км източно от отм. 332 (Пани Рахи), височината 500 м западно от Ано Каржижилион, 1,5 км западно от Кастри – 1 км западно от Евкарпия, 1 км западно от Мавроталаса и от изток – р. Струма. В оперативно отношение дружината е придадена на 59-и пехотен полк от 16-а пехотна дивизия за цялостно съгласуване на отбраната. Основните усилия се съсредоточават в района на отм. 79, Чайязи и Карака.

Командването на корпуса организира отбраната на Беломорското крайбрежие по общата система за действие в Гърция, която германското командване планира. Групата армии „Е" заема най-южната част на Гърция и Егейските острови и отбранява Пелопонес, Цикладските и Южноспорадските острови, Тесалия и островите Скира, Лимнос, Лесбос и Хиос. Германското командване съсредоточава основните сили и средства на войските върху отбраната на йонийската част на Гърция, Пелопонес, о. Крит и морската граница с Турция.

Втори български корпус изпълнява задачи като резерв на групата „Е" при евентуален десант на съюзниците в Пелопонес и Тесалия и като основна сила за действие срещу Турция по суша, която може да проникне през Неутралната зона или комбинирано с морски десант на крайбрежието.

Предвид увеличената опасност от противников десант, засилването на дейността на андартите и вероятността те да нападнат охраняващите брега войскови части, германското командване „Е" нарежда частите от охраната на Беломорието да се прегрупират отново. Освен това се разпорежда борбата с партизаните да се води с малки части, които с добре подготвени и проведени с изненада удари срещу партизанските ядра да ги унищожават, да ликвидират складовете, командните места и свързочните

пунктове. Отменят се нарежданията, с които се дава предимство на борбата с партизаните пред това за отбраната на брега.

След получаване на нареждането, потвърдено с телеграма от Щаба на войската, командващият 2-ри корпус с Окръжно № I-97 от 4 февруари 1944 г. нарежда на частите от корпуса, включително до 7-а пехотна дивизия, да заемат бойните си позиции и да започнат да усъвършенстват укрепяването им, като поддържат пълна бойна готовност.

Същевременно, за да продължи борбата с партизанското движение, Щабът на войската нарежда 3/4-та етапна дружина да се премести на гарнизон в Кукуш, където заедно с 1/7-а етапна дружина да се сформира 7-и етапен полк. На него се възлага задачата да поддържа реда и сигурността в участъка на 7-а пехотна дивизия. Част от 1/7-а етапна дружина е изпратена да поеме охраната на жп линията Кукуш – Порой – Поликастрон – Калибрия и етапния път Солун – Серес.

С цел подобряване организацията на противодесантната отбрана, командването на 2-ри корпус решава частите да я изградят във вид на опорни места[313].

Опитът от последните десантни операции показва, че освен нужда от силни резерви има необходимост от изтегляне на позициите в дълбочина[314]. Противодесантната отбрана трябва да придобие силно изразен групов характер, като се изгради система от съпротивителни гнезда, опорни точки, групи от опорни точки и отбранителни райони. Този опит вече е прилаган от 16-а пехотна дивизия при предишното ѝ разположение, още преди да е влязла в състава на 2-ри корпус[315].

Освен това поуките от англо-американския десант при Нетуно показват, че противникът може да изненада отбраната дори с много големи сили, като проникне на брега и стовари групи „Командос" или с помощта на подводници да действа с малки сили срещу брега. Противникът има възможност да натовари тайно хора и оръжие на гръцки превозни средства, които могат незабелязано да проведат десанта. Това налага частите да заемат местата си за бойно използване и да започнат да водят бойно дежурство.

Укрепяването на брега трябва да продължи, но да се поддържа пълна бойна готовност. Отбраната трябва да е предварително подготвена и заета, тъй като противникът създава „бомбен килим" с огъня на тежката си артилерия, който не позволява заемането на позициите и придвижването на резервите. Резервите трябва също да се намират в укрития. В позиционното пространство не бива да има неокопани тежки оръдия и превозни

[313] ДВИА, ф. 22. оп. 3, а.е. 397, л. 589.
[314] Пак там, л. 9.
[315] Пак там, л. 22.

средства. В дълбочина трябва да се инсталират и старателно да се маскират противоброневи оръдия, така че и при най-мощното бомбено и огнево въздействие на противника да бъдат в готовност за действие при неговото появяване.

При изграждането на отбраната се спазва правилото, че противниковото нападение трябва да бъде сломено по възможност още преди десанта, когато противникът е най-уязвим и е изложен на въздействието на българската артилерия. При това собствената и надеждно маскирана откъм морето артилерия трябва да открие огън едва когато настъпи удобен момент за оказване на най-голямо въздействие без собствени загуби. От значение е да се направи повторна рекогносцировка на крайбрежните участъци, които дотогава се смятат за незастрашени от десант, откъдето противникът може да проникне и обхване тила на опорните места и с това да пробие част от предната линия на главната съпротива.

Основавайки се на новите схващания, командването на 2-ри корпус пристъпва към провеждането им в действие. Морската отбрана на Беломорието се организира на по-голяма дълбочина, със съображението да не успее противникът с един огневи удар да я разстрои[316] и да може да се противодейства срещу „бомбения килим" на съюзническата морска артилерия[317]. Дават се указания артилерията да се окопае, като се използват естествените и изкуствените укрития на местността. В дълбочина се разполагат противотанковите огневи средства.

Противодесантните позиции се изграждат във вид на опорни точки и се оборудват за кръгова отбрана, като взаимно се прикриват с флангов огън. За да бъде заблуден противникът и се разсее огънят на артилерията му, частите се разполагат разсредоточено в дълбочина, извършват се смени на позициите, поставят се лъжливи батареи и оръдия[318].

Отбраната на предната линия на главната съпротива се изгражда ветрилообразно с възможност за кръгов обзор и обстрел. Създават се резервни и боеприпасни резерви с цел при загуби своевременно да се запази боеспособността. Предвижда се при загуба на свръзката, освен радиосредства, да се подготвят мотоциклетисти и колоездачи за предаване на донесения.

Минните прегради са активно средство на противоброневата защита. Те се намират в междината между телените препятствия и най-пред-

[316] ДВИА, ф. 22. оп. 3, а.е. 397, л. 201.
[317] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 170; Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 212.
[318] ДВИА, ф. 22, оп. 3, а. е. 397, л. 202.

ната линия на пехотните окопи или гнездата за стрелците и машините. Изнесените напред бронеизтребителни оръдия също са обградени с мини и телени препятствия. Мините се поставят, без да се пресичат пътищата. Полетата се ограждат с телени мрежи, на които висят табелки с надпис „Внимание мини!", с готовност да се махнат при нападение. Освен тях, според германския опит, се поставят автоматични приспособления за подаване на тревога и наблюдателни мини. Възприема се германският опростен способ за изграждане на минни полета – две мини на линеен метър. По този начин в района на Чаязи са поставени 16 100 мини, на Кавала – 17 000, Керамоти – 4000, Порто Лаго – 1000, Абаджикьой – 4000, при Макри – Дедеагач – 18 000 мини срещу бронирани коли. Поставянето им се извършва от дивизионните пионерни щурмови групи. За целта 1416 офицери, подофицери и войници от 2-ри корпус преминават обучение при германците.

Противодесантната отбрана на 2-ри корпус, съгласно новите указания, се изгражда в почти пълен обем от декември 1943 г. до началото на март 1944 г. Дивизиите изпълняват същите задачи и остават в старите си граници, но с променена вътрешна организация[319] (схема 10).

Участъкът за отбрана на 28-а пехотна дивизия се разделя на три дивизионни подучастъка: Ксантийски, Маронийски и Дедеагачки[320].

Ксантийският дивизионен подучастък се заема за отбрана от 58-и пехотен полк (без 2-ра пехотна дружина и минохвъргачната рота), усилен с 1/16-о артилерийско отделение и два 5 см бронеизтребителни взвода. Полкът отбранява участъка: на запад – разграничителната линия на дивизията и на изток – с. Куршумлу (отм.38), височината западно от Ана Гьол, с. Родопи, с. Сусуркьой. Основните сили и средства се съсредоточават на участъка от н. Булустра до носа, южно от Саръяр.

Според новите виждания за противодесантна отбрана полкът изгражда три опорни места: Зинели Булустра, № 11 и № 11а[321]. Опорно място „Зинели Булустра" (районът източно от устието на р. Места) се заема от 4-та дружина, усилена с един 37 мм бронеизтребителен взвод. Опорно място № 11а (северозападният бряг на залива Порто Лагос) се заема от 1-ва пехотна дружина, усилена с една рота от 3-та дружина, един тежкокартечен взвод и два 50 мм бронеизтребителни взвода.

Опорно място № 11 (североизточното крайбрежие на залива Порто

---

[319] Бережков, В. Техеран 1943. Москва, 1963, с. 45, 54 и 93; Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 212.

[320] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 141.

[321] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 68.

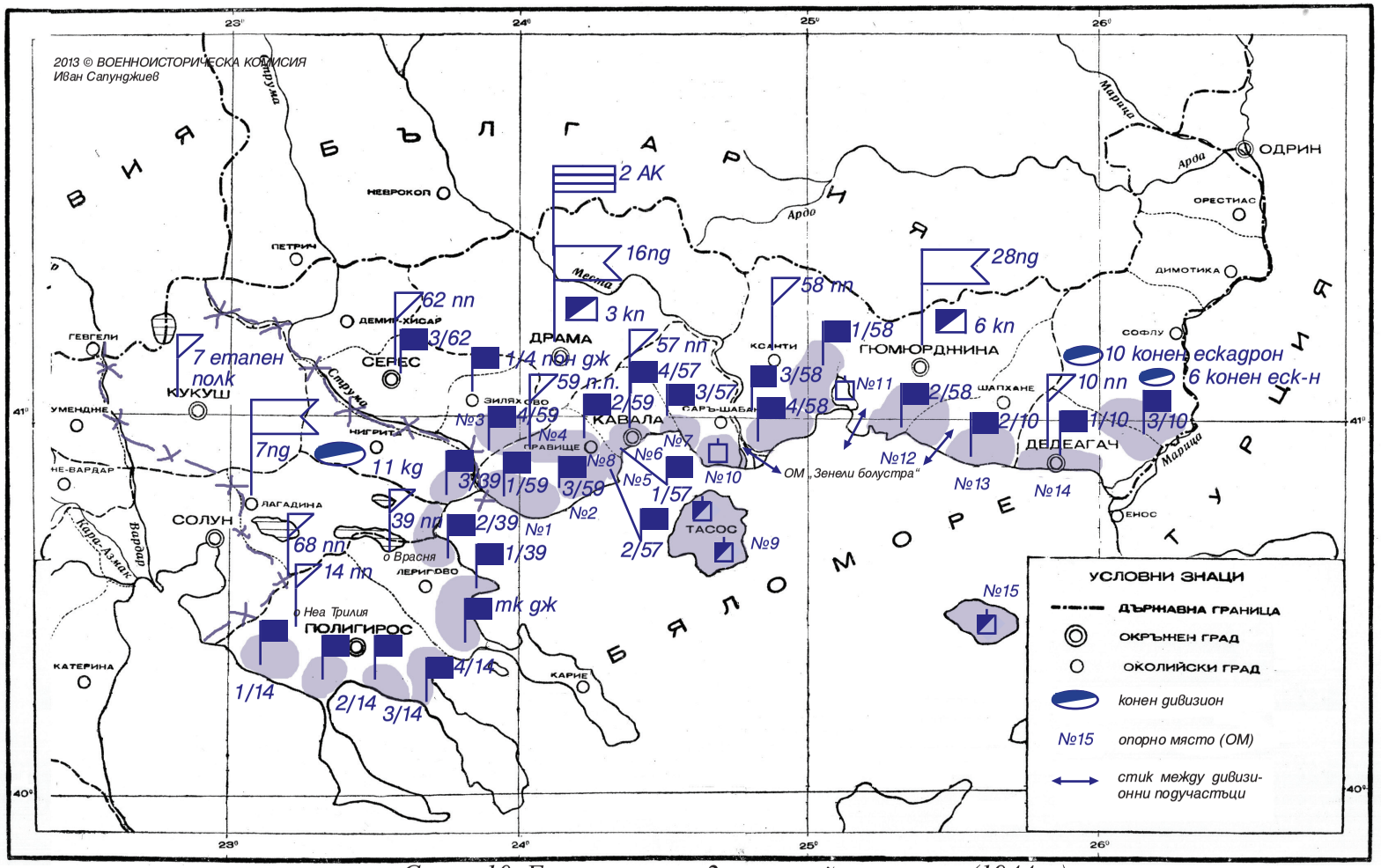

Схема 10. Групировка на 2-ри армейски корпус (1944 г.)

Лагос) се заема от 2-ра рота на 1-ва дружина на полка. Полковият резерв (3-та пехотна дружина) заема район около Ксанти[322].

Маронийският дивизионен подучастък се заема от 2-ра дружина на 58-и полк, която е подчинена пряко на командира на дивизията. Дружината се усилва с минохвъргачна рота (без един минохвъргачен взвод) и заема района: на запад – границата с Маронийския подучастък; на изток – морски пост № 8, вис. Ташлък (отм. 266), Софулар, Каракоруджалар, Демир, Бейли, Ванкар, Баракли. В този район дружината изгражда опорно място № 12, като съсредоточава силите и средствата в направление на участъка н. Св. Илия и н. Св. Богородица. Северно от опорно място № 12, в района на Гюмюрджина се разполага дивизионният резерв – 6-и конен полк (без един ескадрон), тежкокартечен взвод и един 5 см бронеизтребителен взвод.

В Дедеагачкия дивизионен подучастък се съсредоточават основните сили и средства на дивизията. Той се заема от 10-и пехотен полк, усилен с 6-и и 10-и конен дивизион, 5-о 10 см артилерийско отделение, ударен ескадрон с един тежкокартечен взвод от 6-и конен полк, 10,5 см гаубична батарея и една 7,5 см бронеизтребителна батарея. Полкът заема района: от разграничителната линия с Маронийския дивизионен подучастък на запад до източната граница на дивизията, като оборудва три опорни места – № 13, № 14 и № 16. Опорно място № 13 (околностите на Макри) се отбранява от 2-ра дружина, усилена с един ударен ескадрон от 6-и конен полк. В опорно място № 14 (районът западно и източно от Дедеагач) се разполага 1-ва пехотна дружина. В дълбочина, северно от опорно място № 13, се оборудва опорно място № 16, което се заема от 3-та дружина с един конен ударен ескадрон от 6-и конен полк. Шести и 10-и конен дивизион се дислоцират съответно в Дервент и Доганхисар със задачата да охраняват източната гранична линия от Бяло море до в. Шило[323].

Дивизионният резерв – 6-ти конен полк (без един ударен ескадрон) и един 5 см бронеизтребителен взвод, има готовност да провежда контраатака от района на Гюмюрджина и околните села.

Дивизионната артилерия (28-а артилерийска група с едно 10,5 см гаубично артилерийско отделение и едно 7,5 см артилерийско отделение и 10,5 см возима гаубична батарея) се разполага главно в Дедеагачкия подучастък, а гаубичното и возимото гаубично отделение – в Ксантийския подучастък. Бреговите артилерийски поделения в Дедеагач, Макри, Саръ Яр и Таштепе се подчиняват на командира на 10-и пехотен полк[324].

---

[322] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 37.

[323] ДВИА, ф. 22, оп. 3, л. 61.

[324] Пак там.

От разположението на частите се вижда, че командването на дивизията проявява стремеж да съсредоточи силите и средствата си към вероятните за десант места. Там се създава по-голяма дълбочина на отбраната и се заделят необходимите резерви. На тези направления, освен постоянните гранични поделения, се поставят допълнителни междинни постове от пехотата в състав до едно ударно отделение с лека картечница. Особено внимание се обръща на противовъздушната отбрана, като във всяка рота, батарея, ескадрон и дружина се организира дежурство с тежки картечници и брегови противовъздушни поделения, а за охрана на тила се използват 20 мм противовъздушни отделения. Тук е групирана и основната част от артилерията.

Участъкът за отбрана на морското крайбрежие между устията на реките Струма и Места се предоставя на 16-а пехотна дивизия[325]. Тя е в състав: 57-и, 59-и и 62-ри пехотен полк, 3-ти конен полк, 16-и дивизионен артилерийски полк, 16-а изтребително-въздушна батарея, 16-а дивизионна инженерно-свързочна и 16-а дивизионна бронеизтребителна дружина[326]. Непосредствената отбрана на брега се възлага на 59-и и 57-и пехотен полк и на 2/4-та попълваща пехотна дружина. Участъкът за отбрана от р. Струма до линията на вис. Дрезна, Карагьоз и Никита се заема от 59-и пехотен полк, усилен с 2/16-а – 7,5 см возимо оръдейно и 4/16-а возимо гаубично артилерийско отделение и една 75 мм бронеизтребителна рота. Полкът обединява опорните места с номера от 1 до 4 в групата опорни места „Чайязи”[327].

Опорно място № 1 (около устието на р. Струма) се заема от 1-ва дружина, усилена с 12 тежки картечници. Опорно място № 2 (западно от вис. Дрезна) се отбранява от 3-та дружина, усилена с 18 тежки картечници. Северно от опорно място № 1 се разполага опорно място № 3, което се заема от 4-та пехотна дружина, усилена с 4 тежки картечници. Северно от опорно място № 2 се намира опорно място № 4, заето от 2-ра пехотна дружина, усилена с 6 тежки картечници[328]. Командният пункт на полка е в Долна Локвица.

Източно от 59-и пехотен полк, до линията вис. Еникьой, вис. Дедеагач, Караманли, морското крайбрежие се отбранява от 57-и пехотен полк, усилен с 3-то возимо гаубично артилерийско отделение, една 50 мм бронеизтребителна рота, една батарея от 4-то гаубично артилерийско отделение и една 50 мм бронебойна изтребителна рота.

Полкът съсредоточава основните си сили и средства около Кавал-

[325] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 149, л. 141.

[326] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 70.

[327] Пак там, л. 24.

[328] Пак там.

ския залив, като оборудва четири опорни места: № 5, в района на Неа Парамос, което се отбранява от 2-ра дружина, усилена с една батарея от 3/16-о артилерийско отделение и 18 тежки картечници; № 6 – югозападно от Кавала, заето от 4-та дружина и 10 тежки картечници; № 7 – североизточно от Кавала, отбраняващо се от 3-та дружина с 12 тежки картечници; и № 8, западно от опорно място № 6, в района на Правище, заето от 1-ва пехотна дружина и 12 тежки картечници[329].

Източно от разграничителната линия на полка, на самостоятелно направление за отбрана на Саръшабанското поле, се оборудва опорно място № 10 с център Карамоти. То се заема от втора рота на 4-та попълваща дружина, заедно с един бронеизтребителен взвод, една батарея от 1/16-о артилерийско отделение и 12 тежки картечници.

Островите Тасос и Самотраки също се оборудват като опорни места и продължават да се отбраняват при досегашната организация.

Резервите на дивизията – 62-ри пехотен полк (1/4-та попълваща и 3/62-ра пехотна дружина) от района на Саръ и Зиляхово и 3-ти конен полк от района на Доксат имат готовност да проведат контраатаки в направление на участъците на 59-и и 57-и пехотен полк. Освен това получават задачи да действат против въздушни десанти, като обръщат особено внимание на Серското летище и моста Орляк на Струма (от 62-ри пехотен полк), на летището Еди пире и моста на р. Места при гара Бук (от 3-и конен полк. За целта те сформират специални ударни групи в състав една-две пехотни роти или ескадрони, усилени с картечен взвод, които да бъдат първият ешелон за бързи действия срещу противникови парашутни групи и по-големи въздушни стоварвания. Шеснадесета противовъздушна батарея разпределя взводовете си за отбрана на летищата Еди пире и Бадем чифлик и моста на р. Места при гара Бук[330].

След включването на 7-а пехотна дивизия в състава на 2-ри корпус Щабът на войската изпълнява исканията на командира на дивизията генерал-майор Богданов за нейното усилване. С оперативна Заповед № 580 от 20 ноември 1943 г. към нея се придават 3/4-та пехотна попълваща дружина, 1-ва возима 7,5 см батарея от 6-и дивизионен артилерийски полк, 6-а дивизионна картечна дружина и 11-а дивизионна мостова рота.

Освен това, съгласно писмо № 2727 от 9 ноември 1943 г. на германския военен аташе, бреговите батареи при н. Етапони (една 15 см и една 17,7 см) и в района на Неа Керазия (една 10,7 и една 10,5 см) се включват в отбранителния сектор на 7-а пехотна дивизия и стават подчинени в оперативно отношение на командира на дивизията. Самото усилване на състава

[329] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 34.

[330] Пак там, л. 78.

на дивизията и нейното развръщане по щатовете за военно време става по искане на германското командване. След изтеглянето на германските войски от Солунска област в района остава единствено 7-а пехотна дивизия, която сама трябва да се справя с евентуални десанти и да води борба с появили се в областта андартски партизански групи. С пристигането на новите части командването на дивизията пристъпва към усилване на важните за отбраната на Халкидическия полуостров брегови участъци, а в по-големите селища, в тила на бойната линия се организират гарнизони за борба с андартите и за охрана на железопътната линия.

Опасността от десант и нарастващото партизанско движение в района на 7-а пехотна дивизия налагат ново прегрупиране и усилване на войските. През януари 1944 г., съгласувано с германското командване на група армии „Е", е прието предложението на командира на дивизията за преместване на западната разграничителна линия в района на 41-ви пехотен полк още на изток с цел да се осигури по-голяма дълбочина за отбрана[331]. Разграничителната линия преминава през отм. 616, отм. 796, Ай Теоргиус, ъглопътя при височината Кауши Паря, отм. 651, източните окрайнини на Нея Силата. При противников десант в Орфанския залив 2-ра дружина на 13-и пехотен полк се придава в оперативно отношение на 59-и пехотен полк. По този начин разграничителната линия между 7-а и 16-а пехотна дивизия се определя западно от р. Струма по линията отм. 332 и височината западно от Ано Керди.

С окръжно № I-97 от 4 февруари 1944 г. командирът на II корпус нарежда частите на дивизията да заемат бойните си позиции и да ускорят оборудването им, като поддържат пълна бойна готовност[332]. Заедно с това нарежда 3/4-та етапна дружина да се премести на гарнизон в Кукуш, където заедно с 1/7-а етапна дружина да се сформира 7-и етапен полк с цел поддържане на реда и сигурността в района. Част от 1/7-а етапна дружина е изпратена да охранява жп линията Кукуш – Порой – Калиндрия и шосейния път Солун – Серес.

Поради лошия климат и тежките условия за носене на службата, като се съобразява с въведената практика мобилизираните части да сменят кадъра си на всеки 9 месеца, Щабът на войската нарежда да се сменят частите от дивизията. Това става в периода от 3 до 15 април 1944 г. при следната организация: щабът на 7-а пехотна дивизия се заменя с новосформиран съгласно мобилизационен състав „Б"; мобилизират се 14-и, 39-и и 68-и пехотен полк; сформират се в нов състав 7-и дивизионен арти-

[331] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 78.

[332] Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 212.

лерийски полк (2-ро, 3-то и 4-то артилерийско отделение), 7-а дивизионна тежкокартечна дружина, 2/2-ра етапна дружина, 1-ва дивизионна изтребителна дружина, 7-а инженерно-щурмова дружина без мостовата рота, 11-и конен дивизион, 7-а дивизионна противовъздушна батарея и 7-а дивизионна свързочна дружина, а 7-и дивизионен артилерийски полк се усилва с 1-во возимо артилерийско отделение.

Новосформираните части заемат района за противодесантна отбрана на дивизията, като:

• 39-и пехотен полк, усилен с 2-ро гаубично и 6-о противотанково артилерийско отделение, 7-а дивизионна картечна дружина, 4/68-а пехотна рота, 3/1-ва дивизионна бронеизтребителна рота и 1-ви дивизионен противотанков взвод заемат досегашния район на 13-и пехотен полк[333];

• 14-и пехотен полк, усилен с 3-то гаубично и 1-во возимо артилерийско отделение, 2/1-ва дивизионна бронеизтребителна рота и 1-ви дивизионен противовъздушен взвод заема района на 41-ви пехотен полк;

• 68-и пехотен полк, усилен с 11-а мостова рота и 1-ви дивизионен противовъздушен взвод, заема района на 1-ви попълващ армейски пехотен полк (като резерв на дивизията);

• 11-и конен дивизион заема района на 7-и конен дивизион.

Намиращите се на позиция в района на дивизията германски брегови батареи при селата Ставрос и Мудакия в оперативно отношение се придават към командирите на 2-ро и 3-то гаубично отделение[334].

При новата организация численият състав на дивизията наброява 18 858 души, от които 506 офицери, 54 чиновници, 85 фелдфебели, 151 фелдфебел-школници, 917 подофицери, 642 срочни подофицери, 2238 кандидат-подофицери и 15 265 ефрейтори и редници[335]. Същевременно командването на група армии „Е" предявява нови изисквания към противодесантната отбрана и изисква да се ускори нейното изграждане[336]. Главната съпротивителна линия остава на морския бряг, но същевременно се настоява да се засили изграждането на укрепления в дълбочина, както и на рубежи за провеждане на контраудари срещу десантирал противник[337]. По този начин противодесантната отбрана придобива по-голяма дълбочина.

Щабът на 2-ри корпус пристъпва към ускоряване изграждането на отбраната на морско крайбрежие в съответствие с германските изис-

[333] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 64.
[334] Пак там, л. 56.
[335] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 6, л. 145.
[336] ДВИА, Инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Ръкопис, 1953, л. 70.
[337] Пак там.

квания[338]. Командирът на 7-а пехотна дивизия сформира от полковете за непосредствена отбрана на брега две бойни групи: първа – 14-и пехотен полк в Солунския и Ксандрийския залив, и втора – 39-и пехотен полк в Орфанския залив. В резерв се намират 68-и пехотен полк и две етапни дружини за охрана на железопътните линии[339].

Основните усилия на дивизията се съсредоточават към първата бойна група (14-и пехотен полк), която прегражда направленията към Солун. Освен дотогавашната, вече оборудвана първа позиция, се пристъпва към изграждането на втора и трета отбранителна линия в дълбочина.

Втората отбранителна линия преминава през отм. 204, отм. 119, отм. 184, височината северно от Неа Триглия, отм. 260 и височината южно от нея, отм. 217, височината южно от Каркара, отм. 247, отм. 245, отм. 565 и масива западно от нея. Тя е най-близкият топографски гребен, северно от морския бряг, отстоящ на 6,8 км и на места до 10 км, подходящ за упорита отбрана при оттеглянето от първата позиция, и е единствената отбранителна линия, която прегражда направлението от шосето Триглия – Вавадос за Солун, шосето от Каливрия за Василики и котловините в района. Поради това нейното овладяване е от особено значение за десантирал в този участък противник. Това за него означава осигуряване на плацдарм за стоварване на главните му сили, танкове и далекобойна артилерия. От там пътят за Солун и котловините е отворен.

Третата отбранителна линия преминава през отм. 494, отм. 421, хребета Тембест, отм. 650, височината Мегули Вигла, отм. 939, отм. 748, масива, „Нукалас" и отм. 933[340]. Тя е последната отбранителна линия в югоизточния сектор на Солунския залив и представлява висок планински масив, който в източната си част е висок около 1000 м, а само в западния си край в продължение на 8–10 км се спуска на височина до 400 м. Два пътя пресичат този масив: от Неа Триглия за Вавдос и Солун и шосето от Йеракли за Василики и Солун. Тези шосета очертават и вероятните направления за проникване на противника от югоизток към Солунското пристанище. Позицията е изгодна в тактическо отношение, защото значително превишава прилежащата местност и предполага подходящо разположение на позициите и командно-наблюдателните пунктове.

Втората и третата позиция са взаимносвързани топографски. Втората позиция представлява изнесен масив пред топографския гребен, по който минава третата позиция, и може да играе ролята на предни наблюдателни и отбранителни пунктове на главната – третата отбранителна по-

[338] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 217, л. 49.

[339] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 9, л. 24.

[340] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-исторически аспекти. София, 1993, с. 150.

зиция. Най-важният участък при отбраната в участъка на полка е нейният десен фланг, където е най-късият път към шосето от Неа Триглия за Вавдос, Галатиста и Солун. Командването на полка определя командно-наблюдателен пункт при отбраната на втората позиция при отм. 650, а за третата – отм. 938.

Местността е скалиста и отчасти чакълеста, което затруднява изкопните работи. Това налага командирът на 14-и пехотен полк да отправи искане към командира на дивизията за своевременно снабдяване на частите с необходимия окопен инструмент и мерки за подобряване на пътищата, както и пълно запасяване на частите на позициите с необходимите средства за водене на бой. От разположението на позициите се вижда, че има промяна в схващането за водене на противодесантна отбрана. Вече не се разчита, че десантът може да бъде отразен от изнесената на самия бряг главна отбранителна линия. Допуска се, че противникът може да дебаркира на брега и да създаде плацдарм. Предвижда се отбраната да се води чрез задържащи бойни действия с последователно заемане на позициите в дълбочина до подхождане на резервите. Решителното сражение се провежда от главната – третата отбранителна позиция, чрез контраатака с резервите.

Втората бойна група – 39-и пехотен полк, поради големия участък за отбрана (82 км) не може да осигури необходимата дълбочина. Полкът отбранява участъка: от изток – отм. 332, отм. 378, Айдонохорион, Мавроталаса; от юг – Орфанския и Йеросоския залив до Йерисос (вкл.), като съсредоточава основните си сили и средства в Орфанския залив – от Ставрос до отм. 332. За да изпълни изискванията за ешелониране на отбраната, полкът оборудва предна линия на съпротивителната част на позицията (на морския бряг) и предна линия на резервната част на позицията – отм. 440, отм. 669, отм. 770, отм. 852, отм. 341, Врасна, Аспровалта, отм. 332.

Участъкът се отбранява от 7-а дивизионна тежкокартечна дружина, две дружини от 39-и пехотен полк, 4-та и 8-а моторизирана бронеизтребителна рота, 1-ви и 20-и противовъздушен взвод. В оперативно отношение при отразяване на десанта на командира на полка е подчинена една германска 15,5-см брегова батарея в района на с. Ставрос.

Освен нея в участъка на полка има монтирани 6 куполни оръдия К. В. К., едно 37-мм бронеизтребително оръдие, една тежкокартечна и 12 куполни картечници „Близнаци" е две 10,5-см брегови батареи от Кавалския бронеизтребителен полк[341]. Сформираната бойна група е от 4000 души, има 60 тежки картечници, 72 леки картечници, дванадесет 10,5-см

[341] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944 г.). Военно-исторически аспекти. София, 1993, с. 150.

гаубични оръдия, дванадесет 7,5-см товарни оръдия, две 7,5-см и четири 5-см бронеизтребителни оръдия, шест 20-мм бронеизтребителни пушки, три 20-мм противовъздушни оръдия, 30–80-мм минохвъргачки и 24–50-мм гранатохвъргачки.

За отбраната на заповядания район командирът на полка разпределя частите, като:

• 7-а дивизионна картечна дружина заема участъка от Йориос (вкл.) до Каливрия Варвара (вкл.), с фронт 38 км, като повечето сили се намират в 18-километровия участък, в който са съсредоточени основните усилия на полка, и с по-малко сили на останалия участък до Николас – 20 км.

• 1-ва пехотна дружина заема участъка от Каливрий Варвара (изкл.) до отм. 8 (изкл.) с дължина 14 км.

• 2-ра пехотна дружина – от отм. 8 до отм. 332 (изкл.) – 10 км.

• 3-а дружина се предава в оперативно отношение на 59-и пехотен полк от 16-а пехотна дивизия за цялостно съгласуване на отбраната около устието на р. Струма. Резервът на полка се разполага във Врасна.

Артилерията в участъка на полка е обединена в една артилерийска група, непосредствено подчинена на командира на полка. Поради широкия участък за отбрана полкът разполага дружините в един ешелон, като отделя само една пехотна рота за полкови резерв.

Отбраната на Орфанския залив от 39-и пехотен полк се изгражда на основата на ротни и взводни опорни пунктове[342]. В участъка от устието на р. Струма до Аспровалта (изкл.) 3-та пехотна дружина построява отбраната си в един ешелон, като оборудва опорните пунктове Кюстендил, Лозно, Рилец и Осогово. В участъка на 2-ра дружина – от Аспровалта до отм. 808, в първи ешелон са опорните пунктове Тутракан и Криволак, във втори – Руен и Лозенград, а в дълбочина 3 до 5 км се създава и трети ешелон на отбраната – опорният пункт Св. Никола. В участъка на 1-ва дружина от отм. 808 (изкл.) до вис. Линдеикос в първи ешелон са опорните пунктове Мочурово, Видин, Чеган и Шарково, а във втори ешелон – опорните пунктове Златева река и Аспарух. Седма дивизионна картечна дружина заема участъка от вис. Линдсикос до Йерисос, като създава опорните пунктове в първи ешелон Царевец, Търново, Олимпия и Фердини и във втори – Староники и Победа[343].

При това разпределение на подразделенията командирът на полка разчита за отбиването на десант да маневрира с резерви, прехвърляне на сили от незастрашените дружинни участъци и провеждане на целесъобразна артилерийска поддръжка. Например при десант срещу 1-ва дружи-

[342] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 3, л. 1.
[343] Пак там.

на се предвижда резервът да проведе контраатака от североизточния изход на Рентинското дефиле към пристанище Ставрос.

При десант срещу 2-ра дружина контаатаката се провежда от височината, намираща се западно от Аспровалта, към селото.

Участъкът на 7-а дивизионна картечна група е значително отдалечен от района на резерва и с него не може да се маневрира. При десант в този участък се разчита на дивизионния резерв – 68-и пехотен полк.

При по-голям десант срещу целия участък на полка всяка дружина води упорита и ожесточена борба в своя участък за неговото отбиване. При пробив в някой от участъците на полка се провеждат огнева подготовка и контраатака с резерва до възстановяване целостта на отбраната. В случай на неуспех на контраатаката съпротивата продължава във вътрешността на позицията до намесата на дивизионния резерв.

Командванията на полковете обръщат особено внимание за охраната на артилерията, съсредоточена в техните участъци. За целта при бойните части на батареите се изпращат през деня един, а през нощта – два пехотни взвода. Устройва се дежурен противовъздушен взвод с денонощно дежурство на една тежка картечница.

Батареите са устроени във вид на опорни места, които се заемат с по четири оръдия, две тежки картечници и 80 офицери, подофицери и войници, въоръжени с 60 карабини. Опорните места се охраняват с подофицерски караули. За бързо и точно насочване на оръдията през нощта и при силна мъгла на тях се монтират два показалеца – за вертикално и хоризонтално насочване. Те се поставят на лафетната стена след предварителна прострелка на оръдията и се обозначават с бели линии или фосфорна боя.

Резервът на дивизията – 68-и пехотен полк, се състои от 7 пехотни роти, 2 тежкокартечни роти, 4 минохвъргачни роти, бронеизтребителна рота и моторизирана изтребителна рота (69 офицери, 4 чиновници, 25 фелдфебели, 114 подофицери, 148 кандидат-подофицери и 2479 ефрейтори и редници). Полкът разполага дружините си: 1-ва в Доркис, 2-ра в Нигрита и 3-та в Лахна, Евангелистрия и Калокастрон (за охрана на района). Районът е твърде отдалечен от участъците за бойно използване на резерва и не се устройват позиции[344].

Едва през юли 1944 г. полкът се предислоцира на юг и оборудва резервни позиции[345]. Това става по разпореждане на щаба на група армии „Е”, който след проучване на опита от отбраната на италианския фронт стига до извода, че позициите за провеждане на контраатаки трябва да

[344] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 217, л. 49.
[345] Пак там, л. 246.

бъдат напълно оборудвани и маскирани[346]. Освен това те трябва да се намират в близост до застрашените направления. За провеждане на контраатаки се формират бойни групи, усилени с артилерия, между които се организира добро взаимодействие. За своевременното изнасяне на резерва на дивизията от корпуса се отпускат товарни моторни коли, които се намират в района на Вамвакиас и Рентана. Освен това резервът може да бъде усилен с моторна бронеизтребителна рота и 11-а конна дивизия, които имат готовност за изнасяне към Рентана.

С личния състав от резерва се провеждат занятия на местността, като той се обучава в провеждане на контраатака от всички възможни направления. Разработват се варианти за действия, когато връзката между полковете и контраатакуващите е прекъсната. Тогава командирите на полкове самостоятелно изпълняват задачата. Те провеждат дружинна контраатака, когато контраатаката с местните резерви е безрезултатна и противникът е проникнал или пробил дълбоко съпротивителната част от позицията, както и когато е извършил стоварвания със слабо заети участъци и зад тях няма резерви.

Препоръчват се незабавни контраатаки с взводове и роти. Като се преценяват възможностите за въздействие на корабната артилерия, се предвижда резервите да се изнасят привечер или чрез използване на димни завеси.

Измененията в схващането за водене на противодесантна отбрана продължават да се развиват динамично, особено след опита на германското командване да отрази десанта в Нормандия[347]. В това отношение по лично нареждане на Хитлер командването на група армии „Е" с оперативна Заповед № 5511/47 от 6 юли 1944 г. нарежда на командира на 7-а пехотна дивизия да оттегли на по-задни позиции откритите артилерийски батареи по крайбрежието, които нямат необходимата далекобойност, защото на практика те биха били „смазани" от артилерията на флота, без да бъдат приведени в действие[348]. Те се оттеглят в дълбочина за водене на огън от закрити огневи позиции за поддръжка на контраатаките.

Установява се, че англо-американците дебаркират на по-слабо заети участъци, което налага резервите да се подведат към тях, като движението се извършва по странични пътища и на широк фронт с по-големи междини между отделните бойни групи. Войските трябва да имат предвид, че морският десант в повечето случаи се комбинира с тактически въздушен десант. Настъпват изменения в организацията на позицията на

---

[346] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 217, л. 246.

[347] Пак там, л. 11.

[348] Пак там, л. 129.

първоешелонните части и подразделения. Те се обособяват на принципа на създаването на опорни точки или опорни места[349]. Опорната точка включва едно картечно отделение, един граничен пост, една бетонирана купола (бункер) и една гранатохвъргачка. Тя може да бъде и в състав от леко и тежко картечно отделение, усилени с противодесантно оръдие. По този начин пехотният взвод може да има две опорни места, а пехотната рота вместо три нормални опорни пункта – от четири до шест. Артилерийските батареи също оборудват подобни опорни места.

През този период са построени следните опорни места: в участъка на 28-а пехотна дивизия – 28 опорни места (с номера от 1 до 28); в участъка на 16-а пехотна дивизия – 12 места (с номера от 28 до 40); в участъка на 7-а пехотна дивизия – 66 места (с номера от 41 до 107), и на двата острова – общо 12 места (с номера от 108 до 120)[350].

В началото на февруари Щабът на войската нарежда да се сформират и разпределят за близка отбрана на бреговите батареи и препятствията срещу бойни коли нови бронеизтребителни взводове. По този начин в началото на 1944 г. за отбраната на Беломорието се инсталират и оформят в групи следните бронеизтребителни батареи и взводове:

• група „Чайязи": една 37,2 мм и една 75 мм батарея;

• група „Кавала": една 37,2 мм (три взвода по 6 оръдия) и една 50 мм (6 оръдия) бронеизтребителна батарея и един 50 мм (две оръдия) бронеизтребителен взвод;

• група „Зиляхово": един 50 мм бронеизтребителен взвод (две оръдия);

• група „Драма": един 37,2 мм (три оръдия) и един 50 мм (две оръдия) бронеизтребителен взвод;

• група „Порто Лаго": две групи - 37,2 мм (6 оръдия) и два 50 мм (4 оръдия) бронеизтребителни взвода;

• група „Дедеагач": една 37,2 мм (6 оръдия) и една 75 мм (6 оръдия) бронеизтребителна батарея;

• група „Ксанти": един 50 мм (две оръдия) бронеизтребителен взвод;

• група „Гюмюрджина": един 37,2 (три оръдия) бронеизтребителен взвод.

За обединяване дейността на всички брегови артилерийски батареи по брега на Беломорието сформираните два брегови артилерийски полка с щабове в Дедеагач и Кавала пряко са подчинени на началника на Бреговата артилерия в Щаба на Морските войски. Същевременно се предприе-

[349] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 217, л. 196.
[350] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 10, л. 49.

ма устройване на бетонирани гнезда и укрития за батареите, като самите оръдия се прегупират отново и се установяват, както следва: в района на Дедеагач – 4 оръдия; при Макри – 4 оръдия, при Кавала – 4 оръдия, и около н. Св. Андрей – 6 оръдия. Самите батареи се разполагат на около 2 км от брега и представляват опорно място, заградено отвсякъде с телени мрежи, в което се намират личният състав и цялата материална част. Всички постройки около батареите са полувкопани, за да не пречат на кръговия обстрел на оръдията.

На 7 март 1944 г. новосформираното брегово артилерийско отделение в Орфанския залив се придава към Кавалския брегови артилерийски полк и получава задачата да отбранява залива, като води борба с промъкнали се неприятелски кораби и обстрелва всички плажове по брега. Батареите се подготвят за кръгов обстрел и за евентуално огнево съдействие на войските от сухопътния фронт.

Артилерийските части на двата брегови артилерийски полка и на Беломорския флот се свеждат организационно в брегови артилерийски бойни групи, състоящи се от артилерийски опорни места, на които за по-добро управление се дават съответните наименования. Така частите на Кавалския брегови артилерийски полк и Дедеагачкия брегови артилерийски полк, заедно с придадените в оперативно отношение артилерийски части на Беломорския флот, се сформират по пет артилерийски бойни групи със съответните опорни места:

• В участъка на 7-а и 16-а пехотна дивизия със силите на Кавалския брегови артилерийски полк и флота:

– Първа брегова артилерийска бойна група „Каламица”се сформира от 1-во брегово артилерийско отделение със следните опорни места (ОМ): ОМ „Борис” – 4-оръдейна 22 см Д/35 батарея при Неа Перамос; ОМ „Симеон” – 6-оръдейна 15,5 см Д/38 при Каламица; ОМ „Свобода” – 15,5 см Д/38 батарея при Неа Карвали;

– Втора брегова артилерийска бойна група „Орфано” се сформира от 2-ро брегово артилерийско отделение с опорни места, както следва: ОМ „Света гора” – 4-оръдейна 10,5 см Д/28 батарея на позиции на едноименния полуостров; ОМ „Кукуш” – 10,5 см Д/28 батарея; ОМ „Солун” – 15,5 см Д/38, германската 12,2 см позиционна брегова батарея в района на 59-и пехотен полк;

– Трета артилерийска бойна група се сформира от артилерийските части на Беломорския флот с опорни места: ОМ „Тутракан” – 8,8 см батарея; ОМ „Булаир”, ОМ „Кавала” – 2 см противовъздушна батарея и прожекторната батарея;

– Четвърта позиционна артилерийска бойна група „Керамоти” с опорни места: ОМ „Дойран” – 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея;

„Вардар” – 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея; „Витоша” – 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея;

– Пета самостоятелна артилерийска бойна група на о. Тасос сформира опорното място „Цербер” с 4-оръдейна 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея, един 7,5 см противодесантен взвод и един 5 см противоброневи взвод.

• В участъка на 28-а пехотна дивизия със силите на Дедеагачкия брегови артилерийски полк и флота:

– Първа брегова артилерийска бойна група „Порто Лагос”се сформира от следните опорни места: ОМ „5/829” – 12,2 см германска брегова батарея; ОМ „Тракия” – 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея; ОМ „Мичман Купов” – 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея;

– Втора брегова артилерийска бойна група „Кушланли” се сформира от опорни места, както следва: ОМ „3/829” – 12,2 см германска брегова батарея; ОМ „2/82”9 – 10,5 см германска брегова батарея;

– Трета брегова артилерийска бойна група „Дедеагач” се сформира от опорните места: ОМ „Тутракан” – 10,5 см Д/28 позиционна гаубична батарея; ОМ „Марица” – 4-оръдейна 22 см Д/35 батарея; ОМ „Крум” – 15,5 см Д/38 батарея; ОМ „Победа” – 10,5 см Д/28 батарея;

– Четвърта позиционна артилерийска бойна група „Мюлер” с опорни места: ОМ „1/829” – 12,2 см германска брегова батарея; ОМ „4/829” – 12,2 см германска брегова батарея;

– Пета артилерийска бойна група се сформира от артилерийските части на Беломорския флот с опорни места: ОМ „Шейново” – 8,8 см батарея; ОМ „Скопие”, ОМ „Битоля” – 2 см противовъздушна батарея и прожекторната батарея.

От групировката на частите и съединенията на 2-ри корпус проличава новият етап в схващанията за противодесантната отбрана – изграждането ѝ във вид на усилени опорни места и пунктове, които взаимно да се прикриват с флангов огън. Това се налага от големите участъци за отбрана и необходимостта от съсредоточаване на основните сили и средства към вероятните места за десант. Налице е стремежът към увеличаване на дълбочината на отбраната, тъй като се допуска, че противникът може да развие своя успех. Българското командване вече не робува на виждането, че десантът може да се отбие от самия морски бряг, което е характерно в началото на войната. Все още обаче липсват необходимите оперативни корпусни резерви, които ще предадат по-голяма упоритост и активност на отбраната.

До края на март 1944 г. се оборудват основните бойни гнезда за леките и тежките картечници, минохвъргачните, бронеизтребителните пушки, артилерията, пехотните машини, окопите за стрелците, ходовете за

съобщения, наблюдателните пунктове и срезове. Разчиства се местността пред тях за подобряване на обзора и обстрела и се извършва маскировка според прилежащата местност[351]. Неблагоприятното време (топене на снеговете, проливни дъждове, силен вятър) налага поправяне на срутените постройки, отводняване и допълнително усъвършенстване. Окопите се „обличат“ с плетове от подръчни материали. Работи се по изграждането на запасни гнезда, окопи, ходове за съобщения и др. В укрепването на опорните места участват всички части, разположени в близост до начертаните позиции, като частите от брега сутрин провеждат занятия, а следобед работят; второешелонните части работят три дена, след което заемат опорното място и три дена провеждат учения; през целия период се поддържа пълна бойна готовност и се носи бойно дежурство[352]. Хората нощуват на позициите, в бункери, землянки и палатки. На занятията частите тренират за своевременно заемане на бойните места и отбиване на противников десант. Проучват се и се установяват на местността огньовете, които пехотата и артилерията ще запалят при действие срещу десант. Поставят се и минни прегради.

В същото време обстановката в района продължава да нараства. За това допринася увеличаването на силите на съюзниците в Близкия изток и на военното напрежение в Турция. Част от тях са разположени на о. Кипър, в Египет, Сирия, Палестина и Италия. В този район съюзниците (от януари до март 1944 г.) разполагат с 34 дивизии. Освен това англо-американците разполагат в Източно Средиземно море с 5 кръстосвача, 14 разрушителя, 14 подводници, 400 малки и 80 специални десантни съда, както и със 110 транспортни кораба. По преценка на българското командване за десант срещу Балканите те могат да отделят 10–12 дивизии, тъй като с останалите трябва да поддържат колониалното си господство. Предполага се, че съюзниците могат да стоварят десант в районите северно от Оргона, гръцките брегове, в Албания и Хърватско[353]. Същевременно командването отчита, че прилежащите острови пред о. Крит и о. Родос, при наличието на редовно германско въздушно разузнаване дават възможност да се открие приближаването на голям десант поне 24 часа преди пристигането му.

Оценявайки военнополитическата обстановка и след анализиране на опита от другите фронтове, германското командване на Група армии „Е” решава да се ускори укрепването на Беломорското крайбрежие. За подобряване на организацията на противодесантната отбрана то предла-

[351] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 3, л. 9.

[352] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 5, л. 160.

[353] Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 213.

га на командването на 2-ри корпус да премине към създаването на „една дълбока главна бойна зона, предната линия (предната линия на главната съпротива – б.а.) на която да е на брега”[354].

С това ново построение се цели „да се унищожи още пред предната линия на главната съпротива един нападател от съсредоточения огън на всички оръжия, особено чрез огъня на оръжията, разположени в дълбочина на главната бойна зона, които са неопознаваеми от нападателя; да се спира проникналият противник чрез многобройните, в дълбочина разположени, по възможност фланкиращо действащи опорни места, оръжия, минни полета и други съоръжения; да се отхвърли в морето и да се унищожи в главната бойна зона проникнал противник още на брега с резерви на разположените в главната бойна зона или в задните предели на главната бойна зона, било чрез противоудар или чрез противонападение (...)”.[355]

С телеграма № 2439 от 29 март 1944 г. на германското командване се препоръчва за района на противодесантната отбрана на 2-ри корпус да се ешелонират в дълбочина голямокалибрените оръдия и резервите на пехотните дружини, които се намират на направленията за съсредоточаване на основните усилия. На тези дружини главната бойна зона се изгражда в дълбочина до 1 км. В останалите участъци, където се води само наблюдение, след като се преценят наличните сили и средства, да се изградят укрепления в дълбочина до 1 км зад предната линия на главната съпротива.

Командването отчита и някои слабости на бреговата отбрана. Там укрепителните работи в по-голямата си част са почти завършени, но изградени по този начин, бреговите батареи са групирани на пет места, при което междините между тях не се защитават от бреговите батареи. Затова се налага да се усилят с други оръжия. Също така бреговите батареи не са снабдени със средства за водене на нощна стрелба, като прожектори, светещи снаряди, радиолокатори и други.

Опитът от десантите на съюзниците показва, че могат да бъдат стоварени именно на по-слабо заетите места, и затова е необходимо те също да бъдат подготвени за водене на отбранителни бойни действия в дълбочина на главната бойна зона. За целта от 1 март до 31 май 1944 г. с частите на 2-ри корпус се провеждат занятия за отбиване на морски десант, на които се изучават особеностите на беломорския бряг, влияещи на неговото отразяване, и възможността за ефективно използване на наличните сили и средства. Проучват се възможностите за прилагане на новостите в десантната тактика, като се използва опитът на командированите в Германия офицери и поуките от досегашните десантни операции – най-вече по

[354] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 9, л. 27.

[355] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 9, л. 27.

използването на торпедно оръжие, минно оръжие, новости в миночистачната служба и др. Занятията се провеждат с командирите с ранг на дружина, като им се предоставят морски карти на Беломорското крайбрежие и необходимите пособия за решаване на тактически задачи.

За създаването на по-голяма упоритост на противодесантната отбрана в главната бойна зона се разпорежда всички позиции на пехотните отделения, оръдията, наблюдателните и командноналюдателните пунктове да се изграждат като съпротивителни гнезда и няколко близки такива да образуват едно опорно място. Както дотогава, опорните места трябва да се подготвят за кръгова отбрана, обградени с телени мрежи, и да се поддържат взаимно с огън.

Командването стига до извода, че строежът на предните позиции по брега на пясъка е нецелесъобразно. Според него позициите следва да бъдат разположени на такова разстояние от брега, че да бъдат прикривани с огъня от закрити огневи позиции на леките пехотни оръдия. Откритите флангове също трябва да се прикриват с огън. Позициите на ударните пехотни и картечни отделения, които са с назначение за наблюдение на брега, оттеглят предната линия на главната съпротива в дълбочина на главната бойна зона. Леките и тежките гранатохвъргачки и минохвъргачки, които не са предназначени за водене на борба срещу морски цели, се изтеглят на такова разстояние, откъдето да съдействат с действителния си огън. Освен това те трябва да са предварително насочени за прикриване на мъртвите пространства.

Средните и тежките бронеизтребителни оръдия също се разполагат за противобронева отбрана в дълбочина. Всички тежки оръжия (картечници, минохвъргачки и бронеизтребителни оръдия) се разполагат скрито откъм морето, като се маскират и подготвят за водене на огън, включително фланкиращ, за защита на фланговете.

След оттеглянето на позициите в дълбочина командването предприема мерки за минирането на брега. Минните полета са изградени на такова разстояние, че да не се достигат и се разместват от морските вълни. Първите редове от полетата са противопехотни мини, поставени по две или една мина на линеен метър. Следват мините срещу бронирани коли – две, три мини на линеен метър. Половината от тях се поставят така, че да не бъдат обезвредени и вдигнати – за целта те се обръщат и поставят върху парче дъска[356].

През пролетта и лятото на 1944 г. частите и съединенията на корпуса пристъпват към оборудване на участъците си за отбрана съгласно новите указания. Опорните места също изменят своята организация. Те се

[356] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 10, л. 64.

състоят от пехотна рота, тежкокартечен взвод, бронеизтребителен взвод, морски граничен пост, противодесантен взвод, минохвъргачен взвод и резерв.

Ротните опорни места се изграждат в три линии, като третата е поразтегната и там се очертават отделни взводни опорни места, а на по-отдалечените места – огневи точки. Артилерийските батареи се включват към ротните опорни места, а дивизионните артилерийски групи образуват самостоятелни опорни места.

На 14 май 1944 г. са предприети нови назначения в българската армия. Командирът на 2-ри корпус генерал Трифонов е назначен за началник на Щаба на българската войска, а негово място заема генерал-майор Сираков[357]. Още с пристигането си в Драма той се запознава с обстановката, организацията на противодесантната отбрана и достига до извода, че „не разполага с достатъчно войска за отбрана извън заливните участъци, резерви в дълбочина за провеждане на контраатаки и с необходимото количество инженерно-щурмови средства, което ще затрудни отразяването на евентуален съюзнически десант“. Оценявайки сложността на обстановката, командирът на корпуса донася съображенията си до военното министерство и корпусът е усилен с 22-ри пехотен полк, който заема залива Неа Перамос. Създаден е корпусен резерв от 62-ри пехотен полк в района Зиляхово, Алистрати, Радулово и 4-ти попълващ пехотен полк в Сяр, Еникьой, Къснели[358].

Усилването на 2-ри корпус се налага от влошаване на обстановката на Балканите, което се отразява на изпълнението на неговите задачи. В началото на юли 1944 г. германското командване оценява вероятността от противникови „операции в района на Егея в зависимост от благоразположението на Турция”. Предполага се, че съюзниците могат да предприемат действия на Балканите с цел подпомагане на Съветската армия в направление към Албания, Черна гора, Сърбия и Хърватско.

Постоянната необходимост от германски войски на Източния фронт принуждава германското командване на Вермахта постоянно да изтегля подразделения и части от формированията на Балканите[359]. За осигуряване на техния фланг германското командване изисква усилване на корпуса най-малко с два крепостни полка, които да се назначат за корпусни резерви. Освен това трябва да се изградят бойни съоръжения в дълбочина като

---

[357] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 153.

[358] Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985, с. 213.

[359] Й о н ч е в, Д. Пос. съч, с. 156.

преградни позиции за 174 картечници и 43 бронеизтребителни оръдия[360]. За възпрепятстване на съюзнически десант началникът на германската военна мисия в София връчва писмо в българското военно министерство с искане летищата в Дедеагач и Кавала, както и водолетището в Кавала да бъдат разрушени. От щаба на корпуса се изисква да организира за отбрана освен заливите и всички останали места по крайбрежието, тъй като опитите от десантите в Италия показват, че съюзниците стоварват десантите в слабо охранявани райони.

В същото време българското командване продължава да укрепва областта срещу евентуален десант на противника. Новият командир на корпуса генерал Сираков преценява, че разположението на частите и съединенията на фронт 260 км представлява „прикриваща завеса" с изключение на районите Чаязи, Кавала и Дедеагач, които са заети по-плътно. Осезаема е липсата на резерви[361]. Въпреки исканията му до Министерството на войната за усиления, отпуснат е само 22-ри пехотен полк[362]. Със съсредоточаването му в направление на Неа Перамус – Правище се цели да бъде намален фронтът за отбрана на 57-и пехотен полк от 16-а пехотна дивизия, който да съсредоточи основните си сили и средства в района на Кавала.

След съсредоточаването на 22-ри полк 16-а пехотна дивизия се прегрупира, като:

– 59-и пехотен полк остава в същия участък.

– 22-ри пехотен полк сменя 2/57-а дружина в участъка с граници: от запад отм. 148, ман. „Св Парашкева", Никиша и от изток – н. Илан Бурун, височината Берикетли. Полкът разполага 1-ва дружина около н. Брасида за отбрана на Лефтерския залив, 2-ра дружина – за отбрана на залива от отм. 176 до н. Илан Бурун. Резервът на полка – 3-та дружина, заема района около Правище, където е щабът на полка. На дружината се определя рубеж за контраатака на линията Лефтере отм. 445.[363] Артилерията на полка (една 105 см гаубична батарея от 4/16-о артилерийско отделение) заема позиции в междината зад първоешелонните дружини[364].

– 57-и пехотен полк заема участъка от линията н. Илан Бурун, Берекетли до устието на Места. За отбрана на Кавала е определена 4-та дружина. Крайбрежието около Неа Карвали се заема от 3-та дружина, за което се устройват две нови опорни места – в района на отм. 43.86 и отм. 68.[365]

---

[360] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 86.
[361] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 20, л. 25.
[362] Пак там, л. 129.
[363] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 143.
[364] Пак там, л. 164.
[365] Пак там, л. 209.

Участъкът от Хаджи Емин – Керамоти се отбранява от 2-ра дружина. Щабът на полка се дислоцира в Бадем чифлик. Резервът на 3-та дружина се разполага на височините източно от него[366]. Дивизионният резерв – 3-ти конен полк, заема района югоизточно от Драма, с щаб в Доксат[367]. Разположението на частите и подразделенията на 7-а и 28-а пехотна дивизия остават непроменени.

Командването на корпуса назначава корпусни резерви. Това са 62-ри пехотен полк и при започване на бойните действия – 4-ти пехотен попълващ полк, усилен с едно 7,5 см товарно оръдейно артилерийско отделение[368]. Районът за бойно използване на 62-ри пехотен полк е в района Зиляхово, Алистрат, Радулово, а на 4-ти пехотен попълващ полк – Сер, Еникьой, Къснели[369].

Според разпореждане на министъра на войната № I-756 от 28 юни 1944 г., ако Турция се включи във войната и се наложи общо съсредоточаване, 2-ри корпус остава да отбранява Беломорското крайбрежие само със 7-а и 16-а пехотна дивизия, но се усилва освен с 4-ти попълващ пехотен полк, и с 6/1-во и 4/7-о 7,5 см товарно артилерийско отделение. Това се налага, защото според заповедта в случай на война 28-а пехотна дивизия напуска състава на корпуса и влиза в състава на 1-ва прикриваща армия, развърната на българо-турската граница с щаб в Шапчи[370]. От състава ѝ излиза 10-и пехотен полк и заема мястото си в състава на 10-а пехотна дивизия. Полкът се сменя от 13-и пехотен полк. Двете бронеизтребителни роти от 10-а пехотна дивизия също отиват по местата си след смяната им от 1-ва армейска бронеизтребителна дружина. Същото се отнася и за 6-и и 10-и конен дивизион и 10,5 см гаубична батарея след съсредоточаването на 11-а пехотна дивизия. Разграничителната линия между 2-ри корпус и Първа армия при тези условия става р. Места, а източната граница на 28-а пехотна дивизия е по линията Майстро, Дамя и Чобанкьой[371].

Към края на юни 1944 г. след окончателното установяване на брегови те оръдия и тяхната подготовка за отбрана на беломорския бряг инсталираните брегови оръдия се разпределят, както следва:

• Дедеагачки брегови артилерийски полк, заедно с включените към него девет 150 см прожектори:

– около Порто Лагос: три – 10,5 см Д/42 брегови и една 7,5 см противодесантна батарея;

[366] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 164.
[367] Пак там, а.е. 28, л. 173.
[368] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 146.
[369] Пак там, л. 167.
[370] Пак там, л. 146.
[371] Пак там, л. 92.

– около Фенер: една 10,5 см Д/28 брегова батарея;

– около Марония: две 10,5 Д/28 брегови батареи;

– около Макри: една 10,5 см Д/28 брегова и една 7,5 см противодесантна батарея;

– около н. Болустра: една 12 см Д/46 брегова батарея;

– около н. Капсала: една 12 см Д/46 брегова батарея;

– около н. Св Богородица: една 10 см Д/28 брегова батарея;

–около Дедеагач: три 10,5 см Д/28, една 12 см Д/46 , една 15 см Д/38 брегова, една 17 см Д/35 брегова и една 7,5 противодесантна батарея;

– на о. Самотраки: една 7,5 см противодесантна батарея.

• Кавалски брегови артилерийски полк, заедно с включените към него седем 60 см прожектори:

– около Орфанския залив: три 10,5 см Д/28 брегови и една 15 см Д/38 брегова батарея;

– около Кая чифлик: една 17 см брегова и една 7,5 противодесантна батарея;

– около Кавала: две 15 см Д/38 брегови и две 7,5 см противодесантни батареи;

– около Керамоти: две 10,5 см брегови и две 7,5 см противодесантни батареи;

– около Хаджи Емин: една 10,5 см Д/14 гаубична батарея;

– на северния бряг на о. Тасос: една 10,5 см гаубична и една 7,5 см противодесантна батарея и един самостоятелен взвод от осем 47 мм бронеизтребителни оръдия.

Инсталираните по този начин за отбрана на брега батареи имат поголяма боева мощ и могат да водят ефективен огън срещу неприятелските кораби, появили се навътре в морето. Те имат следната далекобойност: 10,5 см Д/28 – 12 км; 10,5 см Д/42 – 18 км; 12 см Д/46 – 20 км; 15 см Д/38 19,5 км; 17 см Д/35 – 20 км и 10,5 см Д/14 – 22,8 км.

За непосредствено усилване на отбраната на удобните за десант места по беломорския бряг на 2 юни 1944 г. Щабът на войската нарежда сформирането на нови 11 противодесантни взвода, които към края на месеца са изпратени за инсталиране на окончателно установените от Щаба на войската позиции по брега на морето. Те се сформират със 22-те снети от въоръжение от артилерийския полк 7,5 см возими оръдия[372].

Частите от Беломорския флот се подчиняват в оперативно отношение на 16-а и 28-а пехотна дивизия със задачата „(...) да охранява и наблюдава водното пространство, брега и въздушното пространство и изготвя донесения; да съдейства за недопускане слизането на брега на от-

[372] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 10, л. 24.

делни лица и групи; да съдейства за прикриване на Беломорския фронт и отбиване на всеки опит за десант; да задържи докрай островите Тасос и Самотраки”[373]. С отбраната на островите се цели ранно предупреждаване за появата на противника и по възможност по-дългото му задържане, за да има възможност частите от крайбрежието да се подготвят за отразяване на десанта.

Остров Тасос е отбраняван от две ударни роти от дружината морска пехота, една тежкокартечна рота (без един взвод), един минохвъргачен взвод, една тежкокартечна рота от 62-ри пехотен полк, 7,5 см противодесантен взвод, противовъздушен взвод, 10,5 см гаубична батарея и гранични подучастък „Тасос”. Тези подразделения заемат дружинното опорно място „Боровец” (на височината непосредствено източно от брега), ротното опорно място в Лименария и взводните опорни места в Калихари, при залива Потама и пристанище Казавити.

Остров Самотраки е оборудван като опорно място със силите на една ударна рота от дружината морска пехота, минохвъргачен взвод, противовъздушен взвод, противодесантен взвод със 7,5 см оръдия и гранични подучастък „Каменица”.

При отбраната на островите особено се разчита на маньовъра със сили и средства, тъй като противникът има възможност да обходи отбранителните съоръжения. Затова за всяко оръжие се подготвят запасни позиции. Войските се запасяват с продоволствия и боеприпаси за водене на бой при обсада от 3 до 7 денонощия[374].

Минният полудивизион от Беломорския флот получава задачи да поддържа чисти от мини проходите в минните заграждения, да унищожава откритите мини в морето и да води разузнаване чрез нощни и дневни патрулирания. Пристанищните комендантства поддържат непрекъснато наблюдение и осъществяват контрол в пристанищата и имат готовност да съдействат на войските при отблъскването на десант.

Специалната рота на Беломорската флотилия се разполага между флота в градовете Кавала и Дедеагач.

Морските гранично-наблюдателни участъци получават задачи:

– да поддържат гранично-охранителната служба и да водят наблюдение на морето и въздушното пространство;

– да предупреждават и изготвят своевременно донесения за появата на противника;

– да не допускат стоварване на малки групи и лица, като ги залавят или унищожават;

---

[373] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 24, л. 273.

[374] Пак там, л. 271.

– да съдействат на пехотните войски и частите от дружината морска пехота.

В оперативно отношение гранично-наблюдателните участъци се подчиняват на командирите на дивизии, като на 16-а пехотна дивизия се подчиняват 17-и, 18-и и 19-и гранично-наблюдателен участък и 20-и морски гранично-наблюдателен участък, а на 28-а пехотна дивизия – 20-и морски гранично-наблюдателен участък и 21-ви граничен участък.

В строево отношение гранично-наблюдателните участъци се придават към полковете и Беломорския флот, както следва:

– на 14-и македонски пехотен полк: 17-и гранично-наблюдателен участък (18 поста) с щаб в Порой и взводове в Мокриево, гара Порой и Ливадово;

– на 59-и пиренски пехотен полк: 18-и гранично-наблюдателен участък (16 поста) с щаб в Серес и взводове в Долна Джумая, Еникьой и Кьонеки;

– на 57-и беломорски пехотен полк: 19-и гранично-наблюдателен участък (17 поста) с щаб в Порна и взводове в Здравик, Вержан и Провица;

– на Беломорския флот: 20-и крайбрежен гранично-наблюдателен участък (22 поста) с щаб в Кавала и взводове в Орфано и Кавала; 20-и крайбрежен гранично-наблюдателен участък (17 поста) с щаб в Дедеагач и взводове в Порто Лагос и Дедеагач;

– на 58-и Гюмюрджински пехотен полк: 21-ви гранично-наблюдателен участък (14 поста) с щаб в Дервент и взводове в Дервент, Доганхисар и Голям Дервент.

При тази организация на противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие 2-ри български корпус продължава фортификационното оборудване на местността. Установява се, че телените мрежи пред позициите разкриват тяхното местонахождение. Затова се преминава към изграждането на полоси с широчина до 9 м, състоящи се от разпръснати ниски колчета и храсти, преплетени с бодлива тел, които се маскират[375].

Укритията и скривалищата се усилват допълнително с бетон, за да могат да издържат на „барабанен" артилерийски огън с 500-килограмови бомби, доизграждат се позициите и се маскират. Гнездата за стрелците се правят по-тесни и по-дълбоки. Допълнително се изкопават множество дупки по бойното поле, които да служат за укритие срещу бронираните машини на противника. Мъртвите пространства се покриват с мини.

Скривалищата за личния състав се правят с повече входове, осигуряващи бързото им заемане и напускане. Същевременно входовете са

[375] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 26, л. 133.

малки, издълбани изцяло в земята с цел да не бъдат улучени с право мерене и пречупени – заради детонационните вълни. Самите опорни места са изградени за водене на кръгова отбрана. Картечниците и бронеизтребителните оръдия са поставени на места, където да имат възможност да водят флангов огън. На бойните места не се поставя повече от едно оръдие, а самите амбразури са близко до земята. Бункерите с амбразури също се фланкират взаимно. За намиращите се в тях оръжия се оборудват допълнително и открити огневи позиции за смяна на местата.

Срещу бронираните коли на противника се изграждат насипи, гърбични препятствия, изкопават се ровове, а където има възможност, районите се заблатяват. Командно-наблюдателните пунктове са защитени с бронирани плочи. В междините между опорните места се изграждат лъжливи ротни и дружинни опорни места, но те са добре оборудвани, тъй като при необходимост могат да се заемат от полковите резерви[376]. Всички укрепления старателно се маскират.

За да се избегне евентуално проникване на противникови десантни лодки в най-долното течение на реките Струма и Места и по този начин да се извършат стоварвания във фланг и тил на опорните места, техните устия се преграждат.

Река Струма е преградена в плитчината непосредствено пред устието с широчина 350 м, на теснината на 400–500 м северно от устието с широчина 90 м и на теснината, намираща се на 1 км североизточно от него, с широчина около 90 м. Преграждането се извършва с дървени „пилоти" (колове, забити шахматно в два реда, като разстоянието между тях е 1,5 м, а височината им над морското ниво е 20 см). Разстоянието между коловете се запълва с рогатки от бодлива тел. Използвани са 700 кола с диаметър 20–25 см и дължина 5–8 м. Освен тях в горното течение на р. Струма на около 1400 м от устието е изградено препятствие от два реда телени въжета, преминаващи през 50 железни бъчви на всеки ред. Препятствието е срещу проникването на лодки и малки кораби. Защитено е с огъня на тежките картечници и може да бъде разрушено само с взрив[377].

За р. Места проучванията показват, че навлизането в устията на четирите ѝ ръкава е невъзможно дори за плиткогазещи лодки, тъй като са затворени със съвсем плитки пясъчни наноси.

За защита на плажовете се правят предплажни препятствия: забиват се колове на 2–3 м дълбочина във водата на разстояние 2 м един от друг, като горният им край се показва 40–50 см. Поставянето им обаче се оказва доста трудно и затова на застрашените места са натрупани камъни с диаметър около метър с острия край нагоре. Освен това успоредно на

[376] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 26, л. 318.
[377] Пак там, л. 75.

плажа се поставят наблюдателни мини на дълбочина 2–3 м, като са използвани въздушни бомби, гранати и торпедни глави.

Освен укрепяването на позициите командването на 2-ри корпус взема мерки и за организиране отбраната на населените места. По този начин се увеличава нейната устойчивост най-вече в тила, в случай че противникът успее да я пробие или стовари въздушен десант. Особено внимание се обръща на селищата от първата съпротивителна линия, най-вече на Дедеагач и Кавала, както и в тила, където има войскови гарнизони за организиране на кръгова и постоянна отбрана.

Укрепяването на населените места се изразява в построяване на стрелкови гнезда и окопи; ровове срещу бронирани коли; организиране на командно-наблюдателни и наблюдателни пунктове; подготовка на материали за препятствия и барикадиране на улиците; оборудване за кръгова отбрана; привеждане в отбранително положение на зданията в окрайнините на населените места и подходящите в центъра; изграждане на преградни позиции във вътрешността на населеният пункт за заемане от резервите; обозначаване на посоките към командно-наблюдателните пунктове; свързване на позициите чрез отвори през оградите; маскиране и разчистване на пространства за обстрел и др. В селищата са въведени три степени на бойна готовност – предупредителна, бойна и пълна[378].

Предупредителна степен се обявява при получаване на сведение за десант. При нея се сформират дежурни подвижни части. При започването на десант се обявява бойна готовност, при която се сформират и разузнавателни дежурни части. При следващата степен – пълна, се сформира резервна дежурна част, обявява се военно положение и населеното място се заема за отбрана. По този начин се организират за отбрана селищата от първата съпротивителна позиция: Зинели, Канфалар, Булустра, Инели, Мандра, Тепе чифлик, Къчобаш, Порто Лагос, Фенер, Сара Яр, Кушланли, Имарет, Меше, Хаджелар, Марония, Гювендик, Дикилиташ, Макри, Хижи, Дедеагач, Маестро, Аналос, Чекердекли. В тила се оборудват населените пунктове Ксанти, Енидже, Кръсто поле, Коюнкьой, Гюмюрджина, Петко войвода, Дервент, Доганхисар, Родопи, Сараджа и Мурхан чифлик. Временно се организират за отбрана Арабадинкьой, Кючюккьой, Балафор, Каджа, Челеби и Хасъкьой[379].

За водене на борба с въздушните десанти, стоварени в тила, отделни парашутисти или въоръжено въстание, в гарнизоните се сформират бойни групи и войскови комендантства. Тези бойни групи (дежурни подвижни части) се използват главно за отбрана на самите селища, които за целта се разделят на бойни участъци и пунктове. Частите водят непрекъс-

[378] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 19.
[379] Пак там, л. 26.

нато наблюдение на въздушното пространство, като излъчват денонощни въздушно-наблюдателни постове, въоръжени с тежка картечница. Противопарашутните ядра се намират в пълна бойна готовност и са в състав от 27 души (командир, двама разносвачи и две отделения по 12 души). При условие че въздушното стоварване е съпроводено от морски десант, останалите части изпълняват само бойната си задача по отбрана на морски бряг, а борбата с въздушните десанти в тила се води от дежурните части и ядрата в населените места.

Задачата по ръководство на важните технически строежи, подвоза на материалите и инструментите за работа се възлага на началника на Беломорския укрепен фронт полковник Петър Бачокиров. Фронтът е създаден със Заповед № 5 от 24 март 1944 г. и има в състава си три укрепени района[380].

Първи укрепен район е с щаб в Сер. Той има за задача да подвозва материали до опорните места на 7-а пехотна дивизия. В неговия състав са 11-а и 2-ра трудова дружина и коларска рота със 160 волски коли.

Втори укрепен район е с щаб в Кавала. Той подпомага строителните работи в участъка на 16-а пехотна дивизия, батареите от р. Струма до р. Места и на о. Тасос. Неговият състав е 20-а и 8-а трудова дружина, специална рота, камионен взвод, 107-а сборна рота и наети плавателни съдове.

Трети укрепен район е с щаб в Гюмюрджина. Той е на разположение на 28-а пехотна дивизия и батареите, разположени между р. Места и Дедеагач. Районът се заема от 22-ра и 10-а трудова дружина. Всеки укрепен район има още в състава си щаб, специална рота, дърводелско-кофражен взвод, железаро-арматурен взвод, зидарски и миньорен взвод – общо 218 души[381]. Освен подвоза и работата по оборудването на позициите трудовите дружини имат готовност да водят бой с малки десантни групи самостоятелно или съвместно със съседните бойни части, без да чакат заповед от Щаба на трудовата област. При по-голям десант дружините се прегрупират към предварително указани райони с готовност да действат по допълнителна заповед[382].

Щабът на войската предвижда, че при десант и овладяване на брега от противника той ще може да се възползва от отбранителните съоръжения и прегради в областта и разпорежда да се проучи и разработи план за необходимите разрушения по Беломорието, след което да се направят разчети за необходимото количество взривни материали и да се изпрати искане за тях до германските специалисти. Едновременно с това се вземат мерки за предварителна подготовка, като се изкопават гнезда за поставяне

[380] ДВИА, ф. 723, оп. 1, а.е. 2, л. 29.
[381] Пак там, л. 39.
[382] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 156.

на взривните материали и построяване на складове за тях. След приключване на подготвителните работи, с Поверително писмо № 367 от 16 май командирът на II корпус донася до Щаба на войската, че са подготвени за разрушаване следните обекти:

– войскови съоръжения: летища, пристанища, свързочни средства, помещения, складове и др;

– съобщителни съоръжения: жп линии, пътища, мостове, съобщителни средства и др.;

– стопански обекти: стопански и снабдителни съоръжения, фабрики и водноелектрически централи.

След ново преразглеждане на разчетите се стига до извода, че с разрушаване на пристанищата е невъзможно да се възпрепятства противников десант, тъй като ще се необходими големи количества взривни материали. Затова е наредено този план да не се изпълнява, а да се устройват прегради и разрушения главно на пътищата, водещи от брега в северна посока и командирът на корпуса разпорежда на командирите на 16-а и 28-а пехотна дивизия да разработят съответните планове, като препоръчва разрушенията да се разпределят в по-голяма дълбочина[383]. По този начин в продължение на повече от три години фортификационното оборудване на Беломорието завършва в по-голямата си част. Особено внимание се обръща на оборудването на позициите на бреговите батареи, за чиито оръдия се построяват солидни железобетонни площадки и прикрития, скривалища и окопи за близка отбрана. Самите батареи се обграждат с телени мрежи и старателно се маскират. Заедно с това се изграждат и системно разположени окопи, тежкокартечни железобетонни бункери и стрелкови гнезда, свързани с ходове за съобщения, наблюдателни пунктове за командирите на батареи и площадки за противоброневите оръдия.

На 28 юни 1944 г. след обстойна проверка инспекторът на Инженерните войски докладва на началник-щаба на войската, че в Беломорието са напълно завършени 70 железобетонни тежкокартечни кръгови гнезда и две галерии. Направена е желязната арматура и са готови за бетониране други 42 железобетонни бункера.

Германският укрепен щаб в Солун отпуска 6 стоманени куполи с по две 20 мм картечници и 6 стоманени куполи с по една тежка картечница и едно 37 мм оръдие от бойни коли, които ще се монтират на специално изработени картечни гнезда, подобни на кръговите. Местата се избират от командирите на 16-а и 28-а пехотна дивизия съвместно с германски офицери от укрепения щаб в Ксанти и от командването на II български корпус. След направените проучвания куполите се разполагат, както следва:

[383] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 58–60.

– куполите с една тежка картечница и 37 мм бронеизтребително оръдие: западно от устието на р. Струма; две в района на Неа Перамос, по една в районите на Неа Ираклица, Неа Карвали и н. Булустра;

– куполите с две 20 мм картечници в районите северозападно от Чазии, Кале чифлик, Неа Карвали, северно от н. Булустра, южно от Саръян и н. Врацида[384].

Особено благоприятни за противодесантната отбрана се оказват удобните асфалтови пътища, построени от гръцкото правителство, и новите, допълнително прокарани оперативни пътища.

Заедно с отбранителните съоръжения по крайбрежието, отбраната се усилва с голям брой противодесантни, противоброневи, противовъздушни взводове, батареи и прожектори и се организира солидна противовъздушна отбрана с модерни изтребители. За тях се изграждат летища, където се настаняват български и германски авиатори, охраняващи въздушното пространство на Беломорието.

При така създадената организация противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие се отличава със своята устойчивост, упоритост, активност и маневреност. Въпреки големия фронт, недостига на сили и средства, стратегически резерви и флот, командването на 2-ри корпус успява да създаде силна, добре оборудвана, отговаряща на съвременните условия отбрана на морско крайбрежие. Променя се окончателно схващането, че противодесантната отбрана трябва да бъде организирана на морския бряг и десантът да се отрази още в морето.

Опитът от Италианския фронт и Нормандия показва, че десантът може да бъде стоварен на по-слабо заетите места и да е съпроводен с въздушни стоварвания на войски. Освен това противникът използва всеки свой начален успех за незабавно по-нататъшно настъпление, подвежда резервите и бързо разширява плацдарма си[385]. Това налага изграждането на противодесантната отбрана на по-голяма дълбочина и създаването на повече резерви.

Българското командване организира отбраната на Беломорското крайбрежие, като създава система от взаимноподдържащи се с огън опорни гнезда, пунктове и райони, подготвени за кръгова отбрана. Създават се местни, дружинни, полкови и дивизионни резерви с оборудвани изходни райони за настъпление към застрашените направления. Създават се и оперативни резерви. Предвижда се воденето на бойни действия, като

[384] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 58–60.

[385] ДВИА, Инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. Военноисторическа библиотека, София, 1953, л. 44.

контраудар и контранападение за отразяване на десанта. Контраударът се провежда от местните резерви в състав до взвод или рота срещу дебаркирал противник още в самото начало при слизането му на брега, без да се чака заповед от висшестоящия началник. Опитът от Италия показва, че дори отделни отделения, чийто състав добре познава местността, са имали пълен успех срещу проникнал на брега противник. За целта местните резерви се разполагат и маскират предварително в близост до застрашения район, заемат изходни позиции, сформират бойни и ударни отделения и атакуват противника незабавно, в най-слабия момент, преди да се е организирал за отбрана[386]. В състава на резервите има щурмови оръдия, отделения за близка борба с бронирани коли, предни артилерийски наблюдатели и свързочни отделения. С резервите предварително се провеждат учения за водене на бойни действия към всички възможни направления. Заповедта за провеждане на контраудар се подава от командира на местните резерви, който преценява удобния момент.

Контранападението се провежда, когато противникът е проникнал или пробил дълбоко противодесантната отбрана в главната бойна зона и когато контраударът на местните резерви е неуспешен или ако противникът извършва стоварване на войски на слабо заети крайбрежни участъци, където зад тях няма местни резерви. От особено значение при контранападението е, че резервите трябва своевременно да се прегрупират в района на действие, да се заемат изходни позиции и разузнаят действията на противника. Особено внимание се обръща на взаимодействието с артилерията, авиацията и най-вече на точния момент за провеждане на контранападение. Пуките от десантите показват, че то се извършва сравнително късно поради продължителната му подготовка.

Контранападението може да бъде полково, дивизионно и корпусно, като началото за неговото провеждане се заповядва от съответните командири. Подготовката на контранападението изисква повече време, предварителна планомерна подготовка и взаимодействие между всички видове оръжия. Затова, успоредно с укрепяването на позициите, с резервите предварително се провеждат учения за действие към всяко от застрашените направления[387]. На тези учения резервите се запознават с местността, позициите, укрепленията и се тренират, за да бъде спечелено време за тяхното заемане. Предварително трябва да се организират разузнаването, маркирането на огневите позиции, подготовката на пътищата, а командирите да имат изготвени схеми за заемане на изходните позиции. Контранападението се извършва в условията на ограничена видимост – нощем или чрез изкуствено създадена димна завеса с цел частите да не са изложени

[386] ДВИА, ф. 26, оп. 3, а.е. 272, л. 290.
[387] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 3, л. 9.

на огъня на противниковата корабна артилерия[388]. Затова тренировките и ученията на резервите се изпълняват нощем.

Въпреки липсата на стратегически резерви (от корпус и нагоре) командването на 2-ри корпус разработва варианти за планомерни нападения с по-големи войскови съединения[389]. Те ще се провеждат за отхвърляне на по-силен противник от заетия плацдарм и възстановяване целостта на противодесантната отбрана. При такова контранападение е необходимо по-голямо взаимодействие с военновъздушните сили на армията. Командването стига до извода, че контранападението може да има успех само когато вероятните за десант места са надежно прикрити, а позициите за контраатака не са разкрити от противника.

Командването на резервите се възлага на опитни и добре подготвени командири, които да могат самостоятелно да вземат целесъобразни решения. Към техния щаб са назначени офицери за поръчка, на които се предоставят мотоциклети, за да могат своевременно да организират воденето на боя. Обръща се особено внимание на повишаване степента на бойната подготовка на резервите, най-вече по познаване на местността, комбиниране на огъня с движението на войските, повишаване на бойната готовност и бързото развръщане и движение по бойното поле. Воденето на настъпателния бой от пехотните подразделения е по „начина на ударните отделения”[390]. Това представлява тясно и дълбоко формирование, на което в челото на бойния му ред се намират най-добрите бойци. Трябва да се избягва характерният за настъпление боен ред, изграден на принципа „широки настъпателни вълни”, за да може да се получи необходимото съсредоточаване на огъня.

Решаващо се оказва взаимодействието между всички видове войски и оръжия, особено между пехотата и артилерията, противовъздушната отбрана, „миночистачите” (сапьорите), самолетите, опознавателната служба и снабдяването с продукти и боеприпаси на бойното поле. Войските се тренират и в бързо преминаване от настъпление към отбрана, защото този боен ред налага бързо развръщане по фронта и в дълбочина за заемането на позициите.

Освен местните резерви, от второешелонните подразделения се назначават „резерви за намеса“[391]. Тяхната задача е да заемат позиции за контраатака, в случай че противникът десантира на участъците, които само се наблюдават. За по-бързото им предвижване се предоставят велосипеди и моторни превозни средства. Отпуска им се и допълнително ар-

[388] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 22, л. 62.

[389] Пак там, л. 60.

[390] Пак там, а.е. 22, л. 60.

[391] Пак там, а.е. 24, л. 32.

тилерия, за да могат да водят самостоятелни бойни действия. Войските на предната позиция, освен задачата си за отбрана, трябва своевременно да оповестят резервите за десанта и по възможност да наложат господство в предпозиционното пространство. Намиращите се там единични постове и подслушвателни радиостанции в този случай се съсредоточават на труднодостъпни височини с цел да не пречат на отбраната на опорните места. При десант на противника за всички военни служби, които не са ангажирани в бреговата отбрана, гражданските служби и организации се изготвят бойни списъци, с които се включват в отбраната. Предвижда се те да действат като „тревожни единици" и се въоръжават и подготвят за отбрана на населените места, караули, охрана, борба с въздушните десанти, смяна на действащите войски от по-слабо заетите или незастрашени от десант участъци.

Воденето на противодесантната отбрана изисква гъвкаво и бързодействащо управление. Това се постига чрез предварително изготвени огневи планове, които дават възможност на всички огневи средства да открият огън още при забелязването на десанта. По този начин се постига силно огнево въздействие в най-слабия момент от десанта при приближаване и стоварване на противника. От съществено значение е своевременното разузнаване и разгадаване на вероятните действия на противника след закрепването му на брега. То се извършва от отделни разузнавателни отделения и взводове, които поддържат постоянен контакт с противника и събират сведения за неговия състав, положение, размах на десанта и направление на главния му удар.

Съпротивителните гнезда и опорните места се отбраняват докрай. Тяхното задържане обвързва противника и разпръсква силите му, с което се печели време за противоударите и противонападенията на резервите. До тяхното пристигане командванията на участъците действат с местни и други по-слаби резерви. Войските от ненападнатите фронтове са като допълнителни резерви, което отличавапротиводесантната от сухоземната отбрана. Резервите не бива да се разпръскват, а да атакуват стремително, със съсредоточени сили там, където има опасност противникът да заеме командни височини, пристанища и са налице предпоставки за разширяване на плацдарма. Боят се води активно, чрез планомерно използване на силите и огъня на всички видове оръжия, непоколебимо задържане на всяка позиция, своевременен подвоз на боеприпаси и продължава до пълното отблъскване и унищожаване на противника.

Командването на корпуса обръща особено внимание на правилното разположение на огневите средства. Тежките пехотни оръжия заемат позиции в съпротивителните гнезда на предната линия на „главната

съпротива" и се подготвят предварително за водене на флангов огън. В дълбочина се разполагат т.нар. мълчащи оръдия, които в подходящ момент откриват изненадващ огън. Дивизионната артилерия изпълнява задачи по унищожаване на цели с наблюдателен огън в предпозиционното пространство – най-вече по десантни лодки, а нощем – прегражден огън в морето. Впоследствие води огън срещу проникнал в главната бойна зона противник. Оръдията се разполагат във формата на трапец, чиято голяма основа е към морето. Целта е да се води огън във всички посоки. Отпред се разполагат оръдията за водене на огън с право мерене, а в дълбочина – за водене на огън от закрити огневи позиции.

Артилерията използва единна система от наблюдателни пунктове и осъществява пълно огнево покритие на междините и мъртвите пространства. Основните данни за стрелба се подготвят предварително, особено за водене на огън нощем.

Свързочната мрежа на противодесантната отбрана се подготвя за бързо предаване на донесения, надеждно управление и бърза връзка с резервите и снабдителните органи. За нейното осъществяване се използват телефонна, телеграфна и радиосвръзка, оптически и акустични средства, гълъби, офицери за връзка, разносвачи с мотоциклети, коне или велосипеди.

Частите се намират в постоянна отбранителна готовност, без неделните и празнични дни, като една част от тях са винаги на позиция, а останалите изпълняват задачи по инженерното оборудване на местността[392].

При тази организация, дислокация и схващане за водене на бойните действия се осъществява противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие от 2-ри корпус до окончателното му напускане от там. В същото време обстановката на Балканския полуостров започва бързо да се изменя. На 2 август Турция прекъсва дипломатически отношения с Германия. Българо-германските отношения навлизат във фазата на крайно изостряне, като се отразяват и върху обстановката по Беломорието[393]. В същия ден с шифрована телеграма № I-939 Щабът на войската нарежда на командира на 2-ри корпус: „(...) Разпоредете, в случай на евентуално скъсване отношенията на прикриващите и гранични части, да продължат да бъдат най-коректни спрямо турската погранична страна. Заедно с това, предвид поведението на Турция и вероятността за действия от страна на Англия, особено на англо-американския въздушен флот, да се засили противовъздушната отбрана в областта. Силите на противовъздушната

[392] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 24, л. 32.

[393] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 168.

отбрана и частите на предупредителните служби да се прегрупират, като се устроят и бързи съобщителни връзки между отделните гарнизони в Беломорието“.[394]

Като предохранителна мярка се предприема поставянето на предвидените в отбранителните планове преградни минни полета и се вземат мерки за подготовка на разрушителните работи, в случай че Димотишката зона се използва за изходна база за настъпление от страна на Турция или англо-американците.

На 17 август 1944 г. офицерът за свръзка към германското командване в Белград донася в Щаба на войската, че командващият армейската група „F” в Белград генерал-фелдмаршал Фон Вайкс поема командването на всички войски в Сърбия, Хърватско, Черна гора, Албания, Беломорието и островите в Бяло море. На него се подчинява и германското командване „E” на генерал-полковник Льор в Солун.

След началото на Яш-Кишиневската операция на 20 август 1944 г. и успешно извършения пробив от Червената армия срещу германската армейска група „Южна Украйна” германското командване „E” нарежда цялата Беломорска област да се приведе в положение на пълна бойна готовност.

На войските от 2-ри корпус се възлага да отбраняват Беломорието откъм запад, юг и изток. За предна позиция на отбраната и главната съпротива е определена линията в. Тумба, гара Порой, с. Мандра, р. Струма, южно от с. Мандра, с. Ветрен, Демирхисар, Серес, отм. 126 (югоизточно от в. Тумба), отм. 261, с. Чепелджа, с. Мериня, отм. 52, в. Тилки тепе, с. Еникьой, с. Чаязи, по морския бряг на изток до границата с неутралната Димотишка зона[395]. За граница между частите на 2-ри корпус и Прикриващата армия е определена линията с. Аврен, с. Меркос, в Тила, с. Буката, р. Шейтан дере, р. Манакси дере (вс. изкл.). Освен това се разпорежда да се вземат всички мерки за осигуряване реда и спокойствието в корпусното пространство, като се потушава „всеки опит за бунт и вредителство”.

На отделните дивизии от състава на 2-ри корпус, след прегрупиране на частите им се възлагат следните задачи:

Седма пехотна дивизия – да охранява и организира отбраната на десния фланг на корпуса, като създава опорни пунктове в районите на гара Порой, с. Мандра, в. Чона (отм. 520), Демирхисар и Серес, преграждайки направленията гара Порой, с. Ветрен, долината на р. Струма (Рупелското дефиле) – Демирхисар – с. Крушево – Неврокоп, Серес – с. Зърнево – Не-

---

[394] ДВИА, Инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. Военноисторическа библиотека, София, 1953, л. 72.

[395] Пак там, л. 73.

врокоп. Дивизията отговаря за охраната на десния фланг на 16-а пехотна дивизия. Непосредствено зад стика между двете дивизии в района на Серес се разполага корпусният резерв – 4-ти пехотен попълващ полк.

Шестнадесета пехотна дивизия получава задачата да охранява и организира отбраната на своя район, като съсредоточава основните си сили и средства за прегражданe на направленията с. Зиляхово – Драма; долината на р. Драма – с. Правище – с. Радуново; с. Чаязи – с. Правища. По отношение на беломорския бряг дивизията запазва досегашните си задачи, като участъкът на 22-ри полк се заема от една усилена негова дружина и се включва в състава на 62-ри пехотен полк.

Двадесет и осма пехотна дивизия е назначена в корпусен резерв и се съсредоточава в района на Драма. Вторият корпусен резерв – 4-ти пехотен попълващ полк, се съсредоточава в района на Серес.

Заедно с бреговите артилерийски полкове Беломорската флотилия изпълнява дадените им по-рано задачи и остават на досегашните си места[396].

Предвид бързото напредване на Червената армия, като вече приближава българо-румънската граница Щабът на войската заповядва на командира на 2-ри корпус да изтегли от Халкидическия полуостров 7-а пехотна дивизия и да я съсредоточи в района източно от р. Струма, като уведомява за това германското командване „Е" в Солун[397]. В същото време германските части напускат Димотишката неутрална зона, а 22-ра пехотна дивизия, която отговаря за нейната охрана, остава на старите си позиции, без да заема опразнената зона.

На беломорския бряг германците изоставят батареите си и съоръженията по брега на морето, заедно с малочисления си флот, състоящ се от незначителен брой патрулни и разузнавателни кораби. Впоследствие всички германски военни кораби, заедно с българските 4 миночистачни кораба, два моторни ветрохода, патрулни и рибарски лодки, както и 4 миночистачни кораба в строеж, са конфискувани от гръцките власти. Моторите на тези кораби са демонтирани и пренесени в България.

Прегрупирането на частите на 7-а пехотна дивизия завършва на 6 септември 1944 г., когото съветското правителство скъсва всякакви отношения с България. Командването на 2-ри корпус уведомява частите, че отношенията с германците са прекъснати поради тяхна вина, тъй като са направили опит да обезоръжат български войскови части от 1-ви корпус.

---

[396] ДВИА, Инв. № 3221, Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 1941–1944 г. Спомени и научни разработки. Ръкопис. Военноисторическа библиотека, София, 1953, л. 74.

[397] ДВИА, ф. 24, оп. 3, а.е. 103, л. 89.

Същевременно се разпорежда при опит от страна на германците да обезоръжат части от 2-ри корпус да се оказва съпротива и да не се допусне това. Частите трябва да са в готовност да посрещнат евентуални нападения от страна на германците от запад.

На 6 септември 1944 г. Съветският съюз обявява война на България, правителството нарежда да не се оказва съпротива на Съветската армия и поисква примирие. Същия ден командирът на 7-а пехотна дивизия, като най-близкостоящ и поддържащ контакт с германците, отдава разпореждане до частите на дивизията: „(...) От днес, 24 часа, да не се позволява никакво преминаване на германски чинове през западната граница на дивизията и в двете посоки. Всички германци да се задържат като военнопленници. При опасност от пленяване да се унищожава поверителната архива".[398]

На 8 септември 1944 г. с влизането във война с Германия генерал Сираков издава Заповед № 59/824 за задачите на корпуса по отбраната на Беломорската област съобразно изменената обстановка. Усилията на корпуса се насочват към прикритие на областта, включително от запад от евентуално германско настъпление. Разграничителната линия между 7-а и 16-а пехотна дивизия е с. Вернер, с. Тумба, с. Клепунци, с. Просечен[399].

С телеграма № 1249 от 9 септември 1944 г. Щабът на войската разпорежда на Беломорската флотилия, че островите Тасос и Самотраки ще се евакуират по допълнителна заповед. Забранява се стрелбата срещу англо-американските войски, проникнали в Тракия. Тъй като флотилията няма възможност да извади мините, подготвени за защита на беломорския бряг, плановете за минните заграждения се предават на председателя на съюзническата комисия по „опразването" на Тракия.

От 1 октомври 1944 г. 2-ри корпус е преименуван на 7-а армия, което довежда до разместванията и усиления на съединенията. Разграничителната линия между 7-а и 16-а дивизия се определя на линията с. Елшен – с. Савек.

Седма пехотна дивизия, усилена с 2-ра конна бригада, 22-ри пехотен полк (без 68-и пехотен полк), прегражда направленията: с 2-ра конна бригада, 14-и и 39-и пехотен полк – Струмица – Петрич, и имат готовност за настъпление и овладяване района на Струмица; с 22-ри пехотен полк, 11-и конен дивизион и 7-а дивизионна картечна група – Порой, Ветрен, Рупел и Кавакли, Демирхисар.

Шестнадесета пехотна дивизия е усилена с 68-и пехотен полк и прегражда направленията: с 68-и пехотен полк Орляк – Сер и Нигрите –

[398] ДВИА, ф. 60, оп. 2, а.е. 217, л. 258.

[399] Йончев, Д. България и Беломорието (октомври 1940 – 9 септември 1944). Военноисторически аспекти. София, 1993, с. 173

Сер; 57-и пехотен полк се групира в района на Драма и Кавала[400].

Това са последните разпореждания за прегрупиране в Беломорската област.

Със Заповед № I-1438 от 10 октомври 1944 г. на командира на 7-а армия е заповядано оттеглянето ѝ от Беломорска Тракия в земите северно от българо-гръцката граница от 1941 г. Армията заема за охрана на държавната граница на рубежа Петрич, Марикостиново, Неврокоп, Арда, Рудозем, Смолян, Кирково, Токачка и Чорбаджийско[401].

На следващия ден със Заповед № 80/959 командирът на 7-а армия конкретизира районите за заемане от частите. От Беломорието се изтеглят и разполагат в близост до българо-гръцката граница 17-и, 18-и, 19-и, 20-и и 20а гранично-наблюдателен участък.

Седма пехотна дивизия заема района Петрич, Марикостиново и Левуново за прегражданe на Рупелското дефиле.

Шестнадесета пехотна дивизия заема района Жестово, Копривлен и Неврокоп.

Десета пехотна дивизия заема района Кирково, Чорбаджийско и Токачка, а 58-и пехотен полк – Голям Палас и Пашмаклъ.

Беломорският флот се разполага заедно с 16-а пехотна дивизия в Неврокоп. Съгласно Заповед №IV-М-1232 от 15 октомври 1944 г. дружината морска пехота се разформира и окончателно се демобилизира в Созопол. Останалите поделения от Беломорската флотилия също са евакуирани в Созопол и от 25 ноември 1944 г. сформират база Бургас.

Кавалският брегови артилерийски полк се разполага зад района на 16-а пехотна дивизия, а Дедеагачкият брегови артилерийски полк – зад 10-а пехотна дивизия.

Самото евакуиране продължава от 21 до 25 октомври 1944 г.: за частите от района на Дедеагач – през Гюмюрджина, а за частите от района на Кавала – през Драма. Щабът на 28-а пехотна дивизия остава в Гюмюрджина до окончателното евакуиране на частите, за да ръководи оттеглянето, тъй като е най-добре ориентиран в обстановката и поради голямото разстояние и слабата връзка между 10-и пехотен полк и командването на 10-а пехотна дивизия.

С това предислоциране окончателно приключва дейността на българската армия по отбраната на Беломорското крайбрежие.

---

[400] ДВИА, ф. 319, оп. 2, а.е. 76, л. 7.

[401] Пак там.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Наличието на естествена черноморска граница на България поражда необходимостта от нейната защита. Участието на Българската армия във войните от миналия век налага три пъти да се организира отбрана на морско крайбрежие не само на бреговете на Черно море, а и на Мраморно и Бяло море. През този период българското командване и войска натрупват значителен опит по защита на крайбрежията, който непрекъснато се дообогатява и усъвършенства. Архивните документи и българската историография доказват, че от всяка война са извличани съответните поуки, прилагани по-късно в практиката. Друга характерна черта е постоянната приемственост между поколенията, която е една от традициите в Българската армия. Затова този опит следва да се събира, изучава, обобщава и извлечените поуки да се предават на следващите поколения независимо от повратностите на политическите и военнополитическите събития.

Отбраната на морско крайбрежие от Българската армия бележи своето начало през Балканската война от 1912–1913 г. Тогава отбраната на бреговете на Черно море се осъществява с цел да се обезпечат срещу вероятни десанти тилът и флангът на действащите в Югоизточна Тракия войски. Тъй като малобройният и със слаби възможности български военноморски флот не е в състояние да противодейства на турския и да отразява десанти, Главното командване решава сухопътната отбрана на крайбрежието да се организира със силите на Варненския и Бургаския укрепен пункт, с което са поставени основите на отбраната на морско крайбрежие от Българската армия.

Още в началото на организирането на отбраната проличава стремежът на командването да построи дълбокоешелонирана отбрана. Оборудват се предни, главни и втори отбранителни позиции, които представляват защитени пунктове, подготвени за кръгова отбрана. Повечето от частите се заделят за маневрени войски с готовност да действат към застрашените направления.

Вторият период на Балканската война започва с прегрупиране на новосформираната Четвърта армия за заемане на изходен рубеж за отбрана. Отбраната на Мраморно море се изгражда на заставен принцип поради големите участъци и труднопроходимата местност. За първи път за отбрана е използвана и конницата. Независимо от трудностите и суровите зимни условия замисълът за отбрана на бреговете на Мраморно море се оказва успешен. Поражението на турския десант при Шаркьой е толкова съкрушително, че до края на войната турците не предприемат каквито и да е

настъпателни действия срещу Четвърта армия. Въпреки това временният успех на десанта налага някои поуки, с които командването се съобразява. До края на войната за кратко време се изгражда силна противодесантна отбрана, подготвена в инженерно и артилерийско отношение. Дори с примитивни средства са поставени минни полета в студеното бурно море.

Отбраната на Черноморското крайбрежие през Първата световна война е продиктувана от необходимостта да се защитават от евентуален морски десант десният фланг и тилът на действащите в Добруджа войски. Задачата за нейното осъществяване се възлага на Варненския и Бургаския укрепен район. Въз основа на задълбочена рекогносцировка се подготвя и изгражда съвременна за времето си отбрана на морско крайбрежие и укрепен район. Опитът се обогатява с изграждането на противодесантни, предни, авангардни, междинни и главни отбранителни позиции. Разчита се на активното маневриране на войските, които ще се прехвърлят от незастрашените направления към местата за стоварване на противника. Планира се отразяването му да се осъществи чрез воденето на упорити и активни бойни действия на ред последователни рубежи и използването на всяка възможност за контраатака с малки подразделения. Преценяват се всички възможни варианти за десантиране на противника и за всеки от тях се планира съответното противодействие. Предвижда се недостигът от сили и средства да се компенсира с добре организирано взаимодействие между отбраняващите се войски, бреговите батареи, противовъздушната артилерия, флота, водосамолетните станции, средствата за наблюдение и свръзка.

Значително развитие бележи инженерната организация на отбранителните позиции. Тук командването се старае да избягва шаблона и да проявява творчество. Към края на войната отбраната на Варненския укрепен район от групова, на основата на отделни опорни пунктове и батареи, започва да се преустройва в линейна. Това е повлияно от наложената на Българската армия от германците линейна отбранителна система, която отразява бойния опит от Западния фронт.

Стремежът е чрез прилагането на тази система за отбрана на морски бряг да се избегне недостатъка на груповата отбрана, където при силен барабанен огън на морската артилерия може да бъде блокиран или унищожен опорният пункт. От своя страна линейната отбрана също има недостатъци. Тя представлява пасивна отбрана на силно изградени позиции. Командването преценява, че тази система, приложена на черноморския бряг, не съответства на широките отбранителни участъци и на силно пресечения характер на крайбрежието. Затова отбраната на Варненския укрепен пункт става смесена. В основата си тя е групова, а на направленията, вероятни за десант, където се съсредоточават основните сили и

средства, придобива линеен характер. Пред позициите се устройват няколко реда телени заграждения, а в морето – минновзривно заграждение и препятствия. За личния състав се строят и блиндират укрития и галерии. За удобство при маневрирането с войски се прокарва гъста мрежа от ходове за съобщения, рокадни и успоредни пътища във всеки отбранителен сектор. За артилерията се оборудват закрити огневи позиции, а в заливите – позиции за водене на флангов огън. Огневата система с участъците си за съсредоточен, пресечен, унищожителен, пехотен и артилерийски огън започва да се оформя като елемент на отбраната.

Това е ценен опит за Българската армия, който успешно се използва и дообогатява през Втората световна война.

Съществен опит за организиране на противодесантната отбрана Българската армия придобива през Първата световна война и на Беломорското крайбрежие. Главното командване отделя необходимото внимание за неговата защита още при подготовката за влизане на България във войната. Тъй като страната има излаз на беломорския бряг между реките Места и Марица, изследвани са вероятните места за десант. Впоследствие се извършва рекогносцировка и на останалия участък – между устията на реките Струма и Места. По-късно тези изследвания се използват при организирането на отбраната на Беломорието през Втората световна война.

Първоначално отбраната на Беломорското крайбрежие е линейна и изнесена на самия бряг. Това построение се оказва неподходящо още при първите бомбардировки на англо-френския флот. След изследване на опита на европейските армии и поуките от Дарданелската операция от пролетта на 1915 г., се преминава към отбрана от групов характер, като се оборудват фортификационни съоръжения за далечна и близка отбрана, наблюдение и охрана. Основните сили и средства се съсредоточават на застрашените направления. Заливите се минират и се назначават частни и общи резерви, които се съсредоточават в дълбочина.

Командването на армията изследва не само опита на европейските армии, но и прилага българската организация на отбрана от Битолския и Дойранския фронт. В резултат отбраната започва да придобива групов характер, като се създават опорни пунктове, съставени от няколко реда окопи и скривалища, защитени от тежки снаряди. Пред тях се устройват препятствия и заграждения, които се прикриват с флангов огън. За целта окопите се изграждат в начупена права линия, в зависимост от действителния огън на оръжията.

Артилерията се обединява в артилерийски групи. Новост при нейното използване е прокопаването на тунели, които завършват с амбразури, насочени към морето. По този начин тя може да води огън както от закрити огневи позиции, така и с право мерене.

При отразяването на десанта се разчита на силни и бързоподвижни маневрени войски, които се разполагат непосредствено в средата на отбранявания участък. За тях се избират няколко позиции в дълбочина, които да послужат като изходен рубеж за контраатака.

Характерно за този период е създаването на специално съединение – Беломорска отбрана, за осигуряване защитата на българското Беломорско крайбрежие. Този опит също се използва при организирането на отбраната в началото на Втората световна война.

Най-голямо развитие на морската противодесантна отбрана на беломорския бряг през Първата световна война се постига след създаването на Четвърта армия. Като използва подробните топографски проучвания, направени от Втора армия, новото командване взема решение да устрои главната отбранителна позиция на мястото на дотогавашните позиции, предназначени за маневрените войски на 4–5 км от брега, която да послужи за изходно положение на частите за контраатака; прикритие на артилерията и водене на упорита отбрана за недопускане на по-нататъшно настъпление на противника. Тя се избира на естествено важните в тактическо отношение височини, а на местата, където липсват, се създават изкуствени.

Местните села, чифлици и горички се оборудват като опорни пунктове. Подготвените до момента позиции в близост до брега се заемат от охранителни и наблюдателни части, изпълняващи задачата на предна позиция. Зад тях се построяват втори предни и междинни позиции, свързани с ходове за съобщения.

Характерно за построението на отбраната е, че на всеки участък тя се устройва разнообразно в зависимост от местността, значението, уязвимостта и емкостта при десантиране. На вдадената в морето суша се оборудват флангови съоръжения за водене на кинжален огън с картечници и артилерия. На направленията, където се съсредоточават основните усилия на бригадите и полковете, зад главната позиция се изграждат втора, трета и повече позиции и на някои места дълбочината на противодесантната отбрана достига до 20 км. Тук отбраната придобива линеен характер. Преобладава двуешелонното построение, с което се увеличават дълбочината и упоритостта на отбраната. Същевременно се заделят силни армейски и дивизионни маневрени войски, способни да провеждат мощни контраатаки и окончателно да отхвърлят десанта обратно в морето. Силно се развива огневата система, като се подготвят втори (запасни) артилерийски позиции и организиране на флангов, основен и спомагателен преграждащ огън и прикриване на мъртвите пространства.

Противодесантната морска отбрана бележи развитие в края на войната, когато командването на армията достига до извода, ле линейната

отбрана е уязвима от артилерийския барабанен огън. Преминава се към нова система на организация на отбраната, като се създават укрепени бойни зони за водене на активни упорити бойни действия, които включват в състава си позициите на пехотата и артилерията. За тяхното създаване се използва опитът от отбраната на Дойранската позиция. Отбранителните съоръжения си ешелонират в дълбочина, което прави фортификационната организация по-гъвкава, по-еластична и по-неуязвима. По този начин се принуждава противниковата артилерия да разсее огъня си на по-големи площи.

Максимално се развива организацията на артилерийския, картечния, минохвъргачния и гранатохвъргачния огън. Цялата система от опорни пунктове се свързва със съединителни окопи за маневриране на войските. Главната позиция се състои от две позиции, като най-солидно се укрепява първата. Към тях се оборудват галерии, наблюдателни постове и заграждения. На скривалищата и землянките се увеличава дебелината на бетонната покривка. Усъвършенства се управлението на войските, като всеки участък се разделя на подучастъци и се заделят за всеки от тях войски за поддръжка. Организираната по този начин отбрана се отличава със своята упоритост, активност и маневреност. Успехът от отбраната при такова построение бе доказан от боевете на 9-а плевенска дивизия при Дойран. Именно този опит по отбрана на Черноморското и Беломорското крайбрежие и извлечените поуки от него се използва и дообогатява от българската армия през Втората световна война. Щабът на войската осъзнава значението на отбраната на морски бряг и неслучайно първото мащабно учение, непосредствено преди войната, е за отбиване на морски десант.

През Втората световна война една от основните задачи на българската армия е организиране на отбрана както на Черноморското, така и на Беломорското крайбрежие за защита на десния фланг на германските войски от противников десант. На Черноморското крайбрежие отбраната се организира от командването на Черноморската отбрана и се осъществява съответно от Варненската и Бургаската отбрана, а непосредствената охрана и наблюдение – от 26-и и 27-и граничен участък. Характерно за разглеждания период е, че българското командване многократно променя състава и разположението на Черноморската отбрана предвид развитието на бойните действия на Източния фронт и опасността от десант. Въпреки това изграждането на укрепителните съоръжения и подготовката на войските продължава през целия период. Заливите се минират и така се осъществява безпрепятственото придвижване на германските товари към Източния фронт по цялото крайбрежие.

Сухоземната отбрана се разделя на полкови, дружинни, ротни и взводни участъци. От състава на войските, предназначени за отбраната, се

заделят силни ядра, които се групират в непосредствена близост до вероятните за десант места. В дълбочина се разполагат маневрени войски с готовност за своевременно изнасяне към мястото на десанта. Артилерията е разпределена в брегови артилерийски групи. От свободните артилерийски единици се създават противодесантни и бронеизтребителни взводове. Организирана е защитата на въздушното пространство, въздушно разузнаване и противовъздушната отбрана. Стремежът е да се създаде по-голяма дълбочина на отбраната на крайбрежието.

В охранително-отбранителните участъци в близост до брега се оборудват предна линия на главната съпротива и линия за охрана, а зад тях се разполагат дружинните опорни места и резервите. Възприема се опитът от Първата световна война за групово разположение на позициите, а не кордонно. По този начин отбраната се организира, като се изграждат бойни места, в чиято основа са построените тежкокартечни железобетонни гнезда.

Изгражда се цялостна система от окопи, тежкокартечни железобетонни бункери и стрелкови гнезда за действие на пехотата, свързани с гъста мрежа от ходове за съобщения. За бреговите батареи се построяват железобетонни площадки и прикрития за оръдията и скривалища за личния състав. Изкопават се окопи за близка отбрана на батареите, оградени с телени мрежи, които старателно се маскират. Изграждат се командно-наблюдателни пунктове и площадки за противодесантните и противоброневите оръдия. При организиране на противодесантната отбрана особено внимание се обръща на взаимодействието между пехотата и артилерията, за което непрекъснато се провеждат тренировки и учения.

Към края на войната Щабът на войската преценява, че силите и средствата на една дивизия са достатъчни за отбраната на черноморския бряг. Това може да стане при условие, че във Варненската и Бургаската отбрана се разположат две по-големи бързоподвижни резерви, които да имат необходимата готовност да се насочат към застрашените от десант места. Относно начина на действие в случай на десант Щабът на войската смята, че най-добрият начин за действие на войските от противодесантната отбрана е да се унищожава всеки опит за дебаркиране и да се оказва упорита съпротива по крайбрежието, комбиниран с гъвкаво маневриране в дълбочина.

На войсковите подразделения по-малки от дружина задачата може да е само една – съпротива на място. Отбраната следва да се организира така, че да се открие своевременно подготовката за десант; да има възможност да се противодейства на дебаркиращите, преди да достигнат сушата, и когато се опитват да създадат предмостия; да се разполага с неподвижни и подвижни войски, умело заели позиции на местността; да

има добра съобщителна мрежа; участъците, удобни за десант, да бъдат надеждно защитени, а неблагоприятните – добре наблюдавани и охранявани от подвижни елементи, включително от военновъздушните сили, които да имат готовност да съдействат и срещу основния десант; артилерийските позиции да са солидно укрепени; съобщителните средства и складовете да се охраняват и маскират; да се води непрекъснато дневно и нощно разузнаване над местата, удобни за натоварване на войски и постоянен надзор на крайбрежието.

Войските трябва да са боеспособни и обучени за действие против десант. Очевидна е необходимостта от силни и маневрени резерви на удобните за десант места. Самите места да са добре защитени и преградени с минни полета, а по останалото крайбрежие да се осигури огнево прикритие или линия на видимост. Командването на отбраната и войските трябва да действат решително и правилно да маневрират със силите и средствата в бързоизменяща се обстановка.

С тази организация на отбраната на морско крайбрежие и схващания за начина на действие срещу противников десант се попълва и дообогатява опитът по отбрана на Черноморското крайбрежие от българската армия през Втората световна война.

Военнополитическите събития след присъединяването на България към Тристранния пакт изправят отново Щаба на войската пред задачата да се заеме и организира противодесантна отбрана на Беломорското крайбрежие, с което да приложи и обогати натрупания дотогава опит.

Опитът от Балканската война се използва още при заемането на Беломорието. Подобно на заемането на Мраморно море от Четвърта армия през януари 1913 г., войските се придвижват към Беломорието в боен ред, който отговаря на следващата задача – организиране на противодесантна отбрана. Макар и с по-малко части те се разполагат в същите райони и по същия начин както 10-а пехотна беломорска дивизия през Първата световна война. Натрупаният опит се използва от Щаба на войската и в друго направление – организиране на наблюдението, семафорната служба и непосредствената охрана на брега от Беломорския отряд.

Командването на армията пристъпва към организирането на отбраната, но повлияно от германските схващания за противодесантна отбрана първоначално започва нейното изграждане непосредствено до брега, без да се създава необходимата дълбочина. Според германците десантът трябва да бъде отразен още в морето със силите на флота, авиацията и далекобойната брегова артилерия. Пехотните части да се намират непосредствено до брега, укрити в солидни бункери и укрития, осигуряващи запазването им и оръжията от морския артилерийски огън и въздушното нападение. Германците могат да си позволят такова построение, тъй като

имат достатъчно сили и средства и разполагат с необходимите стратегически резерви в дълбочина, но то е неприложимо за българската войска.

Прилагайки германския опит, но съобразявайки се с наличните сили и средства, Първа армия започва изграждането на противодесантната отбрана на беломорския бряг. На самия морски бряг се изгражда линия за охрана, която се заема от Беломорския отряд. Зад нея се оборудва предна линия на главната съпротива. За да не се загуби напълно дълбочината на отбраната, командващият армията не променя нейната групировка, а за по-добро управление разделя дивизионната противодесантна отбрана на полкови и дружинни участъци. От разположението на частите на дивизията се вижда, че командването насочва основните си усилия главно на десантнодостъпните места. Морските, граничните и пристанищните поделения се намират в подчинение на съответните командири на отбранителните ротни и дружинни участъци. Проличава стремеж за избягване на шаблона, повлиян от германските схващания, чрез увеличаване на дълбочината на отбраната със заделяне на силни резерви.

В армейски резерв командващият назначава два пехотни полка с придадените им артилерийски подразделения, които имат готовност за действие към мястото на десанта. По този начин командването на армията има възможност да маневрира със сили и средства към всяко от застрашените направления. Организирана по този начин, противодесантната отбрана на армията създава добри условия за противодействие срещу евентуален противников десант преди всичко в Кавалския залив и отразяване на последваща настъпателна операция по долината на р. Места. Организират се въздушното разузнаване и противовъздушната отбрана. Подобно на организирането на огневата система през Първата световна война в щабовете на дивизиите се изготвят огневи планове с точното разположение на позициите на оръжията, тяхната далекобойност и основните преградни огньове. Освен това командванията на дивизиите проучват основно условията и правят разчети на времето за своевременното изнасяне на резервите към отбранителните участъци, които включват и възможностите на 10-а пехотна дивизия за железопътен превоз по съществуващите в района ѝ жп линии. За укрепяването на района се разузнават и проучват отбранителните възможности на съществуващите укрепителни строежи по брега, които биха могли при необходимост да се използват за отбрана.

Частите на армията пристъпват към фортификационното оборудване на набелязаната предна линия на главната съпротива, което се изразява в укрепване на досега съществуващите отбранителни съоръжения, изграждане на бункери, отбранителни постройки, скривалища, наблюдателни постове, картечни гнезда, телени препятствия и ходове за съобщения.

Използвайки предишния опит по отбрана на морско крайбрежие, Щабът на войската решава да сформира специално войсково съединение за отбрана на морски бряг – Беломорски отряд с ранг на дивизия. Това решение има своя аналог – през Първата световна война за защита на същия участък се създава Беломорската отбрана (октомври 1916 г.), която е с ранг на усилено съединение.

От разположението на частите на Беломорския отряд и построението на позициите се вижда, че при евентуален десант командването на отряда разчита на своевременно заемане на предната линия на първата армейска съпротивителна позиция до подхода на полковите и отрядните резерви. Командването подготвя планове за бързо изнасяне на резервите към всички възможни посоки за нанасяне на едновременен съсредоточен удар. За целта се извършват проучвания и тренировки за установяване на времето за придвижването на резервите и вътрешните гарнизони към плажовете и пристанищата. Според разчетите при изнасянето на дружините в постоянните им местостоянки трябва да остане около една пехотна рота. С граничните поделения се установява и поддържа постоянна връзка. Устройва се противовъздушна отбрана на частите и подразделенията.

Към края на октомври 1941 г. поради по-спокойната военнополитическа обстановка отбраната на Беломорското крайбрежие значително отслабва. Изградена на широк фронт от р. Струма до р. Марица, изнесена на самия морски бряг, тя се отбранява фактически само от две дружини. Останалите части са целесъобразно разположени в дълбочина, но без необходимите позиции, и изпълняват други задачи. Отслабена е и отбраната на островите, които успешно могат да се ползват от противника за скриване на действията и да послужат като база за прехвърляне на войски. Всички тези слабости се допълват и от нецелесъобразното преподчиняване на Беломорската флотилия. Заедно с бреговото артилерийско отделение Беломорската флотилия излиза от състава на Беломорския отряд и преминава на пряко подчинение на командването на Морските войски. Другата причина е наличието на Беломорска флотилия, която трудно може да се ръководи от Варна. Получава се така, че две войскови единици, които изпълняват една обща задача по отбрана на морски бряг, са на различно подчинение. Това затруднява не само управлението и взаимодействието между тях, но нарушава целостта и сигурността на отбраната. Командирът на Беломорския отряд престава да бъде основната фигура, която организира и ръководи отбраната на района. Подготовката на морската отбрана се поема главно от Беломорската флотилия.

Тези слабости се компенсират с преименуването на отряда в 16-а пехотна дивизия, поемаща изцяло отбраната на беломорския бряг. Дивизията се усилва с пехотни, артилерийски и най-вече конни части, които

притежават необходимата маневреност за бързи контраатаки. За първи път в българската военна история в състава на Беломорския флот се създава специална част морска пехота, която организира противодесантната отбрана на островите. Извършват се нови оперативни проучвания, провеждат се учения за отбиване на морски десанти.

В резултат на оперативните проучвания 16-а пехотна дивизия започва усилено инженерно оборудване и изграждане на противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие. Основно се работи по изграждането на прикриваща и предна линия на първата съпротивителна позиция – Беломорският бряг. При организиране на противодесантната отбрана командването на дивизията съчетава силите на Беломорската флотилия и на бомбардировъчния отряд със силите на пехотните полкове. Отбранителните позиции се защитават от минни заграждения.

През цялата 1942 г. войските работят по фортификационното оборудване на позициите и за подобряването на пътищата, които ще се използват от маневрените войски за отразяване на евентуален противников десант. Започва и до пролетта на 1943 г. успешно се извършва инженерното оборудване и организиране на отбраната на Беломорския бряг вече и в дълбочина, където са завършени укрепителните дълговременни огневи съоръжения.

Зоните на противодесантната отбрана се разпределят в три полоси. *Първата отбранителна полоса* е по очертанията на морския бряг – главно около пристанищата, заливите и плажовете, удобни за десант. Тук се инсталират далекобойните батареи, охранителните и пристанищните батареи, противовъздушните оръдия и картечници, бронетанковите оръдия, подвижните картечни поделения, прожекторите и бронемашините. Площта около оръдията се огражда с телени мрежи и всички постройки се вкопават в земята, за да не пречат на кръговата стрелба. С минните си заграждения тези укрепени пунктове се превръщат в малки крепости за отбрана и откъм морето, и откъм сушата. *Втората и третата полоса* се заемат от маневрените войски с готовност за провеждане на контраатаки срещу стоварените десанти.

Оперативната идея, залегнала в укрепяването на Беломорския оперативен театър, включва активна отбрана на целия беломорски бряг и особено на удобните за стоварване на десант участъци от брега, както и отбрана в дълбочина; преграждане на важните оперативни направления в самото Беломорие и продължението им на север. Тежестта на отбраната и укрепяването пада на речните устия и заливите. За създаване на по-голяма дълбочина и устойчивост на отбраната на I армейска позиция се изграждат препятствия срещу бойни коли по брега и навътре от него.

За усилване отбраната на бреговите батареи се сформират позици-

онни бронеизтребителни взводове и бронеизтребителни групи, въоръжени с бронеизтребителни оръдия. С тях се усилва и защитата на противотанковите препятствия. Сформира се дивизионна бронеизтребителна дружина. Търсят се възможности да бъдат усилени и пехотните полкове с бронеизтребителни роти. Решава се дивизията да бъде усилена с една конна бригада и един пехотен полк. Двата конни полка от бригадата се предвижда да бъдат разположени в Гюмюрджина и Драма със замисъл да бъдат използвани като маневрени войски за извършване на контраатаки. Новост е, че за всеки командир и боец се разработват планове, които представляват подробни разписания за начина на действие в случай на десант. Във всяко поделение се поддържа дежурна част с висока степен на бойна готовност, снабдена с храна и боеприпаси за няколкодневна обсада. Извършва се усилена работа по фортификационното оборудване и маскировката на окопите, скривалищата, телените препятствия, устройването на вълчи ями и минни полета против бойни коли. Извършва се миниране на главните заливи по крайбрежието.

След проучване на опита от десантните операции на съюзниците командването на 16-а пехотна дивизия стига до извода, че досегашният линеен характер на противодесантната отбрана е неефективен. Опитът показва, че отбраната трябва да бъде организирана на по-голяма дълбочина, за да не може противникът с един огневи удар да я разстрои цялата. Взема се решение за преминаване към групова отбрана, която да бъде изградена във вид на съпротивителни гнезда, опорни точки, групи от опорни точки, обединени в отбранителни райони, като позициите се изтеглят назад. По този начин теорията за противодесантната отбрана се дообогатява с нови понятия и изпълва с ново съдържание.

Това построение се налага и от факта, че с наличните сили не може да се заеме целият бряг, а трябва да се групират към застрашените от десант места. Проличава необходимостта от резерви, които да бъдат разположени в дълбочина, с готовност за действие към местата, които не са заети от войски, а на останалите направления за действие да се оборудва втора позиция и други позиции за провеждане на контраатака.

Изхождайки от тези съображения, на базата на досегашните укрепителни работи и бившите гръцки опорни пунктове, отбраната на беломорския бряг от 16-а пехотна дивизия през есента на 1943 г. придобива групов характер. До края на ноември 1943 г. 16-а дивизия изгражда позициите си, като опорните точки се подготвят за водене на кръгова отбрана и в по-голяма дълбочина. Войските също се разполагат в дълбочина, като започват работа по изграждането на втората отбранителна позиция. С това се цели да се заблуди противниковото артилерийско разузнаване и в случай на десант да се разпръсне морският артилерийски огън. Предвиждат

се чести смени на позициите, изготвят се фалшиви позиции за батареи и отделни оръдия, а истинските старателно се маскират. Бреговите батареи се ограждат с ровове и телени мрежи на разстояние 200-800 м пред оръдията.

Преминавайки към тази нова противодесантна организация, командването на 16-а пехотна дивизия разделя участъка за отбрана от река Струма до демаркационната зона на четири отбранителни района, съставени съгласно новата теория от опорни гнезда, опорни точки и групи от опорни точки, които се усилват с артилерия, кавалерия, тежки картечници, бронеизтребителни оръдия и минохвъргачки. Своеобразен принос към организирането на отбраната на морско крайбрежие дава и 7-а пехотна дивизия на Халкидическия полуостров, където е в разпореждане на германското командване „Е“. Поради тази причина първоначално дивизията изпълнява разпореждането главната отбранителна бойна линия да се изнесе на морския бряг. Това становище за организиране на противодесантна отбрана се налага в резултат на опита на германската армия в отбраната на френското атлантическо крайбрежие, където участъците за отбрана на полковете достигат до 15 км, а на дивизиите – до 100 км.

Основният принцип при тази отбрана е създаването на солидни бункери по бреговата линия и укрития за запазването на личния състав, от които да се противодейства на десанта до подхождане на оперативните резерви – бронирани и механизирани дивизии. Налагайки този принцип, германското командване не се съобразява с недостатъчните сили и средства, с които разполага 7-а пехотна дивизия. Сложността на организирането на отбраната се допълва и от големия участък за отбрана и пресечената местност. Затова командването провежда отбраната чрез излъчване на денонощни патрули по брега.

За отбиването на десант срещу една дружина се разчита на задържането на позициите до подхода на полковите резерви и прехвърляне на части от незастрашените направления. При десант срещу целия участък на някой от полковете всички дружини водят упорита и ожесточена борба за удържане на позициите. В огнево отношение им съдействат както българската, така и германската артилерия. При пробив и нарушаване целостта на отбраната командирът на полка провежда огнева подготовка и контраатака с резерва. В случай на неуспех боят продължава в дълбочина на отбраната до подхода на дивизионните резерви. При крупен десант срещу целия дивизионен участък всеки полк действа в своя район за упорито задържане на противника до подхода на дивизионните резерви. В същото време дивизионните резерви са разположени твърде далеч от полковете и изпълняват несвойствени задачи за борба с партизаните, а германското командване непрекъснато иска увеличаване на участъка за отбрана на дивизията.

Всичко това се осъзнава от командването на дивизията, което многократно изразява своето недоволство. След изтеглянето на германските войски на юг то по своя инициатива предлага ново целесъобразно построение на отбраната. Като се основава на поуките, извлечени от десантите по крайбрежието на Северна Африка, командирът на дивизията предлага на Щаба на войската да се извърши преразпределение на участъците, като отбраната бъде организирана на по-голяма дълбочина. Освен създадената на самия морски бряг предна отбранителна линия, да се оборудва втори и трети отбранителен рубеж. Предлага се да се прекрати с изграждането на линейната отбрана. Позициите да са във вид на опорни точки с възможност за водене на кръгова отбрана и разположени в по-голяма дълбочина, като взаимно се поддържат с флангов огън. Една дружина устройва три ротни опорни места с по 3–4 взводни опорни точки. В състава си опорните точки следва да имат едно картечно отделение, един граничен пост, една купола и една гранатохвъргачка. Пехотният взвод може да разполага с две опорни места, а пехотната рота вместо три нормални опорни пункта може да оборудва от 4 до 6.

Дълбочината е необходима за заблуждаването на противниковото артилерийско разузнаване и разпръскването на неприятелския артилерийски огън. Освен това дълбочината позволява да се извършват чести смени на позициите, да се поставят лъжливи батареи и др. Необходимо е изграждане на сигурна връзка между пехотата и артилерията с устройване на предупредителна служба. Организирана по този начин, целостта на отбраната не може да бъде нарушена с един огневи удар на противниковата артилерия. След усилването на дивизията този замисъл се осъществява и е своеобразен пример за проявено творчество, самостоятелност и оригиналност при вземането на решение.

Аналогично както в Първата световна война, когато за отбраната на Беломорското крайбрежие е заделена цяла армия, в края на 1943 г. отбраната се поема от 2-и корпус, който обединява командванията на всички части, отбраняващи Беломорското крайбрежие между Дедеагач и н. Епаноми. Предвид настъпването на зимата, за по голямо удобство при пристигането си бойните части на дивизиите се прегрупират първоначално на най-важните отбранителни участъци, като се вземат мерки за бързото заемане на позициите от бойните групи.

Командването на корпуса организира отбраната на Беломорското крайбрежие по общата система за действие в Гърция, която германското командване планира, като съсредоточава основните сили и средства на войските върху отбраната на йонийската част на Гърция, Пелопонес, о. Крит и морската граница с Турция. Втори български корпус изпълнява задачи като резерв на групата „Е“ при евентуален десант на съюзниците

в Пелопонес и Тесалия и като основна сила за действие срещу Турция по суша, която може да проникне през Неутралната зона или комбинирано с морски десант на крайбрежието.

Още с пристигането си командването на корпуса определя вероятните за десант места, като използва досегашните проучвания и ги оценява въз основа на две направления – от военноморска гледна точка и от изискванията за воденето на боя на брега. След изследване на опита на десантните операции в Италия схващанията за отбрана на морски бряг се променят.

Поради големите участъци за отбрана на дивизиите проличава необходимостта силите и средствата да се съсредоточават към вероятните за десант места, а останалите части от брега – само да се наблюдават. Зад заетите за отбрана участъци е необходимо да има силни и боеготови резерви, способни бързо да се изнесат към застрашените направления и да отхвърлят противника обратно в морето. За тях са необходими позиции в дълбочина, които да служат като изходно положение за провеждането на контраатака. Опитът от последните десантни операции показва също, че освен от силни резерви има и необходимост от изтегляне на позициите в дълбочина.

Като се вземе под внимание казаното дотук, за подобряване организацията на противодесантната отбрана командването на 2-ри корпус решава частите да я изградят във вид на опорни места. Противодесантната отбрана придобива силно изразен групов характер, като се изгражда система от съпротивителни гнезда, опорни точки, групи от опорни точки и отбранителни райони. Използва се опитът, придобит от 16-та пехотна дивизия при предишното ѝ разположение. Морската отбрана на Беломорието се организира на по-голяма дълбочина, със съображението да не може противникът да я разстрои с един огневи удар и да може да се противодейства на „бомбения килим“ на съюзническата морска артилерия. Артилерията се окопава, като се използват естествените и изкуствените укрития на местността. В дълбочина се разполагат противотанковите огневи средства.

Противодесантните позиции се изграждат във вид на опорни точки и се оборудват за кръгова отбрана, като взаимно се прикриват с флангов огън. За да се заблуди противникът и се разсее огънят на артилерията му, частите се разполагат разсредоточено в дълбочина, извършват се смени на позициите, поставят се лъжливи батареи и оръдия.

Отбраната на предната линия на главната съпротива се изгражда ветрилообразно с възможност за кръгов обзор и обстрел. Създават се резервни и боеприпасни резерви с цел при загуби своевременно да се запази боеспособността. Предвижда се при загуба на свръзката, освен радиосред-

ства, да се подготвят мотоциклетисти и колоездачи за предаване на донесенията.

Минните прегради се намират в междината между телените препятствия и предната линия на пехотните окопи или гнездата за стрелците и машините. Изнесените напред бронеизтребителни оръдия също са обградени с телени препятствия и мини. Миите се поставят, без да се пресичат пътищата. Полетата се ограждат с телени мрежи, на които се поставят табелки с надпис: „Внимание мини!“, с готовност да се махнат при нападение.

Характерно при организирането на отбраната е, че всяка дивизия разпределя частите си самостоятелно с различна вътрешна организация според задачите, характера на местността и възможностите на наличните сили и средства. Например участъкът на 28-а пехотна дивизия се разделя на подучастъци. Командването на дивизията проявява стремеж да съсредоточи силите и средствата си към вероятните за десант места. Там се създава по-голяма дълбочина на отбраната и се заделят необходимите резерви. На тези направления, освен постоянните гранични поделения, се поставят допълнителни междинни постове от пехотата в състав до едно ударно отделение с лека картечница. Тук е групирана и основната част от артилерията.

В участъка за отбрана на 16-а пехотна дивизия всеки полк изгражда отбраната си чрез създаването на различен брой опорни места в зависимост от условията. Островите Тасос и Самотраки също се изграждат като опорни места. Резервите на дивизията, освен за основната си задача, се подготвят и за воденето на борба с въздушните десанти на противника.

Седма пехотна дивизия сформира от двата полка бойни групи, предназначени за непосредствена отбрана. Основните усилия на дивизията се съсредоточават към първата бойна група (14-и пехотен полк), която преграждa направленията към Солун. Освен дотогавашната вече оборудвана първа позиция се пристъпва към изграждането на втора и трета отбранителна линия в дълбочина. Втората и третата позиция са взаимносвързани топографски. Втората представлява изнесен масив пред топографския гребен, по който минава третата позиция, и може да играе ролята на предни наблюдателни и отбранителни пунктове на главната, третата отбранителна позиция.

От разположението на позициите се вижда, че има промяна в схващането за водене на противодесантна отбрана. Вече не се разчита, че десантът може да бъде отразен от изнесената на самия бряг главна отбранителна линия. Допуска се, че противникът може да дебаркира на брега и да създаде плацдарм. Предвижда се отбраната да се води чрез задържащи бойни действия с последователно заемане на позициите в дълбочина до

подхождането на резервите. Решителното сражение се провежда от главната, третата отбранителна позиция чрез контраатака с резервите.

На резервите командването на дивизията обръща особено внимание. Резервният полк се предислоцира на юг и оборудва резервни позиции. След проучване на опита от отбраната на италианския фронт се стига до извода, че позициите за провеждане на контраатаки трябва да бъдат напълно оборудвани и маскирани. Освен това следва да се намират в близост до застрашените направления.

За провеждането на контраатаки се сформират бойни групи, усилени с артилерия, между които се организира добро взаимодействие. С личния състав от резерва се провеждат занятия на местността, като се обучава в провеждането на контраатака от всички възможни направления. Разработват се варианти за действия, когато връзката между полковете и контраатакуващите е прекъсната. Тогава командирите на полкове самостоятелно изпълняват задачата. Те провеждат дружинна контраатака, когато контраатаката с местните резерви е безрезултатна и противникът е проникнал или пробил дълбоко съпротивителната част от позицията, както и ако е извършил стоварвания на слабо заети участъци и зад тях няма резерви. Препоръчват се незабавни контраатаки с взводове и роти. Като се преценяват възможностите за въздействие на корабната артилерия, се предвижда изнасянето на резервите да става привечер или чрез с помощта на димни завеси.

Командването на корпуса непрекъснато се интересува от провежданите десанти от съюзниците и своевременно реагира на новостите. Схващанията за отбрана на морско крайбрежие своевременно се обогатяват. Неуспешният опит на германците да отразят десанта в Нормандия показва, че откритите артилерийски батареи по крайбрежието трябва да се оттеглят в дълбочина, тъй като не притежават необходимата далекобойност и могат да бъдат унищожени от артилерията на флота, без да бъдат приведени в действие. Те се оттеглят в дълбочина за водене на огън от закрити огневи позиции за поддръжка на контраатаките. Установява се, че англо-американците дебаркират на по-слабо заети участъци, което налага резервите да се подведат към тях, като движението се извършва по странични пътища и на широк фронт с по-големи междини между отделните бойни групи. Опитът показва, че морският десант в повечето случаи се комбинира с тактически въздушен десант.

Настъпват изменения в организацията на позицията на първоешелонните части и подразделения. Те се обособяват на принципа на създаването на опорни точки или опорни места. Опорната точка включва едно картечно отделение, един граничен пост, една бетонирана купола (бункер) и една гранатохвъргачка. Тя може да бъде и в състав от леко и тежко

картечно отделение, усилени с противодесантно оръдие. По този начин пехотният взвод може да има две опорни места, а пехотната рота вместо три нормални опорни пункта – от 4 до 6. Артилерийските батареи също оборудват подобни опорни места. Командването на корпуса реагира незабавно на новите схващания и за кратко са построени: в участъка на 28-а пехотна дивизия – 28 опорни места; в участъка на 16-а пехотна дивизия – 12 места; в участъка на 7-а пехотна дивизия – 66 места, и на двата острова – 12 места. Или в участъка за отбрана на корпуса към края на август 1944 г. за отбраната на морския бряг са оборудвани 118 опорни места.

Освен това бронеизтребителните роти и взводове по крайбрежието се групират в 8 бронеизтребителни групи с различен състав в зависимост от предназначението и широчината на участъка за отбрана. Артилерийските части на двата брегови артилерийски полка и Беломорския флот се свеждат организационно в две брегови артилерийски бойни групи, състоящи се от по 5 артилерийски опорни места. По този начин с частите и съединенията на корпуса се образува дълбока главна бойна зона, чиято предна линия (предната линия на главната съпротива) да е на брега.

С това ново построение се цели да бъде унищожен противникът още пред предната линия на главната съпротива със съсредоточения огън на всички оръжия, особено с огъня на оръжията, разположени в дълбочина на главната бойна зона, които не са разкрити от нападателя; да се спира проникналият противник чрез многобройните разположени в дълбочина фланкиращо действащи опорни места, оръжия, минни полета и други съоръжения; да се отхвърли в морето и да се унищожи в главната бойна зона проникнал противник още на брега с резерви на разположените в главната бойна зона или в задните предели на главната бойна зона чрез извършване на противоудар или противонападение. Командването ешелонира в дълбочина големокалибрените оръдия и резервите на пехотните дружини, които се намират на направленията за съсредоточаване на основните усилия. Главната бойна зона на тези дружини се изгражда в дълбочина до 1 км. В останалите участъци, където се води само наблюдение, с наличните сили и средства се изграждат укрепления в дълбочина до 1 км зад предната линия на главната съпротива.

През пролетта и лятото на 1944 г. частите и съединенията на корпуса оборудват участъците си за отбрана съгласно новите указания. Опорните места също променят своята организация. Те се състоят от пехотна рота, тежкокартечен взвод, бронеизтребителен взвод, морски граничен пост, противодесантен взвод, минохвъргачен взвод и резерв.

Ротните опорни места се изграждат в три линии, като третата е поразтегната и там се очертават отделни взводни опорни места, а на по-отдалечените места – огневи точки. Артилерийските батареи се включват

към ротните опорни места, а дивизионните артилерийски групи образуват самостоятелни опорни места.

Освен укрепяването на позициите командването на 2-ри корпус взема мерки и за организирането на отбраната на населените места, като ги оборудват за кръгова отбрана. По този начин се увеличава устойчивостта на отбраната най-вече в тила, в случай че противникът успее да я пробие или стовари въздушен десант.

При така създадената организация противодесантната отбрана на Беломорското крайбрежие се отличава със своята устойчивост, упоритост, активност и маневреност. Въпреки големия фронт, недостига на сили и средства, стратегически резерви и флот, командването на 2-ри корпус успява да създаде силна, добре оборудвана, отговаряща на съвременните условия отбрана на морско крайбрежие.

Обобщавайки казаното дотук, при организиране отбраната на морско крайбрежие както на Черноморското, така и на Беломорското крайбрежие командирите от всички степени подхождат творчески в зависимост от обстановката, условията и наличните сили и средства. Натрупаният опит непрекъснато се обогатява и прилага на практика. Въпреки че през разглеждания период (1939–1944) там не са водени активни бойни действия, българската армия по бреговете на Черно и Бяло море охранява, обучава, провежда учения, води наблюдение, оборудва позиции и поддържа постоянна висока бойна готовност, за да може успешно да изпълни задачата по отбрана на морски бряг срещу десант на противника.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

I. Непубликувани документи и материали

Държавен военноисторически архив (ДВИА)

1. Фондове

Ф. 22 – Щаб на войската
Ф. 23 – Разузнавателно отделение при Щаба на войската
Ф. 24 – Оперативен отдел при Щаба на войската
Ф. 26 – Инженерни войски
Ф. 28 – Пехотна инспекция
Ф. 48 – Първа отделна армия
Ф. 60 – Седма пехотна рилска дивизия
Ф. 319 – Втори български корпус
Ф. 323 – Десета пехотна беломорска дивизия
Ф. 327 – Шестнадесета пехотна беломорска дивизия
Ф. 333а – Двадесет и осма пехотна дивизия
Ф. 342 – Десети пехотен родопски полк
Ф. 364 – Петдесет и седми пехотен драмски полк
Ф. 480 – Шести конен полк
Ф. 723 – Беломорски укрепен фронт
Ф. 742 – Четвърта пехотна преславска дивизия
Ф. 759 – Двадесети пехотен добруджански полк
Ф. 760 – Двадесет и четвърти пехотен черноморски полк
Ф. 971а – Втора пехотна гранична бригада
Ф. 988а – Черноморски укрепен фронт
Ф. 1027 – Черноморски флот
Ф. 1043 – Беломорска флотилия, Беломорски окупационен отряд
Ф. 1048 – Беломорско брегово артилерийско отделение – Кавала
Ф. 1391 – Погранична секция при Щаба на войската
Ф. 2318 – Брегово артилерийско отделение – Дедеагач

2. Ръкописи

Инв. № 3110. Дядов, А. Германското настъпление в Гърция – 1941 г. Подготовка, форсиране на гръцко-българската граница до овладяването на Солун. Спомени и научни разработки. София, 1946.

Инв. № 3290. Попов, Д. История на II световна война 1939–1945 г. Българският план за осигуряване действията на германците (б.м.г.).

Инв. № 3286. Попов, Д. Планове за войната на Балканите през Втората световна война (б.м.г.).

Инв. № 3251. Влиянието на германската военна доктрина върху нашата войска. Спомени и научни разработки (б.м.г.).

Инв. № 3291. Скутунов, К. История на ВОВ 1941–1945 г. Германо-съветската война в периода 1941–1043 г. Съдействие от страна на България.

Инв. № 3113. Скутунов, К. Българският военен флот в Отечествената война 1944–1945 г. (б.м.г.)

Инв. № 3221. Скутунов, К. Окупация и организиране отбраната на Беломорието през 194 –1944 г. Спомени и научни разработки. София, 1953.

Инв. № 12857. Упътване по извършване и отбиване на морски стоварвания. София, 1943.

II. Публикувани документи и материали

1. Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). Сборник исторически очерци и спомени. – В: Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997". Варна, 1997.

2. Антонов, Г. Българският военен флот от края на Първата световна война до деветосептемврийската революция. – В: Известия на ВИД, Т. 39, 1985.

3. Антонов, Г. История на българския военноморски флот. София, 1984.

4. Антонов, Г. Втората световна война и България 1939–1945. София, 1995.

5. Антонов, Г. Варна като пункт за постоянно базиране на кораби от българския черноморски флот (1919–1945 г.). Сборник от исторически очерци и спомени. – В: Юбилеен сборник „100 години военноморска база 1897–1997", Варна, 1997.

6. Антонов, Г. Българските морски войски през Втората световна война (1939–1945 г.). – Втората световна война и България 1939-1945, София, 1995.

7. Бережков, В. Техеран 1943, Москва, 1963.

8. Витанов, П. Втори български корпус в плановете на Вермахта и неговата политическа роля в Западна Тракия 1943–1944 г. – В: Известия, Т. 39, София, 1985.

9. Даскалов, Г. Участта на българите в Егейска Македония 1936–1946. Политическа и военна история. София, 1999.

10. Димитров, Д. Прикритието на държавната граница в началото на държавната граница в началото на Втората световна война. – В: Годишник на Военна академия „Г. С. Раковски", център „Военноисторически изследвания", 2005, № 1.

11. Златев, М. Световните войни 1914–1918, 1939–1945. София, 1998.

12. Йончев, Д. България и Беломорието. София, 1993.

13. Йончев, Д. Разширяване на задачите на българските войни в Беломорието (юли-ноември 1943 г.). – В: Военноисторически сборник, 1991, № 6.

14. Кожухаров, А. Мястото на боя при Балчик в българската военноморска история. – В: Сборник научни трудове. Шумен, 2000.

15. Кръстева, М., Панайотов, А., Антонов, Г. Контраадмирал Иван Вариклечков (1891–1974 г.) и неговото време. Варна, 2011.

16. Кръстева, М., Панайотов, А. База Бургас и Южното Черноморие в развитието на Българския военен флот (1878–1948). – – В: Годишник на Военна академия„Г. С. Раковски", център „Военноисторически изследвания", 2003.

17. Минчев, Д. Военнореволюционната дейност на Петър Дървингов (1898–1918). София, 1990.

18. Панайотов, А. Участието на ВМС в десантното учение на Трета армейска област през 1938 г. – В: Морски научен форум, Т. 3, Варна, 1998.

19. Парушев, Т. Българският военен флот в защита на излаза ни на Егейско море в годините на Втората световна война (1941–1944 г.). – В: Годишник на Военноморския музей – Варна, Т. 4–5. Варна, 2005.

20. Парушев, Т. Беломорският флот като част от предисторията на военноморска база Бургас (1913–1919 г., 1941–1944 г.). Страници от историята на Военноморска база Бургас. Варна, 2004.

21. Петров, Л. Външнополитически причини и условия за стратегическото развръщане на българската армия през Втората световна война 1939–9.9.1944 г. – В: Военноисторически сборник, 1983, № 5.

22. Попов, И. Дейност на Българското главно командване през Втората световна война. София, 1993.

23. Прокопиев, А. Охраната на държавните граници на България от Освобождението до 1945 г. Охрана на българските държавни граници 681–2006. София, 2011.

АНАТОЛИЙ ПРОКОПИЕВ

**ОТБРАНА НА МОРСКО КРАЙБРЕЖИЕ
ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА
СВЕТОВНА ВОЙНА
(1939–1944)**

Българска
Първо издание

Редактор
и графичен дизайн Зоя Крачунова

Формат 70x100/16

Печат – Военна академия „Георги Стойков Раковски”

ISBN 978-954-9348-40-8